

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

ΘΕΜΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ:

«Η θέση της γυναίκας στη μουσουλμανική μειονότητα και στη δυτική κοινωνία - Συγκριτική μελέτη»

Μελέτη Περίπτωσης: Ο Δήμος Ξάνθης

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Σδράλη Δέσποινα

Λέκτορας

Μέλη Επιβλέπουσας Επιτροπής: Γεωργιτσογιάννη Ευαγγελία

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Θεοδωροπούλου Ελένη

Επίκουρη Καθηγήτρια

Φοιτήτρια: Παρασκευαΐδου Χαριτίνη

Αθήνα, 2009

Αντί προλόγου

Η παρούσα πτυχιακή εργασία αποτελεί την τελευταία σελίδα της ακαδημαϊκής μου φοίτησης στο Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας του Χαροκοπείου Πανεπιστημίου.

Η εργασία που κρατάτε στα χέρια σας, πραγματεύεται την ζωή των μουσουλμάνων γυναικών στη μειονότητα της Ξάνθης. Στο σημείο αυτό, θα ήθελα να αναφέρω πως, έναυσμα για την επιλογή του θέματος αποτέλεσε η συχνή προσωπική μου επαφή με μουσουλμάνους που ζουν στην Ξάνθη, καθώς αποτελεί τον τόπο καταγωγής μου.

Συνεχίζοντας, θα ήθελα να πω ένα μεγάλο ευχαριστώ στους ανθρώπους που με βοήθησαν να φέρω εις πέρας την επιτόπια έρευνα που έλαβε χώρα στην πόλη της Ξάνθης.

Πρώτα απ' όλους, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους ανθρώπους που τελικά δέχθηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνα, διότι χωρίς την πολύτιμη βοήθειά τους δεν θα μπορούσα να ολοκληρώσω την πτυχιακή μου μελέτη επιτυχώς.

Ακόμη, ένα μεγάλο ευχαριστώ θα ήθελα να απευθύνω, ιδιαίτερα, στην κυρία Αποστολίδου Μαρία, κάτοικο της πόλης της Ξάνθης, η οποία με ενθάρρυνε και μου συμπαραστάθηκε έμπρακτα στη δύσκολη προσέγγιση των μουσουλμάνων γυναικών, λόγω της «κλειστής» κοινότητάς τους. Για τον ίδιο ακριβώς λόγο, ευχαριστώ και τον κο Βαχαρίδη Κυριάκο, επίσης κάτοικο της Ξάνθης.

Επίσης, ευχαριστώ θερμά την κυρία Γεωργιτσογιάννη Ευαγγελία και Θεοδοροπούλου Ελένη, οι οποίες δέχτηκαν την πρόταση για συμμετοχή τους στην τριμελή επιτροπή αξιολόγησης της πτυχιακής μου εργασίας.

Ολοκληρώνοντας, δεν θα μπορούσα να μην ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου, κυρία Σδράλη Δέσποινα, η οποία μέσα από τις έγκυρες και έγκαιρες παρατηρήσεις της, συνέβαλε με τον αρτιότερο τρόπο στην περάτωση του έργου μου.

Αθήνα, Ιούνιος 2009

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	1
---------------	---

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο – Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ.....	7
1.1 Γενικά.....	7
1.2 Η πορεία της γυναίκας στην παγκόσμια κοινότητα	7
1.3 Η θέση της γυναίκας στην ελληνική κοινωνία.....	11
1.4 Οι γυναίκες στο πολιτικό σκηνικό της Αμερικής	13
1.5 Συμμετοχή των γυναικών στα ευρωπαϊκά κέντρα λήψης αποφάσεων-πολιτική	16
1.6 Οι Ελληνίδες γυναίκες στην πολιτική.....	21
1.7 Ο ρόλος των δύο φύλων στο πλαίσιο της οικογένειας στην Αμερική	25
1.8 Ο ρόλος των δύο φύλων στην οικογένεια, στις χώρες της Ευρώπης.....	27
1.9 Ο ρόλος των δύο φύλων στην ελληνική οικογένεια	28
1.10 Στοιχεία για τη γυναικεία απασχόληση στις ΗΠΑ.....	30
1.11 Στοιχεία για τη γυναικεία απασχόληση στις χώρες της Ευρώπης	33
1.12 Στοιχεία για τη γυναικεία απασχόληση στην Ελλάδα.....	35
1.13 Η εκπαίδευση των γυναικών από παλαιότερα μέχρι σήμερα	37
1.14 Στοιχεία για την εκπαίδευση των γυναικών στις χώρες της Ε.Ε.....	40
1.15 Στοιχεία για την εκπαίδευση των γυναικών στην Ελλάδα.....	42
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο - ΤΟ ΙΣΛΑΜ	45
2.1 Ιστορικά στοιχεία για τον Ισλαμισμό.....	45
2.2 Μωάμεθ.....	47
2.3 Κοράνι.....	48
2.4 Διδασκαλία του Ισλάμ.....	48
2.5 Γυναίκα και Ισλάμ.....	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο - Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΑΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ	54
3.1 Γενικά.....	54
3.2 Οι μουσουλμανικοί πληθυσμοί στην παγκόσμια κοινότητα – θέση της γυναίκας	55
3.3 Η κοινωνική θέση της γυναίκας στην ελληνική μουσουλμανική κοινωνία.....	58
3.4 Η συμμετοχή των μουσουλμάνων γυναικών στα παγκόσμια πολιτικά δρώμενα	60

3.5 Ο ρόλος της γυναίκας στη μουσουλμανική οικογένεια, παγκοσμίως.....	62
3.6 Ο οικογενειακός ρόλος της μουσουλμάνας γυναίκας στις ευρωπαϊκές χώρες	64
3.7 Η ελληνική μουσουλμανική οικογένεια – ο ρόλος της γυναίκας.....	65
3.8 Παγκόσμια στοιχεία για την απασχόληση του μουσουλμανικού πληθυσμού – απασχόληση των γυναικών.....	67
3.9 Η απασχόληση των μουσουλμάνων γυναικών στην Ελλάδα.....	72
3.10 Η εκπαίδευση των μουσουλμάνων γυναικών, παγκοσμίως.....	74
3.11 Η εκπαίδευση των γυναικών στην ελληνική μουσουλμανική κοινότητα	76

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο- Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΗΣ ΞΑΝΘΗΣ..... 80

4.1 Γενικά.....	80
4.2 Ιστορικά στοιχεία της Ξάνθης.....	81
4.3 Γεωγραφικά στοιχεία	82
4.4 Δημογραφικά στοιχεία	83
4.5 Οικονομικά στοιχεία	84
4.6 Πολιτισμικά στοιχεία	86
4.7 Μειονότητα της Θράκης	87
4.7.1 Γενικά.....	87
4.7.2 Η μειονότητα της Ξάνθης.....	88

ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο- ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΟΠΙΑΣ ΕΡΕΥΝΑΣ .. 91

5.1 Ερευνητική μεθοδολογία.....	91
5.2 Καθορισμός και επιλογή του δείγματος.....	93
5.3 Το ερωτηματολόγιο.....	95

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο- ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ, ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΜΠΕΙΡΙΚΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ..... 98

6.1 Παρουσίαση αποτελεσμάτων της έρευνας.....	98
6.2 Συγκριτική παρουσίαση των εμπειρικών αποτελεσμάτων.....	136

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 ^ο - ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ	156
7.1 Θεωρητικό μοντέλο	156
7.2 Συσχετίσεις με βάση τη θρησκευτική ταυτότητα.....	158
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8 ^ο - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	182
8.1 Συμπεράσματα.....	182
8.2 Προτάσεις.....	191
Βιβλιογραφία.....	197
Παραρτήματα	211
1. Υπόδειγμα ερωτηματολογίου έρευνας.....	211
2. Πίνακες διπλής εισόδου	217

Εισαγωγή

Όταν συνήθως γίνεται αναφορά σε κάποια μειονότητα, είτε σε έρευνες, μελέτες και δημοσιεύματα, είτε σε πολιτικές και διοικητικές αποφάσεις, δίνεται η εντύπωση ότι η πληθυσμιακή αυτή ομάδα – με τις όποιες ιδιαιτερότητες ξεχωρίζει από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο – συγκροτείται αποκλειστικά και μόνο από άρρενα μέλη. Πολύ σπάνια δίνεται κάποια ιδιαίτερη προσοχή στις γυναίκες της μειονότητας.

Το γεγονός ότι η θέση και ο ρόλος της γυναίκας μιας μειονότητας δεν απασχολεί σε εύρος και ένταση γενικά τις επιστήμες, συνιστά ένα εξίσου σημαντικό θέμα για συζήτηση και διερεύνηση. Βέβαια υπάρχει μια πληθώρα ερευνών γύρω από το γυναικείο ζήτημα και σε πολλές από αυτές τις έρευνες διαπιστώνεται ότι το γυναικείο φύλο υφίσταται διάφορες μορφές καταπίεσης, οι οποίες εκδηλώνονται κυρίως με τον αποκλεισμό των γυναικών από ορισμένες κοινωνικές περιοχές και οδηγούν σε συγκεκριμένες συμπεριφορές, όπως η χαρακτηριστική απουσία των γυναικών από τα κοινά και τα κέντρα λήψης αποφάσεων, η παραίτησή τους από τα δικαιώματα συμμετοχής τους σε νευραλγικούς τομείς της κοινωνίας, της οικονομίας και της πολιτικής.

Ο αποκλεισμός όμως αυτού του είδους – με ότι άλλο αυτό συνεπάγεται σχετικά με την εξουσία - αποτελεί και κεντρική διάσταση καθορισμού μιας ομάδας ως μειονότητας. Εύλογα λοιπόν προκύπτουν σημαντικά ερωτήματα σε σχέση με τις συμπεριφορές των γυναικών μιας μειονότητας. Είναι η παραίτηση και η μειωμένη συμμετοχή στα κοινά, η αυτοαπομόνωση και οι χαμηλές προσδοκίες των γυναικών αυτών ως αποτέλεσμα της καταπίεσής τους ως φύλο ή είναι το στάτους του μέλους της μειονότητας, που τους αποδίδεται, ως ο κύριος παράγοντας που επηρεάζει καθοριστικά τις συμπεριφορές; Αποτελούν μήπως οι συμπεριφορές αυτές ενδείξεις αντίδρασης και προσαρμογής σε ένα σύμπλεγμα κοινωνικών θέσεων και ρόλων που προκύπτουν από τη σχέση πλειονότητας-μειονότητας; Και αν πράγματι συμβαίνει αυτό, υφίσταται και σε ποιο συσχετισμό το δίλημμα χειραφέτησης της γυναίκας ή αφομοίωσης της μειονότητας; Στην περίπτωση που ληφθεί σοβαρά υπόψη το παραπάνω δίλημμα, τότε φαίνεται ότι η διερεύνηση της θέσης των γυναικών σε μια μειονότητα αποκτά ξεχωριστό ενδιαφέρον, αφού θέτει επίσης μια σειρά από άλλα σημαντικά ερωτήματα.

Οι μειωμένες πιθανότητες της συμμετοχής των μελών μιας μειονότητας σε ισότιμες κοινωνικές θέσεις - με τα μέλη της πλειονότητας - από τη μια και η αφομοίωση, ως προϋπόθεση ένταξης από την άλλη, εξαναγκάζουν συχνότερα τις μειονότητες σε μια αμυντική παλινδρόμηση και αντιδραστική τοποθέτηση που εκδηλώνεται με έντονες τάσεις διατήρησης των ορίων τους. Ένας προσανατολισμός προς "τις ρίζες" σημαίνει την υπεράσπιση των παραδοσιακών τους δομών και την

εμμονή τους σε παραδοσιακά σχήματα σε σημείο τυπολατρίας, με μοναδικό στόχο, σε τελική ανάλυση, την οριοθέτησή τους και παράλληλα την περιθωριοποίησή τους.

Αυτή η στροφή προς τα πίσω εμποδίζει μακροπρόθεσμα τα μέλη της μειονότητας να ακολουθήσουν τους αναπτυξιακούς ρυθμούς του ευρύτερου περιβάλλοντος προς την κατεύθυνση ενός μετασχηματισμού της ταυτότητάς τους σε νέες συνθήκες, και μάλιστα πολυπολιτισμικές. Αντίθετα, τα μέλη της μειονότητας οδηγούνται στην εσωστρέφεια της ομάδας, αντιδρώντας στη σχέση μειονότητας-πλειονότητας που διαμορφώνεται άνισα και ανισόρροπα. Η εσωστρέφεια, στη συνέχεια, προκαλεί την αναζωπύρωση παραδοσιακών δομών και έτσι αποκλείεται κάθε άνοιγμα προς τα έξω και προς κάθε εκσυγχρονιστική τάση, με αποτέλεσμα τον φραγμό στην αναδιαμόρφωση και ανάπτυξη νέας ταυτότητας, που απαιτείται για όλα τα μέλη ενός κοινωνικού συνόλου, προκειμένου να λειτουργήσουν σε νέες κοινωνικοοικονομικές και πολιτισμικές δομές και να συμμετέχουν ενεργά στις μεταβολές.

Η ανάπτυξη νέας ταυτότητας, που δύσκολα επιτυγχάνεται στο δημόσιο χώρο, μετατίθεται στην οικογένεια, όπου, κάτω από συνθήκες πατριαρχικές, αποτελεί ύψιστο και κυρίαρχο καθήκον της γυναίκας να εξασφαλίζει βιολογικά τους απογόνους και να μεταβιβάζει τα βασικά στοιχεία του συστήματος της οικείας κουλτούρας μέσα από την κοινωνικοποίηση.

Το φαινόμενο όμως αυτό, και κυρίως η οριοθέτηση του ρόλου της γυναίκας την περιορίζει και την εκθέτει σε σοβαρές και πολύπλοκες συγκρουσιακές καταστάσεις με εξωοικογενειακούς ρόλους και συστήματα ρόλων, που εμπλέκονται στις πολιτισμικές και κοινωνικές δομές του ευρύτερου συνόλου. Δηλαδή η γυναίκα της μειονότητας δεν είναι εκτεθειμένη μόνο στις συγκρούσεις που προκύπτουν από την εσωστρέφεια και την ανάληψη των παραδοσιακών ρόλων στο πλαίσιο της μειονότητας -γιατί δεν μπορεί να παραβλέψει κανείς το γεγονός ότι οι πατριαρχικές δομές εξακολουθούν και υπάρχουν και στο ευρύτερο σύνολο-αλλά επιβαρύνεται και με συγκρούσεις που προκύπτουν από τις γρήγορες και ευρύτατες κοινωνικές μεταβολές, όπως λ.χ. είναι οι δημογραφικές, οι οικονομικές κλπ.

Για να γίνουν όμως κατανοητές οι συγκρουσιακές σχέσεις και οι διαφορές, με τις οποίες βιώνονται από τις γυναίκες μιας μειονότητας, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη και οι διάφορες αξιολογικές στάσεις απέναντι στην οικογένεια, καθώς και ο τρόπος αντίληψης της λειτουργίας της.

Οι οικογενειακοί δεσμοί δε σημαίνουν αναγκαστικά και περιορισμό ή αποκλεισμό της γυναίκας. Στις δυτικές αναπτυγμένες κοινωνίες για παράδειγμα επικρατεί ο ιδεολογικός διαχωρισμός μεταξύ οικογένειας και ευρύτερου πολιτισμικού συστήματος, ο οποίος εξωθεί τη γυναίκα σε διαφορετικά είδη εξαρτήσεων και σε διαχωρισμό των ρόλων, οι οποίοι προκύπτουν από

έναν ευρύτατο καταμερισμό εργασίας και από τον κατακερματισμό των διαφόρων συστημάτων ρόλων.

Αντίθετα σε κοινωνίες, όπου η οικογένεια εξακολουθεί να λειτουργεί ως κεντρική οικονομική μονάδα και ως θετικός διαμορφωτής ταυτότητας - εφόσον η ανάληψη οικογενειακών ρόλων συνδέεται με τον αυτοπροσδιορισμό των μελών της και την αυτονομία τους- οι συγκρούσεις με τους εξωοικογενειακούς ρόλους αποκτούν άλλη σημασία για τη γυναίκα. Οι μεταβολές που συντελούνται στον ευρύτερο χώρο γίνονται αντιληπτές ως απειλή, εφόσον σημαίνουν καταστροφή των παραδοσιακών δομών και των πολιτισμικών ορίων του γυναικείου χώρου αυτονομίας και δράσης. Έτσι, ο φόβος της αναδιαπραγμάτευσης της γυναικείας ταυτότητας ως αφομοίωσης αντισταθμίζει τις περισσότερες φορές την επιθυμία για χειραφέτηση.

Η θέση των γυναικών στην οικογένεια, όταν επηρεάζει κάτω από παραδοσιακές και πατριαρχικές συνθήκες ως βασικός και κυρίαρχος παράγοντας την ταυτότητα και την αυτοεικόνα της γυναίκας, δεσμεύοντάς την σε ένα σύμπλεγμα λειτουργιών με στόχο την οριοθέτηση της μειονότητας από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, έχει όλα τα χαρακτηριστικά του περιθωριακού. Η περιθωριακή θέση της γυναίκας σ'αυτές τις περιπτώσεις προκύπτει μεταξύ των ορίων δύο κοινωνικοπολιτισμικών ομάδων- της γυναίκας στην οικεία κοινότητα και της μουσουλμάνας στο ευρύτερο σύνολο- με αποτέλεσμα να δημιουργείται η εντύπωση ότι η γυναίκα δεν ανήκει ούτε στο ένα ούτε στο άλλο σύνολο. Αυτό το φαινόμενο εκφράζεται στην πράξη με τον αποκλεισμό της από βασικές διαδικασίες και στις δύο κοινωνικές ομάδες.

Στην παρούσα μελέτη επιχειρείται η καταγραφή εκείνων των συνθηκών που ευνοούν τον προσδιορισμό της περιθωριακής θέσης της μουσουλμάνας γυναίκας, παγκοσμίως. Ειδικότερα, επιδιώκεται μέσα από τη μελέτη των κοινωνικών χώρων όπου κινείται η γυναίκα, η ανάδειξη της ιδιαίτερης συμπεριφοράς που διαμορφώνουν οι μουσουλμάνες ως μέλη μιας μειονότητας και που εκφράζεται με τη θέση τους στους βασικούς θεσμούς κοινωνικοποίησης, δηλαδή στην οικογένεια, στην εκπαίδευση, στην αγορά εργασίας και τα πολιτικά πράγματα.

Πρωταρχικό ερέθισμα για τη μελέτη αποτέλεσαν συμπεράσματα πρόσφατων ερευνών που δείχνουν ότι μεγάλο ποσοστό αναλφαβητισμού πλήττει κυρίως τα γυναικεία μέλη της μουσουλμανικής μειονότητας ανά τον κόσμο. Παράλληλα διαπιστώθηκε μια σχετικά χαμηλή συμμετοχή των γυναικών σε εξωοικογενειακούς χώρους.

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν η διερεύνηση της θέσης των γυναικών στη μουσουλμανική μειονότητα. Επίσης, η παρούσα εργασία επιδιώκει την διερεύνηση των κοινωνικών και οικονομικών χαρακτηριστικών της μουσουλμανικής μειονότητας του δήμου Ξάνθης και

ιδιαίτερα της σχέσης των μουσουλμάνων γυναικών με τις χριστιανές γυναίκες του δήμου, ώστε να αποσαφηνιστεί το όριο επηρεασμού της θρησκευτικής ταυτότητας στην κοινωνία.

Για την εκπλήρωση του σκοπού της εργασίας πραγματοποιήθηκε εκτενής ανασκόπηση της υπάρχουσας ελληνικής και ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας σχετικά με το θέμα. Η παρούσα εργασία διαρθρώθηκε σε οκτώ κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο πραγματοποιείται η θεωρητική προσέγγιση της θέσης των γυναικών στις δυτικές κοινωνίες και ειδικότερα στους τομείς της αγοράς εργασίας, εκπαίδευσης, οικογένειας αλλά και της πολιτικής.

Στο δεύτερο κεφάλαιο επιχειρείται η μελέτη της έννοιας του ισλαμισμού, ώστε να παρουσιαστεί η θέση των γυναικών με βάση το Ισλάμ, θέλοντας να κατανοηθεί καλύτερα η κοινωνική θέση των μουσουλμάνων γυναικών που αναλύεται στη συνέχεια. Ακολουθεί στο τρίτο κεφάλαιο η προσέγγιση της κοινωνικής θέσης των μουσουλμάνων γυναικών στο πλαίσιο της μειονότητας, καθώς και της συμμετοχής της στην αγορά εργασίας, στην εκπαίδευση και στην πολιτική. Ακόμη, δίνεται έμφαση στο ρόλο που διαδραματίζει η γυναίκα στο πλαίσιο της μουσουλμανικής οικογένειας.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται συνοπτικά η πόλη της Ξάνθης. Πιο συγκεκριμένα, παρέχονται γενικές πληροφορίες για την Ξάνθη, ενώ γίνεται αναφορά για τον γεωγραφικό προσδιορισμό της περιοχής. Επιπρόσθετα, καταγράφονται τα δημογραφικά στοιχεία της πόλης σύμφωνα με την τελευταία απογραφή, και τέλος πραγματοποιείται ξεχωριστή αναφορά στην μουσουλμανική μειονότητα της πόλης Ξάνθη.

Η δομή και τα αποτελέσματα της εμπειρικής διερεύνησης παρουσιάζονται στο πέμπτο, έκτο και έβδομο κεφάλαιο. Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζονται η μεθοδολογία συλλογής και επεξεργασίας των δεδομένων, το δείγμα και το ερωτηματολόγιο της έρευνας. Στο έκτο κεφάλαιο παρατίθενται και αναλύονται τα αποτελέσματα της έρευνας, ενώ στο έβδομο κεφάλαιο εξετάζονται οι συσχετίσεις μεταξύ μεταβλητών και αναπτύσσεται ένα υπόδειγμα εκτίμησης της κοινωνικής θέσης των μειονοτικών μουσουλμάνων γυναικών.

Τα συμπεράσματα που προέκυψαν συνολικά από τη θεωρητική και εμπειρική διερεύνηση του θέματος παρατίθενται στο όγδοο κεφάλαιο, ενώ διατυπώνονται και κάποιες προτάσεις. Η πτυχιακή εργασία που κρατάτε στα χέρια σας, ολοκληρώνεται με την παράθεση των βιβλιογραφικών πηγών που χρησιμοποιήθηκαν για την πραγματοποίησή της και με την επισύναψη στο παράρτημα της εργασίας δείγματος του ερωτηματολογίου που χρησιμοποιήθηκε, τους πίνακες συχνότητων και διπλής εισόδου των αποτελεσμάτων της έρευνας.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο - Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ

1.1 Γενικά

Στο παρόν κεφάλαιο καταγράφεται η θέση που κατέχουν οι γυναίκες σε διάφορους τομείς της ζωής τους, όπως φαίνεται και από τον τίτλο του εν λόγω κεφαλαίου. Πιο συγκεκριμένα, εξετάστηκαν και παρουσιάζονται τα στοιχεία εκείνα που συνθέτουν την εικόνα των γυναικών στην κοινωνία, όπως αυτή καταγράφηκε μέσα στο χρόνο, δίνοντας βαρύτητα στις αλλαγές που σημειώθηκαν σε παγκόσμιο επίπεδο, στις χώρες της Ευρώπης αλλά και στη χώρα μας. Ακόμη, γίνεται λόγος για την παρουσία των γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων που σχετίζονται με το πολιτικό σκηνικό και τα δημόσια πράγματα. Πολύ ενδιαφέρον παρουσιάζει η εικόνα της γυναίκας – νοικοκυράς όπως αυτή καταγράφηκε στην πορεία του χρόνου και τις εμφανείς αλλαγές που σημείωσε παγκοσμίως, σε ευρωπαϊκό επίπεδο αλλά και σε επίπεδο χώρας. Στη συνέχεια έλαβε χώρα η πορεία των γυναικών σε έναν από τους σημαντικότερους τομείς της κοινωνίας, την αγορά εργασίας. Δηλαδή, δίνονται στοιχεία για την θέση των γυναικών στην αγορά εργασίας τόσο σε παγκόσμιο επίπεδο όπως προηγουμένως όσο και στις χώρες της Ευρώπης, ενώ σε ξεχωριστή υποενότητα αναλύεται η πορεία της γυναικείας απασχόλησης σε εθνικό επίπεδο. Εν τέλει, σε ξεχωριστή ενότητα παρατίθενται στοιχεία που αφορούν το επίπεδο εκπαίδευσης που κατέχουν οι γυναίκες και αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες επηρεασμού της επαγγελματικής σταδιοδρομίας των γυναικών, και συνεπώς της κοινωνικής τους θέσης.

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να σημειωθεί πως, στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται στοιχεία που αφορούν τις γυναίκες χωρίς να γίνεται διαχωρισμός με βάση κάποιο χαρακτηριστικό στοιχείο, όπως είναι το θρήσκευμα. Σε ένα από τα παρακάτω κεφάλαια παρουσιάζεται ξεχωριστά η πορεία των μουσουλμάνων γυναικών, παγκοσμίως, σε ευρωπαϊκό επίπεδο αλλά και σε επίπεδο χώρας. Ο παραπάνω διαχωρισμός αποσκοπεί στην καταγραφή στοιχείων και στην επισήμανση των διαφορών στην πορεία των μουσουλμάνων γυναικών από τις υπόλοιπες γυναίκες, έτσι ώστε να παρουσιαστεί η θέση τους μέσα στην κοινωνία και στους επιμέρους τομείς της, επηρεαζόμενη ίσως, από το θρησκευτικό δόγμα το οποίο ασπάζονται.

1.2 Η πορεία της γυναίκας στην παγκόσμια κοινότητα

Σε όλες τις εποχές, ο κανόνας ήταν η πατριαρχική κοινωνία. Ο άνδρας είναι ο αρχηγός της κοινωνίας (Μουσούρου, 1985). Οι γυναίκες είναι οι σκλάβοι των ανδρών, «άμισθες υπηρέτριες», χωρίς δικαιώματα. Ακόμα και σήμερα, σε ορισμένους λαούς της Μέσης και Άπω Ανατολής, η γυναίκα φυλακίζεται μέσα στους τέσσερις τοίχους του σπιτιού. Δεν επιτρέπεται να βγει έξω να την δει άλλος άνδρας. Σκεπάζει το πρόσωπο με φερετζέ, ενώ το εμπόριο της γυναίκας εξακολουθεί να υφίσταται (Κατάκη, 1998). Τις γυναίκες που ασπάζονται το μουσουλμανισμό και κατοικούν στην Ελλάδα θα μελετήσουμε στη συνέχεια θέλοντας να προσεγγίσουμε τη θέση της στη μουσουλμανική κοινότητα.

Επομένως, από τα παραπάνω θα μπορούσε να ειπωθεί πως, στις παλιές αυτές εποχές η γυναίκα είναι ένα υποταγμένο όν στον άνδρα κι αυτό πρέπει να αποδοθεί στη σωματική του υπεροχή, στη μυϊκή του δύναμη. Οι σχέσεις άνδρα – γυναίκας είναι σχέσεις υποταγής (Μουσούρου, 1985) (Κατάκη, 1998).

Πιο πρόσφατα, και συγκεκριμένα το 1776 στην Αμερική επικυρώνεται η ισότητα και η ελευθερία του ανθρώπου, και αρχίζουν να εξισορροπούνται τα δύο φύλα. Θεμελιώνονται αργά μα σταθερά οι βάσεις για τις νέες δραστηριότητες της γυναίκας (Τακάρη, 1978). Το γυναικείο φύλο, έχοντας πολλές προκαταλήψεις κερδίζει συνεχώς έδαφος και προχωρεί. Συνακόλουθα, το 1971 στη Γαλλία συντάσσεται η «Διακήρυξη των δικαιωμάτων της γυναίκας» από τον Όλυμπ ντε Γκούζ, όπου γίνεται λόγος για την κοινωνική υπόσταση της γυναίκας (Νόβα-Καλτσούνη, 2000). Το 1848, στην Αμερική, συγκροτείται το Συνέδριο των Γυναικών, σημαντικός σταθμός στην όλη πορεία των γυναικών. Αμέσως μετά, το 1850, ξεσηκώνονται οι Αμερικανίδες οργανωμένες. Οι γυναίκες εμφανίζονται ενωμένες και εκφράζουν τα αιτήματά τους. Επίσης, σημειώνεται πως το 24% των εργαζομένων στις βιομηχανίες είναι γυναίκες (Τακάρη, 1978). Η ημερήσια δουλειά είναι εξαντλητική και πολύωρη και σε πολλές περιπτώσεις θα μπορούσαμε να πούμε και εκμεταλλεύσιμη. Οι γυναίκες εργάζονται καθημερινά περίπου 15-16 ώρες. Το γυναικείο εργατικό δυναμικό με σκοπό την εργασία με κάποια ελάχιστη αμοιβή, ώστε να μειώνεται το κόστος εργασίας και να αυξάνεται η παραγωγή (Ντέιβις, 1991).

Στις 8 Μαρτίου του 1858, στη Νέα Υόρκη, έλαβε χώρα η πρώτη απεργία στην ιστορία των εργαζομένων γυναικών (Αντωνοπούλου, 1999). Το ως τότε άβουλο και υποταγμένο πλάσμα, ξεσηκώθηκε και ζήτησε από την πολιτεία ανθρωπινότερους όρους εργασίας. Ζήτησαν την καθιέρωση της 9ωρης εργασίας και αύξηση του ημερομισθίου (Αντωνοπούλου, 1999). Η απεργία

αυτή προκάλεσε αιματηρές καταστάσεις, όμως κήρυξε την έναρξη του αγώνα για την απελευθέρωση της γυναίκας.

Πενήντα χρόνια αργότερα, στις 8 Μαρτίου 1910, στην Κοπεγχάγη, συνήλθε η πρώτη Διεθνής Συνεδρίαση Γυναικών, όπου έγινε αποδεκτή η πρόταση να οριστεί η 8^η Μαρτίου ως «Ημέρα της Γυναίκας» αλλά και «Διεθνής Ημέρα των Εργαζομένων Γυναικών» (Αυδή- Καλκάνη, 1978).

Η Γαλλική Επανάσταση, το 1789, διακήρυξε της αρχές της ελευθερίας, που αναφερόταν στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική ισότητα όλων των πολιτών, σχετικά με την συμμετοχή τους στις δημόσιες υπηρεσίες, στην υπακοή τους στο νόμο, στην έκφραση της γενικής θελήσεως, στην ελευθερία του τύπου και της σκέψεως, στο σεβασμό της ιδιοκτησίας και στην ανεξιθρησκία (Βουτυράς, 1981).

Η Γαλλική Επανάσταση έφερε ριζική αλλαγή στην κοινωνική ζωή. Οι ιδέες των φιλοσόφων περί ελευθερίας, ισότητας των ανθρώπων καθώς και οι επαναστάσεις των Αμερικάνων και Άγγλων που προηγήθηκαν προετοίμασαν το έδαφος για την περίφημη «Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη» και είχαν ως αποτέλεσμα την κυριαρχία των πολιτικών και ατομικών ελευθεριών (Καραμεσίνη, 1998). Επέφερε, γενικά, δικαιώματα στους ανθρώπους και περισσότερο στις γυναίκες. Όμως, σε κάποιες χώρες οι θεωρητικές αυτές διακηρύξεις, παρέμειναν στα χαρτιά. Στην πραγματικότητα, υπήρχαν και συνεχίζω να είμαι πεπεισμένη πως ακόμη υπάρχουν γυναίκες, οι οποίες δεν κέρδισαν τίποτα απολύτως από αυτό τον πόλεμο για δικαίωση.

Επιπρόσθετα, η Γαλλική Επανάσταση είχε μεγάλη επίδραση στην εξέλιξη του κοινωνικού βίου των ευρωπαϊκών λαών. Οι δημοκρατικές ιδέες εξαπλώθηκαν σε όλο τον κόσμο. Δόθηκε, έτσι, ατομική και πολιτική ελευθερία στους πολίτες, αλλά οι εργαζόμενοι πολίτες συνέχιζαν να ζουν δύσκολες καταστάσεις (Μουσούρου, 1985). Ταυτόχρονα, οι επιστήμονες έκαναν προσπάθειες να τελειοποιήσουν τις μηχανές, ώστε να είναι εφαρμόσιμες στον τομέα της εργασίας επιφέροντας απότομες αλλαγές στη ζωή εκατοντάδων ανθρώπων.

Έτσι, το 19^ο αιώνα, επιτυγχάνεται η πρόοδος των επιστημών, οι μεγάλες ανακαλύψεις, η βιομηχανική επανάσταση που μετέβαλαν την όψη του κόσμου. Η εμφάνιση της μηχανής και η ξαφνική ανάπτυξη της βιομηχανίας που έχει ανάγκη από εργατικά χέρια, αναγκάζει τη γυναίκα να εξέλθει από το σπίτι, από τον περιορισμένο χώρο δράσεώς της, στον ευρύτερο χώρο δουλειάς για να δοκιμάσει της δυνάμεις και της ικανότητές της, αλλά και να δοκιμαστεί (Πιζάνιας, 1995). Να δουλέψει σε πληρωμένη εργασία σε μία ανδροκρατούμενη κοινωνία, που την αποδέχονταν από την ανάγκη της υπάρχουσας τότε κατάστασης.

Η βιομηχανική επανάσταση υπήρξε η αιτία που μεταμόρφωσε τη μοίρα της γυναίκας και άνοιξε το δρόμο της χειραφέτησής της. Οι συνθήκες δουλειάς και αμοιβής γίνονται σιγά – σιγά πολύ άσχημες για όλους τους εργαζομένους. Στα αμέσως επόμενα χρόνια η μηχανή αντικαθιστά σε πολλές περιπτώσεις εργασία, τον άνθρωπο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τον περιορισμό των ωρών εργασίας και εξανάγκασε ακόμη και μικρά παιδιά να αρχίσουν να εργάζονται (Arrichi and Maume, 2000). Οι άνθρωποι αρχίζουν να συγκεντρώνονται στα εργοστάσια, ενώ μέσα σε λίγα χρόνια διπλασιάζεται ο αριθμός των πόλεων και όλων των υπαρχόντων αστικών κέντρων. Τότε, η συμμετοχή της γυναικείας εργασίας σταθεροποιείται και αυξάνει καθώς την προτιμούν, επειδή η αμοιβή της είναι χαμηλότερη από την αμοιβή της ανδρικής εργασίας (Caroline and Milroy-Moore, 1991). Ολόκληρος ο εργαζόμενος κόσμος, την περίοδο εκείνη, υποφέρει και ταλαιπωρείται, αλλά στην χειρότερη και πιο μειονεκτική θέση στο γενικό σύνολο κατέχει η γυναίκα. Ακόμη και στην περίπτωση που η ποσότητα και η ποιότητα της εργασίας της είναι ίδια με αυτή των ανδρών, αμείβεται λιγότερο (Dolado et al, 2001).

Πάντως, θα μπορούσαμε να πούμε πως η βιομηχανική επανάσταση απελευθέρωσε τη γυναίκα ή ακόμη καλύτερα έβαλε τις βάσεις για μία περαιτέρω ανάπτυξή της.

Το 19^ο αιώνα, οι γυναίκες αρχίζουν να αγωνίζονται για την απόκτηση ίσων δικαιωμάτων με τους άνδρες. Διαμαρτύρονται για τον παραγκωνισμό και αποκλεισμό τους από την ανώτερη μόρφωση. Παλαιότερα, η μόρφωση της γυναίκας αφορούσε ότι είχε σχέση με το σπίτι και τα καθήκοντά της προς τον άνδρα (Kanellopoulos and Mavromaras, 1999). Όμως, η γυναίκα του 19^{ου} αιώνα, βγαίνοντας έξω από το σπίτι και δουλεύοντας σε πληρωμένη εργασία, επιθυμεί να αποκτήσει αυτονομία. Έτσι, κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα παρουσιάστηκαν οι «Σουφραζέτες» γυναίκες που αγωνίζονται για την πολιτική ισοτιμία. Ζήτησαν το δικαίωμα της ψήφου. Θα πρέπει να σημειώσουμε πως, πραγματοποίησαν συγκεντρώσεις, διαδηλώσεις, απεργίες πείνας για να τις προσέξουν.

Από το 1860, στην Αγγλία, οι διεκδικήσεις του γυναικείου φύλου προωθούνται κυρίως με την ίδρυση της Κοινωνικής και Πολιτικής Ένωσης των Γυναικών, που ανέπτυξε σπουδαία δράση. Το 1901 ιδρύθηκε στη Γαλλία το Εθνικό Συμβούλιο Γαλλίδων (Δουλκέρη, 1994).

Ωστόσο, ο αγώνας της γυναίκας επέφερε καρπούς. Από τον 19^ο αιώνα τα πανεπιστήμια άνοιξαν και για τις γυναίκες. Έτσι, άλλαξε το οικονομικό και κοινωνικό γίγνεσθαι των γυναικών. Η σημερινή γυναίκα, έχοντας θέση που κατοχυρώνεται νομικά από την πολιτεία, αντιμετωπίζει πιο ψύχραιμα και πιο αντικειμενικά τα εμπόδια της εξέλιξής της, τόσο της πνευματικής, όσο και της επαγγελματικής ζωής, και σκοπεύει σε στόχους που ανυψώνουν την ίδια ως άνθρωπο, και προάγουν την κοινωνία μέσα στην οποία ζει (Θανοπούλου, 1992).

Σήμερα, η επαγγελματική θέση της γυναίκας είναι γεγονός. Βέβαια, η επαγγελματική της έξοδος, άρα και η χειραφέτησή της, όπως φάνηκε από τα όσα ειπώθηκαν παραπάνω, διέφερε χρονικά και γεωγραφικά. Στις χώρες της Ευρώπης η θέση των γυναικών διαφέρει ανάλογα με τις προσωπικές αντιλήψεις και από την κατοχή θέσης στην αγορά εργασίας. Παρ' όλα αυτά, οι γυναίκες, σύμφωνα με τα στοιχεία που παρουσιάζονται στην έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, κατά το έτος 2006, φαίνεται πως αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού σε σχέση με τους άνδρες σε όλα τα στάδια της ζωής, ως απόρροια της κατά μέσο όρο χαμηλότερης συμμετοχής τους στην αγορά εργασίας (Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, 2007). Ο κίνδυνος φτώχειας, ειδικότερα, είναι υψηλότερος στις μεγαλύτερης ηλικίας γυναίκες και στους μόνους γονείς με συντηρούμενα τέκνα, που κατά κύριο λόγο είναι γυναίκες.

Ακόμη και σήμερα, σε κοινωνικό επίπεδο, οι γυναίκες συνεχίζουν να παρουσιάζουν μεγαλύτερο κίνδυνο αποκλεισμού και φτώχειας, ιδίως μεταξύ των ηλικιωμένων και των μονογονεϊκών οικογενειών. Ο κίνδυνος φτώχειας για τις γυναίκες ηλικίας άνω των 65 ετών είναι 20%, δηλαδή κατά 5 μονάδες μεγαλύτερος από ό,τι για τους άνδρες, ενώ για τις μονογονεϊκές οικογένειες είναι 34%. Εξάλλου, το ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας επηρεάζει το 4,5% των γυναικών, δηλαδή κατά 1 μονάδα περισσότερο από ό,τι τους άνδρες. Οι γυναίκες αποτελούν επίσης τη πλειονότητα του ανενεργού πληθυσμού και επομένως είναι πιο ευάλωτες στον κίνδυνο της φτώχειας (Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, 2008).

Επιπρόσθετα, κατά το έτος 2008, διαφορές εξακολουθούν να υπάρχουν επίσης στον κοινωνικό τομέα, οι οποίες μπορεί να αντανακλούν τις διαφορές στην αγορά εργασίας. Έτσι, η μακροχρόνια ανεργία παραμένει αισθητά πιο συχνή για τις γυναίκες (4,5%) απ' ό,τι για τους άνδρες (3,5%). Η πιο μικρή, πιο αργή και λιγότερο αμειβόμενη επαγγελματική σταδιοδρομία των γυναικών επηρεάζει επίσης τον κίνδυνο φτώχειας που διατρέχουν, ιδίως όσον αφορά τις γυναίκες ηλικίας άνω των 65 ετών (21%, δηλαδή 5 επιπλέον μονάδες σε σχέση με τους άνδρες) (Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, 2007).

Συνοψίζοντας, θα μπορούσε να ειπωθεί πως ο αγώνας των γυναικών στις προηγούμενες δεκαετίες δικαιώνεται στις σύγχρονες χώρες, ενώ συνεχίζουν να υπάρχουν χώρες όπου οι γυναίκες βρίσκονται σε μειονεκτικότερη θέση από αυτή των ανδρών.

1.3 Η θέση της γυναίκας στην Ελληνική κοινωνία

Σύμφωνα με τους ιστορικούς, από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, η θέση της γυναίκας δεν αναφέρεται ως σημαντική. Δεν υπάρχουν πολλές αναφορές για γυναίκες που «έλαμψαν» για την δράσης τους. Από την ελληνική μυθολογία αντλείται μόνο το όνομα της Πανδώρας και συνειρμικά ο κάθε άνθρωπος φέρνει στην σκέψη του «το κουτί της Πανδώρας» όπου βρίσκονται όλα τα κακά του κόσμου (Ιακώβου-Παπαγαρουφαλή, 1989). Ο Όμηρος αναφέρεται στην Πηνελόπη, που για χρόνια περιμένει στωικά να επιστρέψει ο άνδρας της (Ιγγλέση, 1990). Η θέση της γυναίκας της δημοκρατικής κοινωνίας της Αθήνας είναι ανύπαρκτη, ενώ στη Σπάρτη η γυναίκα αντιμετωπίζεται με σεβασμό. Είναι η μοναδική κοινωνία στον αρχαίο κόσμο που η γυναίκα δεν παραμένει κλεισμένη στο σπίτι (Καβουνίδη, 1996). Ακόμη και στο Χριστιανισμό η γυναίκα είναι αυτή που προκαλεί τον πόνο και την αμαρτία. Η Εύα είναι η αιτία που οι πρωτόπλαστοι φεύγουν από τον παράδεισο. Στα Βυζαντινά χρόνια η θέση της γυναίκας δεν άλλαξε σημαντικά. Οι γυναίκες δεν κατέχουν ιδιαίτερους ρόλους σε πολιτικές ή κρατικές θέσεις (Κουκιάδης, 1982). Παρ' όλη την απαξίωσή τους από την ανδροκρατούμενη κοινωνία, οι γυναίκες μάχονται στο πλευρό των ανδρών και στον απελευθερωτικό αγώνα του 1821 και στην Εθνική Αντίσταση του 1940. Πολύ αργότερα, το φεμινιστικό κίνημα στην Ελλάδα εξαιτίας των ιστορικών αναταραχών που σημειώθηκαν στο εσωτερικό της, δεν αναπτύχθηκε σημαντικά όπως στα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη (Δουλκέρη, 1986).

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε πως, στην πορεία του χρόνου, η θέση της γυναίκας στην κοινωνία υπήρξε αρχικά υποτιμημένη. Λίγο πριν, και κατά την διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η έλλειψη ανδρικών εργατικών χεριών οδήγησε αναπόφευκτα τη γυναίκα στην αγορά εργασίας (Κραβαρίτου, 1989).

Στην ανάπτυξη της βιομηχανίας και του εμπορίου, η παρουσία της γυναίκας έπαιξε καθοριστικό ρόλο και αυτό ουσιαστικά αποτέλεσε το “εισιτήριο” για την αναγνώριση της συνεισφοράς των γυναικών αλλά και το έναυσμα για τις ίδιες τις γυναίκες να συνειδητοποιήσουν τη θέση τους μέσα στην κοινωνία (Νικολάου, 1982).

Αυτό αποτέλεσε το εναρκτήριο λάκτισμα προκειμένου να αρχίσει η ανοδική πορεία των γυναικών σε όλους τους τομείς της σύγχρονης κοινωνίας.

Σε σύντομο χρονικό διάστημα κατάφερε εκτός από τη θέση της «συζύγου», «μητέρας» και «νοικοκυράς», να κατακτήσει τους δρόμους της ατομικής και οικονομικής ανεξαρτησίας, της μόρφωσης και της κοινωνικής καταξίωσης.

Έτσι, η είσοδος της γυναίκας στην κοινωνική και οικονομική ζωή - στο δημόσιο βίο γενικότερα - από τις αρχές του περασμένου αιώνα σταδιακά και αργότερα με ταχύτερους ρυθμούς, είχε ως αποτέλεσμα να επιφέρει την οικονομική τους ανεξαρτησία και την κοινωνική τους αυτοτέλεια (Παναγιωτόπουλος, 1998). Στον ανεπτυγμένο -αλλά σε κάποιες περιπτώσεις και στον αναπτυσσόμενο κόσμο- σήμερα υπάρχουν γυναίκες που κατέχουν ανώτερες θέσεις σε εργασιακούς, κοινωνικούς, πολιτιστικούς και πολιτικούς χώρους. Υπάρχουν γυναίκες που αναπτύσσουν επιχειρηματικές δραστηριότητες, που είναι ελεύθεροι επαγγελματίες (Πανταζή-Τζίφα, 1985). Βέβαια, η ανάπτυξη της γυναικείας επιχειρηματικότητας είναι σε χαμηλά επίπεδα σε σχέση με αυτή των ανδρών, αλλά αυξάνεται συνεχώς τα τελευταία χρόνια.

Επομένως, η έξοδος της γυναίκας στο χώρο εργασίας και μάλιστα με ισότιμες απαιτήσεις, την φόρτωσαν με νέες υποχρεώσεις στην καθημερινότητά της. Κανείς, όμως, δεν είχε το δικαίωμα να της στερήσει την ευκαιρία να επενδύσει για την ολοκλήρωση της προσωπικότητάς της και των στόχων της.

Στη σημερινή κοινωνία, οι προϋποθέσεις για εργασία έχουν ως κύριο άξονα την πνευματική ικανότητα και την εκπαίδευση στον τομέα εξειδίκευσης, με αποτέλεσμα οι γυναίκες σαν σύνολο να βρίσκονται σε πλεονεκτικότερη θέση από τον άνδρα (Παυλίδου, 1989). Αυτό είναι μεγάλη πρόκληση για την γυναίκα, η οποία καλείται να διαλέξει ανάμεσα στην καριέρα και την οικογένεια. Τις περισσότερες φορές η λύση είναι ο συμβιβασμός. Δηλαδή, ο συνδυασμός και των δύο ρόλων.

Αναμφισβήτητα, η γυναίκα αποτελεί τον πυρήνα της οικογένειας. Με την έξοδό της στην αγορά εργασίας πολλοί υποστηρίζουν ότι η οικογένεια στερήθηκε τη δημιουργική της παρουσία. Τα παιδιά έχασαν τις περισσότερες ζωτικές ώρες με τη μητέρα τους και ο σύζυγος συναντάει μια γυναίκα κουρασμένη, που έχει απαιτήσεις από αυτόν, εφόσον θέλει να γίνεται στο σπίτι καταμερισμός των οικιακών καθηκόντων (Πετρινιώτη, 1989). Ωστόσο σχετική έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τον Gotzfried (2004) στις ελληνίδες γυναίκες με σκοπό να διερευνήσει τον καταμερισμό του ημερήσιου χρόνου των γυναικών, διαπίστωσε πως οι γυναίκες αφιερώνουν στα παιδιά τους τον ίδιο χρόνο που αφιέρωναν και πριν εισέλθουν στην αγορά εργασίας, καθώς το τίμημα είναι ο λιγότερος ύπνος και ο λιγότερος ελεύθερος χρόνος τους. Η άλλη όψη του νομίσματος δείχνει πως όσο αυξάνεται το ποσοστό της γυναικείας απασχόλησης, ευθέως ανάλογη είναι και η αύξηση της υπογεννητικότητας. Ωστόσο, θα πρέπει να αναφερθεί στο σημείο αυτό πως μερίδιο ευθύνης δεν έχει μόνο η γυναίκα αλλά και η κοινωνία, η οποία οφείλει να προτείνει μέτρα για τη συμφιλίωση των διαφορετικών ρόλων των γυναικών.

1.4 Οι γυναίκες στο πολιτικό σκηνικό της Αμερικής

Πλήθος ερευνητικών μελετών έχουν διαπιστώσει πως οι γυναίκες ενδιαφέρονται λιγότερο για τα πολιτικά θέματα (Jennings and Miemi, 1981; Karp and Banducci, 2008). και είναι σε μικρότερο βαθμό πεπειραμένες σε αυτά (Delli and Keeter, 1996). Ενώ τα παραπάνω βρέθηκαν πως ισχύουν σε έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στις Η.Π.Α., παρόμοια ευρήματα βρέθηκαν να υφίσταται και σε άλλες χώρες. (Christy, 1987; Norris, 2004). Έρευνες κάνουν λόγω για παράγοντες που σχετίζονται με την ψυχολογία μεταξύ των δύο φύλων ως την αιτία διαφοροποίησης της πολιτικής δραστηριότητας, αλλά δεν υπάρχουν ξεκάθαρες απαντήσεις ως προς το γιατί οι γυναίκες ενδιαφέρονται λιγότερο από τους άνδρες για πολιτικά θέματα. (Burns et al., 2001).

Εντούτοις, άλλες μελέτες έχουν αποτύχει στην προσπάθεια εύρεσης κάποιου παράγοντα που να εξηγεί το χάσμα μεταξύ των δύο φύλων στο πολιτικό σκηνικό. Ο Donan (2006) εξέτασε την αυξανόμενη παρουσία των υποψήφιων γυναικών στις Η.Π.Α. διαπιστώνοντας μια αύξηση των γυναικείων πολιτικών τοποθετήσεων και συμπεριφορών μέσα στο χρόνο. Από την άλλη πλευρά, ο Koch (1997) απέτυχε στην προσπάθειά του να βρει κάποιο λόγο που να αιτιολογεί τη μικρή συμμετοχή των γυναικών, συγκριτικά με τους άνδρες, στα πολιτικά δρώμενα. Επιπλέον, πολλές υποψήφιες γυναίκες στις Η.Π.Α. έχει διαπιστωθεί πως «περνούν» απαρατήρητες στον εκλογικό αγώνα, ενώ απορροφούνται κυρίως στις εκλογικές εκστρατείες ως οργανωτικά πρόσωπα, καθώς οι γυναίκες είναι από τη φύση τους οργανωτικές (Caul, 2001 ; Anderson et al., 2005).

Οι Αυστραλές γυναίκες, που αγωνίστηκαν για το προνόμιο της ψήφου από αποικία σε αποικία, ήταν μεταξύ των πρώτων στον κόσμο που κέρδισαν το δικαίωμα ψήφου. Οι γυναίκες της Νότιας Αυστραλίας κέρδισαν το προνόμιο το 1894, και ένα χρόνο μετά, η Νέα Ζηλανδία έγινε το πρώτο κράτος που αναγνώρισε στις γυναίκες το δικαίωμα ψήφου (Childs and Withey, 2004).

Μέχρι σήμερα, στην Αμερική, έχουν εκλεγεί ή διοριστεί στο Αμερικανικό Κογκρέσο διακόσες σαράντα έξι (246) γυναίκες. Η πρώτη εκλεγμένη γυναίκα, η οποία στις 9 Νοεμβρίου 1916 έγινε μέλος στο Κογκρέσο ως αντιπρόσωπος της πολιτείας Μοντάνα της Αμερικής ήταν η Jeannette Rankin (Karp_and Banducci, 2007). Πρέπει να σημειώσουμε, όμως, πως οι πρώτες γυναίκες που ασχολήθηκαν με τα πολιτικά δρώμενα στην Αμερική είχαν ως κίνητρο την καθιέρωση ίσων δικαιωμάτων για τις γυναίκες σε σχέση με αυτά των ανδρών.

Μέχρι το 1964 όπου μια άλλη γυναίκα, η Margaret Chase Smith, έβαλε συμμετοχή στις προεδρικές εκλογές στις 27 Ιανουαρίου. Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα τα κράτη άρχισαν να ρυθμίζουν τις εκλογικές διαδικασίες (Tate, 1991). Έτσι, αντικατέστησαν το «εισιτήριο συμβαλλόμενων

μερών» με την «αυστραλιανή ψήφο», όπου υπάρχει ένας μακρύς κατάλογος των υποψηφίων, ενώ τα πολιτικά κόμματα οργανώθηκαν και επέλεξαν τους υποψηφίους τους (Ulbig, 2005).

Στη συνέχεια παρατίθενται στοιχεία για τις υποψήφιες γυναίκες (ρεπουμπλικανές και δημοκρατικές) που έλαβαν συμμετοχή στις προεδρικές εκλογές από το 1964 έως το 2004.

Πίνακας 1: Γυναίκες υποψήφιες στην Αμερική κατά τη χρονική περίοδο 1964-2004

Αριθμός υποψηφίων γυναικών στις προεκλογικές εκλογές στην Αμερική(1964-2004)	
<u>Έτος</u>	<u>Υποψήφιες γυναίκες στις γενικές εκλογές</u>
1964	-
1968	1
1972	1
1976	1
1980	3
1984	2
1988	2
1992	4
1996	5
2000	2
2004	-

Πηγή: *Women in Congress (1964-2004)*

Από τον παραπάνω πίνακα συμπεραίνουμε πως οι γυναίκες επιλέγουν να ασχοληθούν, σε μεγαλύτερο βαθμό, ενεργά με τα πολιτικά δρώμενα. Αυτό άλλωστε διαπιστώνεται και από τον αριθμό των υποψηφίων γυναικών, ειδικότερα στις εκλογές των ετών 1992 και 1996.

Τα στοιχεία αυτά καταδεικνύουν πως οι Αμερικανίδες γυναίκες λαμβάνουν σοβαρά υπόψιν τους το γόητρο και το ρόλο τους που μπορούν να διαδραματίσουν και να διαμορφώσουν το μέλλον ολόκληρων κοινωνιών.

1.5 Συμμετοχή των γυναικών στα ευρωπαϊκά κέντρα λήψης αποφάσεων-πολιτική

Μια από τις βασικές αρχές ίδρυσης της Ε.Ε. είναι και η ισότητα μεταξύ των ανδρών και των γυναικών. Μια ισορροπημένη συμμετοχή από τις γυναίκες και τους άνδρες της κοινωνίας σε σημαντικές πολιτικές αποφάσεις κάθε χώρας είναι ζωτικής σημασίας στην ανάπτυξη της πραγματικής δημοκρατίας (Childs and Withey, 2004). Αν και έχει επιτευχθεί σημαντική πρόοδος τις τελευταίες δεκαετίες σχετικά με το ποσοστό των γυναικών που έχουν εισαχθεί στην αγορά εργασίας, εντούτοις πολύ λίγες γυναίκες υποστηρίζουν βασικές θέσεις στη λήψη αποφάσεων σε θέματα πολιτικής. Η υποπαρουσία των γυναικών και η υπερπαρουσία των ανδρών σε θέσεις κοινοβουλίων και ευρωκοινοβουλίου υπονομεύει την ύπαρξη μιας πραγματικής δημοκρατίας (Fennema and Tillie, 1999). Το τρέχον άνισο μερίδιο διαιωνίζει τις τοποθετήσεις και τις πρακτικές που δεν περιλαμβάνει πάντα τις ανησυχίες, τις ανάγκες και τις φιλοδοξίες των γυναικών (European Commission, 2006d).

Υπάρχουν πολλοί παράγοντες που κρατούν την πλειοψηφία των γυναικών στην άκρη της λήψης αποφάσεων. Στερεότυπα, προκαταλήψεις και διακρίσεις, ο διαχωρισμός γένους στην εργασία και στην εκπαίδευση είναι ακριβώς μερικοί από αυτούς (Inglehart and Norris, 2003). Εκτός αυτού, υπάρχει από τη πλευρά της γυναίκας ένα αρκετά μεγάλο μερίδιο ευθύνης και υποχρεώσεων μέσα στην οικογένεια, οι οποίες παραμένουν οι κύριοι φροντιστές της οικίας.

Επομένως είτε οι γυναίκες απασχολούνται εκτός σπιτιού είτε όχι, ακόμα κατέχουν την πλειοψηφία της εργασίας στο σπίτι και την οικογένεια, γεγονός που συμβάλλει στην άσκηση σημαντικού βαθμού επίδρασης τόσο στην εργασία τους όσο και στα σχέδια τους για αυτήν, και επομένως στις τελικές επιλογές της ζωής τους.

Προβαίνοντας σε μία σύντομη ιστορική αναδρομή, σχετικά με την διεθνή προσπάθεια για τη συμμετοχή των γυναικών στη λήψη αποφάσεων παρουσιάζονται οι σημαντικότεροι «σταθμοί» για το εν λόγω θέμα. Το Τμήμα των Ηνωμένων Εθνών που αφορά την πρόοδο των γυναικών, αλλά και τη θέση τους στο διεθνές διακυβερνητικό σώμα έδωσε αφορμή το 1989 στην Βιέννη, τη συνάντηση μιας ομάδας εμπειρογνομόνων για να εξετάσει την ισότητα σε πολιτικό επίπεδο και τη συμμετοχή τους στη λήψη αποφάσεων (Welch, 1977). Μια άλλη ομάδα εμπειρογνομόνων συναντήθηκε το 1991, στη Βιέννη, για να συζητήσει για τις γυναίκες στη δημόσια ζωή. Η θεματολογία, αφορούσε το «Γένος και ημερήσια διάταξη για την ειρήνη» μιας ομάδας εμπειρογνομόνων του 1994 στην Νέα Υόρκη, ενώ μια άλλη ειδική συνεδρίαση αφορούσε «Γυναίκες και οικονομική λήψη αποφάσεων» (Inglehart and Norris, 2003). Το 1996 στη Μασαχουσέτη, δυο συνεδριάσεις της ομάδας εμπειρογνομόνων των Ηνωμένων Εθνών αντιμετώπισαν τα εξής ζητήματα: «Πολιτική λήψη

αποφάσεων και επίλυση ψυχικών συγκρούσεων: ο αντίκτυπος των διαφορών φύλου» και «Γυναίκες και οικονομικές λήψεις αποφάσεων στους διεθνείς χρηματοδοτικούς οργανισμούς και διεθνικές εταιρίες». Η αιτιολόγηση της συγκεκριμένης επιγραμματικής αναφοράς έχει σαν στόχο να καταδείξει πως η ανάγκη των κοινωνιών και το δικαίωμα των γυναικών για συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων άρχισαν να διαφαίνονται και να λαμβάνονται σοβαρά με συγκεκριμένες δράσεις σχετικά αργά (1989).

Η Αυστρία ήταν η πρώτη χώρα στον κόσμο που εξέλεξε γυναίκα στην ιεραρχία του κοινοβουλίου της, το 1927 και ήταν η Olga Rudel-Zeynek. Έπειτα από 23 χρόνια, το 1950 η δεύτερη χώρα που εμπιστεύθηκε μια γυναίκα στην ίδια θέση υπήρξε η Δανία. Ακριβώς μισό αιώνα αργότερα τρεις χώρες, μεταξύ αυτών και η Ελλάδα, εξέλεξαν στη θέση του πρόεδρου του κοινοβουλίου τους μια γυναίκα. Οι χώρες αυτές είναι η Εσθονία (2003), η Ελλάδα (2004), όπως έχει ήδη αναφερθεί και το Βέλγιο (2004). Εκτός από τις προαναφερθείσες χώρες υπάρχουν και άλλες χώρες που έχουν εξελέγξει ως πρόεδρο του κοινοβουλίου τους γυναίκα και είναι οι ακόλουθες, η Ουγγαρία (1963), η Γερμανία (1972), η Ιταλία (1979), η Ιρλανδία (1982), το Λουξεμβούργο (1989), η Φιλανδία και η Σουηδία (1991), το Ηνωμένο Βασίλειο (1992), η Λετονία (1995), η Μάλτα (1996), η Πολωνία (1997), η Τσεχία και η Ολλανδία (1998), και η Ισπανία (1999). Τέλος, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ακριβώς δυο γυναίκες έχουν προεδρεύσει μέχρι τώρα το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, η Simone Veil (1979-1982) και η Nicole Fontaine (1999-2002).

Οι κυβερνήσεις της Ε.Ε. συμφώνησαν το 1995 να παρακολουθήσουν ετησίως την πρόοδο της χώρας τους σχετικά με τη θέση των γυναικών στην εξουσία και τη λήψη αποφάσεων – μια από τις 12 κρίσιμες περιοχές. Οι αντιπρόσωποι των Ηνωμένων Εθνών στο Πεκίνο υιοθέτησαν την ίδια πλατφόρμα το ίδιο έτος, η οποία υιοθετήθηκε από 189 κράτη (Ζερβός, 1996). Τέσσερα χρόνια αργότερα, το 1999, τα κράτη μέλη ενέκριναν ένα σύνολο δεικτών για την πρόοδο των γυναικών στη λήψη αποφάσεων. Οι δείκτες στους οποίους εστιάζεται το ενδιαφέρον της παρούσας έρευνας αφορούν τη θέση των γυναικών των Κυβερνήσεων σε ευρωπαϊκό, εθνικό και περιφερειακό επίπεδο (European Commission, 2002).

Το 1996, οι κυβερνήσεις της Ε.Ε. υιοθέτησαν μια σύσταση σχετικά με την ισορροπημένη συμμετοχή των γυναικών και των ανδρών στη λήψη αποφάσεων, αναγνωρίστηκε συνεπώς το πρόβλημα και καλέστηκαν τα Κράτη μέλη της Ε.Ε. να λάβουν όλα τα απαραίτητα μέτρα για αντιμετωπιστεί το σχετικό ζήτημα. Ακολουθώντας τη σύσταση, σε μια επόμενη έκθεση της Ε.Ε. που δημοσιεύτηκε μέσα στο 2000 διαπιστώθηκε πως οι κυβερνητικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν από το 1996 είχαν μια θετική επίδραση, αν και υπάρχει ακόμα πολύς δρόμος μέχρι να επιτευχθεί μια πραγματική και ουσιαστική ισότητα ανδρών και γυναικών σε θέματα λήψης αποφάσεων. (European

Commission, 2001) Η Επιτροπή συνεχίζει να παρακολουθεί την πρόοδο που σημειώνεται στα κράτη μέλη της Ε.Ε., με ετήσιες εκθέσεις σχετικά με το υπό εξέταση πρόβλημα.

Οι γυναίκες υποεκπροσωπούνται σε μεγάλο βαθμό σε θέσεις λήψης αποφάσεων, συμπεριλαμβανομένων ανάλογων θέσεων στον δημόσιο τομέα. Η κατάσταση έχει παρουσιάσει σημαντική βελτίωση μετά την σχετικά πρόσφατη (1997) διεξαγωγή εκλογών σε ορισμένα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ωστόσο, το χάσμα εξακολουθεί να είναι αξιοσημείωτο. Οι διάφορες στρατηγικές για την τοποθέτηση μεγάλου αριθμού γυναικών σε θέσεις λήψης αποφάσεων περιγράφηκαν στην ετήσια έκθεση για το 1996. Η εμφανής και στρατηγική παρουσία γυναικών στο δημόσιο τομέα, συμπεριλαμβανομένου του πολιτικού τομέα, αποτελεί προϋπόθεση για την προώθηση και την άνοδο τους σε θέσεις λήψης αποφάσεων και σε άλλους τομείς.

Πιο συγκεκριμένα, η συμμετοχή των γυναικών στα εθνικά κοινοβούλια στην Ευρωπαϊκή Ένωση αυξήθηκε συνολικά κατά 2,3 εκατοστιαίες μονάδες μεταξύ των ετών αναφοράς 1996 και 1997 (από 14,8% σε 17,1%) (Cullen-DuPont, 1996 ; United Nations, 2000).

Η εκπροσώπηση των γυναικών στις κυβερνήσεις είναι συχνά υψηλότερη από την αναλογία των γυναικών στα εθνικά κοινοβούλια. Κατά την περίοδο 1996-1997, η αναλογία των γυναικών σε κυβερνητικές θέσεις αυξήθηκε κατά 2,5 εκατοστιαίες μονάδες (από 16,8% σε 19,3%) (European Commission, 2006e).

Η συμμετοχή των γυναικών σε περιφερειακό επίπεδο, είναι κατά πολύ μεγαλύτερη από ότι σε εθνικό επίπεδο. Το 1997, η συμμετοχή των γυναικών ήταν 23,2% στις περιφερειακές αρχές. Κατά την περίοδο 1996-1997, αυξήθηκε από 25,1% σε 26,6% στις περιφερειακές συνελεύσεις (Verba et al., 1997).

Το 1999, η Έκθεση Προεδρίας που αναθεωρεί την εφαρμογή της πλατφόρμας του Πεκίνου για τη δράση που αναλύεται η διανομή των υπουργών γυναικών σύμφωνα με την τυπολογία BEIS, η οποία ταξινομεί κυβερνητικές λειτουργίες σε τέσσερις περιοχές: βασικές λειτουργίες (B), οικονομία (E), υποδομή (I) και κοινωνικοπολιτιστικές λειτουργίες (S). Η αναφορά έδειξε ότι σχεδόν κατά το ήμισυ (48%) όλων των γυναικών οι υπουργοί είχαν ευθύνη για κοινωνικοπολιτιστικές λειτουργίες, ένα τέταρτο για τις βασικές λειτουργίες και λιγότερο από 15% για τις υπόλοιπες λειτουργίες, που είναι σχετικές με την οικονομία ή την υποδομή. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2000) Πράγματι σε 8 από τις 15 χώρες που καλύπτονται μέσα το 1999, τουλάχιστον μισό των υπουργών γυναικών ήταν αρμόδιο για τα κοινωνικοπολιτιστικά χαρτοφυλάκια (European Commission, 2007).

Τα δέκα νέα κράτη μέλη, τα οποία κλήθηκαν να αποστείλουν παρατηρητές στο ΕΚ από το 2003, έστειλαν μόνο 14% αποτελούμενο από γυναίκες, ποσοστό αποκαλυπτικό και ανησυχητικό, το οποίο ενδέχεται να προαναγγέλλει τη μειωμένη εκπροσώπηση των γυναικών στην εκλεγμένη

συνέλευση της Ένωσης των 25. Επίσης, σε ψήφισμα το οποίο ενέκρινε τον Νοέμβριο του 2003, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο καλεί όλα τα κόμματα στη διευρυμένη Ένωση να καθιερώσουν συστήματα ποσοστώσεων, όπως το λεγόμενο σύστημα "φερμουάρ", στο οποίο γυναίκες και άνδρες εναλλάσσονται συστηματικά στα ψηφοδέλτια, και/ή να λάβουν μέτρα για να ενθαρρύνουν μια πιο ισόρροπη συμμετοχή. Για το Κοινοβούλιο, η παρουσία γυναικών στα ψηφοδέλτια για τις ευρωεκλογές θα πρέπει να ανέρχεται τουλάχιστον στο 30% στα 25 κράτη. Τα πολιτικά κόμματα καλούνται επίσης να επανεξετάσουν τις εσωτερικές δομές τους, οι οποίες συχνά αποτελούν εμπόδια για μια ισότιμη συμμετοχή των γυναικών, ενώ ζητείται από τα κράτη μέλη να διεξάγουν εκστρατείες ευαισθητοποίησης. (European Commission, 2007)

Το Μάρτιο του 2005, μόνο η Φιλανδία, η Ιρλανδία και η Λετονία είχαν γυναίκα Πρόεδρο ενώ, καμία χώρα της τότε Ε.Ε. δεν διέθετε έναν θηλυκό πρωθυπουργό. Στα ποσοστά που παρουσιάζονται παρακάτω και αφορούν το έτος 2005 περιλαμβάνονται εκτός από τα 25 μέλη-κράτη της Ε.Ε. και την Βουλγαρία, τη Ρουμανία, την Ισλανδία τη Νορβηγία και το Λιχτεστάιν. Στις εθνικές κυβερνήσεις, το 23% των ανώτερων υπουργών και το 22% των κατώτερων υπουργών από τις 30 προαναφερόμενες χώρες ήταν γυναίκες. (Εκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, 2008) Για πρώτη φορά, 7 από τους 24 ευρωπαϊκούς Επιτρόπους που εκλέχθηκαν το Νοέμβριο του 2004 ήταν γυναίκες. Όσον αφορά, το προσωπικό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και των εθνικών υπηρεσιών υπάρχει αυξανόμενη τάση περισσότερων γυναικών να διορίζονται σε τέτοιες υψηλές θέσεις. Οι χώρες που κατέχουν τις πρώτες θέσεις σχετικά με τη συμμετοχή των γυναικών στις εθνικές κυβερνήσεις ως ανώτεροι υπουργοί είναι με αύξουσα σειρά η Αυστρία, η Σουηδία, η Ισπανία, η Φινλανδία, η Γερμανία και η Νορβηγία. Εν αντιθέσει με τις παραπάνω χώρες, αυτές που κατέχουν τα χαμηλότερα επίπεδα συμμετοχής των γυναικών ως ανώτεροι υπουργοί είναι η Πολωνία, η Ελλάδα, η Σλοβενία, η Ιταλία και η Εσθονία. Αξίζει να σημειωθεί πως οι χώρες, Κύπρος και Σλοβακία, εμφανίζουν μηδενική συμμετοχή σε θέσεις ανώτερων υπουργών. (European Commission, 2007)

Συνεχίζοντας σε ευρωπαϊκή ανασκόπηση των γεγονότων, το ποσοστό των γυναικών ως μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ανήλθε σημαντικά από το 17% που διαμορφώθηκε κατά τις εκλογές του 1984 στο 30% το 2003. Στη συνέχεια, το επίπεδο αντιπροσώπευσης των γυναικών έσπασε το ποσοστό των 30% μετά τις εκλογές του 2004. Παρ' όλη αυτή τη θεαματική άνοδο της συμμετοχής των γυναικών στο ευρωκοινοβούλιο, η αύξηση αυτή μπορεί να θεωρηθεί και τελείως πλασματική, εφόσον οφείλεται σε μερικά από τα προοδευτικά κράτη, που αυξάνουν το μέσο όρο. (Εκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, 2008)

Μετά τις εκλογές του Μαρτίου το 2007, το Φινλανδικό Κοινοβούλιο περιελάμβανε γυναίκες αντιπροσώπους σε ποσοστό 42% και κατέχει τη δεύτερη θέση στην Ευρώπη, αφού βρίσκεται μετά τη Σουηδία, η οποία παρουσιάζει ποσοστό γυναικών που συμμετέχουν στο Σουηδικό Κοινοβούλιο 47%. Η Σουηδία επομένως, κατάφερε να επιτύχει αποτελεσματικά την ισότητα των δυο φύλων στο εθνικό της Κοινοβούλιο, κατά το έτος 2007. Το ίδιο έτος τα επόμενα έξι κράτη μέλη που κατέχουν αφενός την πρωτιά, σχετικά με το γυναικείο ποσοστό στα εθνικά Κοινοβούλια είναι η Ολλανδία με 39%, η Δανία με 37%, η Ισπανία με 36%, το Βέλγιο με 35%, η Γερμανία και η Αυστρία με 32% έκαστη. Αφ' ετέρου, υπάρχουν ακόμα επτά κράτη μέλη της Ε.Ε. όπου οι γυναίκες αποτελούν λιγότερο από 15% των μελών του Κοινοβουλίου με τα επίπεδα να κυμαίνονται μεταξύ 15% και 9%. Η Τσεχία με 15%, η Ιρλανδία και η Κύπρος με 12%, η Σλοβενία με 11%, η Ουγγαρία, η Ρουμανία και η Μάλτα με 9%. Έξω από την Ε.Ε., η αντιπροσώπευση των γυναικών είναι αρκετά υψηλή στη Νορβηγία (36%) και στην Ισλανδία (32%). Εντούτοις, οι άνδρες συνεχίζουν να εξουσιάζουν την πολιτική λήψη αποφάσεων στην Τουρκία, όπου αποτελούν το 91% των μελών του Κοινοβουλίου, εν τούτοις το μερίδιο των γυναικών τουλάχιστον βελτιώθηκε από 4% σε 9% μετά τις εκλογές του Ιουλίου του 2007 (Εκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, 2008).

Επισημαίνεται πως, κατά τη διάρκεια του ίδιου έτους, το ποσοστό των υπουργών γυναικών με κοινωνικοπολιτιστική δράση αντιστοιχεί στο 39%, εν αντιθέσει με την Ε.Ε. – 15 χωρών όπου το αντίστοιχο ποσοστό κυμαινόταν στο 36%. Για την Εσθονία και την Τουρκία δεν υφίσταται κανένας θηλυκός υπουργός που να ασχολείται με κάποια από τις τέσσερις προαναφερθείσες δράσεις (BEIS). (European Commission, 2007)

1.6 Οι Ελληνίδες γυναίκες στην πολιτική

Η σχέση των γυναικών με την πολιτική παρέμεινε επί δεκαετίες στη σκιά του επιστημονικού ενδιαφέροντος. Μέχρι τη δεκαετία του '60, οι πολιτικοί επιστήμονες δεν αντιμετώπιζαν τη γυναικεία πολιτική συμπεριφορά ως αντικείμενο διερεύνησης. Από το τέλος της δεκαετίας του '60 όμως, οι γυναίκες δεν αποκλείονται από την πολιτική ανάλυση (Παντελίδου-Μαλούτα, 1996). Η εμμονή της κυρίαρχης τάσης της πολιτικής επιστήμης (της αμερικανικής) να ασχολείται αποκλειστικά με τις θεσμοθετημένες πολιτικές δομές και διαδικασίες, σε συνδυασμό με τη μικρή παρουσία των γυναικών στο πολιτικό προσκήνιο, περιόρισε τη διεξαγωγή ερευνών σε επιλεγμένες πλευρές της σχέσης «γυναίκα και πολιτική» και κυρίως όσον αφορά στην εκλογική συμπεριφορά τους (Ρεπούση, 1995). Το ενδιαφέρον των μελετητών επικεντρώνεται κυρίως στην πολιτική

συμπεριφορά και ιδιαίτερα στην εκλογική, και αυτό πάντα με μέτρο σύγκρισης τις αντίστοιχες παραμέτρους της πολιτικής συμπεριφοράς των ανδρών. Οι γυναίκες δεν αντιμετωπίζονται ως αυτόνομα πολιτικά άτομα (Kuriazis, 1995).

Στην Ελλάδα, παρά τον πρώιμο χαρακτήρα της κατάκτησης του δικαιώματος ψήφου των ανδρών, παρατηρείται η σημαντική καθυστέρηση στο αντίστοιχο δικαίωμα των γυναικών. Ο ανδρικός πληθυσμός εμφανιζόταν ως ανεξάρτητος και είχε δικαίωμα να εγγραφεί στους εκλογικούς καταλόγους ήδη από το 1844 και με το Σύνταγμα του 1864, που θεωρείται το πιο προωθημένο στην Ευρώπη, αναγνωρίζεται το δικαίωμα ψήφου τους (Parageorgiou, 1985). Οι γυναίκες αποκτούν πλήρη πολιτικά δικαιώματα με τον νόμο 2159/1952 και για πρώτη φορά ψηφίζουν το 1956. Ενώ, άξιο μνείας είναι πως οι Φιλανδές αποκτούν το δικαίωμα ψήφου ήδη από το 1905, οι Γερμανίδες το 1919, οι Αγγλίδες το 1928, οι Γαλλίδες το 1944 και οι Ιταλίδες το 1945 (Γενική Γραμματεία Ισότητας, 1996).

Η γυναικεία συμμετοχή στα πολιτικά δρώμενα της χώρας έγινε για πρώτη φορά αντικείμενο διερεύνησης κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '60. Ένας Αμερικάνος πολιτικός επιστήμονας, ο Roger Burk (1961), μελέτησε τις γυναίκες των Βαλκανικών χωρών κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '50, και ήταν ο πρώτος που εξέτασε συστηματικά την πολιτική συμμετοχή των Ελληνίδων (Burns et al., 2001). Η έρευνα του κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι κύριοι λόγοι ένταξής τους σε συγκεκριμένο πολιτικό κόμμα (ΚΚΕ), ήταν οικονομικοί (Κακλαμανάκη, 1984). Ο Burk θεώρησε ότι μια σειρά από παράγοντες, όπως η θρησκεία και το πελατειακό σύστημα της χώρας, τις εμπόδισαν από μία συνειδητοποιημένη και ενεργή πολιτική συμμετοχή. Παρόμοια συμπεράσματα παρουσίαζε και η μελέτη του Αμερικανού Keith Legg (1969) (Παντελίδου-Μαλούτα, 1992). Διαπίστωσε ότι οι κυρίαρχες πολιτικές στάσεις της εποχής, τόσο για άνδρες, όσο και για γυναίκες αστικών και αγροτικών περιοχών, στηρίζονταν στις πελατειακές σχέσεις. κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '70, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι η πολιτική συμμετοχή των γυναικών αυξήθηκε μετά την πτώση της δικτατορίας, μετά δηλαδή το 1974 (Βερβενιώτη, 1993). Στην αρχή της δεκαετίας του '80, η πολιτικός Βιργινία Τσουδερού, στη μελέτη της για τη γυναικεία πολιτική συμμετοχή, έδειξε ότι τόσο κοινωνικοοικονομικοί, όσο και παραδοσιακοί παράγοντες έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωσή της (Μιχοπούλου, 1995).

Τα ανωτέρω βλέπουν αναπαράσταση στην πραγματική υποεκπροσώπηση των γυναικών στο Ελληνικό Κοινοβούλιο, με βάση τα αριθμητικά στοιχεία που παρουσιάζονται στη συνέχεια κατά την χρονική περίοδο 1974 έως το 2007.

Κατά το έτος 1974, στις εκλογές έλαβαν μέρος εκπρόσωποι και των δυο φύλων, παρ' όλα αυτά η εκπροσώπηση στο Ελληνικό Κοινοβούλιο ήταν συντριπτικά υπέρ του ανδρικού φύλου, με

ποσοστό 97,67% (293 άνδρες) έναντι 2,33% (7 γυναίκες) (Αγκασένσκι, 2000). Η συντριπτική εκπροσώπηση των ανδρών στο Ελληνικό Κοινοβούλιο συνεχίζεται μέχρι και σήμερα, με πολύ μικρή άνοδο της συμμετοχής των γυναικών. Ας παρουσιάσουμε, όμως, τα γεγονότα με χρονολογική σειρά. Συγκεκριμένα, για το έτος 1977, οι γυναίκες σημείωσαν μια μικρή αύξηση, η οποία σε ποσοστιαίες μονάδες σκαρφάλωσε μόλις στο 3,67% (11 γυναίκες) σε αντίθεση με τους άνδρες που κατέλαβαν το 96,33% (289 άνδρες) της Βουλής των Ελλήνων. Στις επόμενες εκλογές που πραγματοποιήθηκαν κατά το έτος 1981 οι γυναίκες σημείωσαν και πάλι μια μικρή άνοδο, η οποία κατόρθωσε να σκιαγραφήσει μόλις το 4,33% (13 γυναίκες) σε αντίθεση με το «ισχυρό» φύλο που για μια ακόμη φορά έδωσε το πλειοψηφικό του παρόν με ποσοστό 95,67% (289 άνδρες). Στην επόμενη εκλογική περίοδο, το 1985, σημειώθηκε μια μείωση των γυναικών που εκλέχθηκαν ως μέλη του Ελληνικού Κοινοβουλίου που ήταν της τάξεως του 1977. Επομένως, το έτος 1985 οι γυναίκες που εκλέχθηκαν ήταν 11 στον αριθμό (3,67%) ενώ οι άνδρες ήταν 289 (96,33%) (Δαμανάκη, 1995). Η επόμενη εκλογική τετραετία που ακολούθησε έφερε την Ελλάδα μπροστά σε δυο εκλογικές αναμετρήσεις που πραγματοποιήθηκαν το ίδιο έτος, η πρώτη τον Νοέμβριο του 1989 και η δεύτερη τον Ιούνιο του ίδιου έτους. Τα αποτελέσματα των εκλογών του Ιουνίου με αριθμούς έφεραν 287 (95,67%) άνδρες στη Βουλή των Ελλήνων, ενώ μόνο 13 (4,33%) γυναίκες κατάφεραν να εκπροσωπήσουν τον ελληνικό λαό στο κοινοβούλιο. Τον Ιούνιο του ίδιου έτους, σημειώθηκε μια από τις μεγαλύτερες αυξήσεις κατά την περίοδο που περιγράφεται, όπου 20 (6,67%) γυναίκες έναντι 280 (93,33%) ανδρών εκλέχθηκαν ως μέλη του κοινοβουλίου (Δεληγιάννη-Κουιμτζή, 1998).

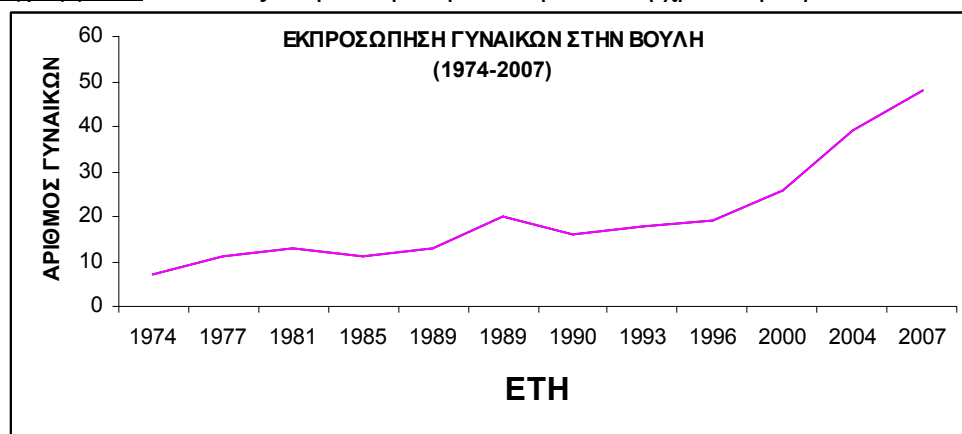
Κατά το πρώτο έτος της δεκαετίας του '90, όπου και έγιναν εκλογές οι άνδρες κατέλαβαν το 94,67% (284 άνδρες) σε αντίθεση με τις γυναίκες που μόλις έφτασαν το 5,33% (16 γυναίκες), σημειώνοντας μια πτώση από την προηγούμενη τετραετία. Συνεχίζοντας, το έτος 1993 σημειώθηκε και πάλι μια μικρή άνοδος (μόλις 2 γυναίκες επιπλέον ως εκπρόσωποι), δηλαδή συνολικά 18 γυναίκες με ποσοστό 6%, εν αντιθέσει με τους άνδρες που κατέφθασαν να κερδίσουν μια θέση στο κοινοβούλιο συνολικά 282 με ποσοστό 94% (Ζερβός, 1996). Στην τελευταία ψηφοφορία της προηγούμενης δεκαετίας που πραγματοποιήθηκε το έτος 1996, μια μόνο γυναίκα κατάφερε να μπει επιπλέον στη Βουλή που έφτασαν αισίως τις 19 με ποσοστό 6,33% έναντι των ανδρών που 281 κατάφεραν και μπήκαν στο Ελληνικό Κοινοβούλιο με ποσοστό 93,67%. Παρατηρώντας τα αριθμητικά στοιχεία προσεκτικά, διαπιστώνεται πως το μεγαλύτερο επίπεδο της εκπροσώπησης των γυναικών σημειώθηκε κατά τον Ιούνιο του 1989 που έφτασαν 20 γυναίκες να μουν στη Βουλή των Ελλήνων.

Το επίπεδο των 20 γυναικών στη Βουλή ξεπεράστηκε τις τρεις επόμενες τετραετίες που χρονολογικά παρουσιάζονται στη συνέχεια. Το έτος 2000, οι γυναίκες έφτασαν το 8,67% (26

γυναίκες) έναντι των ανδρών που σημείωσαν ως ποσοστό 91,33% (274 άνδρες). Τα επόμενα έτη τα ποσοστά που σημειώθηκαν ξεπέρασαν για πρώτη φορά το 10%. Συγκεκριμένα, το 2004, οι άνδρες που εκλέχθηκαν ήταν 261 (87%), ενώ οι γυναίκες ήταν 39 (13%). Τέλος, το 2007 οι άνδρες που εκπροσωπούν μέχρι και σήμερα το Ελληνικό Κοινοβούλιο είναι 252 (84%) σε αντίθεση με τις γυναίκες που είναι 48 (16%). Παρατηρούμε αύξηση της τάξεως του 3%, σε σύγκριση με την προηγούμενη παρουσία του γυναικείου φύλου στο Ελληνικό Κοινοβούλιο (European Commission, 2007).

Όπως γίνεται εμφανές από τα όσα παρουσιάστηκαν προηγουμένους, η γυναικεία εκπροσώπηση ήταν και είναι μέχρι και σήμερα υποδεέστερη από αυτή των ανδρών στα πολιτικά δρώμενα, σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Στη συνέχεια αναπαρίστανται τα παραπάνω στατιστικά στοιχεία, που αναδεικνύουν εμφανέστερα την αργή αλλά ανοδική πορεία των γυναικών στο Ελληνικό Κοινοβούλιο.

Διάγραμμα 1: Γυναίκες στη Ελληνική Βουλή κατά τη χρονική περίοδο 1974-2007

Πηγή: ΕΣΥΕ, 2008

1.7 Ο ρόλος των δύο φύλων στο πλαίσιο της οικογένειας στην Αμερική

Η γυναίκα είναι συνυφασμένη με την οικογένεια, από παλαιότερα μέχρι σήμερα. Ο ρόλος της, όμως, διαφέρει χρονικά αλλά και γεωγραφικά. Με λίγα λόγια, υπάρχουν διαφορετικά μοντέλα οικογένειας και συνεπώς διαφέρει και ο ρόλος της γυναίκας στα διαφορετικά αυτά μοντέλα.

Σύμφωνα με το Μαρξ και τον Ένγκελς: "Ο πρώτος καταμερισμός εργασίας είναι ανάμεσα στον άνδρα και τη γυναίκα για την παραγωγή παιδιών". Εξάλλου, για να εξασφαλισθεί η επιβίωση και η ανάπτυξη του ανθρώπου ήταν αντικειμενικά αναγκαία η συλλογική συμβίωση, η οποία και

αντικαθιστούσε την έλλειψη αμυντικής ικανότητας του ατόμου (Davis, 2000). Ιστορικά λοιπόν, η οικογένεια αντανakλούσε το επίπεδο της ανάπτυξης του ανθρώπου, άρα και της κοινωνίας.

Πολλές επιστημονικές έρευνες έχουν ως θέμα εξέτασης τις σχέσεις μεταξύ των δύο φύλων στο πλαίσιο της οικογένειας, τα συμπεράσματα των οποίων καθιστούν εμφανή τις τροποποιήσεις των ρόλων και στα δύο φύλα.

Πιο συγκεκριμένα, καθίσταται σαφές πως ακόμη και σήμερα ο ρόλος των γυναικών σχετίζεται με τις οικιακές εργασίες. Με λίγα λόγια, συνεχίζουν να είναι αρμόδιες για το σπίτι, το σύζυγο και τα παιδιά. Αυτό σημαίνει πως το παραδοσιακό μοντέλο επικρατεί ακόμη, δεδομένου πως ο άνδρας συνήθως βοηθά τη γυναίκα σε θέματα του σπιτιού. Ο ρόλος του άντρα σχετικά με το σπίτι είναι βοηθητικός και όχι βασικός αντρικός εκτελεστικός ρόλος (Caroline and Milroy-Moore, 1991).

Η παραπάνω θεωρία αποδεικνύεται στην πραγματικότητα με την έρευνα του Amaro (2004), όπου η επικράτηση της αντρικής φράσης «βοηθώ σε θέματα σχετικά με το σπίτι», αποδεικνύει την βοηθητική συμμετοχή του άντρα στις οικιακές εργασίες, σε σημαντικό βαθμό. Επιπρόσθετα, αξίζει να σημειωθεί πως στην Αμερική η συμμετοχή του αντρικού φύλου αυξάνεται παράλληλα με την αυξανόμενη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας. Τα τελευταία χρόνια, στις μεγαλουπόλεις έχει αυξηθεί η επ' αμοιβή οικιακή βοήθεια λόγω της συμμετοχής στην αγορά εργασίας και των δύο συζύγων με πλήρες ωράριο (Arrighi and Maume, 2005).

Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί πως, στα τέλη του 20^{ου} αιώνα στις Η.Π.Α. παρατηρήθηκε το φαινόμενο να αντιστρέφεται ο ρόλος των συζύγων μέσα στην οικογένεια. Αυτό συμβαίνει όταν η σύζυγος έχει μια επαγγελματική καριέρα με πολύ υψηλές αποδοχές, τότε το ζευγάρι συμφωνεί, η σύζυγος να συνεχίσει να εργάζεται και να έχει τις οικονομικές ευθύνες του σπιτιού και των παιδιών, ενώ ο σύζυγος να μένει στο σπίτι και να ασχολείται με την ανατροφή των παιδιών και τις εργασίες του σπιτιού (Durantou et al., 2007).

Η αυξανόμενη συμμετοχή των αντρών στις οικιακές εργασίες τα τελευταία χρόνια αξίζει ακόμη ένα σχόλιο. Φαίνεται πως έχει «ριζώσει» μια νέα ιδεολογία στην νεότερη γενιά η οποία, όπως δείχνουν έρευνες στην Αμερική, το ποσοστό των νεαρότερων αντρών είναι περισσότερο πρόθυμο να συμμετέχει σε οικιακές μικροεργασίες απ' ό,τι το ποσοστό των μεγαλύτερων σε ηλικία ανδρών (Kamo, 1994).

Αποδεικτικό στοιχείο της εισροής μιας νέας ιδεολογίας είναι η έρευνα των Arrighi και Maume (2000) η οποία πραγματοποιήθηκε στην Αμερική και είχε ως σκοπό να διερευνήσει τα διάφορα μοντέλα οικογένειας καθώς και πως επηρεάζονται οι ρόλοι των δύο φύλων στο πλαίσιο της οικογένειάς τους από τις ώρες εργασίας των ζευγαριών (Makiko and Cohen, 2007). Διαπίστωσαν

ότι οι άνδρες-σύζυγοι, οι οποίοι απασχολούνταν σε δουλειές που δεν απαιτούσαν πολλές ώρες εργασίας, ήταν πιθανότερο να μην συμμετέχουν στις οικιακές εργασίες, σε αντίθεση με εκείνους των οποίων η εργασία απαιτούσε μεγαλύτερη αφιέρωση χρόνου, εμφανίζοντας περισσότερες πιθανότητες να ασχοληθούν με τις δουλειές του σπιτιού. Είναι, λοιπόν και θέμα ιδεολογίας των ζευγαριών όσον αφορά το ρόλο των δύο φύλων.

Από τα όσα ειπώθηκαν παραπάνω γίνεται σαφές ότι η απασχόληση των αντρών και των γυναικών, καθώς και η αντίληψη για το ρόλο και τη φύση των δύο φύλων αποτελούν τους σημαντικότερους παράγοντες που καθορίζουν την κατανομή των ρόλων στις σύγχρονες κοινωνίες.

1.8 Ο ρόλος των δύο φύλων στην οικογένεια, στις χώρες της Ευρώπης

Στις χώρες της Ευρώπης, παρατηρώντας τους οικογενειακούς τύπους που είτε λιγότερο είτε περισσότερο επικρατούν στο εσωτερικό της δεν διαφέρουν σημαντικά από αυτούς των προηγούμενων ετών. Στις ευρωπαϊκές χώρες τα μοντέλα οικογένειας διαφοροποιούνται ανάλογα με την απασχόληση των γυναικών και τη θέση τους σε αυτήν (Hakim, 1999), όπως αποδεικνύεται στη συνέχεια.

Ο τύπος οικογένειας ο οποίος δεσμεύει τη γυναίκα περισσότερες ώρες στις οικιακές ασχολίες είναι παντρεμένα ζευγάρια όπου μόνον ο σύζυγος απασχολείται στην αγορά εργασίας. (Hakim, 1999) Στη συνέχεια, έχει παρατηρηθεί ότι τα παντρεμένα ζευγάρια όπου και οι δύο είναι εργαζόμενοι αφιερώνουν λιγότερο χρόνο στο σπίτι (λογική κατάληξη λόγω έλλειψης χρόνου).

Η φύλαξη των παιδιών είναι σημαντικό κομμάτι της οικιακής ασχολίας. Κάτι που ισχύει και για τους άντρες και για τις γυναίκες σε όλους τους τύπους οικογένειας. Όταν ο αριθμός των παιδιών μέσα σε μία οικογένεια αυξάνει, τότε αυξάνουν και οι ώρες ασχολίας με την οικία. Ακόμη πιο αυξημένος εμφανίζεται ο χρόνος απασχόλησης και των δύο συζύγων στο σπίτι, όταν τα παιδιά είναι περίπου της ηλικίας των πέντε ετών (Ciscel and Sharp, 1995).

Για τις εργαζόμενες γυναίκες ο αριθμός ωρών που ξοδεύονται στο εργατικό δυναμικό, γενικά μειώνεται καθώς αυξάνεται ο αριθμός των παιδιών σε μια οικογένεια (Rodriguez-Prieto and Gutierrez-Rodriguez, 2003). Η ύπαρξη ενός παιδιού ηλικίας πέντε και κάτω ετών μειώνει σημαντικά τη δέσμευση των εργαζομένων γυναικών από την αγορά εργασίας.

Οι άντρες σύζυγοι χωρίς την παρουσία παιδιών στην οικογένεια, φαίνεται ότι αφιερώνουν περίπου 7 ώρες την εβδομάδα ανεξάρτητα από την θέση των συζύγων τους στην αγορά εργασίας. Με την απόκτηση παιδιών έχει παρατηρηθεί ότι αυξάνεται κατά δύο ώρες επιπλέον ο χρόνος του συζύγου στην οικιακή παραγωγή. (Shannon et al, 2007) Γενικότερα, οι άντρες αφού αποκτήσουν

παιδιά τείνουν να αυξάνουν την απασχόληση τους στην αγορά εργασίας καθώς και το εισόδημά τους, αλλά υπάρχουν πολλές παραλλαγές σε αυτό τον κανόνα.

Ανεξάρτητα από τον τύπο και το μέγεθος της οικογένειας, ο βαθμός ασχολίας και των δύο συζύγων στην οικιακή παραγωγή αυξάνει όταν υπάρχουν παιδιά μικρής ηλικίας, τα οποία χρήζουν άμεσης φροντίδας, ενώ όταν και το μικρότερο παιδί της οικογένειας πλησιάζει στην ενηλικίωση παρατηρείται αύξηση των ωρών απασχόλησης στην αγορά εργασίας και των δύο συζύγων. (Spitze and Loscocco, 1999)

Εκτός από την ύπαρξη παιδιών μικρής ηλικίας, ο χρόνος αφιέρωσης στις οικιακές ασχολίες εξαρτάται και από την απασχόληση της γυναίκας στην αγορά εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, υψηλή συμμετοχή των αντρών στην οικιακή απασχόληση παρατηρείται στις χώρες της Ευρώπης, οι οποίες εμφανίζουν ανεπτυγμένη οικονομία και κυρίως αυξημένα ποσοστά της γυναικείας απασχόλησης. Η αντίθετη ακριβώς κατάσταση παρατηρείται στις μη οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες, δηλαδή οι άντρες συμμετέχουν ελάχιστα στην οικιακή εργασία και η γυναίκα ασχολείται σχεδόν αποκλειστικά με τα οικιακά. (Rohrlich, 2002)

Παρ' όλα αυτά, σημειώνεται πως η συμμετοχή των αντρών στις οικιακές ασχολίες παρουσιάζεται όλο και μεγαλύτερη, ενώ στις βόρειες ευρωπαϊκές χώρες παρατηρήθηκε το φαινόμενο παραμονής του συζύγου και αποκλειστική ενασχόλησή του με τα οικιακά όταν η σύζυγος κατέχει απασχόληση με πολύ καλές χρηματικές αποδοχές.

1.9 Ο ρόλος των δύο φύλων στην ελληνική οικογένεια

Η γυναίκα πάντα διαδραμάτιζε κεντρικό ρόλο μέσα στην οικογένεια. Οι κοινωνικοοικονομικές μεταβολές που παρατηρούνται στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία επηρεάζουν τη δομή αλλά και τη λειτουργία της οικογένειας. Η οικογένεια ως το μικρότερο κύτταρο της κοινωνίας εξακολουθεί και υφίσταται μέσα στο χρόνο, σε διάφορες μορφές.

Χαρακτηριστικό στοιχείο των τελευταίων ετών, αποτελεί η ομογενοποίηση των ρόλων των δύο φύλων, λόγω της οικονομικής και τεχνολογικής εξέλιξης. Ακόμη, σημειώνεται πως τα ατομικά χαρακτηριστικά των συζύγων αποτελούν σημαντικούς παράγοντες διαφοροποίησης των συζυγικών συμπεριφορών και στάσεων στο πλαίσιο της οικογενειακής ζωής ως προς την κατανομή και πραγματοποίηση των οικιακών εργασιών (Μαράτου-Αλιμπράντη, 2000).

Ακόμη, σημειώνεται πως η ελληνική οικογένεια ως προς την λειτουργικότητά της διατηρεί ακόμα τη φυσιογνωμία της παραδοσιακής οικογένειας, όπου ο σύζυγος απασχολείται αποκλειστικά

στην αγορά εργασίας ενώ η σύζυγος είναι αποκλειστικά υπεύθυνη για τις οικιακές εργασίες και την ανατροφή των παιδιών, καθώς οι ισχυρές οικογενειακές αξίες που διέπουν τις σχέσεις των μελών μιας οικογένειας εξακολουθούν να είναι σεβαστές ακόμη και στη νεότερη γενιά. Οι αξίες που εκλείπουν είναι κυρίως ο αυταρχικός ρόλος του πατέρα και η παθητική υποταγή της μητέρας (Αντωνοπούλου, 1999). Σε αυτό συνέβαλε η βιομηχανική επανάσταση, δηλαδή στην αναθεώρηση και κατάρριψη πολλών οικογενειακών θεσμών και ιδεών, και το φεμινιστικό κίνημα της δεκαετίας του '70, οι οποίοι συντέλεσαν στην έξοδο της γυναίκας στον εργασιακό χώρο (Δουλκέρη, 1994). Οι απαιτήσεις της σημερινής κοινωνίας και οι αυξημένες οικονομικές δυσκολίες που αντιμετωπίζει η οικογένεια, επέβαλαν έτσι την εργασία στην μητέρα.

Επιπρόσθετα, με την έξοδο της γυναίκας στον εργασιακό τομέα άλλαξαν πολλά πράγματα στην φροντίδα του παιδιού. Ο πατέρας έχει την δουλειά του σε απόλυτη προτεραιότητα και πολλοί πιστεύουν ότι ίσως να μην τα καταφέρνει εξ ίσου καλά με την μητέρα στην διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Μειώθηκε η επιθυμία των συγγενών για την φύλαξη των παιδιών, ενώ παλιότερα τα παιδιά, όταν δούλευαν οι γονείς, τα πρόσεχαν κυρίως οι παππούδες. Τέλος, έχει αλλάξει η ιδέα ότι οι γονείς πρέπει να θυσιάσουν τα πάντα, ακόμα και την επαγγελματική καριέρα τους για τα παιδιά (Coltrane, 2000).

Από τα παραπάνω γίνεται σαφές πως, η σύγχρονη ελληνική οικογένεια διατηρεί τη συνοχή της και τον οικογενειοκεντρικό χαρακτήρα, ενώ ακολουθεί με κάποια καθυστέρηση και με διαφορετικό ρυθμό το δυτικοευρωπαϊκό μοντέλο οικογένειας (Θανοπούλου κ.ά., 1999). Αξίζει να αναφερθεί πως, ο αριθμός των διαζυγίων αν και έχει σημαντικά αυξηθεί τα τελευταία χρόνια, κυμαίνεται σε χαμηλά επίπεδα συγκριτικά με αυτά των δυτικοευρωπαϊκών χωρών (Adam and Moutos, 2006).

Το μοντέλο οικογένειας των δυτικών χωρών, με ισάξιους ρόλους των δύο φύλων μέσα και έξω από το σπίτι, δεν ισχύει στην περίπτωση της χώρας μας σε απόλυτο βαθμό, εξαιτίας των διαφορετικών κοινωνικοοικονομικών παραγόντων, που επικρατούν στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία. Οι έγγαμες γυναίκες εξακολουθούν να πραγματοποιούν το μεγαλύτερο μέρος των οικιακών εργασιών και των υποχρεώσεων ανατροφής των παιδιών, με αποτέλεσμα να διαχειρίζονται με δυσκολία τον πολλαπλό τους ρόλο μειώνοντας σημαντικά τις ώρες ασχολίας στον χώρο του σπιτιού και την ανατροφή των παιδιών (Ψυχογιός, 1995).

Από την άλλη, οι νεαρότερες σε ηλικία έγγαμες γυναίκες, πιο μορφωμένες που ανήκουν πιο συχνά σε μεσαία και ανώτερα κοινωνικά στρώματα, έχουν συνήθως περισσότερη βοήθεια από τους συζύγους τους στις καθημερινές ασχολίες (Νόβα-Καλτσούνη, 2000). Σίγουρα θα μπορούσε να ειπωθεί πως, ο σύγχρονος τρόπος ζωής επηρεάζει τη δομή και λειτουργία της οικογένειας, με

αποτέλεσμα οι σχέσεις των μελών της να προσδιορίζονται πλέον από τις νέες κοινωνικοοικονομικές καταστάσεις.

Συνοψίζοντας, η σύγχρονη ελληνική οικογένεια είναι κατά βάση πυρηνική με την αντρική παρουσία στις δουλειές του σπιτιού αυξανόμενη, ενώ οι άντρες με εργαζόμενες συζύγους έχουν μια πιο ισότιμη συζυγική σχέση μέσα στο σπίτι. Οι ανύπαντρες γυναίκες καθώς και οι έγγαμες χωρίς παιδιά εργάζονται πιο συχνά. Γενικεύοντας, ο σύγχρονος τρόπος ζωής επηρεάζεται από τις κοινωνικοοικονομικές αλλαγές που παρατηρούνται σε ένα κοινωνικό περιβάλλον, διαφοροποιώντας τις σχέσεις των μελών της οικογένειας ανάλογα με τα πρότυπα του παρελθόντος.

1.10 Στοιχεία για τη γυναικεία απασχόληση στις ΗΠΑ

Ιστορικά, η είσοδος της γυναίκας στη μισθωτή εργασία, ταυτίζεται με τη βιομηχανική επανάσταση, δηλαδή με τους κοινωνικούς μετασχηματισμούς που επέφερε στον κόσμο της εργασίας η εμφάνιση της μηχανής (Dolado et al, 2001).

Στην Αμερική, πριν το 1900, δηλαδή κατά την περίοδο στην οποία η αμερικανική οικονομία ήταν κατά βάση αγροτική, η γυναίκα είχε μια έντονη οικονομική και δημόσια παρουσία. Παρά την «θηλυπρεπή» κοινωνικοποίησή τους, οι γυναίκες ήταν, όπως φαίνεται απόλυτα ικανές να αντιμετωπίσουν τις ανάγκες της οικογενειακής επιχείρησης ακόμα και στις περιπτώσεις εκείνες στις οποίες βρίσκονταν επικεφαλής της επιχείρησης αυτής (Kazutoshi, 1992).

Βέβαια κατά τον 19^ο αιώνα, η Αμερική ήταν μια χώρα όπου η βιομηχανία άρχισε να αναπτύσσεται με γοργούς ρυθμούς. Ένας μεγάλος αριθμός γυναικών εγκαταλείπει τα αγροκτήματα και αρχίζει να εργάζεται στην υφαντουργία, στην κονσερβοποιεία και στις βιομηχανίες καπνού. Μεταξύ των ετών 1900 και 1940 παρατηρείται μια στασιμότητα στην γυναικεία απασχόληση (Kamo, 1994). Σταθμό στην ιστορία της γυναικείας απασχόλησης αποτέλεσε ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, καθώς οι ανάγκες που δημιούργησε σε εργατικό δυναμικό συνέβαλαν στην επιθυμητή γυναικεία απασχόληση, η οποία κρίθηκε όχι απλώς κρίσιμη, αλλά και εθνικώς αναγκαία (Kanellopoulos and Mavromaras, 1999).

Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, η θέση της γυναίκας στην κοινωνία, και ιδιαίτερα στην αγορά εργασίας, χαρακτηρίζεται από αντιφάσεις και αντιθέσεις. Οι αντιφάσεις και οι αντιθέσεις αυτές έγκειται στο γεγονός ότι, ενώ έχει σημειωθεί σημαντική αύξηση του ποσοστού συμμετοχής των γυναικών στο εργατικό δυναμικό και στην αγορά εργασίας, η αύξηση αυτή δεν συνοδεύεται από μια

ανάλογη μείωση των ανισοτήτων που επικρατούν στην αγορά εργασίας μεταξύ των δύο φύλων (Kaufman, 2000).

Αναλυτικότερα, τις τελευταίες δεκαετίες και πάρα την αύξηση της ανεργίας, η εργασία των γυναικών αυξήθηκε σημαντικά σε όλες τις δυτικές κοινωνίες, συμπεριλαμβανομένης και της ελληνικής κοινωνίας, με αποτέλεσμα τη συνεπή παρουσία των γυναικών στην αγορά εργασίας (Makiko and Cohen, 2007).

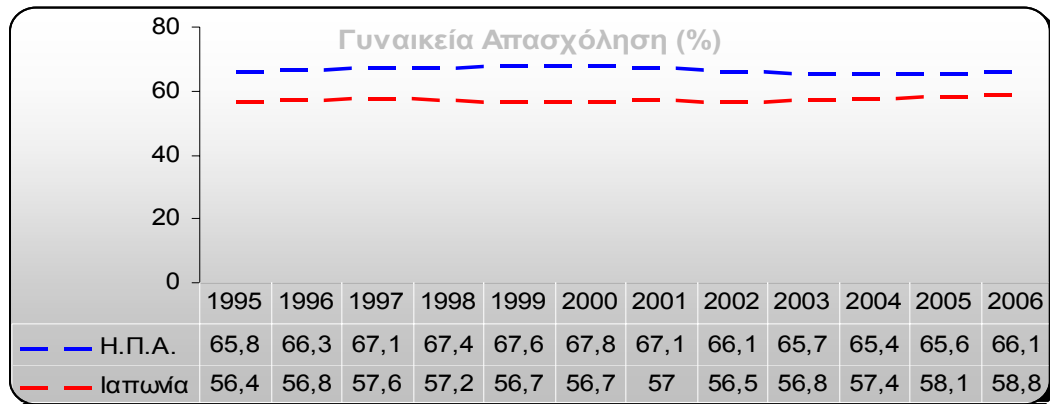
Παρόλα αυτά η αύξηση της γυναικείας απασχόλησης δε συνοδεύτηκε από την ισότητα των δύο φύλων στην αγορά εργασίας. Αντίθετα, οι ποικίλοι κοινωνικοί μηχανισμοί παραγωγής και αναπαραγωγής των στερεοτύπων και των ανισοτήτων που παρατηρούνται ανάμεσα στα δύο φύλα όχι μόνο δεν εξαφανίστηκαν, αλλά έκαναν την εμφάνισή τους και νέες μορφές ανισότητας (Eurostat, 2007). Έτσι, στις ήδη γνωστές ανισότητες, όπως άνιση αμοιβή για ίση εργασία, δυσκολία στην επαγγελματική εξέλιξη και άνοδο στην ιεραρχία, διακρίσεις στους χώρους εργασίας, προστέθηκαν το αυξημένο ποσοστό ανεργίας των γυναικών σε σχέση με τους άνδρες, τα αυξημένα ποσοστά υποαπασχόλησης, η μειωμένη συμμετοχή των γυναικών σε ορισμένους επαγγελματικούς κλάδους που χαρακτηρίζονται ως ανδροκρατούμενοι, το πολύ μικρό ποσοστό αυτοαπασχόλησης και γυναικείας επιχειρηματικότητας (Adam and Moutos, 2006).

Η ανισότητα των δύο φύλων στην αγορά εργασίας εκδηλώνεται έτσι σε μια σειρά από χαρακτηριστικά όπως το επάγγελμα, ο κλάδος ή το είδος της σύμβασης εργασίας (π.χ. αορίστου ή ορισμένου χρόνου, πλήρους ή μερικής απασχόλησης). Παρατηρείται, λοιπόν, σε όλες τις οικονομίες, σε άλλες σε μεγαλύτερο και σε άλλες σε μικρότερο βαθμό, η κατά φύλο σύνθεση της απασχόλησης στα επαγγέλματα και στους κλάδους (Gudrun, 2007). Παρακάτω θα γίνει αναφορά στην αμοιβή εργασίας κατά φύλο, καθώς αποτελεί τη σημαντικότερη παράμετρο που χαρακτηρίζει τη γυναικεία απασχόληση.

Σε αριθμητικούς όρους, η γυναικεία απασχόληση, στις Η.Π.Α., χαρακτηρίζεται από πολύ ικανοποιητικά ποσοστά. Κατά τα έτη 1995 – 2006 κυμάνθηκε γύρω στο 65% έως 68%. Το 1995 βρισκόταν στο 65,8% ακολουθώντας ανοδική πορεία αγγίζοντας το 2001 το ποσοστό 67,8%. Ανάλογη πορεία με το συνολικό ποσοστό απασχόλησης ακολούθησε και η γυναικεία απασχόληση, σημειώνοντας πτώση από το έτος 2001 έως το 2004. Από το έτος 2005 η γυναικεία απασχόληση στις Η.Π.Α. σημείωσε ανοδική πορεία φθάνοντας το 70% το 2007 (Εκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, 2008). Πολύ υψηλά ποσοστά συγκριτικά με τα ποσοστά γυναικείας απασχόλησης στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς η Ε.Ε. έθεσε ως στόχο μέχρι το έτος 2010 το ποσοστό της

απασχόλησης των γυναικών να φθάσει το 70%, όπως αναφέρεται στην υποενότητα που ακολουθεί. Η πορεία της γυναικείας απασχόλησης στις Η.Π.Α. παρουσιάζεται στο διάγραμμα που ακολουθεί.

Διάγραμμα 2: Γυναικεία απασχόληση στις Η.Π.Α. και Ιαπωνία

Πηγή: Eurostat, 2008

Στη συνέχεια, αξίζει να αναφερθεί η σχέση της αμοιβής εργασίας με το φύλο. Είναι γεγονός πως οι περισσότερες γυναίκες στις Η.Π.Α. απασχολούνται σε γυναικείες εργασίες, οι οποίες χαρακτηρίζονται από χαμηλή αμοιβή (Blossfeld and Hacim, 1997). Το γεγονός αυτό αποτέλεσε και την αφετηρία για τη «θηλυκοποίηση της φτώχειας», ένας όρος που συνηθίζεται να χρησιμοποιείται τα τελευταία χρόνια για να εκφράσει την ουσιαστική κατάσταση των εργαζομένων γυναικών, όσον αφορά την αμοιβή τους. Όπως αναφέρουν και οι Davidson και Cooper (1984), «δεν αποτελεί έκπληξη ότι ίσως η περισσότερο πολυσυζητημένη και μελετημένη πλευρά της γυναικείας εργασίας είναι η σχετικά χαμηλή αμοιβή της».

Το φαινόμενο αυτό έχει απασχολήσει, κατά καιρούς, μελετητές οι οποίοι μέσα από πολυάριθμες εμπειρικές έρευνες και θεωρητικές προσεγγιστικές αναλύσεις προσπαθούν να αποδώσουν αιτιολογική εξήγηση. Μέσα από τη διαδικασία έρευνας, προέκυψαν κάποια επιμέρους χαρακτηριστικά που αφορούν την αντιμετώπιση ανδρών και γυναικών εργαζομένων. Οι γυναίκες κατανέμονται κυρίως σε «γυναικείες» εργασίες, σε αντίθεση με τους άνδρες οι οποίοι έχουν τη δυνατότητα εισαγωγής σε οποιονδήποτε επαγγελματικό τομέα (Davis, 2000).

Οι Αμερικανοί μελετητές επεσήμαναν από σχετικά νωρίς τη δυσκολία προσδιορισμού της πραγματικής διαφοράς αμοιβών μεταξύ ανδρών και γυναικών και την ανάγκη σύνδεσής της με εκείνην της ηλικίας, της φύσης της εργασίας, της προϋπηρεσίας, της εκπαίδευσης. Γι' αυτό το λόγο, πραγματοποιούνται συνεχώς προγράμματα ένταξης των γυναικών στην αγορά εργασίας και αγώνας για την ισότιμη χρηματική αμοιβή ανδρών και γυναικών (Gudrun, 2007).

1.11 Στοιχεία για τη γυναικεία απασχόληση στις χώρες της Ευρώπης

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας συμφωνήθηκε ο στόχος για την επίτευξη ενός ποσοστού απασχόλησης όσο το δυνατόν εγγύτερου στο 70% συνολικά και μεγαλύτερου του 60% για τις γυναίκες κατά μέσο όρο στην Ευρωπαϊκή Ένωση, έως το 2010 (European Commission, 2002).

Κατά το χρονικό διάστημα 1994 – 1998 το ποσοστό της απασχόλησης στην Ε.Ε. αυξήθηκε κατά 1% δηλαδή, βρήκαν απασχόληση 1,8 εκάτ. άτομα. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην αύξηση της απασχόλησης των γυναικών.

Την προαναφερόμενη πενταετία το ποσοστό απασχόλησης των γυναικών αυξήθηκε στο Βέλγιο, τη Δανία, την Ελλάδα, την Ισπανία, την Ιρλανδία, τις Κάτω Χώρες, τη Πορτογαλία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Σε ορισμένα από τα κράτη αυτά το επίπεδο απασχόλησης των γυναικών ήταν παραδοσιακά χαμηλό. Το έτος 1998 στην Ελλάδα η απασχόληση των γυναικών φθάνει στο 40% και σε δυο μόνο κράτη μέλη, την Ιταλία και την Ισπανία, το ποσοστό απασχόλησης των γυναικών είναι χαμηλότερο του 40% (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 1998).

Η Ε.Ε. συνέχισε να σημειώνει πρόοδο προς τη επίτευξη των στόχων της Λισσαβόνας. Το 2001, το ποσοστό απασχόλησης στην Ε.Ε. που επιτυγχάνεται ανέρχεται στο 64%. Το ποσοστό απασχόλησης των γυναικών αυξήθηκε περίπου κατά μια ποσοστιαία μονάδα (55%). Το ποσοστό απασχόλησης των αντρών, την ίδια χρονική περίοδο έφθασε στο 73%. (Rodriguez-Prieto and Gutierrez-Rodriguez, 2003) Αναλυτικότερα, τα ποσοστά απασχόλησης των γυναικών σημείωσαν αύξηση σε όλα τα κράτη μέλη (εκτός από το Βέλγιο και την Ελλάδα), ενώ οι ανισότητες μεταξύ των φύλων στην απασχόληση μειώθηκαν ελαφρώς. Ωστόσο το ποσοστό απασχόλησης για τις γυναίκες στην ΕΕ (54,9%) παραμένει 18 ποσοστιαίες μονάδες κάτω του αντίστοιχου ποσοστού για τους άνδρες (73%). Η Σουηδία, η Φινλανδία και η Δανία παρουσιάζουν τα χαμηλότερα ποσοστά διαφορών μεταξύ ανδρών και γυναικών. Η Ελλάδα, η Ισπανία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο και η Ιρλανδία έχουν τις σημαντικότερες διαφορές μεταξύ των φύλων, άνω των 20 ποσοστιαίων μονάδων (European Commission, 2002).

Παρά την πρόοδο που σημειώθηκε το 2001 στα ποσοστά απασχόλησης των γυναικών και το γεγονός ότι κάποια από τα κράτη μέλη (Αυστρία, Δανία, Κάτω Χώρες, Φινλανδία, Πορτογαλία, Σουηδία και Ηνωμένο Βασίλειο) έχουν ήδη υπερβεί το ποσοστό του 60% που είχε τεθεί ως στόχος για την απασχόληση των γυναικών, το ποσοστό απασχόλησης στην Ε.Ε. συνολικά παραμένει 5,1

ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερο από το στόχο και 2,1 ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερα από τον ενδιάμεσο στόχο του 57% για το 2005. Η περαιτέρω αύξηση του ποσοστού απασχόλησης των γυναικών έχει κρίσιμη σημασία για την επίτευξη τόσο του στόχου αύξησης του συνολικού ποσοστού απασχόλησης στο 70% όσο και του ποσοστού απασχόλησης των εργαζομένων μεγαλύτερης ηλικίας σε επίπεδο άνω του 50% έως το 2010 (European Commission, 2006a).

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών, το χάσμα μεταξύ των ποσοστών απασχόλησης των γυναικών και των αντρών έχει μειωθεί από 18,1 σε 15,2 ποσοστιαίες μονάδες. Το γεγονός αυτό, κυρίως οφείλεται σε μια στασιμότητα της απασχόλησης των αντρών σε συνδυασμό με μια αύξηση του ποσοστού απασχόλησης των γυναικών στις περισσότερες χώρες (Εκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, 2007). Εντούτοις, το χάσμα μεταξύ γυναικών και αντρών παραμένει σημαντικό, αν και ποικίλει αρκετά στις χώρες της Ε.Ε. Συγκεκριμένα, η διαφορά στο ποσοστό απασχόλησης αντρών και γυναικών βρίσκεται στις χώρες Σουηδία, Φινλανδία, Δανία και τις Βαλτικές χώρες περίπου στις 10 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ η αντίστοιχη ποσοστιαία διαφορά ανέρχεται στις 20 ποσοστιαίες μονάδες, στην Κύπρο, το Λουξεμβούργο, την Ιταλία, την Ισπανία, την Ελλάδα και την Μάλτα (Adam and Moutos, 2006).

Πιο συγκεκριμένα, κατά το έτος 2007, οι πολιτικές για την ισότητα των φύλων συνέβαλαν στην απασχόληση και την ανάπτυξη. Τα τρία τέταρτα των νέων θέσεων εργασίας που δημιουργήθηκαν στην Ε.Ε. την τελευταία πενταετία αφορούσαν προσλήψεις γυναικών. Ωστόσο, το γεγονός ότι οι διαφορές μεταξύ των φύλων εξακολουθούν να υφίστανται δείχνει ότι πολλά πρέπει να γίνουν ακόμα για να αξιοποιηθεί το παραγωγικό δυναμικό των γυναικών. Ειδικότερα, ο μη ικανοποιητικός συνδυασμός της επαγγελματικής και της προσωπικής ζωής εξακολουθεί να ωθεί τους εργαζόμενους να εγκαταλείπουν την αγορά εργασίας και συνεπάγεται χαμηλότερα επίπεδα γεννητικότητας.

Επομένως, επιβάλλεται να ενισχυθούν οι προσπάθειες για τη στήριξη αποτελεσματικών και καινοτόμων μεθόδων που θα επιτρέψουν στους άνδρες και στις γυναίκες να συνδυάσουν την εργασία και τις προσωπικές τους ευθύνες σε όλα τα στάδια της ζωής τους (Εκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, 2008).

1.12 Στοιχεία για τη γυναικεία απασχόληση στην Ελλάδα

Παρά τα βήματα προόδου τα οποία έχουν σημειωθεί τα τελευταία χρόνια, τόσο σε θεσμικό επίπεδο όσο και στην ανάπτυξη «ειδικευμένων πολιτικών και δράσεων» καταπολέμησης των

διακρίσεων μεταξύ των φύλων, η ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών (ιδιαίτερα στον επαγγελματικό στίβο) δεν έχει ακόμα επιτευχθεί ουσιαστικά, παρά την ομολογουμένως σημαντική πρόοδο που έχει σημειωθεί τα τελευταία χρόνια στο συγκεκριμένο τομέα (Καραμεσίνη, 1998).

Η χώρα μας, όμως, εξακολουθεί να εμφανίζει ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά γυναικείας απασχόλησης εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με μια απόκλιση άνω των 10 ποσοστιαίων μονάδων του μέσου κοινοτικού όρου (περίπου 47% έναντι 57% των άλλων κρατών μελών) (Κολλιάς, 2003).

Όπως προαναφέρθηκε, το ποσοστό απασχόλησης των γυναικών στην Ελλάδα είναι 47%, όταν ο μέσος κοινοτικός όρος αγγίζει το 57% (Κουζής, 2001). Οι προαναφερόμενοι αριθμοί είναι από μόνοι τους ενδεικτικοί για την προσπάθεια την οποία πρέπει να καταβάλλει η οργανωμένη πολιτεία (σε όλες της τις εκφάνσεις και μορφές) για την βελτίωση της θέσης και του ρόλου της γυναίκας στη ζωή και στο γίνεσθαι της χώρας.

Τα ποσοστά της ανεργίας αλλά και αυτά της συμμετοχής των γυναικών στο κοινωνικό γίνεσθαι της χώρας, παρότι βελτιώθηκαν τα τελευταία χρόνια, δεν παύει να είναι αρνητικά για το ρόλο και τη θέση της γυναίκας στη σύγχρονη κοινωνία. Ειδικότερα, όταν η γυναίκα απασχολείται στην αγορά εργασίας συνδυάζει και κάποια άλλη κοινωνική ιδιότητα (μητέρα, έγκυος, κ.α.) και τότε η κατάσταση αυτή επιβαρύνει ακόμη πιο πολύ τη θέση της στην αγορά εργασίας.

Κατά την περίοδο 1998 – 2002, η αύξηση της απασχόλησης στην Ελλάδα υπήρξε περιορισμένη. Τα ετήσια ποσοστά απασχόλησης των ανδρών μειώνονται συνεχώς σε αντίθεση με εκείνα των γυναικών που αυξάνονται όμως με φθίνοντα ρυθμό. Δεν παύουν τα ποσοστά των ανδρών να παραμένουν πολύ υψηλότερα από αυτά των γυναικών έως και διπλάσια. Το συμπέρασμα είναι ότι η απασχόληση των γυναικών ως προς το ετήσιο επίπεδό της εμφανίζεται περισσότερο σταθεροποιημένη από εκείνη των ανδρών (Κρητικίδης, 2002).

Σε επίπεδο τομέων απασχόλησης, ο πρωτογενής τομέας στις μέρες μας απασχολεί το μικρότερο ποσοστό εργαζομένων σε σχέση με τους άλλους τομείς. Αναλυτικότερα, τα ποσοστά των γυναικών σε αυτό τον τομέα είναι μικρότερα από αυτά των αντρών. Ωστόσο, η διαφορά τους δεν είναι τόσο εμφανής, όπως συμβαίνει στον δευτερογενή τομέα, ο οποίος είναι ανδροκρατούμενος και μάλιστα το ποσοστό απασχόλησής τους αγγίζει το 80% του συνόλου των απασχολούμενων. Όσον αφορά τον τριτογενή τομέα απασχόλησης, παρατηρείται αυξημένη συμμετοχή των γυναικών και μειωμένη εισροή των αντρών, γεγονός που οφείλεται και στη συνεχή αναβάθμιση του εκπαιδευτικού επιπέδου των γυναικών (Μουσσούρου, 2005).

Ωστόσο, τα μικρά ποσοστά των απασχολούμενων γυναικών στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα οφείλεται στην ύπαρξη κυρίως μικρών οικογενειακών επιχειρήσεων σε όλη την

Ελλάδα, η οποία ευνοεί την άμισθη και μη καταγεγραμμένη εργασία των γυναικών (Δουλκέρη, 1994). Επιπρόσθετα, η εποχικότητα, χαρακτηριστικό του γεωργικού τομέα ευνοεί αυτήν την κατάσταση. Συνεπώς, είναι φανερό πως η συμμετοχή των γυναικών δεν έχει απόλυτη σχέση με τα στατιστικά δεδομένα. Υφίσταται το πρόβλημα της ανισότητας των δύο φύλων αλλά η κατάσταση δεν είναι τόσο τραγική όσο δείχνει (Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, 2002).

Τέλος, τα τελευταία χρόνια, οι γυναίκες κατάφεραν να αυξήσουν τη συμμετοχή τους στην απασχόληση λόγω της βελτίωσης του εκπαιδευτικού τους επιπέδου. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι γυναίκες που έχουν στην κατοχή τους πτυχίο ή διδακτορικό δίπλωμα να απορροφούνται ταχύτερα στην αγορά εργασίας, εν αντιθέσει με τους άντρες. Παρά το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια σημειώνεται αύξηση στους περισσότερους τομείς της οικονομίας, η ανεργία των γυναικών εξακολουθεί να είναι διπλάσια από εκείνη των αντρών. (Αθανασιάδου κ.α., 2001) Το 63% του συνολικού άνεργου πληθυσμού είναι γυναίκες, ενώ το 37% είναι άνεργοι άντρες. Επιπλέον, οι γυναίκες δοκιμάζονται περισσότερο από τη μακροχρόνια ανεργία συγκριτικά με το ανδρικό φύλο, γεγονός που οφείλεται είτε στην άρνηση της γυναίκας να εργαστεί, διότι δεν μπορεί να ανταπεξέλθει στο διττό ρόλο της, είτε στο γεγονός ότι δεν υπάρχουν επαγγέλματα προσαρμοσμένα στις ανάγκες των γυναικών, καθώς η ελληνική νοοτροπία την έχει ταυτίσει με την οικία, ενώ τον άνδρα με τον κουβαλητή του σπιτιού.

Συμπερασματικά, θα μπορούσε να ειπωθεί πως η υλοποίηση ενεργειών που αποβλέπουν στη βελτίωση της γυναικείας απασχόλησης στη χώρα μας καθίσταται επιτακτική.

1.13 Η εκπαίδευση των γυναικών από παλαιότερα μέχρι σήμερα

Στα τέλη της δεκαετίας του '60 στην Αμερική, τότε που το γυναικείο κίνημα ξεπερνά τα πρώτα του βιώματα και προβληματίζεται για το μέλλον του, την τακτική του και τους στόχους του, αρχίζουν να εμφανίζονται οι γυναικείες σπουδές στα πανεπιστήμια (Κανελλόπουλος, 1989).

Οι γυναικείες σπουδές γεννήθηκαν στους κόλπους του γυναικείου κινήματος και βασίζονται στην ελάχιστη παραδοχή ότι οι γυναίκες υφίστανται κοινωνική καταπίεση. Έτσι, στόχος των γυναικείων σπουδών ήταν και συνεχίζει να είναι η απελευθέρωση της γυναίκας.

Οι γυναίκες πρωτοεμφανίστηκαν σε Σχολές Κοινωνικών Επιστημών εξετάζοντας, την κοινωνική θέση της γυναίκας. Σύντομα διείσδυσαν σε όλους τους επιστημονικούς χώρους. Οι διαφορές του γυναικείου κινήματος, της δομής και της διάρθρωσης των πανεπιστημίων, του πολιτικού και πολιτισμικού πλαισίου μεταξύ Ευρώπης και Αμερικής επηρέασαν την ανάπτυξη και

την πορεία των γυναικών ανάλογα. Το 1977 ιδρύθηκε στην Αμερική η «Διεθνής Ένωση Γυναικείων Σπουδών» με στόχο, όπως αναφέρει κατά λέξη στην ιδρυτική της διακήρυξη, να «προωθήσει την εκπαιδευτική στρατηγική μιας δυναμικής επέμβασης στη συνείδηση και τη γνώση, που θα μετασχηματίσει άτομα, θεσμούς, σχέσεις και τελικά όλη την κοινωνία» (Κραβαρίτου - Μανιτάκη, 1985).

Όπως διακηρύσσει και ο Ο.Η.Ε., «η εκπαίδευση αποτελεί κυρίαρχο ανθρώπινο δικαίωμα και απαραίτητο εργαλείο για την επίτευξη των στόχων της ισότητας, της ανάπτυξης και της ειρήνης». Η ισότιμη πρόσβαση και συμμετοχή στην εκπαίδευση και στην απόκτηση επαγγελματικών προσόντων αποτελεί αναγκαία και ικανή συνθήκη, προκειμένου η γυναίκα να συμμετάσχει ενεργά στην ανάπτυξη της κοινωνίας και της οικονομίας.

Επομένως, από τα παραπάνω συμπεραίνουμε πως, το δικαίωμα στην εκπαίδευση είναι θεμελιώδες, όχι μόνο για την διανοητική και εξανθρωπισμένη ανάπτυξη του ατόμου, αλλά και για την συνολική ανάπτυξη της κοινωνίας. Το εκπαιδευτικό επίπεδο του πληθυσμού μιας κοινωνίας, παίζει σημαντικό ρόλο στην κοινωνική, οικονομική, πολιτιστική και πολιτική ανάπτυξη της χώρας.

Σε γενικές γραμμές διαπιστώνεται ότι, ο αναλφαριθμητισμός των γυναικών ξεκινάει από πολύ νωρίς στη ζωή τους, με τις διαδικασίες κοινωνικοποίησης στα πλαίσια του σχολείου και της οικογένειας. Πολλαπλές είναι και οι έρευνες που τεκμηριώνουν ότι οι γονείς, με βάση παραδοσιακά σεξιστικά πρότυπα και αντιλήψεις, εξασφαλίζουν τις προϋποθέσεις για την εξοικείωση των αγοριών τους με νέα τεχνολογικά προϊόντα, αλλά όχι των κοριτσιών, ξοδεύοντας για παράδειγμα, διπλάσια ποσά για τα αγόρια από ότι για τα κορίτσια (U.S. Department of Education, 2005). Ακόμη, στις Η.Π.Α όπου έχουν γίνει σχετικές μελέτες, τεκμηριώνεται ότι τα αγόρια χρησιμοποιούν ηλεκτρονικούς υπολογιστές πέντε φορές περισσότερο από τα κορίτσια (Jungtho, 2005)

Εξετάζοντας το θέμα της συμμετοχής των γυναικών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, όπως έχει επισημανθεί στη διεθνή βιβλιογραφία, παρά την αύξηση του εκπαιδευτικού επιπέδου και τη βελτίωση της θέσης τους στην απασχόληση, εμφανίζονται σημαντικές διαφορές στην επαγγελματική διάρθρωση ανάμεσα στα δύο φύλα με κύριο χαρακτηριστικό την επιλεκτική παρουσία των γυναικών σε ορισμένους επιστημονικούς κλάδους και την περιορισμένη παρουσία τους σε θέσεις υψηλών βαθμίδων/υπευθυνοτήτων (Walby, 1999).

Παρ' όλο λοιπόν που σήμερα οι γυναίκες κατέχουν το 50% των πανεπιστημιακών πτυχίων και σε ορισμένους κλάδους υπερβαίνουν τον αριθμό των ανδρών πτυχιούχων, η παρουσία τους στον επαγγελματικό χώρο είναι εξαιρετικά χαμηλή και η συμμετοχή τους στις ανώτερες βαθμίδες είναι περιορισμένη, όπως και στους παραδοσιακά «ανδροκρατούμενους» επιστημονικούς κλάδους (European Commission, 2001).

Στο σημείο αυτό παρατίθενται στοιχεία για τις θέσεις των γυναικών σε ΑΕΙ «προδίδοντας» το εκπαιδευτικό τους επίπεδο, παγκοσμίως. Τα ποσοστά των γυναικών εργαζομένων και ερευνητριών στα ευρωπαϊκά ΑΕΙ αγγίζουν το 31% κατά μέσον όρο, έναντι 23% των ΗΠΑ και 20% της Ιαπωνίας. Είναι ενδιαφέρον να σημειώσει κανείς πως 4 ευρωπαϊκά κράτη –η Ελλάδα, η Ιρλανδία, η Πορτογαλία και η Φινλανδία- έχουν γυναίκες ερευνήτριες σε ποσοστά που υπερβαίνουν το 40% (Δεληγιάννη και Ζιώγου, 1993). Σε χώρες με σχετικά νέους θεσμούς και πανεπιστήμια, όπως οι τέσσερις προαναφερθείσες -αλλά και η Κύπρος- οι γυναίκες βρήκαν την ευκαιρία να αναδείξουν τις ικανότητές τους και να διεκδικήσουν την αναγνώρισή τους. Αντίθετα, σε χώρες με εδραιωμένα συστήματα στην εκπαίδευση και την επιστήμη, παρ' όλη την ποιότητα του επιστημονικού έργου που παράγεται από τις γυναίκες, οι άνδρες κυριαρχούν. Η Γερμανία, ως τελευταία στη λίστα της ΕΕ με 26%, αποτελεί ένα πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα (Εκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, 2007).

Οι διακρίσεις αυτές ασφαλώς δεν εδράζονται σε αντικειμενική αξιολόγηση των ικανοτήτων των γυναικών, αλλά σε προκαταλήψεις και στερεοτυπικές συμπεριφορές. Είναι χαρακτηριστικά τα αποτελέσματα έρευνας που διενεργήθηκε στις ΗΠΑ σχετικά με την «παραγωγικότητα» γυναικών και ανδρών επιστημόνων, με ποσοτικό κριτήριο τη δημοσίευση άρθρων τους σε επιστημονικά περιοδικά (Jungho, 2005). Από την έρευνα προέκυψε πως τα περισσότερα μη δημοσιευθέντα άρθρα έχουν γραφεί από γυναίκες, ενώ, αντίστοιχα, τα περισσότερα δημοσιευθέντα από άντρες. Επομένως, οι γυναίκες πραγματοποιούν έρευνες, παράγουν έργο και επιθυμούν να το θέσουν στη κρίση της επιστημονικής κοινότητας. Η δυνατότητα όμως αυτή δεν τους δίνεται, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται η επαγγελματική τους εξέλιξη και να αναπαράγονται οι διακρίσεις εις βάρος τους (Ιγγλέση, 1996).

1.14 Στοιχεία για την εκπαίδευση των γυναικών στις χώρες της ΕΕ

Λίγα χρόνια αργότερα από την έκφραση του γυναικείου κινήματος στην Αμερική, δηλαδή στις αρχές της δεκαετίας του '70, έλαβαν χώρα οι πρώτες γυναικείες σπουδές στις χώρες της Ευρώπης (Χαρίτου-Φατούρου, 1989).

Στην Ευρώπη παρά την πιο αργή εξέλιξη και την έλλειψη οικονομικών πόρων, στις περισσότερες χώρες υπήρχαν μεταπτυχιακά προγράμματα και ομάδες γυναικείων σπουδών σε πολλά πανεπιστήμια (Boyle-Baise, 2002).

Κατά τη δεκαετία του '90 οι γυναίκες ξεπέρασαν τους άνδρες όσον αφορά το επίπεδο εκπαίδευσης. Σήμερα ο αριθμός των νέων γυναικών που θα αποκτήσουν πανεπιστημιακούς τίτλους σπουδών ενδέχεται να είναι μεγαλύτερος από τον αντίστοιχο των ανδρών στις περισσότερες χώρες του ΟΟΣΑ με εξαίρεση την Ιαπωνία, την Ελβετία και την Τουρκία (Junghe, 2005). Στο παρελθόν οι άνδρες είχαν περισσότερες δυνατότητες πρόσβασης στην εκπαίδευση και οι προγενέστεροι δείκτες επισημαίνουν ότι κατά το 1990 στις μισές από τις χώρες με συγκρίσιμα στοιχεία το ποσοστό των πανεπιστημιακών αποφοίτων ήταν υψηλότερο στους άνδρες. Παρ' όλα αυτά, η διάκριση των φύλων παραμένει εμφανής όσον αφορά τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές. Συγκεκριμένα, οι νέοι άνδρες τείνουν να επιλέγουν πανεπιστημιακούς κύκλους σπουδών που έχουν σχέση με τη φυσική, τα μαθηματικά και τη μηχανική, ενώ οι νέες γυναίκες προτιμούν τις κοινωνικές επιστήμες, την υγεία και την παιδαγωγική. Αναλυτικότερα, πάνω από τα δύο τρίτα των πτυχιούχων στις ανθρωπιστικές επιστήμες, τις τέχνες, την εκπαίδευση, την υγεία και την πρόνοια είναι γυναίκες, ενώ η αναλογία αυτή περιορίζεται σε λιγότερο από ένα τρίτο στα μαθηματικά και την πληροφορική και σε λιγότερο από ένα τέταρτο στη μηχανική, τη μεταποίηση και τις κατασκευές. Επιπλέον, το ποσοστό των ανδρών που θα ακολουθήσει μεταπτυχιακές σπουδές για την απόκτηση διδακτορικού διπλώματος ενδέχεται να είναι υψηλότερο από των γυναικών (Makiko and Cohen, 2007).

Κατά τα έτη 1998-1999, περισσότερες γυναίκες απ' ότι άνδρες έλαβαν τριτοβάθμια εκπαίδευση στα περισσότερα κράτη – μέλη της ΕΕ. Σύμφωνα με τα στοιχεία, κατά την περίοδο εκείνη, οι γυναίκες αντιπροσώπευαν την πλειοψηφία στα πανεπιστήμια σε 12 με 15 χώρες της Ευρώπης. Επιπλέον, ο αριθμός των γυναικών που με τριτοβάθμια εκπαίδευση φαίνεται πως αυξάνει με ταχύτερο ρυθμό από τους άνδρες στην Ε.Ε (European Commission, 2001).

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τα στοιχεία του OECD για το έτος του 2006, εμφανίζονται διαφορές μεταξύ του εκπαιδευτικού επιπέδου των δύο φύλων. Πιο συγκεκριμένα, οι διαφορές μεταξύ των δύο φύλων όσον αφορά τα ποσοστά εκπαιδευτικών προσόντων μεταβάλλονται υπέρ των γυναικών. Όσον αφορά την ηλικιακή ομάδα 55-64 ετών, η μέση διάρκεια των επίσημων σπουδών ευνοεί τις γυναίκες σε τρεις χώρες μόνο, αλλά για την ηλικιακή ομάδα 25-34 ετών ο μέσος αριθμός ετών ολοκληρωμένων σπουδών είναι υψηλότερος μεταξύ των γυναικών στις 20 από τις 30 χώρες του ΟΟΣΑ, και μόνο 2 από τις υπόλοιπες 10 χώρες (Ελβετία και Τουρκία) καταγράφουν διαφορές μεγαλύτερες από 0,5 έτη υπέρ των ανδρών.

Συνεχίζοντας, οι γυναίκες σημείωσαν επίσης πρόοδο στην εκπαίδευση, καθώς αντιπροσώπευαν το 58,9% των πτυχιούχων πανεπιστημίου στην ΕΕ το 2006 (56,7% το 2004). Εντούτοις, οι διαφορές των φύλων συνεχίζουν να υφίστανται όσον αφορά τα πεδία των σπουδών, ιδίως όσον αφορά τις σπουδές μηχανικών (18% γυναίκες πτυχιούχοι) και την πληροφορική (20%),

ενώ οι γυναίκες επικρατούν στις σπουδές επιχειρήσεων, διοίκησης και στις νομικές σπουδές (60 %). Οι γυναίκες συνεχίζουν να υπολείπονται των ανδρών στη χρήση νέων τεχνολογιών και αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην πρόσβαση σε περισσότερο εξειδικευμένες θέσεις εργασίας που σχετίζονται με τις τεχνολογίες της πληροφορίας και της επικοινωνίας (OECD, 2007).

Από τα παραπάνω εξάγεται το συμπέρασμα πως, το υψηλό μορφωτικό επίπεδο των γυναικών δεν αντικατοπτρίζεται άμεσα στις θέσεις εργασίας που κατέχουν στην αγορά εργασίας. Οι γυναίκες απασχολούνται κυρίως σε «γυναικείους» τομείς και επαγγέλματα και παραμένουν σε κατηγορίες κατώτερων θέσεων εργασίας με μικρότερη πρόσβαση σε ανώτερες θέσεις.

1.15 Στοιχεία για την εκπαίδευση των γυναικών στην Ελλάδα

Πριν από πολλά χρόνια και στη χώρα μας, η μόρφωση των κοριτσιών θεωρείτο περιττή, εφόσον προορισμός των γυναικών ήταν ο γάμος και η απόκτηση παιδιών. Τα πρώτα βήματα για τη μόρφωση των γυναικών γίνονται προς το τέλος του 19^{ου} αιώνα (Κακλαμανάκη, 2007).

Η Ελλάδα ήταν από τις τελευταίες χώρες της Ευρώπης που άρχισαν να ευαισθητοποιούνται γύρω από την έρευνα και τις σπουδές σε σχέση με τη γυναικεία παρουσία. Το γυναικείο κίνημα, που αναπτύχθηκε στην Ελλάδα από το 1974 εκφράστηκε με την συμμετοχή των γυναικών πανεπιστημιακών, αλλά και με τη δημιουργία γυναικείων ομάδων, που αποτελούνταν κυρίως από φοιτήτριες σε διάφορες πανεπιστημιακές σχολές.

Ιστορικά, οι Ελληνίδες συμμετείχαν πολύ λιγότερο στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, από τα άρρενα μέλη των οικογενειών τους, τα οποία λόγω της πατριαρχικής δομής της Ελληνικής κοινωνίας, είχαν ευκολότερη πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα γενικά, και ειδικά στις υψηλότερες βαθμίδες (γυμνάσιο & πανεπιστήμιο). Ωστόσο, η συνεχής κοινωνικοοικονομική εξέλιξη και βελτίωση της θέσης των γυναικών, λόγω της εισόδου τους στην αγορά εργασίας και της κρατικής εκπαιδευτικής πολιτικής που επέβαλε την υποχρεωτική εκπαίδευση, οδήγησε σε βελτιώσεις, δηλαδή εντυπωσιακή αύξηση του ποσοστού των γυναικών που συμμετέχουν στο εκπαιδευτικό σύστημα και βαθμιαία μείωση του χάσματος ανάμεσα στα δύο φύλα, όσον αφορά την ισότητα των εκπαιδευτικών ευκαιριών μεταξύ των δύο φύλων.

Η Στατιστική Υπηρεσία κατέγραψε το 65% των γυναικών ως αναλφάβητες το 1930. Στη συνέχεια, κηρύσσεται ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και έπειτα ο Εμφύλιος και έτσι η μόρφωση των γυναικών αλλά και των αντρών περνάει σε δεύτερη μοίρα. Σε γενικές γραμμές, οι γυναίκες παραμένουν αναλφάβητες για πολλά χρόνια εξαιτίας τόσο των εθνικών καταστάσεων, όσο και των κοινωνικών προκαταλήψεων (Ζιώγου και Καραστεργίου, 1985). Συγκεκριμένα, το 1969-1970 οι

γυναίκες αποτελούσαν μόνο το 31,43% του συνολικού φοιτητικού πληθυσμού στα πανεπιστήμια, ενώ τριάντα χρόνια αργότερα οι γυναίκες υπερβαίνουν τους άνδρες, φτάνοντας το 2000-2001, στο ποσοστό του 58,7%. Επίσης, οι γυναίκες αποτελούν σχεδόν το μισό του σπουδαστικού πληθυσμού των τεχνολογικών ιδρυμάτων και αρχίζουν βαθμιαία να υπερτερούν των ανδρών με 52,9% το 1998, ενώ για την ανώτατη εκπαίδευση (ΑΕΙ και ΤΕΙ) το 44,3% ήταν άνδρες και 55,7% γυναίκες.

Στην δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση, τα κορίτσια, λόγω κυρίως της κοινωνικοποίησής τους, των προτύπων που προβάλλονται και των ευκαιριών που προσφέρονται, εξακολουθούν να αποτελούν μειονότητα στους τομείς της παραγωγής των γνώσεων που σχετίζονται με τις θετικές επιστήμες γενικότερα και τις νέες τεχνολογίες ειδικότερα. Επομένως, λαμβάνουν μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος λιγότερα εφόδια για ένταξη στην νέα τεχνολογικά εμπλουτισμένη αγορά εργασίας, σε θέσεις υψηλού κύρους και υψηλών αποδοχών, με καλύτερες προοπτικές επαγγελματικής εξέλιξης, συνεχιζόμενης εκπαίδευσης και κατάρτισης στο χώρο εργασίας, που θα αυξάνει και θα αναπροσαρμόζει τα τυπικά και ουσιαστικά τους προσόντα (Δεληγιάννη - Κουϊμτζή, 1988 ; Ouston, 1993).

Αν και κατά την διάρκεια των τριών τελευταίων δεκαετιών, οι διαφορές ανδρών και γυναικών ως προς το ποσοστό συμμετοχής τους στους διάφορους κλάδους έχουν μειωθεί, υπάρχουν ακόμη διακρίσεις ως προς τους κλάδους στους οποίους εκπαιδεύονται οι γυναίκες. Οι γυναίκες φοιτήτριες, συνεχίζουν να υπερτερούν στους κλάδους των Τεχνών και των Ανθρωπιστικών Επιστημών, παρά στους τομείς των Φυσικών Επιστημών και της Εφαρμοσμένης Μηχανικής. Κατά συνέπεια, στις Ανθρωπιστικές, στις Κοινωνικές και Νομικές Επιστήμες οι γυναίκες ξεπερνούν αριθμητικώς τους άνδρες (Μαράτου – Αλιπράντη κ.ά., 2000)

Οι λόγοι που επηρεάζουν την πρόσβαση των γυναικών στο εκπαιδευτικό σύστημα σχετίζονται με κοινωνικές προκαταλήψεις, αλλά και με τις αντικειμενικές δυσκολίες που απορρέουν από τον τρόπο ζωής τους, όπως πρώιμος γάμος και εγκυμοσύνη, ανάληψη ευθυνών νοικοκυριού κ.ά.

Επίσης, ο σχεδιασμός του εκπαιδευτικού υλικού και των προγραμμάτων σπουδών, τα οποία είναι σχεδιασμένα με τέτοιο τρόπο ώστε να μεροληπτούν έναντι των γυναικών, δεν ευνοεί την πρόσβαση τους στην επιστήμη και το επάγγελμα, με αποτέλεσμα τη μη διερεύνηση των επαγγελματικών τους οριζόντων αλλά και των περιορισμό των ευκαιριών απασχόλησης (Ευστράτογλου, 1998).

Ερχόμενοι στο σήμερα, σύμφωνα με τα στοιχεία της Ε.Σ.Υ.Ε. που αφορούν το 2006, δεν εμφανίζονται μεγάλες διαφορές μεταξύ των δύο φύλων. Έτσι, το μεγαλύτερο ποσοστό του γυναικείου πληθυσμού έχει απολυτήριο δημοτικού, ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό του αντρικού

πληθυσμού έχει απολυτήριο μέσης εκπαίδευσης. Το 27,6% την ίδια χρονική περίοδο, διαθέτει απολυτήριο μέσης εκπαίδευσης. Όσον αφορά στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, το ποσοστό αντρών και γυναικών κυμαίνεται στα ίδια επίπεδα, με αυτό των γυναικών να προηγείται σε ελάχιστο βαθμό.

Γενικότερα, υπάρχει αυξανόμενη επίγνωση ότι η εκπαίδευση αποτελεί ένα από τα πολυτιμότερα μέσα για την επίτευξη της ισότητας των δύο φύλων και την ενδυνάμωση των γυναικών. Τα τελευταία χρόνια, έχει γίνει πρόοδος στην εκπαίδευση και κατάρτιση των γυναικών σε όλα τα επίπεδα, ειδικά όπου υπήρχε επαρκής πολιτική δέσμευση και κατανομή των πόρων. Ελήφθησαν μέτρα σε όλες τις περιφέρειες για να ξεκινήσουν εναλλακτικά συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης, υιοθετήθηκαν ευρωπαϊκά προγράμματα που αφορούν την κατάρτιση, την εξειδίκευση και την χρήση νέων τεχνολογιών, τα οποία απευθύνονται σε γυναίκες, με στόχο να τις ενθαρρύνουν να ακολουθήσουν κάποιο επάγγελμα.

Ωστόσο, ο σχεδιασμός και η εφαρμογή πολιτικών διαρθρωτικής προσαρμογής δεν έχουν αποφέρει μέχρι σήμερα το επιθυμητό αποτέλεσμα και ιδιαίτερα για τις γυναίκες της υπαίθρου, οι οποίες σύμφωνα με τις διεθνείς στατιστικές, αποτελούν το χαμηλότερης εκπαίδευσης και εξειδίκευσης εργατικό δυναμικό (Γαλατά, 1996).

2.1 Ιστορικά στοιχεία για τον ισλαμισμό

Ο ισλαμισμός έλαβε την ονομασία του από τη λέξη «Ισλάμ» που σημαίνει «υποταγή και αφοσίωση στο θέλημα του Θεού». Λέγεται ακόμα Μουσουλμανισμός από τη λέξη, «μουσλήμ» που θα πει «αφοσιωμένος», και Μωαμεθανισμός από το όνομα του Μωάμεθ, που είναι ο ιδρυτής της θρησκείας αυτής. Ο Μωάμεθ γεννήθηκε στη Μέκκα της Αραβίας, το 570 μ.Χ., ήταν έμπορος και πραγματοποιούσε πολλά ταξίδια, με αποτέλεσμα να γνωριστεί με πολλούς Ιουδαίους και Χριστιανούς και να ανταλλάξει απόψεις σε θρησκευτικά θέματα. Σε ηλικία 40 ετών, όπως έλεγε ο ίδιος, οραματίστηκε έναν άγγελο, γεγονός που θεώρησε ως κλήση από το Θεό στο αξίωμα του Προφήτη. Οι οπαδοί του ισλαμισμού ανέρχονται σήμερα σε όλο τον κόσμο περίπου σε 1,5 δισεκατομμύρια πιστούς (23% του παγκόσμιου πληθυσμού), αριθμός ο οποίος αυξάνεται με ραγδαίους ρυθμούς, καθώς ο ισλαμισμός αποτελεί σήμερα την ταχύτερα αυξανόμενη πίστη στον κόσμο. Επίσης, αποτελεί το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού σε περισσότερα από 50 κράτη στον κόσμο (Αραβικές χώρες, Αφρική, Τουρκία, Ινδία, Πακιστάν, Ινδονησία κ.ά.).

Το Ισλάμ δεν έχει μόνο θρησκευτική αλλά και πολιτική υπόσταση, όπως άλλωστε και οι περισσότερες θρησκείες. Έχουν χρησιμοποιηθεί διάφορες ονομασίες για να το προσδιορίσουν, όπως «Μουσουλμανισμός», «Μωαμεθανισμός», εκτός από το «Ισλαμισμός». Ο όρος «Μωαμεθανισμός» θεωρείται απορριπτέος από τους μουσουλμάνους εφόσον θεωρούν τους εαυτούς τους όχι λάτρεις του Μωάμεθ αλλά απλώς ακόλουθους της διδασκαλίας του. Η κύρια και ειδοποιός διαφορά της εν λόγω θρησκείας από τις άλλες μονοθεϊστικές θρησκείες, δεν είναι η πίστη και διδασκαλία περί μοναδικότητας του Θεού, αλλά η πίστη στην προσήλωση ότι ο «προφήτης» του ισλαμισμού ήταν ο Μωάμεθ. (Γιαννουλάτου, 1975).

Το Ισλάμ έχει επικρατήσει σε ολόκληρη τη ζώνη που εκτείνεται από το Βόλγα προς το βορρά, μέχρι τη Μαδαγασκάρη προς το νότο, και από το Καράτσι του Πακιστάν ανατολικά, μέχρι το Ντακάρ της Σενεγάλης δυτικά. Ανατολικότερα, αποτελεί κύρια θρησκεία στη Μαλαισία και την Ινδονησία.

Ο όρος "ισλαμισμός" είναι παράγωγος των αραβικών λέξεων Islam (ευσεβής υποταγή στη θέληση του θεού) και Salama (ελευθερώνω, απαλλάσσω). Ο ισλαμισμός γεννήθηκε τον 7ο αιώνα και αναπτύχθηκε στο έδαφος της αραβικής ειδωλολατρίας. Καθένα από τα αραβικά φύλα λάτρευε ξεχωριστή θεότητα, που διακρινόταν για την ιδιοτυπία της. Όνομα γένους για όλες τις μορφές θεοτήτων υπήρξε η λέξη Allah, που βαθμιαία κατέλαβε δεσπόζουσα θέση στη λατρευτική

συνείδηση των Αράβων, ενώ οι υπόλοιπες θεότητες πλαισίωναν ως πνεύματα το υποτελές πάνθεό του (Ζιάκα, 1981).

Ο ισλαμισμός αποτελεί μια πολύπλοκη θρησκευτική, πολιτική και πολιτιστική υποδομή και συνιστά μια μορφή πίστης, που η αξία της ως κοινωνικό φαινόμενο δεν έχει πλήρως αποτιμηθεί. Οι βασικές «γραμμές» του ισλαμισμού συνδέονται με οικογενειακά και ευρύτερα κοινωνικά ήθη, ριζωμένα σε συνειδήσεις διαμορφωμένες μακροχρόνια από την αντίληψη, ότι το κείμενο του Κορανίου – του προτύπου της ισλαμικής δικαιοταξίας – ως ‘θεόπεμπτο’ δεν επιδέχεται καμία τροποποίηση. Συνεπώς το κείμενο του Κορανίου επηρεάζει ακόμα και σήμερα τις σύγχρονες νομοθεσίες (Παπαγεωργίου, 2006).

Ο ισλαμισμός ή μωαμεθανισμός ή μουσουλμανισμός, το τελευταίο δημιούργημα της θρησκευτικής ροπής των σημιτικών φυλών, αποτελεί κατά βάση ιδιότυπο συγκερασμό του ιουδαϊσμού και του χριστιανισμού καθώς και της προϊσλαμικής αραβικής θρησκείας. Από φιλοσοφικής πλευράς επηρεάστηκε τόσο από την πλατωνική όσο και από την αριστοτελική σκέψη. Σε νομικά θέματα, τέλος, η τρίτη βασική ρίζα του Ισλάμ, εκτός από την αραβική κληρονομιά, είναι και οι επιδράσεις που δέχθηκε από τη ρωμαϊκή και βυζαντινή παράδοση.

Από την ιουδαϊκή θρησκεία δανείστηκε την περιτομή, τη νηστεία, τους καθαρμούς κ.ά. Δέχεται ότι ο Νώε, ο Αβραάμ, ο Μωϋσής και ο Ηλίας ήταν δίκαιοι. Σε απομίμηση της Ιουδαϊκής ημέρας του εξιλασμού καθιέρωσε νηστεία, αρχικά τη δέκατη ημέρα του πρώτου μήνα του χρόνου και αργότερα ολόκληρο το μήνα, το λεγόμενο «Ραμαζάνι» (Bell, 1953).

Στο Χριστιανισμό αναγνωρίζει το ηθικό μεγαλείο του Χριστού και θεωρεί τα Ευαγγέλια Άγιες Γραφές. Δέχεται την υπερφυσική γέννηση, τα θαύματα, την Ανάληψη και τη Δευτέρα παρουσία του Χριστού. Ακόμη δέχεται την ανάσταση των νεκρών, τη μέλλουσα κρίση, την τιμωρία των αμαρτωλών και την ανταμοιβή των δικαίων. Αρνείται το δόγμα της Αγίας Τριάδας και τη θεότητα, τη Σταύρωση και την Ανάσταση του Χριστού (Ουνέσκο, 1970).

Όσον αφορά τη προϊσλαμική θρησκεία στην Αραβία και την επίδραση που δέχθηκε από αυτήν, ήταν η πίστη στην ύπαρξη πολλών πνευμάτων και στον πολυθεϊσμό, την πίστη σε έναν ανώτερο Θεό, τον Αλλάχ, ως δημιουργό του κόσμου. Σημαντικό ιερό ήταν η Καάμπα στη Μέκκα σχετικά με τη λατρεία ιερών λίθων και την ύπαρξη ιουδαϊκών και χριστιανικών κοινοτήτων.

Συμπερασματικά, μπορεί να ειπωθεί πως ο ισλαμισμός είναι ένα κράμα θρησκειών. Περιέχει στοιχεία από τον ιουδαϊσμό, το χριστιανισμό και την αραβική θρησκευτική παράδοση, όπως επίσης και πολλά ειδωλολατρικά στοιχεία. Είναι, δηλαδή, εύκολη θρησκεία στην τήρηση των εντολών και ικανοποιεί όλες τις υλικές επιθυμίες των οπαδών της.

Το πιο εντυπωσιακό χαρακτηριστικό του Ισλάμ είναι η σφαιρική ενότητα της ζωής, της σκέψεως και της κοινωνίας του. Στο Ισλάμ η θρησκεία, η ηθική, το δίκαιο, η πολιτική όπως και κάθε άλλη ανθρώπινη δραστηριότητα, συμπεριλαμβανομένης και της ιδιωτικής και οικογενειακής συμπεριφοράς, είναι αδιαίρετα συνδεδεμένα και αντλούν όλα την έμπνευσή τους από τις "αποκαλύψεις" και πράξεις του προφήτη Μωάμεθ (Οικονομίδης, 1981).

2.2 Μωάμεθ

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ο Μωάμεθ είναι ο προφήτης της ισλαμικής θρησκείας. Γεννήθηκε το 570 μ.Χ. στην Αραβία και ορφάνεψε σε μικρή ηλικία, ενώ σε νεαρή ηλικία παντρεύτηκε μια πλούσια χήρα, τη Χαντίτζα. Για εμπορικούς σκοπούς ο Μωάμεθ επισκέφθηκε τις βυζαντινές περιοχές της Παλαιστίνης και επικοινωνήσε με θεολόγους, χριστιανούς και Εβραίους. Σε ηλικία 40 ετών «κλήθηκε» από το Θεό, μέσω του αγγέλου Γαβριήλ στο προφητικό αξίωμα. Το κήρυγμα του όμως δεν έγινε δεκτό στην πολυθεϊστική Μέκκα. Το έτος 622 μ.Χ. εγκαταλείπει τη Μέκκα και πηγαίνει στη Μεδίνα. Το γεγονός της μετάβασης του Μωάμεθ στη Μεδίνα ονομάζεται Εγίρα και το έτος αυτό θεωρείται η αφετηρία του μουσουλμανικού ημερολογίου. Στη Μεδίνα ο Μωάμεθ έγινε δεκτός και απέκτησε μεγάλη δύναμη. Οργάνωσε την πόλη αυτή με βάση τη νέα θρησκεία: το Ισλάμ. Το έτος 630 μ.Χ. ο Μωάμεθ επιτέθηκε εναντίον της Μέκκας και την κυρίευσε. Μετέτρεψε την Καάμπα σε χώρο λατρείας του Αλλάχ και έκανε την πόλη κέντρο της νέας θρησκείας. Μετά το θάνατό του, το έτος 632 μ.Χ., τον διαδέχτηκε ο στενός του σύντροφος Αμπού-Μπαάκρ (Φούγιας, 1977).

2.3 Κοράνι

Κέντρο της ισλαμικής πίστης αποτελεί το Κοράνι, το οποίο θεωρείται αποκάλυψη του Θεού. Το κείμενό του θεωρείται αλάθητο και θείο. Είναι χωρισμένο σε 114 κεφάλαια, τις «Σούρες», και αποτελείται από 3 έως 286 στίχους. Κάθε στίχος μπορεί να αποτελείται από 2 έως 10.000 λέξεις. Στο αραβικό πρωτότυπο οι σούρες είναι γνωστές με τα ονόματα που φέρουν, π.χ. Αλ-Φατίχα (Η Έναρξη), Αλ-Μπάκαρα (Το Βόδι) κλπ, αλλά στην εποχή μας επικρατεί ο αριθμητικός προσδιορισμός των κεφαλαίων. Είναι πηγή δικαίου και σε ορισμένες χώρες είναι το Σύνταγμα του κράτους. Ο πιστός οφείλει τυφλή υποταγή στις εντολές του Κορανίου. Αποτελεί το θεμέλιο πάνω

στο οποίο στηρίζεται το Ισλάμ και κυκλοφορεί στους πιστούς απλά ένα αντίγραφο του. Έχει την ίδια θέση που έχει στο χριστιανισμό ο Ιησούς ως προαιώνιος Λόγος του Θεού.

Το Κοράνι είναι συλλογή θρύλων, τελετών και εθίμων, που συνδέονται με μια ταραχώδη ιστορική περίοδο και ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις ενός ιδιάζοντος συνδυασμού κοινωνικών παραμέτρων. Το σημαντικότερο μέρος του Κορανίου είναι καθαρά κανονοκρατικό και, όπως όλοι οι κώδικες, είναι γραμμένο κατά τρόπο επιγραμματικό. Σύμφωνα με τον Bell (1953), είναι ατελέστατος ως κώδικας, χωρίς σύστημα και εσωτερική μέθοδο, πλήρης αντιφάσεων, επαναλήψεων και σκοτεινών ή αμφίβολων σημείων, ενώ αποσιωπά πολλά από τα ουσιώδη δόγματα των νόμων και περιορίζεται στη στοιχειώδη οργάνωση του κοινωνικού και πολιτικού βίου των Αράβων (Λάτση, 1998).

2.4 Διδασκαλία του Ισλάμ

Τα βασικά σημεία της διδασκαλίας του Ισλάμ είναι τα ακόλουθα:

- 1) Ο Θεός είναι Ένας, ο Αλλάχ και ο Μωάμεθ είναι ο προφήτης του.
- 2) Οι άγγελοι είναι δημιουργήματα του Αλλάχ που εκτελούν πιστά τις εντολές του εκτός από τον Ιμπλίσ (Διάβολος) που εξέπεσε.
- 3) Η ζωή και οι πράξεις των ανθρώπων προκαθορίζονται από τη βούληση του Αλλάχ (κισμέτ). Εντούτοις στην Τελική Κρίση ο άνθρωπος ανταμείβεται ή καταδικάζεται ως υπεύθυνος για τις πράξεις του.
- 4) Ο Θεός αποδίδει στην τελική κρίση την αμοιβή της παραδείσιας ζωής με πολλές απολαύσεις ή την καταδίκη με φρικτά βασανιστήρια. Ιδιαίτερα τονίζεται η απόλαυση του παραδείσου ως ανταμοιβής για το θάνατο στη μάχη κατά των απίστων.

«ΣΤΥΛΟΙ ΤΟΥ ΙΣΛΑΜ»

«Στύλοι του Ισλάμ ονομάζονται τα πέντε βασικά καθήκοντα των πιστών του Ισλάμ:

- 1) Η ομολογία της πίστης με την επανάληψη της φράσης «δεν υπάρχει άλλος Θεός παρά μόνο ο Αλλάχ και ο Μωάμεθ είναι ο προφήτης (ή αγγελιοφόρος) του (Σούρα 33:40).
- 2) Η προσευχή πρέπει να γίνεται καθημερινά πέντε φορές με το πρόσωπο στραμμένο στη Μέκκα. Ημέρα προσευχής και αργίας θεωρείται η Παρασκευή κατά την οποία η προσευχή γίνεται ομαδικά στο τζαμί (Σούρα 2:144).

- 3) Η ελεημοσύνη προς τους φτωχούς. Αρχικά είχε και τη μορφή φόρου. Γίνεται και με τη μορφή εθελοντικής προσφοράς (Σούρα 24:56).
- 4) Η νηστεία γίνεται κατά το μήνα Ραμαντάν (Ραμαζάνι), που είναι κινητός μήνας, και γίνεται με τη μορφή αποχής από κάθε είδους τροφή και απόλαυση, από την ανατολή μέχρι τη δύση το ηλίου (Σούρα 2:180-182).
- 5) Η ιερή αποδημία ή προσκύνημα στη Μέκκα. Κάθε πιστός μουσουλμάνος οφείλει να επισκεφτεί τη Μέκκα τουλάχιστον μια φορά στη ζωή του (Σούρα 3:87).

(Λάτση, 1998)

Επίσης, υπάρχει πλήθος υποχρεώσεων και διατάξεων που πρέπει ο μουσουλμάνος να τηρήσει. Πρόκειται για μια σειρά νόμων που ονομάζεται **σαρία**. Έχουν σχέση με τις τροφές, τα ποτά, το γάμο, το διαζύγιο, την κληρονομιά κ.ά. Ο άνδρας βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση σε σχέση με τη γυναίκα. Η γυναίκα είναι υποχρεωμένη να υπακούει απόλυτα τον άνδρα και σε μερικές χώρες είναι αποκλεισμένη από τη δημόσια κοινωνική ζωή.

Ακόμη, σύμφωνα με τη σαρία, οι πράξεις που προκαλούν ανησυχία στην ψυχή είναι αμαρτίες, ενώ αυτές που προκαλούν ηρεμία είναι αρετές. Στο τζαμί δεν επιτρέπονται εικόνες. Γενικότερα, θα μπορούσε να ειπωθεί πως «οι στύλοι του Ισλάμ», είναι ένα σύστημα φιλοσοφικών αξιών που κατευθύνει τις σχέσεις των ατόμων με γνώμονα τις μεταφυσικές δυνάμεις και διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη δημιουργία νέων κοινωνικών σχηματισμών.

Οι οπαδοί του ισλαμισμού πρέπει να αγαπούν τους αδύνατους οικονομικά, να προσεύχονται, να κάνουν ελεημοσύνη, να νηστεύουν, να προσκυνούν στη Μέκκα, να διαθέτουν ομολογία πίστεως και να συμμετέχουν στον Ιερό πόλεμο, με σκοπό τη διάδοση της θρησκείας τους σε όλη την ανθρωπότητα (Φούγιας, 1997 ; Λάτση, 1998).

2.5 Γυναίκα και Ισλάμ

Η πραγματική διδασκαλία του Ισλάμ σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως αυτή εμπεριέχεται στο Κοράνι, στηρίζεται εξ' ολοκλήρου στην απόλυτη θεϊκή εξουσία. Τα ανθρώπινα δικαιώματα στο Ισλάμ εισάγονται αποκλειστικά και μόνο από τον Αλλάχ. Η τεκμηρίωσή τους στηρίζεται θεολογικά στο μεγαλείο και στη φιλευσπλαχνία Του. Προίκισε κατά τη δημιουργία του κάθε άνθρωπο με αξία και τιμή και του ενέπνευσε το πνεύμα Του. Από αυτή τη βασική αρχή προκύπτει ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν την ίδια θεϊκή ουσία και δεν μπορούν να γίνουν διακρίσεις.

Οι άνθρωποι, συνεπώς, είναι κατά την ουσία τους ίδιοι και δεν μπορούν να γίνουν διακρίσεις μεταξύ τους λόγω εθνικότητας, χρώματος, φυλής, φύλου.

Σχετικά με τις αδύνατες κοινωνικές ομάδες, το Κοράνι δηλώνει ρητώς ότι δεν επιτρέπεται να καταπιέζονται οι γυναίκες, τα παιδιά, οι γέροι, οι άρρωστοι και οι τραυματίες. Όσον αφορά τη γυναίκα, ειδικά, πρέπει να προστατεύεται σε όλες τις συνθήκες και μάλιστα απαγορεύεται με κάθε μέσο η σεξουαλική της καταπίεση (Σούρα 17,32).

Οι μουσουλμάνοι απολογητές δηλώνουν πως ο Μωάμεθ ήταν υπέρμαχος των δικαιωμάτων της γυναίκας. Αν και αληθεύει πως ο Μωάμεθ βελτίωσε τη θέση της γυναίκας στην Αραβία, δεν μπορεί να μην αναφερθεί πως ο ίδιος πίστευε αλλά και κήρυττε την κατωτερότητα των πνευματικών ικανοτήτων της γυναίκας. Κατά τον Μωάμεθ οι προοπτικές της γυναίκας για τη μετά θάνατο ζωή ήταν πολύ αποθαρρυντικές και πως είναι επιτρεπτό οι άνδρες να βιάζουν τις γυναίκες που έπιαναν αιχμάλωτες.

Ο ιερός νόμος του Ισλάμ (Σαρία) δεν έχει κανένα απολύτως κοινό στοιχείο με τις διδαχές του Κορανίου. Σύμφωνα με τον ιεροϊσλαμικό νόμο, η γυναίκα δεν δικαιούται να ζητήσει διαζύγιο. Αντιθέτως, ο μουσουλμάνος σύζυγος μπορεί να πει: «σε χωρίζω, σε χωρίζω, σε χωρίζω» μπροστά στο μουφτή κι έτσι απλά να βγει το διαζυγίο του. Την επιμέλεια των παιδιών, σε περίπτωση διαζυγίου, έχει η μητέρα για τα αγόρια μέχρι τα επτά τους χρόνια, για τα κορίτσια μέχρι τα εννιά. Έπειτα τα παίρνει ο πατέρας χωρίς καμία διαπραγμάτευση. Η γυναίκα δικαιούται μόνο τρίμηνη διατροφή – που στην πράξη πολλές φορές ούτε κι αυτή επιδικάζεται – ενώ υποχρεώνεται να φύγει από τη συζυγική εστία, παίρνοντας μαζί της μόνο ότι της ανήκε κατά την ημέρα του γάμου και οπωσδήποτε συνοδευόμενη από την κοινωνική κατακραυγή. Επίσης, η κατώτερη ηλικία γάμου είναι τα δώδεκα. Ο γάμος επιτρέπεται και δι' αντιπροσώπων και ο άνδρας επιτρέπεται να πάρει μέχρι τέσσερις συζύγους. Η γυναίκα θεωρείται μοιχαλίδα αν συνάψει σχέση ακόμα και αφού την έχει εγκαταλείψει ο σύζυγός της. Η τιμωρία είναι θάνατος δια λιθοβολισμού, γεγονός το οποίο δεν έχει συμβεί ακόμα στην Ελλάδα (Φούγιας, 1997), αλλά σε χώρες όπως η Νιγηρία, η Σαουδική Αραβία, στο Αφγανιστάν και σε άλλες ισλαμικές χώρες.

Όμως η υποδεέστερη θέση της γυναίκας δεν φαίνεται μόνο στα θέματα του γάμου, αλλά είναι σαφής και στα κληρονομικά ζητήματα. Η Σαρία ορίζει ρητά πως οι γιοι λαμβάνουν πάντα διπλό κληρονομικό μερίδιο απ' ότι οι κόρες. Όταν ο αποθανών αφήσει μόνο δυο κόρες, τότε στην κληρονομητέα περιουσία υπεισέρχονται οι άρρενες συγγενείς του κληρονομούμενου, ενώ αν δεν υπάρχουν παιδιά και ο πατέρας του αποθανόντος είναι εν ζωή, αυτός θα λάβει τα $\frac{3}{4}$ της κληρονομιάς, περιορίζοντας το μερίδιο της συζύγου στο $\frac{1}{4}$.

Από τα παραπάνω γίνεται σαφές πως η ισλαμική διδασκαλία για τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι πλήρης και ικανοποιητική, παρ' όλα αυτά όμως διαπιστώνεται σαφής καταπάτησή τους από πολλές ισλαμικές κυβερνήσεις σε διάφορες χώρες του πλανήτη. Οι εκθέσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα των διεθνών οργανώσεων αποδεικνύουν ότι η σχετική ισλαμική διδασκαλία δεν εφαρμόζεται και μάλιστα σε αρκετές περιπτώσεις οι παραβιάσεις των ανθρώπινων δικαιωμάτων είναι κατάφορες. Ιδιαίτερα προβληματική εμφανίζεται η θέση της γυναίκας, η οποία ακόμη και σήμερα δεν απολαμβάνει την προστασία, την τιμή και την αναγνώριση που το ίδιο το Κοράνι επιβάλλει. Εντούτοις, σε αρκετές ισλαμικές κοινωνίες έχει σημειωθεί αξιόλογη πρόοδος ως προς αυτό το θέμα και οι γυναίκες κατακτούν σπουδαίες επαγγελματικές θέσεις και αναπτύσσουν δημόσιο λόγο.

Σε κάθε περίπτωση πρέπει να διαχωρίζετε στις ισλαμικές κοινωνίες – κράτη η κατάσταση που επικρατεί στις μεγαλουπόλεις και στις επαρχίες. Στις πόλεις η κατάσταση είναι τελείως διαφορετική, λόγω κυρίως της επίδρασης από τον δυτικό κόσμο, ενώ στις επαρχίες τα πράγματα δείχνουν να ακολουθούν άλλη πορεία, σαφώς αρνητική (Στάγκου, 1980).

«Σε μερικά μέρη έχω δει γυναίκες που βάζουν ένα ύφασμα για να κρύψουν το πρόσωπό τους και γυρνούν την πλάτη ή πέφτουν στο έδαφος όταν περνά ένας άντρας.

Ποιο είναι το νόημα και η λογική αυτής της συμπεριφοράς;

Κύριοι, μπορούν οι μητέρες και οι κόρες ενός πολιτισμένου έθνους να υιοθετήσουν μια τόσο παράξενη στάση, μια τόσο βάρβαρη συνήθεια;

Είναι ένα θέαμα που γελοιοποιεί το έθνος. Πρέπει να σταματήσει αμέσως»

**Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ,
Αντίπολη, 30.08.1925**

3.1 Γενικά

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζεται η θέση των μουσουλμάνων γυναικών σε διάφορους τομείς της κοινωνίας. Αρχικά, παρουσιάζεται η θέση των γυναικών μουσουλμάνων στην παγκόσμια κοινότητα. Ειδικότερα, σκιαγραφείται η θέση των γυναικών στην Αμερική, καθώς και στις χώρες της Ευρώπης, ενώ ξεχωριστή ανάλυση πραγματοποιείται για την κοινωνική παρουσία των γυναικών στον ελλαδικό χώρο. Έπειτα, γίνεται σύντομη παρουσία της συμμετοχής των μουσουλμάνων γυναικών στα παγκόσμια πολιτικά δρώμενα. Στο σημείο αυτό, αναφέρεται πως δεν υπήρχαν επίσημα στοιχεία για την παρουσία των γυναικών της μουσουλμανικής κοινότητας.

Εν συνεχεία, δίνονται στοιχεία για το μοντέλο της μουσουλμανικής οικογένειας, όπως αυτή καταγράφεται στις βιβλιογραφικές μελέτες, τόσο στην Αμερική, όσο και στις ευρωπαϊκές χώρες. Σημειώνεται πως σε ξεχωριστή ενότητα δίνεται η εικόνα για το οικογενειακό μοντέλο των Ελλήνων μουσουλμάνων πολιτών.

Στην επόμενη ενότητα δίνονται στοιχεία για την απασχόληση των μουσουλμάνων γυναικών όπως εκείνη παρουσιάζεται σε μελέτες που έχουν βρεθεί. Πρέπει να σημειωθεί στο σημείο αυτό πως, στις περιπτώσεις μη εύρεσης στοιχείων που να αφορούν την απασχόληση των μουσουλμάνων γυναικών αναφέρονται στοιχεία για την απασχόληση του μουσουλμανικού μειονοτικού πληθυσμού σε παγκόσμιο επίπεδο.

Εν τέλει, γίνεται αναφορά για την εκπαίδευση των μουσουλμάνων γυναικών τόσο στα σχολεία της αμερικανικής ηπείρου, όσο και στις χώρες της Ευρώπης. Εν κατακλείδι, δίνονται στοιχεία για το μορφωτικό επίπεδο των γυναικών μουσουλμάνων που ζουν στην ελληνική μειονότητα.

Τέλος, κρίθηκε αναγκαίο στο σημείο αυτό να σημειωθεί πως, δεν υπάρχουν επίσημες στατιστικές για την οικονομική θέση, το επίπεδο εκπαίδευσης, και την πρόσβαση στην αγορά εργασίας των μουσουλμάνων γυναικών στην Ευρώπη. Υπάρχουν μόνο κάποιες μελέτες οι οποίες ερευνώντας ποιοτικούς δείκτες, σύμφωνα με την εθνότητα, έχει δείξει ότι, ποσοτικά οι μουσουλμάνες γυναίκες καθυστερούν στην εξέλιξη της ευρωπαϊκής κοινωνίας.

3.2 Οι μουσουλμανικοί πληθυσμοί στην παγκόσμια κοινότητα – θέση της μουσουλμάνας γυναίκας

Η επαφή του Ισλάμ με τον δυτικό κόσμο είναι πολύ παλιά. Οι μουσουλμανικοί πληθυσμοί έχουν ζήσει στις βαλτικές και βαλκανικές περιοχές, στην ιβηρική χερσόνησο, στην Κύπρο για αιώνες. Τα μεγάλα τμήματα των αποικιακών εδαφών της Μεγάλης Βρετανίας, της Γαλλίας και των Κάτω Χωρών ήταν οι περιοχές με τους σημαντικότερους μουσουλμανικούς πληθυσμούς.

Στην Αμερική έχουν αναπτυχθεί μουσουλμανικές μειονότητες, όπως υπάρχουν και στα ευρωπαϊκά κράτη. Τον τελευταίο μισό αιώνα, φαίνεται πως η ανάπτυξη των μουσουλμανικών κοινοτήτων στα ευρωπαϊκά κράτη είναι αυξανόμενη. Τα ευρωπαϊκά έθνη έχουν δεχτεί μεταναστεύσιμους πληθυσμούς προερχόμενους από διάφορες χώρες της Ασίας, έτσι ώστε σήμερα οι μουσουλμάνοι αποτελούν περίπου το 4 με 5 τοις εκατό του ευρωπαϊκού πληθυσμού. Ειδικότερα, όσον αφορά τη Γαλλία, τη Γερμανία και τις Κάτω Χώρες αναμένεται να εμφανίσουν κοντά στο 2030 μουσουλμανικές μειονότητες που θα φθάσουν περίπου το 20 με 25 τοις εκατό του πληθυσμού, ενώ οι αναλογίες θα αυξάνονται μέσα στο χρόνο (Esposito, 1995).

Όσον αφορά την ενσωμάτωσή τους στο δυτικό κοινωνικό πλαίσιο, ο Barlow (2006) προσπάθησε με την έρευνα του στους Αμερικανούς μουσουλμάνους πολίτες να εξηγήσει τους λόγους εκ των οποίων οι μουσουλμάνοι αντιμετωπίζουν κοινωνικές δυσκολίες. Πιο συγκεκριμένα, κατέληξε στο συμπέρασμα πως, το πρόβλημα των μουσουλμάνων μειονοτήτων στη Δύση είναι η δύσκολη κοινωνική ενσωμάτωσή τους. Η λύση στο παραπάνω πρόβλημα θεωρεί πως είναι ο ορθολογικός κρατικός παρεμβατισμός που αποσκοπεί στην αύξηση των δημοσίων παροχών, στις ποσοτώσεις στην εργασία, στην ποινικοποίηση «ρατσιστικών» εκφράσεων και άλλες ενέργειες που συμβάλλουν ως προς τις θρησκευτικές και φυλετικές διακρίσεις.

Αντίθετα, οι Castles and Miller (2003) υποστηρίζουν ότι αυτά τα μέτρα θα έχουν ως μοναδικό αποτέλεσμα την αύξηση της δυσφορίας των δυτικών κατοίκων τις εκάστοτε χώρας, καθώς θα πρέπει να επωμιστούν το κόστος, με συνέπεια την αύξηση των τριβών, του ρατσισμού και την «γκετοποίηση» των μουσουλμάνων. Ο καλύτερος τρόπος ενσωμάτωσης, υποστηρίζουν, πως είναι μέσω της ελεύθερης πρόσβασης στην αγορά εργασίας.

Μια πρόσφατη, μεγάλη έρευνα που έγινε σε εθνικό επίπεδο στις ΗΠΑ (Choudhury, 2007) τείνει να ενισχύσει τη δεύτερη άποψη. Τα ερευνητικά αποτελέσματά τους έδειξαν ότι, σε αντίθεση με τις μουσουλμανικές κοινότητες στην Ευρώπη, οι μουσουλμάνοι των ΗΠΑ παρουσιάζουν υψηλό βαθμό ενσωμάτωσης και βρίσκονται στο ίδιο εισοδηματικό επίπεδο με τους υπόλοιπους Αμερικανούς πολίτες.

Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε από το κέντρο σφυγμομετρήσεων Pew Research Center φέρει τον τίτλο: «Οι Αμερικανοί μουσουλμάνοι: μεσοαστοί και στην πλειονότητά τους συμβατικούς» (Choudhury, 2007). Στην συγκεκριμένη έρευνα βρέθηκε πως, η μουσουλμανική κοινότητα των ΗΠΑ που αριθμεί δύομισι εκατομμύρια άτομα, τα δύο τρίτα έχουν γεννηθεί στο εξωτερικό. Οι περισσότεροι προέρχονται από τις αραβικές χώρες, όμως πολλοί προέρχονται και από το Πακιστάν και άλλες ασιατικές χώρες. Οι ντόπιοι μουσουλμάνοι είναι στη μεγάλη τους πλειονότητα Αφροαμερικανοί (μαύροι) που ασπάσθηκαν τον Ισλαμισμό.

Στην προαναφερθείσα έρευνα αναφέρεται πως, στη συντριπτική της πλειονότητα η μουσουλμανική κοινότητα έχει θετική εικόνα για τις ΗΠΑ. Οι περισσότεροι χαρακτηρίζουν την κοινωνία στην οποία ζουν, εξαιρετική και πολλοί δηλώνουν ότι έχουν αρκετούς και στενούς φίλους που δεν είναι μουσουλμάνοι (γεγονός που δεν ισχύει σε μεγάλο βαθμό στις Ευρωπαϊκές χώρες, καθώς και στην Ελλάδα).

Επίσης τα αποτελέσματα έδειξαν πως, οι περισσότεροι καταδικάζουν έμμεσα το μοντέλο της «πολυπολιτισμικότητας», που προτρέπει κάθε εθνότητα να λειτουργεί με άξονα τις δικές της πολιτισμικές παραδόσεις. Αντίθετα, υποστηρίζουν ότι οι μουσουλμάνοι που έρχονται στις ΗΠΑ θα πρέπει να υιοθετήσουν τα αμερικανικά ήθη και έθιμα αντί να επιδιώκουν να παραμένουν διαφορετικοί. Επιπρόσθετα, οι Αμερικανοί μουσουλμάνοι στην πλειονότητά τους (63% έναντι 32%) δεν πιστεύουν ότι αποτελεί αντίφαση το να ζεις ως πιστός μουσουλμάνος σε μια σύγχρονη δυτική κοινωνία. Το 47% των ερωτηθέντων θεωρούν τους εαυτούς τους πρώτα μουσουλμάνους και μετά υπηκόους της χώρας (Αμερικανούς). Το ποσοστό αυτό είναι χαμηλότερο από το αντίστοιχο ποσοστό στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Το αντίστοιχο ποσοστό στη Βρετανία είναι 81%, στη Γερμανία 66%, στην Ισπανία 69% και 46% στη Γαλλία (Silvestrl, 2000).

Σχετικά με την κοινωνικοοικονομική τους θέση, η κατάσταση των μουσουλμάνων στην Αμερική εμφανίζεται σημαντικά καλύτερη από την αντίστοιχη κατάσταση των ομοθρήσκων τους στην Ευρώπη (Roy, 2004). Το γεγονός αυτό ίσως μερικώς εξηγείται, καθώς φαίνεται πως οι μουσουλμάνοι στην Αμερική ήταν μέσης τάξης πριν ακόμα καταφθάσουν στην αμερικανική ήπειρο. Αυτό συμβαίνει γιατί η απόσταση από τις μουσουλμανικές χώρες είναι μεγάλη και πως μόνο σχετικά εύποροι μπορούσαν να μεταναστεύσουν εκεί (Hashmi, 2003).

Επιπρόσθετα επισημαίνετε πως, στην Αμερική, οι μουσουλμανικοί πληθυσμοί είναι μικρότεροι σε ποσοστό του πληθυσμού αλλά προέρχονται από διαφορετικές χώρες σε σχέση με πολλά ευρωπαϊκά κράτη, συνεπώς έτσι εξηγείται και η εύκολη ενσωμάτωση τους στην αμερικάνικη κοινωνία όπως επισημάνθηκε και στην προαναφερθείσα έρευνα. Αντίθετα, πάλι με πολλές ευρωπαϊκές χώρες όπου οι μουσουλμάνοι προέρχονται σχεδόν αποκλειστικά από μία χώρα (Αγγλία:

Πακιστάν, Γαλλία: Αλγερία, Γερμανία: Τουρκία κτλ). Αυτό κάνει ποιο εύκολη την δημιουργία κοινοτήτων αποκομμένων από την υπόλοιπη κοινωνία, καθώς εμφανίζουν κοινά στοιχεία στον καθημερινό τρόπο ζωής (De Long-Bas, 2008).

Όσον αφορά την αντιμετώπιση των μουσουλμάνων γυναικών στις Ηνωμένες Πολιτείες, φαίνεται πως αντιμετωπίζουν συχνά φυλετικές διακρίσεις (European Women's Lobby, 2007). Πιο συγκεκριμένα, οι γυναίκες δεν μπορούν συχνά να επιτύχουν την υψηλότερη επαγγελματική σταδιοδρομία, ενώ είναι γεγονός πως οι μισθοί των γυναικών είναι χαμηλότεροι από αυτή των μουσουλμάνων ανδρών. Σημειώνεται πως, οι γυναίκες που απασχολούνται στην αγορά εργασίας έχουν ακόμη ως αρχική ευθύνη το σπίτι και την οικογένεια με μικρή – αλλά υπαρκτή – εσωτερική υποστήριξη από τους συζύγους τους (επίσης γεγονός που δεν ισχύει στις ευρωπαϊκές χώρες συμπεριλαμβανομένου και της Ελλάδας, όπως αποδεικνύεται στη συνέχεια της εν λόγω μελέτης) (Rosen, 2004).

Πρέπει να σημειώσουμε πως οι μουσουλμάνες γυναίκες πολλές φορές έχουν εισπράξει ρατσιστικές συμπεριφορές. Επιπλέον, οι μουσουλμάνες γυναίκες αντιμετωπίζουν συχνά τη διάκριση και από την ίδια τους την μουσουλμανική κοινότητα, καθώς το Κοράνι όπως είδαμε και στο 2^ο κεφάλαιο διαχωρίζει τη θέση των γυναικών από αυτή των ανδρών στην κοινωνία (Waines, 2003).

Συμπερασματικά, προκύπτει πως γενικότερα η μουσουλμανική κοινότητα στις ευρωπαϊκές χώρες και την Αμερική (σε μικρότερο βαθμό), αντιμετωπίζει προβλήματα ρατσιστικής συμπεριφοράς και γενικότερα δυσκολίες στην κοινωνική ενσωμάτωση. Ειδικότερα, οι μουσουλμάνες γυναίκες στην Αμερική είναι ορατό πως γίνονται δέκτες πολλές φορές ρατσιστικής συμπεριφοράς ακόμη και στο εσωτερικό της μουσουλμανικής κοινότητας στην οποία είναι μέλη. Επομένως, ενώ οι μουσουλμάνοι (ως κοινότητα) φαίνεται πως έχουν προσαρμοστεί στο Αμερικανικό κοινωνικό στάτους, οι γυναίκες αποκομίζουν προβλήματα, καθώς η κοινή εικόνα μιας μουσουλμάνας γυναίκας πολλές φορές, είναι το στερεότυπο μιας γυναίκας που κρύβεται πίσω από ένα πέπλο.

3.3 Η κοινωνική θέση της γυναίκας στην ελληνική μουσουλμανική κοινωνία

Η σημασία της διάκρισης των δύο φύλων φαίνεται πιο έντονα στη μουσουλμανική κοινωνία από οποιαδήποτε άλλη, αφού οι διαφορές μεταξύ των δύο φύλων είναι σχεδόν προκαθορισμένες σύμφωνα με το Κοράνι, και σ' αυτές τις διαφορές στηρίζεται εξ' ολοκλήρου το κοινωνικό μουσουλμανικό οικοδόμημα (Wilson, 2006).

Σε πολυάριθμες μελέτες έχει τονισθεί ότι το ζήτημα της διαφοράς μεταξύ άνδρα και γυναίκας προβάλλει τόσο δραματικά στον ισλαμικό κόσμο, ώστε να μπορεί κανείς να μιλά πλέον για ένα σαφή διαχωρισμό της ζωής τους, μέσα σε ένα κόσμο - τον ισλαμικό - που έχει τη δική του εγγενή ισορροπία, την ενότητα, τη συνοχή και την ασφάλεια, ακόμη και στα ευρωπαϊκά κράτη (Roded, 1999 ; European Women's Lobby, 2007).

Η θέση της μουσουλμάνας γυναίκας στην οικογένεια και στην κοινωνία είναι σημαντική και σύνθετη. Η γυναίκα είναι σύζυγος του άνδρα, που θεωρείται ο βασικός πυλώνας της οικογένειας. Είναι μια ιερή παρακαταθήκη που χάρισε ο Θεός στον άνδρα. Είναι το πνευματικό φως του σπιτιού και είναι η πρώτη παιδαγωγός των παιδιών της (Wilson, 2006).

Η θέση της γυναίκας μέσα στην κοινωνία, θα μπορούσε να σκιαγραφηθεί ως εξής: Η μουσουλμάνα γυναίκα, είτε από νομικής πλευράς, είτε από την πλευρά της επιστήμης, έχει τα ίδια δικαιώματα με αυτά του άνδρα. Στην ισλαμική θρησκεία είναι εντολή του Θεού η γυναίκα να σπουδάσει. Έχει την ακώλυτη ευχέρεια να γίνει γιατρός, μηχανικός, δικηγόρος, δικαστής, ούτως ώστε η προσφορά της στην κοινωνία να είναι γόνιμη (Peach, 2006).

Παρά το γεγονός ότι οι μουσουλμάνοι είναι Έλληνες πολίτες και ζουν σε μια σύγχρονα οργανωμένη κοινωνία, η οποία χαρακτηρίζεται βέβαια από μεγάλο βαθμό διαφοροποίησης και θεσμικής οργάνωσης των σχέσεων, στις κοινότητες τα κριτήρια της ιεράρχησης εξακολουθούν να είναι προσωπικά χαρακτηριστικά, όπως η ηλικία, το φύλο και οι θρησκευτικές πεποιθήσεις (EUMC, 2005). Έτσι, η διάκριση μεταξύ των δύο φύλων προκύπτει από τις αδιαμφισβήτητες αρχές της φύσης, οι διαφορές όμως σε κοινωνικό επίπεδο, εκφράζονται διάχυτα ως αμετάβλητες τόσο από την κορανική διδασκαλία και τη λαϊκή φιλοσοφία όσο και από το εθνικό δίκαιο (Academy of Athens, 1995).

Παρ' όλα αυτά δεν μπορούμε να ισχυρισθεί κανείς ότι οι αντιλήψεις για τη φύση και κατ' επέκταση οι συνέπειες του διαχωρισμού των δύο φύλων δεν ποικίλουν ανάλογα με την οικονομική κατάσταση, το ευρύτερο πολιτικό κλίμα και τις τοπικές πρακτικές. Πολύ συχνά αναφέρεται ότι η ζωή των γυναικών είναι περιορισμένη στο σπίτι. Αξίζει να σημειωθεί ότι τελευταία υποστηρίζεται πως ο περιορισμός αυτός είναι έμφυτος στο χαρακτήρα της γυναίκας και την περιορίζει στη σφαίρα "της φύσης", ενώ οι άνδρες είναι ικανοί για τη σφαίρα "του πολιτισμού". Αυτοί οι δύο κόσμοι "φύσης" και "πολιτισμού" συναρτώνται με τον ιδιωτικό και τον δημόσιο χώρο της κοινωνικής δομής, προδιαγεγραμμένες σχέσεις μεταξύ των δύο φύλων έχουν τη βάση τους στη διαφοροποιημένη δυνατότητα συμμετοχής ανδρών και γυναικών στα υλικά και μη υλικά αγαθά που εκφράζουν την κοινωνική ισχύ και το κοινωνικό γόητρο (Ask and Thomsland, 1998). Τέτοια αγαθά είναι η προσωπική αυτονομία, η υγεία, η λήψη αποφάσεων, η πολιτική και θρησκευτική ηγεσία, η

διαχείριση της περιουσίας, η επιλογή της μόρφωσης, η επιλογή της κατοικίας κλπ. Ακόμη μεγαλύτερη, λοιπόν, σημασία και σπουδαιότητα αποκτά η διάκριση μεταξύ των δύο φύλων στη μουσουλμανική κοινωνία.

Όπως και σε άλλες κοινωνίες, έτσι και στη μουσουλμανική κοινότητα, η διαφορά του φύλου αποτελεί το κριτήριο της κατανομής όχι μόνο της κοινωνικής ισχύος και του κοινωνικού γοήτρου αλλά και της κατανομής των ρόλων, που έχουν να επιτελέσουν τα άτομα. Στη μουσουλμανική κοινωνία, ήδη από τη γέννηση του ατόμου, η κοινωνική πορεία του κάθε παιδιού είναι προδιαγεγραμμένη από το φύλο του και γίνεται αντιληπτή ως αμετάβλητη (Bodman and Herbert, 1998).

Οι γυναίκες στο κοινωνικό πλαίσιο της ελληνικής μουσουλμανικής μειονότητας κατέχουν μειονεκτική θέση και ως σύμβολο της κατωτερότητας αποτελεί η μαντίλα που φορούν οι γυναίκες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, αποτελούσαν παλαιότερα στη Θράκη οι παραδοσιακές γιαγιάδες με τους φερετζέδες, τις νεωτερίζουσες μαμάδες με τα μαντώ και τις μαντίλες, και τις «απελευθερωμένες» κοπέλες που είχαν πετάξει τις μαντίλες. Τώρα συναντάμε στις νέες γενιές κοριτσιών την επαναφορά της μαντίλας με έναν νέο τρόπο, το «Middle East Look» όπως ονομάζεται, που είναι ο συνδυασμός μοντέρνων ρούχων και μαντίλας (Kassotakis and Roussakis, 1999).

Επομένως, θα μπορούσε να ειπωθεί πως, πλέον, εξαρτάται από την οικογένεια και τα ατομικά πιστεύω για το αν οι γυναίκες θα φορούν μαντίλα, εμφανίζοντας πρόοδο ως προς την γυναικεία αντιμετώπιση.

3.4 Η συμμετοχή των μουσουλμάνων γυναικών στα παγκόσμια πολιτικά δρώμενα

Ο Μωάμεθ είπε, πως οι γυναίκες στην πολιτική δεν θα επιτύχουν ποτέ. Μερικοί υποστηρίζουν ότι το Κοράνι δίνει στις γυναίκες το δικαίωμα να συμμετέχει στα δημόσια πράγματα, δεδομένου ότι υπάρχουν παραδείγματα γυναικών που συμμετείχαν σε σοβαρές συζητήσεις παλαιότερα (Γιαννουλάτου, 1975).

Η ενεργό συμμετοχή των μουσουλμάνων γυναικών στον πολιτικό στίβο σε μουσουλμανικές χώρες και σε άλλα μέρη του κόσμου αποτελεί ένα νέο φαινόμενο. Ωστόσο, αυτό που έχει παρατηρηθεί, κατά κανόνα, στην πολιτική σκηνή είναι η ιστορική απομόνωση και αποξένωση των μουσουλμάνων γυναικών – και γενικότερα του γυναικείου φύλου – από την πολιτική, καθώς πολλοί

υποστήριζαν πως οι γυναίκες ανήκουν στον ιδιωτική σφαίρα, ενώ οι άνδρες στο δημόσιο τομέα (κοινωνικές δραστηριότητες – πολιτική) (Eickelman and Piscatori, 1996).

Πολύ σημαντική κοινωνική διάσταση στην εξέλιξη και ενσωμάτωση των μουσουλμάνων γυναικών στην Ευρώπη, είναι η πολιτική συμμετοχή τους (Moghadam, 1994). Το παράδειγμα των γυναικών που έχουν φθάσει σε σημαντικές πολιτικές θέσεις εκτός της ισλαμικής κοινότητας, χωρίς την απόρριψη της ταυτότητάς τους, είναι η απόδειξη ότι υπάρχουν επιτυχημένες περιπτώσεις του μουσουλμανικού πληθυσμού της Ευρώπης. Το γεγονός αυτό είναι σημαντικό, καθώς αποδεικνύει πως η επιτυχία των μουσουλμάνων γυναικών είναι δυνατή, παρέχοντας ενθάρρυνση στις νέες μουσουλμάνες γυναίκες να επιτύχουν υψηλούς στόχους και να ακολουθήσουν μια φιλόδοξη σταδιοδρομία. Οι μουσουλμάνες γυναίκες που αποτελούν πρότυπο για τις υπόλοιπες συμμετέχοντας στην πολιτική είναι η ευρωβουλευτής του σοσιαλιστικού κόμματος της Ολλανδίας Emine Bozkurt, η Γαλλίδα υφυπουργός δικαιοσύνης Rachida Dati και η πρώην Γαλλίδα ευρωβουλευτής Alima Boumediene (Ismail, 2004).

Επιπρόσθετα, και στην πολιτική φαίνεται πως η συμμετοχή διαφέρει ποσοτικά, καθώς οι άνδρες μουσουλμάνοι συμμετέχουν στα πολιτικά δρώμενα (Ρεπούση, 1995). Το γεγονός αυτό γίνεται εμφανές με τα παρακάτω στοιχεία που βρέθηκαν σχετικά με την ανδρική μουσουλμανική παρουσία στην ελληνική πολιτική σκηνή.

Το 1993, η μουσουλμανική μειονότητα εκπροσωπούνταν στην Ελληνική Βουλή με δύο άνδρες βουλευτές, ένα για τη Ροδόπη και ένα για την Ξάνθη. Επίσης, στο χώρο της τοπικής αυτοδιοίκησης, 23 κοινότητες ελέγχονταν από μουσουλμάνους προέδρους και κοινοτικά συμβούλια που είχαν μουσουλμάνοι την πλειοψηφία (Παπαγεωργίου, 2006).

Είναι σημαντικό εδώ να αναφερθεί, ότι η τοπική αυτοδιοίκηση της μουσουλμανικής κοινότητας έχει μεγάλη αυτονομία δράσεως και έχει ιδιαίτερες σημαντικές πιστώσεις για να υλοποιεί τα προγράμματα της αυτοτελώς (Ismail, 2004).

Οι μουσουλμάνοι της Θράκης συμμετέχουν ενεργά στην ελληνική πολιτική ζωή. Κατά τη διάρκεια των πολιτικών εκλογών πολλοί μουσουλμάνοι άνδρες καθίσταται υποψήφιοι σε τοπικό επίπεδο. Όσον αφορά τις εκλογές του Οκτωβρίου του 1993, υπήρχαν εκπρόσωποι ως αναπληρωτές, ενώ η μουσουλμανική κοινότητα διαθέτει εκπροσώπους στο κοινοβούλιο από το 1927. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι, αρχίζοντας προς το τέλος της δεκαετίας του '80, μέλη της μειονότητας επέλεξαν να διατηρούν ανεξάρτητη στάση και συμμετείχαν ως ανεξάρτητοι υποψήφιοι (Παπαγεωργίου, 2006).

Κατά τις τελευταίες δημοτικές και νομαρχιακές εκλογές (2006), εξελέγη σημαντικός αριθμός (περίπου 280 άτομα) μουσουλμάνων δημοτικών και νομαρχιακών συμβούλων, καθώς και

δημάρχων. Σε εθνικό επίπεδο, η μειονότητα εκπροσωπείται πάντοτε στην Βουλή των Ελλήνων. Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειωθεί πως, στις πόλεις και τα χωριά της Ξάνθης όπου το μουσουλμανικό στοιχείο επικρατεί, εκλέγεται συνήθως ένας δήμαρχος μουσουλμάνος, άνδρας όμως (Κεντούρη, 2002).

Η πρώτη γυναίκα που έλαβε μέρος ως υποψήφια στις εθνικές εκλογές για την επαρχία της βορειοανατολικής Ελλάδας, όπου ζουν πολλοί μουσουλμάνοι τουρκικής και βουλγαρικής προέλευσης, ήταν η Γκιουλμπεγιάζ Καρά Χασάν. Η υποψηφιότητα της τελευταίας τροφοδότησε ποικίλα σχόλια από τα μέλη της μουσουλμανικής κοινότητας για τον πολιτικό ρόλο της γυναίκας στην μουσουλμανική μειονότητα. Η παραπάνω υποψηφιότητα έφερε στο φως το ζήτημα της πολιτικής συμμετοχής και δράσης των μουσουλμάνων γυναικών. Οι περισσότεροι μουσουλμάνοι τάχθηκαν με την απομάκρυνση της Καρά Χασάν και την απόκλιση, γενικότερα, των μουσουλμάνων γυναικών από την πολιτική και να επιτρέπουν μόνο τους άνδρες της μειονότητας να επιληφθούν επί των πολιτικών θεμάτων (Επιστημονικό Συμπόσιο, 2007).

Ακόμη ένας τομέας, επομένως, εκ των οποίων οι μουσουλμάνες γυναίκες μειονεκτούν έναντι των ανδρών, καταδεικνύοντας την υποβαθμισμένη κοινωνική θέση της γυναίκας στο εσωτερικό της μουσουλμανικής κοινότητας.

3.5 Ο ρόλος της γυναίκας στη μουσουλμανική οικογένεια, παγκοσμίως

Ένα από τα πιο εντυπωσιακά χαρακτηριστικά γνωρίσματα της μουσουλμανικής κοινωνίας είναι η σημασία που αποδίδεται στην οικογένεια (Tsaoussis and Zervogianni, 2008). Η οικογενειακή μονάδα θεωρείται, δηλαδή, ως ο ακρογωνιαίος λίθος μιας υγιούς και ισορροπημένης κοινωνίας.

Το Ισλάμ, τονίζοντας τη θέση της οικογένειας, διαθέτει όλα τα μέτρα και τις εγγυήσεις που διασφαλίζουν τη σταθερότητα και τη θετική επιρροή της στην κοινωνία, εμφανίζοντας, όμως, κάποιες τροποποιήσεις ανά την υφήλιο (Brown, 2006).

Οι μουσουλμανικές οικογένειες που ζουν στην Αμερική εμφανίζουν κάποιες διαφορές από εκείνες στην Ευρώπη, όπως θα διακρίνεται στο παρακάτω υποκεφάλαιο. Οι Αμερικανοί μουσουλμάνοι έχουν ένα ευδιάκριτο χαρακτηριστικό. Οι περισσότεροι έχουν γεννηθεί μέσα στον αμερικάνικο πολιτισμό.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, σε αντίθεση με την κοινή πεποίθηση που υπάρχει για την μη εκπαίδευση των μουσουλμάνων γυναικών, σε πολλές περιπτώσεις οι μουσουλμάνες γυναίκες

εκπαιδεύονται και έχουν το δικαίωμα να ολοκληρώσουν την εκπαίδευσή τους πριν παντρευτούν, ενώ έχει διαπιστωθεί σε μικρό ποσοστό, πως οι μουσουλμάνες επιστρέφουν στο σχολείο όταν τα παιδιά τους ενηλικιωθούν (Castles and Miller, 2003).

Στη παράδοση των μουσουλμάνων της Αμερικής, συμπεριλαμβάνεται η ανατροφή των παιδιών, η οποία μοιράζεται μεταξύ των συζύγων. Οι άνδρες αναλαμβάνουν τόσες ευθύνες όσες και οι γυναίκες στην ανατροφή. Αποτελεί κυρίαρχο ρόλο της οικογένειας (η ανατροφή), ο οποίος στην περίπτωση των μουσουλμάνων Αμερικανών δεν πραγματοποιείται μόνο από τη γυναίκα, αλλά συμμετέχει ενεργά και ο σύζυγος (Choudhury, 2007). Σημειώνεται πως, και στην Αμερική, οι μουσουλμάνες γυναίκες διατηρούν ένα διαφορετικό κώδικα ένδυσης από τις Αμερικανίδες γυναίκες, φορώντας τη χαρακτηριστική μαντίλα. Βέβαια, υπάρχει ένας αριθμός των γυναικών που αποφασίζει να μην φοράει τη χαρακτηριστική μαντίλα, αλλά και γενικά ο τρόπος ένδυσης να είναι δυτικού τύπου (Cullen-DuPont, 1996).

Όσον αφορά τα παιδιά των μουσουλμάνων οικογενειών, πρέπει εκείνα να συμπεριφέρονται και να ντύνονται με τέτοιο τρόπο που να προσδιορίζουν σαφώς ότι είναι μουσουλμάνοι. Οι σχέσεις μεταξύ παιδιών και γονέων είναι σχέση εμπιστοσύνης και σεβασμού (De Long-Bas, 2008). Με λίγα λόγια, οι γονείς εμπιστεύονται τα παιδιά τους και δείχνουν αμέριστη προσοχή σ' εκείνα, ενώ τα παιδιά θα πρέπει να είναι υπάκουα ως προς τους γονείς τους.

Αν και οι περισσότερες οικογένειες ζουν, εκπαιδεύονται και εργάζονται σε κοινότητες με άλλους Αμερικάνους, υπάρχουν μερικοί μουσουλμάνοι, οι οποίοι δίνουν έμφαση στην οικογένεια και στην μουσουλμανική κοινότητα. Όπως διαπιστώθηκε και στην έρευνα του Green (2008), συνήθως οι μουσουλμάνοι επιθυμούν να έχουν, ιδιαίτερα, κοινωνικές σχέσεις με ομόθρησκες οικογένειες (συγγενείς και φίλους) γι' αυτό και πολλές φορές παρατηρείται το φαινόμενο γειτνίασης των μουσουλμάνων πολιτών.

Επιπρόσθετα, στον τρόπο ζωής διαφέρουν συνήθως από τις άλλες αμερικάνικες οικογένειες, καθώς δεν πίνουν αλκοόλ και δεν τρώνε χοιρινό (κυρίως οι πολύ πιστοί μουσουλμάνοι), αλλά εκτιμούν τη σημασία της παιδείας και εργάζονται σκληρά. Οι σχέσεις μεταξύ των δύο συζύγων είναι σχέσεις αλληλοσεβασμού (Ask and Thomsland, 1998).

Συνοψίζοντας, συμπεραίνουμε από τα παραπάνω πως οι οικογένειες των μουσουλμάνων στην Αμερική, διατηρούν στοιχεία της θρησκείας τους στον τρόπο ζωής τους, εμφανίζοντας κάποιες σημαντικές διαφορές, με τις μουσουλμανικές οικογένειες στις ευρωπαϊκές χώρες αλλά κυρίως της Ελλάδος, όπως διαπιστώνεται και στη συνέχεια. Για παράδειγμα, οι δύο σύζυγοι συμμετέχουν ενεργά στην ανατροφή των παιδιών τους και θεωρούν σημαντική και την εκπαίδευση του

γυναικείου φύλου, υπάρχει αλληλοσεβασμός και δεν υφίσταται έντονες διαχωρίσεις ως προς τα δύο φύλα, τηρώντας βέβαια τις θρησκευτικές τους παραδόσεις.

3.6 Ο οικογενειακός ρόλος της μουσουλμάνας γυναίκας στις ευρωπαϊκές χώρες

Εξετάζοντας την κατάσταση των μουσουλμάνων της Δύσης, και ιδιαίτερα της Ευρώπης, διαπιστώνει κανείς ότι πρώτη προτεραιότητα για εκείνους είναι η διατήρηση της ταυτότητάς τους, καθώς και η φροντίδα και η διατήρηση του θεσμού της οικογένειας (Bodman and Herbert, 1998). Η οικογένεια είναι το πρώτο «φυτώριο» που μεταδίδει στα παιδιά την ισλαμική εκπαίδευση.

Στην Ευρώπη, η οικογένεια των μουσουλμάνων πολιτών έχει περισσότερες ευθύνες επειδή ο ρόλος της δεν υποστηρίζεται από την κοινωνία και τα εκπαιδευτικά και πολιτισμικά της ιδρύματα. Αντίθετα, στο δρόμο της υψώνονται πολλά εμπόδια, γεγονός που δυσκολεύει ακόμα περισσότερο το ρόλο της, όπως δυσκολίες εισόδου στην αγορά εργασίας (Silvestri, 2000). Έτσι, η ύπαρξη των μουσουλμάνων στην Ευρώπη, και οι περιορισμένες δυνατότητες των εκπαιδευτικών τους ιδρυμάτων, σχεδόν αφήνουν την οικογένεια να εκτελεί το ρόλο της παιδείας μόνη της, πολλές φορές.

Η μουσουλμανική οικογένεια, σύμφωνα με τον Hashmi (2003), στην Ευρώπη διανύει σήμερα μια μεταβατική περίοδο. Η πρώτη γενιά των μουσουλμάνων που ήρθε και παρέμεινε στη Γηραιά Ήπειρο έφερε μαζί της πολιτισμική παράδοση και κοινωνικά ήθη και έθιμα πάνω στα οποία βασίστηκε για την παιδεία και τη μόρφωση των παιδιών της. Επιπρόσθετα, υπάρχει μια αυξανόμενη πεποίθηση ότι η χειραφέτηση των γυναικών αποτελεί βασικό παράγοντα, η οποία θα βοηθήσει την ενσωμάτωση των κοινοτήτων στην παραδοσιακή κοινωνία (Moghadam, 1994).

Στην Ευρώπη του σήμερα, μεγάλος αριθμός των μουσουλμάνων - άνδρες και γυναίκες - είναι θύματα διακρίσεων. Ιδιαίτερα, οι μουσουλμάνες γυναίκες που τηρούν ένα αυστηρό κώδικα ενδυμασίας θεωρούνται ως μια πρόκληση για τις ευρωπαϊκές έννοιες της κοσμικότητας και της νεωτερικότητας. Επιπλέον, οι γυναίκες συνεχίζουν να υπόκεινται στους κανόνες της πίστης τους και σε ορισμένες πολιτιστικές παραδόσεις. Συχνά επενδύονται με την αποστολή να αντιπροσωπεύουν την τιμή της οικογένειας – κυρίως σε παραδοσιακές μουσουλμανικές οικογένειες, οι οποίοι φοβούνται την υιοθέτηση δυτικών συνηθειών (European Union, 2006c).

Ένα από τα αποτελέσματα του δυτικού τρόπου ζωής ως προς τον τρόπο ζωής των μουσουλμάνων της Ευρώπης, είναι πως πολλοί από τις νέες μουσουλμάνες γυναίκες που έχουν γεννηθεί σε ευρωπαϊκές χώρες αρχίζει να αντιδρούν στον εξαναγκαστικό γάμο με έναν

μουσουλμάνο που έχει επιλεγεί από τους γονείς και επιδιώκουν, πλέον, να παντρευτούν ένα άτομο της επιλογής τους (Nielsen, 2004). Την ίδια στιγμή, χάρη στη θρησκευτική ελευθερία που επικρατεί στην ευρωπαϊκή ήπειρο, η μουσουλμάνα γυναίκα έχει τη δυνατότητα να διατηρεί την θρησκεία της και την εν δυνάμει προσαρμογή της σε μια σύγχρονη, δυτική κοινωνία (Peach, 2006).

3.7 Η ελληνική μουσουλμανική οικογένεια – Ο ρόλος της γυναίκας

Η μουσουλμανική οικογένεια της Δ. Θράκης διαφέρει σε κάποιο βαθμό στη δομή της, στις λειτουργίες της και στην ιεραρχία των αξιών που αντιπροσωπεύει από οποιαδήποτε άλλη μουσουλμανική οικογένεια άλλων χωρών.

Στη μουσουλμανική κοινότητα της Θράκης, οι οικογένειες είναι πυρηνικές – δηλαδή παντρεμένο ζευγάρι με παιδιά -, αλλά συνήθως για λόγους κατοίκησης και πολιτισμικούς λόγους, έχουμε σε μεγαλύτερο βαθμό διευρυμένες οικογένειες, με παππούδες με κάποιον ανύπαντρο συγγενή κλπ. Όμως αυτό έχει να κάνει και με τη χρήση του χώρου. Μην ξεχνάμε ότι οι άνθρωποι αυτοί μέχρι το 1990 δεν είχαν δικαίωμα να αγοράσουν και να χτίσουν σπίτια, έτσι όλη αυτή η κατάσταση δημιουργούσε αναγκαστική συμβίωση που έφερνε και την αναγκαστική τήρηση των παραδόσεων. (Κοτσάμπαση, 2001)

Με άλλα λόγια, στην παραδοσιακή οικογένεια ζουν στο σπίτι του πατέρα η γυναίκα του, οι παντρεμένοι γιοι του με τις οικογένειές τους και τα ανύπαντρα παιδιά. Σε πολλές περιοχές, ιδιαίτερα στα αστικά κέντρα, παρατηρείται όλο και πιο συχνά η μικρή πυρηνική οικογένεια, η οποία όμως βρίσκεται ως αναπόσπαστο μέρος ενός καλά οργανωμένου δικτύου συγγενικών και γειτονικών σχέσεων (Παπαγεωργίου, 2006). Αυτή η στενή επαφή υποτάσσει τη ζωή των μελών της οικογένειας μεμονωμένα και την ίδια την οικογένεια ως ομάδα σε πολύ αυστηρό κοινωνικό έλεγχο. Παράλληλα, όμως, οι στενές αυτές σχέσεις παρέχουν στα άτομα ένα σταθερό πλαίσιο εσωτερικού προσανατολισμού, έτσι ώστε οικογένεια και συγγένεια να γίνονται αντιληπτά και να ισχύουν ως κυρίαρχες ομάδες αναφοράς (Mavrommatis and Tsitselikis, 2003).

Το ζεύγος με την έννοια του δυτικού πολιτισμού δεν υφίσταται. Ο συντροφικός γάμος δεν επιτυγχάνεται στη βάση της αρμονικής συμβίωσης αλλά στη βάση της παραγωγικής κοινότητας. Η οικογένεια ισχύει ως ομάδα στην οποία το άτομο οφείλει να υπακούει. Οι ρόλοι του άνδρα, της γυναίκας, του παιδιού, των νέων και των γερόντων είναι σαφείς και αυστηρά προσδιορισμένοι, για να διεκπεραιώνουν χωρίς τριβές τις λειτουργίες της οικογένειας. Την κατανομή και το περιεχόμενο των ρόλων την προσδιορίζουν δύο κριτήρια: το φύλο και η ηλικία (Magos, 2007).

Παραδοσιακά ο άνδρας καθιερώνεται ως τροφοδότης, προστάτης και εκπρόσωπος της οικογένειας και των προσώπων της προς τα έξω. Η κοινότητα προσδοκά αποφάσεις εκφρασμένες μόνο από τον άνδρα. Ο άνδρας φροντίζει για το νοικοκυριό, ως οικονομική μονάδα, εμπορεύεται και συναλλάσσεται. Οι γυναίκες περιορίζονται μόνο στους οικιακούς κύκλους των ανδρών, αφού φέρουν την ευθύνη για το εσωτερικό του σπιτιού και τη φροντίδα των παιδιών. Όταν επισκέπτονται το τζαμί, συγκεντρώνονται σε χωριστούς χώρους. Η ένδειξη σεβασμού στο φύλο και την ηλικία δεν είναι απλώς για τη γυναίκα κάποια ηθική αρχή, αλλά είναι αποτυπωμένη στην πιο καθημερινή εκδήλωση, γι' αυτό, όταν ένα ζευγάρι βαδίζει στο δρόμο, η γυναίκα παραχωρεί το προβάδισμα στον άνδρα και εκείνη ακολουθεί. Τα γεύματα στο σπίτι λαμβάνονται χωριστά. Πρώτα γευματίζουν τα άρρενα μέλη και μετά οι γυναίκες (International Centre for Migration Policy Development, 2003).

Μεγάλο βάρος δίνεται στην διαδικασία της αγωγής των παιδιών. Η αγωγή πραγματοποιείται στα πλαίσια της οικογένειας λιγότερο από συνειδητές και στοχευμένες απαιτήσεις και περισσότερο παραδοσιακά με την ταξινόμηση των στόχων σε σταθερά καθορισμένους ρόλους και πρότυπα συμπεριφοράς σε μια δομή, η οποία είναι άμεση συνάρτηση του φύλου και παίζει αποφασιστικό ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού.

Όταν τα παιδιά είναι μικρά, αγόρια και κορίτσια έχουν σχεδόν την ίδια μεταχείριση. Μετά τον τέταρτο χρόνο τα κορίτσια αρχίζουν να μαθαίνουν τους γυναικείους ρόλους με τη μίμηση και κυρίως τους ρόλους της καλής κόρης και της νύφης. Κατά τη διάρκεια της εφηβείας μεταξύ μάνας και κόρης αναπτύσσεται μια ιδιαίτερα στενή σχέση, που δε συναντάτε στους δυτικούς πολιτισμούς (Bodman and Herbert, 1998).

Επομένως, το μοντέλο οικογένειας που επικρατεί στην μουσουλμανική κοινότητα που έχει αναπτυχθεί στην Ελλάδα είναι η εκτεταμένη οικογένεια, ενώ δεν λείπουν και οι πυρηνικές οικογένειες για τους λόγους που παρουσιάστηκαν παραπάνω. Οι ρόλοι των μελών στο πλαίσιο της οικογένειας είναι αυστηρά καθορισμένες σύμφωνα με την ισλαμική παράδοση, η οποία τηρείται μέχρι και σήμερα. Εν τέλει, όσον αφορά την γυναίκα είναι σαφές πως κυρίαρχος ρόλος της είναι η απασχόληση με τις οικιακές ασχολίες, ενώ όπως θα δούμε και στη συνέχεια απασχολείται στην αγορά εργασίας χωρίς όμως να επιδιώκει την επαγγελματική της σταδιοδρομία.

3.8 Παγκόσμια στοιχεία για την απασχόληση του μουσουλμανικού πληθυσμού – απασχόληση των γυναικών

Η ενότητα αυτή εξετάζει τα διαθέσιμα στοιχεία και πληροφορίες σχετικά με τις συνθήκες που επηρεάζουν τους μουσουλμάνους στον τομέα της απασχόλησης στην παγκόσμια κοινότητα, ενώ ξεχωριστή αναφορά γίνεται στην απασχόληση της μουσουλμανικής μειονότητας στην Ελλάδα. Σημειώνεται πως, τα στοιχεία αφορούν κατά κύριο το σύνολο του μουσουλμανικού πληθυσμού, ενώ λίγα είναι τα στοιχεία που αναφέρονται στη γυναικεία απασχόληση καθώς δεν υπάρχουν αρκετά στοιχεία αναφερόμενα στην εργασία των μουσουλμάνων γυναικών.

Η μουσουλμάνη γυναίκα μπορεί να εργαστεί. Το Κοράνι δηλώνει πως άνδρες και γυναίκες έχουν το δικαίωμα να εργαστούν (Οικονομίδης, 1981). Η πρώτη σύζυγος του προφήτη, πραγματοποιούσε δραστηριότητες απασχόλησης, και παραμένει μέχρι και σήμερα παράδειγμα προς μίμηση για τις μουσουλμάνες γυναίκες. Μέχρι και σήμερα, οι πατριαρχικοί νόμοι που επικρατούσαν απαγόρευαν στις γυναίκες την είσοδό τους στην αγορά εργασίας, παραχωρώντας τη μόνο σε περιορισμούς. Η νέα οικονομική πραγματικότητα, όμως, διαφοροποίησε τη θέση των γυναικών και σε πολλές μουσουλμανικές χώρες, έτσι, δεν απαγορεύεται στις γυναίκες η εργασία εκτός σπιτιού.

Στην Ευρώπη, οι περισσότερες μελέτες και εκτιμήσεις για τα ποσοστά απασχόλησης των μουσουλμάνων γυναικών, επισημαίνουν πως κύριος λόγος της, ουσιαστικά, απουσίας των γυναικών αυτών, είναι πως δεν λαμβάνονται υπόψη τους δύο κύριες μεταβλητές: α) το γεγονός ότι οι μουσουλμάνες γυναίκες απασχολούνται σε μεγαλύτερο βαθμό στην οικιακή εργασία, μία άτυπη δραστηριότητα που τείνει να αποφύγει τις στατιστικές μετρήσεις των επιπέδων απασχόλησης, και β) τις περιπτώσεις των επιτυχημένων γυναικών, οι οποίες προέρχονται από μουσουλμανικές χώρες και έχουν καταστεί και πολιτογραφηθεί ως ευρωπαίοι πολίτες στα ευρωπαϊκά κράτη (Brown, 2006).

Κάποιες από τις μελέτες που πραγματοποιήθηκαν, όπως οι έρευνες των Anne Nielsen (2004) και Afshar et al. (2005), που πραγματοποιήθηκαν στο Βέλγιο και το Λονδίνο, έδωσαν έμφαση στη θρησκεία, θέλοντας να ερευνήσουν τη μορφή της απασχόλησης των μουσουλμάνων γυναικών. Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα τους έδειξε πως στις μουσουλμανικές μειονότητες στη Βρετανία, διέφερε μεταξύ των γυναικών ανάλογα με το ισλαμικό κράτος καταγωγής τους. Δηλαδή, διέφερε η απασχόληση των γυναικών από το Μπαγκλαντές σε σχέση με εκείνες του Πακιστάν. Οι πρώτες παρουσίαζαν πολύ χαμηλότερα επίπεδα οικονομικής δραστηριότητας και φτώχη εκπαίδευση. Αφετέρου, περισσότερη κοινωνικοοικονομική ανεξαρτησία και πιο υψηλά επίπεδα απασχόλησης παρατηρήθηκαν στις Πακιστανές γυναίκες που ζουν στο Ανατολικό Λονδίνο, σε σχέση με τις άλλες μουσουλμάνες γυναίκες.

Εκτός από το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης, υπάρχει ακόμη ένας παράγοντας που εξηγεί την οικονομική αδράνεια των μουσουλμάνων γυναικών, είναι η πολύ χαμηλή ενεργή συμμετοχή στα πολιτικά δρώμενα, καθώς και η αποτυχία να ενσωματωθούν στις ευρωπαϊκές κοινωνίες.

Ακόμη, η ανικανότητα ομιλίας στη γλώσσα της ευρωπαϊκής χώρας κατοικίας δυσκολεύει την πλήρη προσαρμογή και ενσωμάτωσή της, προκαλώντας τα αντίστροφα αποτελέσματα, όπως είναι οι διάφορες μορφές διακρίσεων, όπως είναι το φαινόμενο της «ισλαμοφοβίας» τόσο στον τομέα της εκπαίδευσης όσο και της απασχόλησης (Choudhury, 2007).

Εκθέσεις από τα 15 κράτη της ΕΕ δείχνουν ότι παρατηρείται διαχωρισμός της εργασίας ανάλογα με την εθνότητα ή τη φυλή. Το πρώτο γενικό συμπέρασμα είναι ότι η μεγαλύτερη συγκέντρωση των μειονοτήτων παρατηρείται ακόμα κυρίως στους κλάδους απασχόλησης με έντονες εποχικές διακυμάνσεις, όπως ο κλάδος των υπηρεσιών, ο βιομηχανικός και γεωργικός κλάδος της αγοράς εργασίας, ενώ ο κυρίως πληθυσμός εμφανίζει γενικά μεγαλύτερο ποσοστό στην κατηγορία των θέσεων εργασίας υψηλού εισοδήματος και κερδίζει περισσότερα χρήματα από τους μειονοτικούς πληθυσμούς.

Τα στοιχεία δηλώνουν ότι ο κανόνας στα κράτη μέλη της ΕΕ είναι ότι το εθνικό ποσοστό ανεργίας έχει διπλασιαστεί λόγω των πληθυσμών από χώρες κυρίως μουσουλμανικές. Τέτοια είναι η κατάσταση, παραδείγματος χάριν, με τους Τούρκους στη Γερμανία, τους Αλβανούς, Τυνησίους και Μαροκινούς στην Ιταλία, τους Ιρανούς και Ιρακινούς στην Φινλανδία, τους Ιρανούς στη Σουηδία και τους Μπαγκλαντεσιανούς στο Ηνωμένο Βασίλειο.

Όπως αναφέρεται στην Ελλάδα και την Ισπανία, οι Ρόμα (μουσουλμάνοι στο θρήσκευμα), εμφανίζουν υψηλότερο ποσοστό ανεργίας από τις άλλες μειονότητες. Ένας φαύλος κύκλος έχει παρατηρηθεί για τον πληθυσμό των Ρόμα στην Ελλάδα, όπου τα υψηλά ποσοστά ανεργίας είναι υψηλά, καθώς και στους νομάδες στην Ιρλανδία είναι ιδιαίτερα ανησυχητικά (European Commission, 2006b).

Εκτός από τον διαχωρισμό της εργασίας λόγω εθνότητας, υπάρχει και ο διαχωρισμός λόγω φύλου. Οι γυναίκες που ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες έχουν γενικά χαμηλότερο ποσοστό απασχόλησης από το μέσο πληθυσμό αλλά και από τους άνδρες των εν λόγω ομάδων. Το χαμηλότερο ποσοστό απασχόλησης παρατηρείται μεταξύ γυναικών από μουσουλμανικές χώρες (Σομαλές και Λιβανέζες στη Δανία, Τουρκάλες στη Γερμανία, Βορειοαφρικανές, Τουρκάλες και Πακιστανές στη Γαλλία, Αλγερινές και Τυνησίες στην Ιταλία, Τουρκάλες και Μαροκινές στις Κάτω Χώρες, Ιρακινές και Ιρανές στη Φινλανδία και Πακιστανές και Μπαγκλαντεσιανές στο Ηνωμένο Βασίλειο) (Choudhury, 2007).

Έχει παρατηρηθεί ότι μερικοί εργοδότες χρησιμοποιούν συστηματικά το θέμα της γλώσσας ως μέσο διάκρισης. Παραδείγματος χάριν, εκθέσεις από τη Δανία και Φινλανδία δείχνουν ότι το υπερβολικά υψηλό επίπεδο γνώσεων που απαιτείται για την εθνική γλώσσα ακόμη και για ανειδίκευτη εργασία χρησιμοποιείται ως λόγος αποκλεισμού. Επίσης, έχει παρατηρηθεί ότι οι μειονοτικοί πληθυσμοί έχουν διαφορετική αντιμετώπιση κατά τη διαδικασία υποβολής των αιτήσεων. Ένα σημείο συνεχούς σύγκρουσης είναι το μαντήλι που φορούν στο κεφάλι οι μουσουλμάνες γυναίκες στο χώρο εργασίας (στη Δανία, τις Κάτω Χώρες και τη Γερμανία) (Nielsen, 2004).

Παρ' όλα τα παραπάνω, στην αγορά εργασίας διαπιστώνονται ορισμένα ενθαρρυντικά δείγματα κοινωνικής ανέλιξης των μουσουλμάνων γυναικών, που συνδέονται με την επιχειρηματική δραστηριότητα. Το ποσοστό των αυτοαπασχολούμενων στον κυρίως πληθυσμό είναι υψηλότερο από αυτό των μειονοτικών πληθυσμών, εντούτοις ο αριθμός των αυτοαπασχολούμενων μουσουλμάνων γυναικών, αλλά και γενικότερα του μουσουλμανικού πληθυσμού, στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης αυξάνεται, όπως φαίνεται στη Γερμανία, την Ελλάδα, τη Σουηδία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Το ποσοστό των αυτοαπασχολούμενων μουσουλμάνων γυναικών σχεδόν τριπλασιάστηκε στη Σουηδία από τις αρχές της δεκαετίας του 1900, ενώ στη Γερμανία έχει υπερδιπλασιαστεί από το 1982. Ακόμη, μία πρόσφατη μελέτη στην Ελλάδα σχετικά με την επιχειρηματικότητα των μουσουλμάνων έδειξε αυξανόμενο αριθμό επιχειρήσεων που ανήκουν σε μουσουλμανικές μειονότητες (European commission, 2006c).

Ο Raaum (2004) πραγματοποίησε έρευνα στη Νορβηγία θέλοντας να ερευνήσει τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των μουσουλμάνων γυναικών, διαπίστωσε πως η πλειοψηφία των μουσουλμάνων γυναικών στο Όσλο συμμετέχει στην αγορά εργασίας, κατέχοντας ένα υψηλό ποσοστό μερικής απασχόλησης.

Όσον αφορά τα λιγοστά καταγεγραμμένα στατιστικά στοιχεία που υπάρχουν, γίνεται σαφές πως, σε ορισμένα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι μουσουλμάνοι τείνουν να εμφανίζουν χαμηλά ποσοστά απασχόλησης στην αγορά εργασίας.

Συγκεκριμένα, στη Γερμανία ο τούρκικος πληθυσμός και οι Πακιστανοί στο Ηνωμένο Βασίλειο εμφανίζουν ποσοστά απασχόλησης που κυμαίνονται από 15% έως 40%, χαμηλότερα από εκείνα των ευρωπαίων απασχολούμενων. Η απασχόληση του μουσουλμανικού πληθυσμού στο Βέλγιο κυμαίνεται σε χαμηλά επίπεδα, καθώς η ανεργία των μουσουλμάνων ανέρχεται στο 38% σε σύγκριση με τους εγγενείς Βέλγους (7%).

Επιπρόσθετα, στη Γερμανία, το ποσοστό ανεργίας των μουσουλμάνων υπηκόων το 2004, άγγιξε το 20% και ήταν σχεδόν δύο φορές υψηλότερος από το γενικό μέσο όρο της ανεργίας

(περίπου 10%). Εν συνεχεία, στην Ιρλανδία, η απογραφή που πραγματοποιήθηκε το 2000, αποκάλυψε ότι το 44% των μουσουλμάνων απασχολείται στην αγορά εργασίας, σε αντίθεση με το 53% του συνολικού ενεργού πληθυσμού (European Commission, 2001). Τα ποσοστά της ανεργίας ήταν, κατά μέσο όρο, 11% και 4% ως προς το συνολικό ενεργό δυναμικό, αντίστοιχα (European Commission, 2006b).

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθούν τα αναλυτικά στοιχεία που είναι διαθέσιμα για την ανεργία των πληθυσμών κατά έθνος και θρησκεία, στο Ηνωμένο Βασίλειο κατά το έτος 2004. Ειδικότερα, τα στοιχεία έδειξαν πως οι μουσουλμάνοι σημείωσαν ένα από τα μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας που πλήττει το ανδρικό φύλο (13%) στον τομέα της απασχόλησης. Όσον αφορά τις γυναίκες το ποσοστό ανεργίας άγγιξε το ίδιο έτος το 18%. Το μεγαλύτερο ποσοστό ανεργίας σημειώθηκε στο ηλικιακό εύρος των 16 έως 24 ετών. Τα παραπάνω στοιχεία, θα μπορούσε να ειπωθεί πως αναδεικνύουν την παρουσία διάκρισης έναντι των μουσουλμάνων υπηκόων.

Την παραπάνω υπόθεση έρχεται να υποστηρίξει μία μελέτη που πραγματοποιήθηκε στη Γερμανία, όπου έλαβαν μέρος χίλιες γυναίκες, τουρκικής καταγωγής (δηλ. μουσουλμάνες στο θρήσκευμα). Η εν λόγω έρευνα έλαβε χώρα το 2004 και διαπίστωσε πως το 56,5% των συμμετεχόντων μουσουλμάνων γυναικών, δήλωσαν ότι δέχθηκαν ρατσιστική συμπεριφορά ενώ αναζητούσαν μία θέση εργασίας (European Commission, 2006c).

Εν κατακλείδι, θα μπορούσε να λεχθεί πως τα ποσοστά του μουσουλμανικού πληθυσμού στις χώρες της Ευρώπης εμφανίζουν πολύ χαμηλά ποσοστά απασχόλησης, συμβάλλοντας ακόμη περισσότερο στην κοινωνική περιθωριοποίησή τους στα ευρωπαϊκά κράτη, ενώ ιδιαίτερα οι μουσουλμάνες γυναίκες γίνονται πολλές φορές θύματα ρατσιστικών διαθέσεων. Παρόμοια παρουσιάζεται και η κατάσταση της απασχόλησης του πληθυσμού της μουσουλμανικής μειονότητας στον ελλαδικό χώρο.

3.9 Η απασχόληση των μουσουλμάνων γυναικών στην Ελλάδα

Στην εν λόγω υποενότητα θα δοθεί μια εικόνα για την κατάσταση της απασχόλησης των μουσουλμανικών μειονοτήτων στην Ελλάδα, ενώ θα αποσαφηνιστεί και θα περιγραφεί η απασχόληση των μουσουλμάνων γυναικών.

Πιο συγκεκριμένα, οι μουσουλμάνοι που ζουν στη Θράκη είναι κυρίως αγρότες. Ειδικότερα, εκείνοι οι οποίοι διαμένουν στις πεδινές περιοχές ασχολούνται κυρίως με τη συγκομιδή καπνού και βαμβακιού, εν αντιθέσει με τους αγρότες που κατοικούν στις ορεινές περιοχές και ασχολούνται με

την κτηνοτροφία. Πρέπει να σημειωθεί στο σημείο αυτό πως, οι παραπάνω αγροτικές δραστηριότητες στηρίζονται στη χειρωνακτική εργασία όλων των μελών της οικογένειας, καθώς επίσης και στην συγγενική υποστήριξη. Επίσης, βρέθηκε πως το μέσο εισόδημα των αγροτών που ζουν στις πεδιάδες κυμαίνεται στις 4.000-4.500€/χρόνο, ενώ αυτό των ορεινών αγροτών είναι χαμηλότερο φθάνοντας τις 3.000-3.500€/χρόνο. Αυτοί οι άνθρωποι είναι πιθανώς η φτωχότερη πληθυσμιακή ομάδα που ανήκει στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Liegl et al., 2004).

Από τα παραπάνω προκύπτει πως, οι μουσουλμάνοι διατηρούν ισχυρά δίκτυα οικογενειών και συγγένειας, υπό την έννοια ότι υπάρχει αμοιβαία βοήθεια και ανταλλαγή εργασίας (δηλαδή συγκομιδές καπνών, κούρεμα προβάτων κτλ.). Αφετέρου, οι μουσουλμάνες γυναίκες περιλαμβάνονται στο εργατικό δυναμικό, κατά τη διάρκεια του ελεύθερου χρόνου τους, στην παραγωγή προϊόντων παραδοσιακής λαϊκής τέχνης, δηλαδή κεντητική, χειροποίητα αντικείμενα κτλ., αλλά και ως εργάτριες στις οικογενειακές αγροτικές ασχολίες (Κακλαμανάκη, 2007).

Ακόμη, οι άνδρες και οι γυναίκες της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης τείνουν να αναζητούν εποχική εργασία. Οι μεν άνδρες αναζητούν εργασία σε μεγαλύτερες επιχειρήσεις αγροτικών προϊόντων, ενώ οι δε γυναίκες συνήθως αναζητούν εργασία σε διπλανά χωριά για να βρίσκονται κοντά στον τόπο κατοικίας τους. Συγχρόνως, τα οικογενειακά μέλη φροντίζουν τους ηλικιωμένους συγγενείς. Επιπρόσθετα, περισσότερα από τα μισά καταστήματα σε Κομοτηνή και Ξάνθη ανήκουν στα μέλη της μουσουλμανικής μειονότητας, κυρίως άρρενα μέλη της κοινότητας.

Οι γυναίκες εργάζονται συνήθως ως καθαρίστριες ή ως προσωρινοί εργαζόμενοι σε βιομηχανικές εγκαταστάσεις. Μερικές γυναίκες ειδικεύονται στην παραγωγή ενδυμάτων, σε σημαντικές περιστάσεις όπως οι τελετές περιτομής των παιδιών, οι γάμοι, τα βαφτίσια, κτλ. Οι νεότερες σε ηλικία γυναίκες εκφράζουν επιθυμία για πιο σταθερές μορφές απασχόλησης και συνήθως αφορά τη ραπτική, την κομμωτική και άλλες ασχολίες που ουσιαστικά είναι «γυναικείες». Τέλος, σημειώνεται πως σχεδόν τα δύο τρίτα αυτών των γυναικών είναι άνεργα

Έτσι, ως προσπάθεια στήριξης της απασχόλησης των μουσουλμανικών πληθυσμών τέθηκε από την πολιτεία ένα πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης και στήριξης. Ως ανώτερος σκοπός τέθηκε η κοινωνική και η οικονομική ένταξη ευπαθών κοινωνικών ομάδων που διαβιούν σε κατάσταση απομόνωσης σε απομακρυσμένες ορεινές περιοχές, όπως είναι ουσιαστικά η ελληνική μουσουλμανική μειονότητα (Tsaoussis and Zervogianni, 2008).

Στην περιφέρεια της Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης όπως επισημάνθηκε, τα φαινόμενα κοινωνικού και οικονομικού αποκλεισμού, είναι ιδιαίτερα έντονα πλήττοντας μεγάλες ομάδες πληθυσμού. Οι δράσεις αυτές της επαγγελματικής κατάρτισης, αποτελούν ένα σημαντικό εργαλείο για την άρση των φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού, εφόσον δημιουργούν προϋποθέσεις βέβαια

για ένταξη και προσαρμογή του εν δυνάμει ενεργού εργατικού δυναμικού στις μεταβαλλόμενες συνθήκες της σημερινής αγοράς εργασίας (Academy of Athens, 1995).

Είναι ξεκάθαρο πως, η πλειοψηφία των μουσουλμάνων απασχολείται στον αγροτικό τομέα. Η οργάνωση της παραγωγής, καθώς και η κοινωνική τους οργάνωση, έχει όλα τα χαρακτηριστικά της κοινοτικής παραδοσιακής οργάνωσης, δηλαδή των ατόμων που ζουν, επικοινωνούν και συνάπτουν σχέσεις με βάση τη συγγένεια και τη θρησκευτική ομοιότητα. Ακόμη και στα αστικά κέντρα οι μουσουλμάνοι διατηρούν το κοινοτικό πλαίσιο οργάνωσης με το σχήμα της γειτνίασης, ενώ καμία αμφιβολία δεν υπάρχει, πως η θέση της γυναίκας μουσουλμάνας είναι σαφώς κατώτερη. Υπάρχει σαφής αποκλεισμός της από την κοινωνική και επαγγελματική ζωή με το πρόσχημα της υπακοής στο θρησκευτικό νόμο με στόχο την πλήρη χειραγωγή και περιθωριοποίησή της.

3.10 Η εκπαίδευση των μουσουλμάνων, παγκοσμίως

Η εκπαίδευση είναι βασικό στοιχείο για την συμμετοχή και ενσωμάτωση εθνικών ομάδων μειονοτήτων στον χώρο εργασίας. Αποτελεί το πιο σημαντικό στοιχείο για την προώθηση της ισότητας για όλες τις ομάδες, περιλαμβάνοντας και τις εθνικές μειονότητες της κάθε χώρας (Magos, 2007).

Το δικαίωμα στην εκπαίδευση διαρθρώνεται σε διαφορετικά επίπεδα, όσον αφορά τις γυναίκες μουσουλμάνες. Αρχικά, επιμένουν στη βασική εκπαίδευσή τους, δίνοντας ως πρόσχημα το δικαίωμά τους να γνωρίσουν την θρησκεία τους, αλλά και για να μπορέσουν να αποκτήσουν θέση στην αγορά εργασίας και συνάμα οικονομική ανεξαρτησία, αλλά κυρίως για να βελτιωθεί και να αναγνωρίζεται η εσωτερική τους εργασία (εργασία στο σπίτι). Οι γυναίκες μουσουλμάνες έχουν παλέψει για να μπορέσουν να αποκτήσουν τις ισλαμικές εξουσιοδοτήσεις που θα τους επιτρέψουν τη πρόσβαση στην εκπαίδευση και στην αγορά εργασίας (Banks, 2002).

Κεντρικός λόγος για το δικαίωμα στην εκπαίδευση και την απασχόληση των μουσουλμάνων γυναικών είναι η έννοια της συμπληρωματικότητας, δηλαδή οι σχέσεις μεταξύ των δύο φύλων να είναι λειτουργικές και ισότιμες (Hashmi, 2003). Από την άλλη, όμως, σύμφωνα με τις βιολογικές ιδιότητες των γυναικών, πρέπει η γυναίκα να γίνει σύζυγος και μητέρα προκειμένου να εκπληρωθεί ο ρόλος της στη γη (Boyle-Baise, 2002).

Όσον αφορά στην Αμερική, οι γυναίκες των μουσουλμανικών μειονοτήτων εμφανίζουν χαμηλά επίπεδα μόρφωσης. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην διαθέτουν τα κατάλληλα προσόντα οδηγώντας σε υπερεκπροσώπηση τους σε χαμηλά αμειβόμενους τομείς της οικονομίας. Στο σημείο

αυτό πρέπει να σημειώσουμε πως, δεν υπάρχουν διαθέσιμα επίσημα στατιστικά στοιχεία που να αφορούν το επίπεδο μόρφωσης των μουσουλμάνων γυναικών, παρά μόνο γίνεται αναφορά στην έλλειψη μόρφωσης του μουσουλμανικού πληθυσμού σε σχέση με τον κύριο πληθυσμό των αμερικανικών πολιτειών (Modood, 2006).

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το δικαίωμα στην εκπαίδευση και στην εξάλειψη των διακρίσεων έχουν αναγνωριστεί στη Συνθήκη Συμβουλίου της Ευρώπης για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις Θεμελιώδεις Ελευθερίες, του 1950. Σύμφωνα με τις διατάξεις της Συνθήκης, σε κανέναν δεν μπορεί να αμφισβητηθεί το δικαίωμα στην εκπαίδευση (European Commission, 2006b).

Οι εκθέσεις του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου των Φαινόμενων Ρατσισμού και Ξενοφοβίας (EUMC) με τίτλο «Muslims in the European Union: Discrimination and Islamophobia (Οι μουσουλμάνοι στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Διακρίσεις και Ισλαμοφοβία), πραγματεύεται την κατάσταση των μουσουλμάνων στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι συγκεκριμένες εκθέσεις εξετάζουν τα διαθέσιμα στοιχεία και τις πληροφορίες σχετικά με την έκταση και τη φύση των διακρίσεων κατά των μουσουλμάνων στην Ε.Ε (European Commission, 2006c).

Όπως προκύπτει από τα διαθέσιμα στοιχεία σχετικά με το εκπαιδευτικό επίπεδο των μουσουλμάνων, τα χαμηλά επίπεδα μόρφωσης που παρουσιάζουν είναι ένας επιπρόσθετος παράγοντας που συντελεί στη διακριτική μεταχείριση που υφίστανται οι ευρωπαίοι μουσουλμάνοι. Σε αρκετά κράτη μέλη όπου η σύνθεση του πληθυσμού των μειονοτήτων περιλαμβάνει σημαντικό ποσοστό μουσουλμάνων (π.χ. Δανία, Γερμανία και Γαλλία), εμφανίζουν μικρότερα ποσοστά ολοκλήρωσης της βασικής εκπαίδευσης και διαθέτουν κατά μέσο όρο χαμηλότερο επίπεδο προσόντων από ό,τι τα μέλη του γενικού πληθυσμού.

Όσον αφορά την παροχή θρησκευτικής εκπαίδευσης, τα κράτη μέλη ακολουθούν διαφορετικές προσεγγίσεις στις οποίες περιλαμβάνονται η επίσημη θρησκευτική εκπαίδευση που παρέχεται από μη θρησκευτικούς φορείς, η διαθεματική διδασκαλία του Ισλάμ, καθώς και η χωριστή διδασκαλία του Ισλάμ, εντός ή εκτός του κρατικού σχολικού συστήματος. Οι μουσουλμανικές κοινότητες παρέχουν επίσης συμπληρωματικά μαθήματα ισλαμικής θρησκευτικής διδασκαλίας, εντούτοις εγείρονται προβληματισμοί όσον αφορά την πρακτική της πρόσκλησης ιμάμηδων από τρίτες χώρες, οι οποίοι στερούνται τυπικών προσόντων αλλά και εξοικείωσης με το τοπικό κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο (European Commission, 2006b).

Πιο συγκεκριμένα, τα αριθμητικά στοιχεία που μελετήθηκαν, υποδεικνύουν χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των μουσουλμανικών πληθυσμών που ζουν σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες. Πιο συγκεκριμένα, το έτος 2002, στην Αυστρία το 80% των Τούρκων μουσουλμάνων σημειώνει το χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης και είναι κυρίως τοποθετημένος σε επαγγέλματα που απαιτούν

χαμηλά προσόντα. Η ίδια κατάσταση επικρατεί και στο μουσουλμανικό πληθυσμό της Γερμανίας. Ειδικότερα, το 60%-70% των μουσουλμάνων διαθέτει χαμηλή μόρφωση σε σχέση με τον εγγενή πληθυσμό της Γερμανίας που παρουσιάζει ποσοστό περίπου 25%, σχεδόν διπλάσιο ποσοστό.

Ακόμη, έχει βρεθεί πως οι μουσουλμάνοι μαθητές έχουν ενσωματωθεί σε ικανοποιητικό βαθμό στο εκπαιδευτικό σύστημα των διαφόρων κρατών-μελών της Ε.Ε., όπως είναι το Βέλγιο, η Γαλλία, η Γερμανία, η Αυστρία, η Σουηδία, οι Κάτω Χώρες και το Ηνωμένο Βασίλειο. Στα κράτη-μέλη όπως είναι η Ελλάδα, η Ιταλία, η Ισπανία και η Ιρλανδία, οι μουσουλμάνοι μαθητές τώρα αρχίζουν να ενσωματώνονται στο εκπαιδευτικό σύστημα (International Centre for Migration Policy Development, 2003).

Από τα παραπάνω στοιχεία, εξάγεται το συμπέρασμα πως οι μουσουλμανικοί πληθυσμοί που ζουν στις δυτικές κοινωνίες παρουσιάζουν υποβαθμισμένη μόρφωση, μεταβλητή η οποία επηρεάζει και το επίπεδο απασχόλησης στην αγορά εργασίας, όχι μόνο των γυναικών μουσουλμάνων αλλά και του γενικότερου μουσουλμανικού πληθυσμού.

3.11 Η εκπαίδευση των γυναικών στην ελληνική μουσουλμανική κοινότητα

Η μειονοτική εκπαίδευση της Θράκης ξεκινά με την ελληνική διοίκηση της Θράκης το 1920, όμως το νομικό πλαίσιο που τη διέπει έχει τις ρίζες του στο καθεστώς των σχολείων των μουσουλμανικών κοινοτήτων της Θεσσαλίας και της Κρήτης. Έτσι, για πρώτη φορά σε εφαρμογή της Συνθήκης της Κωνσταντινούπολης του 1881, οι μουσουλμάνοι της Θεσσαλίας – Άρτας είχαν το δικαίωμα να διατηρούν τουρκόγλωσσα σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στα οποία διδασκόταν και η ελληνική ως γλωσσικό μάθημα. Το σύστημα των σχολείων των μουσουλμανικών κοινοτήτων ίσχυσε και στη θεσμική οργάνωση της αυτόνομης Κρητικής Πολιτείας (1989-1912) (Ζεγκίνης, 1994).

Το κεκτημένο των σχολείων των μουσουλμανικών κοινοτήτων επεκτάθηκε μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους (1912 – 1913) ως προς τους μουσουλμάνους των περιοχών Μακεδονία, Ήπειρο, Κρήτη, νησιά ανατολικού Αιγαίου). Σύμφωνα με την συνθήκη των Αθηνών (1913) οι μουσουλμάνοι διατηρούσαν εκπαιδευτική αυτονομία υπό την επιτήρηση του Υπουργείου Παιδείας. Έπειτα, η Συνθήκη των Σεβρών περί των μειονοτήτων στην Ελλάδα (σε ισχύ από το 1923) επαναδιατυπώνει τα ίδια εκπαιδευτικά δικαιώματα. Τέλος, η Συνθήκη της Λοζάνης (1923) αποτελεί από το 1923 μέχρι σήμερα το νομικό θεμέλιο της λειτουργίας των μειονοτικών σχολείων. Για την ιστορία θα πρέπει να αναφερθεί ότι μουσουλμανικά σχολεία λειτούργησαν και στα Δωδεκάνησα

(Ρόδο και Κω, από το 1947 μέχρι το 1972), τα οποία παρείχαν διδασκαλία της τουρκικής γλώσσας και της μουσουλμανικής Θρησκείας. (Μπαλτσιώτης και Τσιτσελίκης, 2001)

Στο σημείο αυτό, αξίζει να σημειωθεί πως, τα μειονοτικά σχολεία της Θράκης αφορούν κυρίως στην πρωτοβάθμια αλλά και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Η ίδρυση μειονοτικών νηπιαγωγείων δε ρυθμίζεται νομικά, αν και η πρωτοβάθμια εκπαίδευση παρέχεται στα νηπιαγωγεία και στα δημοτικά σχολεία σύμφωνα με τις νομοθετικές διατάξεις. Το 2000 υπολογίζεται ότι περίπου 300 νήπια της μειονότητας έλαβαν προσχολική εκπαίδευση, κυρίως σε δημόσια νηπιαγωγεία ή κοινοτικούς παιδικούς σταθμούς.

Όσον αφορά στο πλήθος των δημοτικών μειονοτικών σχολείων, το 2002 λειτουργούσαν 223 με 7.107 μαθητές. Την ίδια χρονιά λειτουργούσαν 2 μειονοτικά γυμνάσια/λύκεια και 2 ιεροσπουδαστήρια με 905 συνολικά μαθητές. (Μανρωμμάτης και Τσιτσελίκης, 2003)

Ακόμη, σχετικά με τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ως μειονοτικά σχολεία δύο γυμνάσια/λύκεια, στην Ξάνθη και την Κομοτηνή. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι περισσότεροι από 1.500 μουσουλμάνους μαθητές επιλέγουν να φοιτήσουν σε δημόσια ελληνικά σχολεία. Ο αριθμός αυτός αντιπροσωπεύει το 15% του συνολικού μειονοτικού μαθητικού πληθυσμού. (Μανρωμμάτης και Τσιτσελίκης, 2003) Τέλος, ένα αδιευκρίνιστο ποσοστό φοιτά σε δευτεροβάθμια σχολεία στην Τουρκία.

Σχετικά με την εκπαίδευση κατά φύλο, γίνεται σαφές πως μέχρι πρόσφατα τα περισσότερα κορίτσια σταματούσαν την εκπαίδευση πολύ νωρίς, -ειδικά τα κορίτσια των φτωχών και αγροτικών οικογενειών. Στις πόλεις συνήθως τελείωναν το Λύκειο, και όσοι είχαν οικονομική άνεση π.χ. οι αστοί έμποροι, έστελναν τα κορίτσια τους να σπουδάσουν, - στην Τουρκία συνήθως. Όμως από το 1995 και μετά -έχοντας ένα κίνητρο με το μέτρο της ποσόστωσης στα Πανεπιστήμια- παρατηρείται ότι τα παιδιά που σπουδάζουν είναι πολύ περισσότερα (Petrakou and Dimitrakopoulos, 2003).

Παλαιότερα, εφόσον οι γονείς των μουσουλμανίδων ήταν αρκετά «προοδευτικοί» σχετικά με την εκπαίδευση όπως και για άλλα ζητήματα, θα τις στείλουν στα έξι χρόνια τους στο δημοτικό σχολείο. Παράλληλα, όμως, είναι αρκετές οι περιπτώσεις, ιδίως στα απομακρυσμένα χωριά, όπου οι γονείς αποφασίζουν ότι τα καπνοχώραφα έχουν ανάγκη από όλα τα διαθέσιμα χέρια του σπιτιού, οπότε το κορίτσι υποχρεώνεται να μη μάθει καθόλου γράμματα. Ακόμη πιο συνηθισμένη ήταν η περίπτωση, κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους και λόγω του φόρτου των αγροτικών εργασιών, τα κορίτσια, και εάν χρειασθεί και τα αγόρια, να εγκαταλείπουν το σχολείο για μεγάλα χρονικά διαστήματα, για να βοηθήσουν την οικογένεια (Kassotakis and Rousakis, 1999).

Όσα κορίτσια τελειώσουν το δημοτικό, είχαν ελάχιστες πιθανότητες να συνεχίσουν τις σπουδές τους στο γυμνάσιο. Η μεγάλη πλειοψηφία αναλάμβανε καθήκοντα νοικοκυράς μέσα στο

σπίτι. Όσο απομακρύνεται κάποιος από τα αστικά κέντρα προς τις αγροτικές και απομακρυσμένες ορεινές περιοχές, τόσο μειώνεται μέχρι μηδενισμού μερικές φορές ο αριθμός των μαθητριών στα γυμνάσια. Υπάρχουν οικισμοί, στους οποίους δεν υπάρχει γυναίκα που να έχει συνεχίσει τις σπουδές της στο γυμνάσιο. Το τέλος του γυμνασίου σημαίνει και το τέλος της εκπαίδευσης για τις μουσουλμάνες, συνήθως, που θα κατορθώσουν να φθάσουν τόσο ψηλά. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η πρώτη μουσουλμάνη σπουδάστρια της Ειδικής Παιδαγωγικής Ακαδημίας Θεσσαλονίκης εισάχθηκε μόλις το 1991. Από την άλλη, όμως, προωθείται μέσω των μηχανισμών του προξενείου η αποστολή των νεαρών μουσουλμανίδων γυναικών στην Τουρκία, σε ειδικά σχολεία (Κανακίδου, 1994).

Από τις στατιστικές προκύπτει ότι το 92% των μουσουλμάνων γυναικών, που ζουν και εργάζονται κυρίως στην ύπαιθρο είναι αγράμματες. Ένα μικρό ποσοστό των μουσουλμάνων γυναικών στα αστικά και ημιαστικά κέντρα εκφράζουν προσδοκίες για ανώτερη και ανώτατη εκπαίδευση, την οποία όμως συνδέουν με πολύ συγκεκριμένα επαγγέλματα. Αυτό το φαινόμενο βέβαια παρατηρείται σε αναπτυσσόμενες χώρες. Το μεγαλύτερο ποσοστό των γυναικών, που φθάνει στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, σπουδάζει ιατρική ή παιδαγωγική και ενίοτε νομικά, χωρίς να έχει όμως πρόσβαση στον δικαστικό κλάδο. Τα ιατρικά και παραϊατρικά επαγγέλματα και το επάγγελμα του εκπαιδευτικού είναι αποδεκτά από τη μουσουλμανική κοινωνία για τη γυναίκα, αφού θεωρούνται ότι είναι συμβατά προς τη φύση της, η οποία έχει ως προορισμό την αυτοθυσία, τη θεραπεία με την ευρύτερη έννοια, τη φροντίδα και την αγωγή (Μπαλτσιώτης και Τσιτσελίκης, 2001).

4.1 Γενικά

Η Ξάνθη, σήμερα, αποτελεί πόλη με πληθυσμό 46.764 κατοίκους και βρίσκεται στο δυτικό άκρο της Θράκης, στον ομώνυμο νομό.

Βρίσκεται 724χλμ βορειοανατολικά της Αθήνας και 220χλμ ανατολικά της Θεσσαλονίκης. Επίσης απέχει 56χλμ από την Καβάλα, 57χλμ από την Κομοτηνή, 124χλμ από την Αλεξανδρούπολη, 80χλμ από την Δράμα, και 213χλμ από την Ορεστιάδα.

Είναι κτισμένη 60μ. πάνω από τη θάλασσα, ενώ η πιο βόρεια παρυφή της παλιάς πόλης είναι γύρω στα 110 μ.

Η Ξάνθη σήμερα είναι διαμετακομιστικό συγκοινωνιακό κέντρο, κυρίως λόγω της γεωγραφικής της θέσης (απέχει γύρω στα 200χλμ από τον συντομικό σταθμό του Προμαχώνα, και 168 χλμ από το τελωνείο των Κήπων).

Το κλίμα είναι εύκρατο μεσογειακό, όπως και στην υπόλοιπη βόρεια Ελλάδα, και δεν παρουσιάζει σημαντικές αποκλίσεις χρόνο με το χρόνο. Έχει σχετική υγρασία τα βράδια, κυρίως την άνοιξη και το καλοκαίρι. Οι θερμοκρασίες είναι σχετικά μέτριες, αλλά κατά την περίοδο του καλοκαιριού ανεβαίνουν σε πολύ ψηλά επίπεδα (όπως 39 – 42°C).

Η ξενοδοχειακή υποδομή θεωρείται πολύ καλή και το δυναμικό των μονάδων είναι αρκετό για να καλύπτει τις βασικές ανάγκες.

Η κοντινότερη παραλία από την πόλη απέχει γύρω στα 22χλμ, με αποτέλεσμα να θεωρείται πολύ εύκολη η πρόσβαση στις θάλασσες του νομού.

Οι συγκοινωνίες μέσα στην πόλη γίνονται με τα αστικά λεωφορεία και τα ταξί. Η πόλη θεωρείται μάλλον το πλέον κατάλληλο σημείο απ' όπου θα μπορούσε ο τουρίστας να επισκεφθεί τα υπόλοιπα μέρη του νομού. Τα στενά του Νέστου απέχουν μόλις 14χλμ, τα χωριά ορεινού όγκου απέχουν 12χλμ, τα Άβδηρα 20χλμ και η Βιστωνίδα 30χλμ.

4.2 Ιστορικά στοιχεία της Ξάνθης

Στη ρωμαϊκή και προβυζαντινή περίοδο η πόλη της Ξάνθης ήταν γνωστή ως Τόπειρος, ως μια από τις σημαντικότερες πόλεις της Ν.Δ. Θράκης. Το 549 όμως την κατέλαβαν οι Σκλαβήνοι

βάρβαροι και της μεν πόλεως κατέστρεψαν τα τείχη και τα οικήματα, τους δε κατοίκους της άλλους έσφαξαν επί τόπου, ενώ τους υπολοίπους τους πήραν ως αιχμαλώτους πέρα από το Δούναβη. Αμέσως όμως μετά (522) την ξανάκτισε ο Ιουστινιανός και την οχύρωσε με θολωτά τείχη.

Τον 8^ο αιώνα μ.Χ. η πόλη ξανακαταστράφηκε, άγνωστη αιτία, από σεισμό ή βαρβαρικές επιδρομές. Πάλι όμως ξανακτίσθηκε, αλλά μετονομάσθηκε σε (λατινικό) Ρούσιο (ίσως γιατί νόμισαν ότι η ονομασία Τόπερος προερχόταν από το Τόπυρος που σημαίνει το πύρινο). Αργότερα, από Ρούσιο μετονομάσθηκε στο ελληνικότερο Ξάνθεια, όνομα με το οποίο πρωτομαρτυρείται το 879 μ.Χ., όταν ο επίσκοπος αυτής Γεώργιος αναφέρεται να συμμετέχει σε σύνοδο στην Κωνσταντινούπολη.

Με αυτή την ονομασία είναι γνωστή σ' όλη τη μετέπειτα ιστορία μέχρι και σήμερα.

Κατά τα τελευταία χρόνια της βυζαντινής αυτοκρατορίας η Ξάνθεια πολλές φορές μαρτυρείται στις αλληπάλληλες της ζωής και των περιπετειών της αυτοκρατορίας έως ότου τελικά το 1385 μ.Χ. καταλαμβάνεται από τους Οθωμανούς.

Μετά δε τη διάδοση της καπνοκαλλιέργειας στην περιοχή αποδείχθηκε ότι το είδος των καπνών της ήταν μοναδικά και περιζήτητα. Τότε άρχισε μια άλλη περίοδος οικονομικής άνθησης της πόλεως καθώς ανεγέρθηκαν καπναποθήκες και συνέρρευσαν καπνεργάτες για την επεξεργασία και εμπορία των καπνών της, των οποίων η φήμη ξεπέρασε τα όρια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και έγιναν περιζήτητα από τη Ρωσία μέχρι την Αίγυπτο και την Αυστρία.

Την λαμπρή οικονομική και στρατηγική της θέση θα φθονήσουν οι Βούλγαροι, που τότε άρχισαν να αποκτούν εθνική συνείδηση και θα θελήσουν να διεισδύσουν μέσα στην πόλη για να δημιουργήσουν βουλγαρικούς θύλακες. Οι Ξάνθιοι, όμως, με πρωτοστάτη τον τότε μητροπολίτη τους, Ιωακείμ τον Σγουρό, αγρυπνούν και αποσοβούν κάθε προσπάθεια, μη διστάζοντας να κατέβουν σε απεργίες ή να καταγγείλουν τον Καϊμακάμη για φιλοβουλγαρισμό.

Θα ακολουθήσουν οι βαλκανικοί πόλεμοι, όπου στις 8 Νοεμβρίου του 1912 η Ξάνθη θα καταληφθεί από τους «συμμάχους» Βουλγάρους, οι οποίοι όμως θα θελήσουν με βίαια μέτρα, καταπιέσεις και δολοφονίες να εξαναγκάσουν τους Ξάνθιους να μεταστραφούν στον εκβουλγαρισμό τους.

Η πλήρης ενσωμάτωση της Ξάνθης και όλης της Δ. Θράκης στην Ελλάδα θα λάβει χώρα με μια από τις συνθήκες των Σεβρών στις 28 Ιουλίου 1920.

Έκτοτε η Ξάνθη, προσπαθεί να επουλώσει τις πληγές της και να ξανακτίσει την οικονομία της. Πολύ γρήγορα (1922-23) θα δεχθεί νέους ξεριζωμένους αδελφούς από τις αλησμόνητες πατρίδες του Πόντου, της Μ. Ασίας και της Αν. Θράκης. Θα προκύψει, έτσι, η δημιουργία της νέας Ξάνθης. Το έργο δύσκολο και οι αγώνες πολύ σκληροί. Οι γεωργικές καλλιέργειες, και ιδιαίτερα ο καπνός

θα στηρίξει τις πρώτες αυτές προσπάθειες, ενώ ταυτόχρονα θα δημιουργηθούν και οι προσφυγικοί συνοικισμοί της πόλης για την εγκατάσταση των προσφύγων.

Δε θα προλάβει όμως να συνέλθει η πόλη και δέχεται νέο πλήγμα τόσο με το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο όσο και με τη νέα βουλγαρική κατοχή για νέο εκβουλαρισμό των κατοίκων της. Γρήγορα, όμως, θα επανέλθει η ελευθερία στην πόλη (14 Σεπτεμβρίου 1944), αφού πρώτα έχει καταστραφεί ολοσχερώς.

Θα αρχίσει ένας νέος τιτάνιος αγώνας για οικονομική ανόρθωση και κοινωνική-πνευματική ανάπτυξη. Μπορεί το εγχείρημα να είναι δύσκολο αλλά και η επιμονή των Ξανθίων τεράστια. Μέσα στα εξήντα χρόνια που πέρασαν από την εποχή εκείνη η Ξάνθη έγινε ήδη αγνώριστη. Με το Πανεπιστήμιο, το Δ' Σώμα Στρατού, την εγκατάσταση των νεοπροσφύγων από τις ανατολικές χώρες (Γεωργαντζής, 1978).

4.3 Γεωγραφικά Στοιχεία

Η Ξάνθη είναι πόλη της Θράκης, πρωτεύουσα του Νομού και της επαρχίας Ξάνθης και έδρα του ομώνυμου δήμου. Ο νομός Ξάνθης συνορεύει ανατολικά με το νομό Ροδόπης, δυτικά με τους νομούς Δράμας και Καβάλας, βόρεια με τη Βουλγαρία και νότια με το Αιγαίο Πέλαγος. Ειδικότερα, σημειώνεται πως ο νομός Ξάνθης είναι ο δυτικότερος από τους υπόλοιπους δύο νομούς της Θράκης (νομός Ροδόπης, νομός Έβρου). Εκτείνεται από τον ποταμό Νέστο μέχρι τη λίμνη Βιστωνίδα και από το Θρακικό Πέλαγος έως τα βουνά της Ροδόπης. Έχει περίπου 180 οικισμούς και η ορεινή περιοχή του θεωρείται από πολλούς ως η πιο κατοικημένη της χώρας (Σοϊλεντάκης, 1996).

4.4 Δημογραφικά Στοιχεία

Το 1951, ο πληθυσμός της Ξάνθης ήταν 28.000 κάτοικοι, ενώ 90.000 ήταν σε όλο το νομό. Από τους κατοίκους όλου του νομού, οι 52.000 ήταν Έλληνες πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία και τον Πόντο και οι υπόλοιποι Μουσουλμάνοι, Τούρκοι και Πομάκοι (Ζαλιμίδης, 1959). Το 1976 ο πληθυσμός της Ξάνθης μειώθηκε σε 27.000, από τους οποίους οι 5.400 κάτοικοι ήταν Μουσουλμάνοι εξαιτίας της έντονης μετανάστευσης (). Οι κάτοικοι της πόλης ήταν 31.541 το 1981 και 34.889 το 1991, ενώ του δήμου ήταν 33.897 και 37.463 στα αντίστοιχα έτη. Τα αποτελέσματα της απογραφής της 18^{ης} Μαρτίου του 2001 έδειξαν ότι ο πληθυσμός του νομού Ξάνθης ανέρχεται στους 102.959 κατοίκους, εκ των οποίων οι 53.598 κάτοικοι διαμένουν εντός του ομώνυμου δήμου,

ενώ τέλος, 46.464 είναι κάτοικοι του δημοτικού διαμερίσματος της Ξάνθης. Όσον αφορά τον μουσουλμανικό πληθυσμό που κατοικεί σήμερα στην Ξάνθη, δεν υπάρχουν επίσημα στοιχεία.

Σχετικά με το ηλικιακή σύνθεση του πληθυσμού στο δήμο Ξάνθης τα στοιχεία που βρέθηκαν από την τελευταία απογραφή, καταδεικνύουν συγκέντρωση της πλειοψηφίας των κατοίκων στο ηλικιακό εύρος 15 έως 54 ετών. Ειδικότερα, το υψηλότερο ποσοστό (23,7%) του πληθυσμού είναι ηλικίας 25-39 ετών, ενώ ακολουθεί αμέσως μετά οι κάτοικοι ηλικιών 40-54 με ποσοστό 19,7%. Επίσης, σημειώνεται πως σημαντικό ποσοστό καταγράφηκε μεταξύ των ανήλικων κατοίκων του δήμου, και ειδικότερα του ηλικιακού εύρους 0-14 ετών (19,6). Ακόμη, οι δημότες Ξάνθης και ηλικίας 15-24 ετών συγκέντρωσαν ποσοστό 18%. Όσον αφορά, τέλος, τα άτομα ηλικίας 55-79 ετών συγκέντρωσε ποσοστό 17,5%, ενώ μόλις το 1,4% ήταν ηλικίας 80 και άνω ετών.

Το επίπεδο μόρφωσης του πληθυσμού, αναφέρεται για τις ηλικίες άνω των 10 ετών. Με βάση την απογραφή του 1991, πρέπει να επισημανθεί η μεγάλη ενδοπεριφερειακή διαφορά στο μορφωτικό επίπεδο ανάμεσα στην περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης (12% αναλφάβητοι), έναντι του νομού Ξάνθης (16,5% αναλφάβητοι). Γενικά ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης, η Ξάνθη παρουσιάζει χαμηλό μορφωτικό επίπεδο με υψηλό αριθμό αναλφάβητων ατόμων, καθώς και ατόμων που δεν αποφοίτησαν την κατώτερη εκπαίδευση. Η παραπάνω πεποίθηση αποδεικνύεται από τα χαμηλά ποσοστά αποφοίτων ανώτερων και ανώτατων σχολών, όπου άγγιξε μόλις το 4,87%. Όσον αφορά τα αντίστοιχα στοιχεία για το δημοτικό διαμέρισμα της Ξάνθης, το ποσοστό των αποφοίτων ανώτερων και ανώτατων σχολών σημειώθηκε στο 9,68%, ενώ οι αναλφάβητοι άγγιξαν το 9,77%.

Εν συνεχεία, σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 2001, στο νομό Ξάνθης μόλις το 0,83% βρέθηκαν στην κατοχή τους με μεταπτυχιακό τίτλο, χαμηλότερο από αυτό που βρέθηκε σε εθνικό επίπεδο (0,41%). Ακόμη, όσον αφορά τους απόφοιτους της μέσης εκπαίδευσης, σημείωσαν ποσοστό 12,12%, πολύ χαμηλότερο από το αντίστοιχο ποσοστό σε επίπεδο χώρας (20,65%). Το υψηλότερο ποσοστό σχετικά με τη μόρφωση των κατοίκων της περιοχής της Ξάνθης, εμφάνισαν οι απόφοιτοι δημοτικού σχολείου (44,46%), υψηλότερο από το ποσοστό στο σύνολο της χώρας (39,64%) (Αϊβαλιώτης και Αδαμαντίδου, 2006).

Από τα παραπάνω στοιχεία εξάγεται το συμπέρασμα πως, σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης ανώτερη του γυμνασίου, τα ποσοστά του νομού Ξάνθης είναι χαμηλότερα των μέσων εθνικών. Αντίθετα, εμφανίζονται μεγαλύτερα ποσοστά σε αποφοίτους της στοιχειώδους εκπαίδευσης και σε αυτούς που είναι δεν τελείωσαν δημοτικό σχολείο, όπως και στους αναλφάβητους.

4.5. Οικονομικά στοιχεία

Ο νομός Ξάνθης, ο δυτικός από τους τρεις νομούς της Θράκης έχει έκταση 1.793 τετραγωνικά χιλιόμετρα. Το μεγαλύτερο μέρος του - ποσοστό 60% - καλύπτεται από ορεινούς όγκους, κυρίως από την οροσειρά της Ροδόπης που κυριαρχεί στα σύνορα με τη Βουλγαρία. Οι πεδινές εκτάσεις αντιπροσωπεύουν το 32% της συνολικής έκτασης και αποτελούν μαζί με τις ημιορεινές, τις βασικές καλλιεργήσιμες αγροτικές εκτάσεις του νομού. Το σύνολο των καλλιεργήσιμων εκτάσεων ανέρχεται σε 450.000 στρέμματα.

Το έτος 2003, το συνολικό ετήσιο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν ανέρχονταν σε 1.147 εκατομμύρια € και το κατά κεφαλή Α.Ε.Π. σε 11.261 € περίπου. Σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία ο πρωτογενής τομέας απασχόλησης (αγροτικός) απασχολεί περίπου το 28,4% του ενεργού πληθυσμού και συμμετέχει στο συνολικό προϊόν του νομού κατά 11,8%. Ο δευτερογενής τομέας (Βιομηχανία - Βιοτεχνία) απασχολεί περίπου το 26,7% του ενεργού πληθυσμού και συμμετέχει στο συνολικό προϊόν του νομού κατά 44,7%. Και τέλος, ο τριτογενής τομέας (Τουρισμός – Υπηρεσίες) απασχολεί περίπου το 39,3% του ενεργού πληθυσμού και συμμετέχει στο συνολικό προϊόν του νομού κατά 43,5%.

Στη συνέχεια παρουσιάζεται η διαχρονική εξέλιξη των χαρακτηριστικών της αγοράς σε απόλυτους αριθμούς και σε ποσοστά στο δήμο Ξάνθης. Το ποσοστό συμμετοχής του εργατικού δυναμικού του δήμου, από 66,9% το 1998 ανήλθε σε 68,6% το 2004. αντίθετα, πτωτική τάση παρουσιάζει το ποσοστό απασχόλησης την χρονική περίοδο 1998-2004, καθώς το 2004 μειώθηκε σε 59,4% από 60,7% το 1998, μειωμένο κατά 1,3 ποσοστιαίες μονάδες.

Σύμφωνα με την ηλικιακή διάρθρωση του πληθυσμού, το 2004 το υψηλότερο ποσοστό απασχόλησης παρουσιάζουν οι ηλικιακές κατηγορίες 30-44 ετών (40,9%) και 45-64 ετών (35,4%), ενώ το μικρότερο ποσοστό η ηλικιακή κατηγορία 15-19 ετών (2,2%), γεγονός αναμενόμενο, καθώς τα άτομα του εν λόγω ηλικιακού εύρους βρίσκονται μεταξύ εκπαίδευσης και ένταξης στην αγορά εργασίας.

Ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης, το 2004 το 39,6% των απασχολούμενων του δήμου είναι απόφοιτοι δημοτικού, το 24,2% απόφοιτοι μέσης εκπαίδευσης, το 9,1% απόφοιτοι γυμνασίου, το 8,1% απόφοιτοι ανώτερων σχολών, το 6,6% απόφοιτοι ανώτατων σχολών, το 12,1% είτε δεν πήγε καθόλου σχολείο είτε είχε παρακολουθήσει μερικές τάξεις του δημοτικού, ενώ μόλις το 0,3% κατείχε μεταπτυχιακό ή διδακτορικό τίτλο.

Σύμφωνα με τα πρόσφατα δημοσιευμένα στοιχεία της ΕΣΥΕ, το ποσοστό ανεργίας το έτος 2005 ανήλθε σε 11%. Σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2004, παρουσίασε πτωτική τάση (13,1% το 2004). Επιπρόσθετα, σημαντικό εξακολουθεί να είναι το ποσοστό ανεργίας των γυναικών, το οποίο από 13,7% το 1998 αυξήθηκε σε 21,3% το 2004%, ενώ παραμένει υπερδιπλάσιο από το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών, το οποίο αυξήθηκε επίσης από 5,9% σε 7% το 2004. Ανεξαρτήτως φύλου, τα μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας για το 2004 παρουσιάζουν οι ηλικιακές κατηγορίες 20-24 ετών (33,2%), 15-19 ετών (24,2%) και 25-29 ετών (16,6%).

Με βάση, τώρα, το εκπαιδευτικό επίπεδο του πληθυσμού του δήμου Ξάνθης, το εντονότερο πρόβλημα εύρεσης εργασίας το 2004 φαίνεται να αντιμετωπίζουν οι απόφοιτοι μέσης εκπαίδευσης (32,6%) και ακολουθούν οι απόφοιτοι δημοτικού (24,6%), ενώ το μικρότερο πρόβλημα αντιμετωπίζουν οι απόφοιτοι ανώτατων σχολών (9,4%).

Επομένως, από τα παραπάνω εξάγεται το συμπέρασμα πως ο δήμος Ξάνθης παρουσιάζει συγκέντρωση στις μεσαίες ηλικίες, ενώ όσον αφορά τα οικονομικά στοιχεία η Ξάνθη εμφανίζει πολύ υψηλό ποσοστό ανεργίας και ιδιαίτερα το τμήμα του πληθυσμού με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο. Τέλος, όσον αφορά τον τομέα απασχόλησης όπου απασχολείται το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού, είναι ο τριτογενής τομέας, ενώ έπειτα ακολουθεί ο πρωτογενής τομέας και τέλος ο δευτερογενής (Δωροβίνης, 2007)

4.6 Πολιτισμικά στοιχεία

Η Ξάνθη είναι μια πόλη η οποία βρίσκεται στο κεντρικό τμήμα του νομού και παρουσιάζει ιδιαίτερο χρώμα, λόγω του ότι ένα σημαντικό τμήμα του πληθυσμού της είναι μουσουλμάνοι, οι οποίοι φορούν τις παραδοσιακές τους ενδυμασίες και κατοικούν στις παλιές συνοικίες με τους μιναρέδες και τα σπίτια με την ιδιαίτερη αρχιτεκτονική. Η μακροχρόνια συμβίωση του χριστιανικού με το μουσουλμανικό στοιχείο φαίνεται στην αγορά της πόλης που διατηρεί μέχρι σήμερα τον ξεχωριστό χαρακτήρα της (Σοϊλεντάκης, 1996).

Η Ξάνθη αποτελεί διοικητικό, εμπορικό και γεωργικό κέντρο με αξιόλογη βιομηχανία και μικρή τουριστική κίνηση. Η πόλη διαθέτει πολλά αξιοθέατα στα οποία ανήκουν τα μοναστήρια της Παναγίας Αρχαγγελιώτισσας, της Κλαμνιώτισσας και των Ταξιαρχών, στο ομώνυμο ύψωμα όπου λειτουργεί εκκλησιαστική σχολή. Άξιο μνημείο αποτελεί μέχρι και σήμερα η διατήρηση της Παλιάς Πόλης.

Η Παλιά Πόλη άρχισε να ξαναχτίζεται μετά το 1830 (Γεωργαντζής, 1978). Είναι οργανωμένη σε γειτονιές, τους γνωστούς μαχαλάδες, όπως συνηθίζοταν κατά την παράδοση στις πόλεις της τουρκοκρατίας. Χριστιανοί, Μουσουλμάνοι, Εβραίοι, Πομάκοι κατοικούσαν όλοι στις συνοικίες τους, οι οποίες ήταν συνήθως οργανωμένες γύρω από το αντίστοιχο θρησκευτικό κέντρο. Λόγω αυτού του πολυεθνικού και πολυθρησκευτικού της χαρακτήρα παρουσιάζει ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον. Η Παλιά Πόλη της Ξάνθης αντιπροσωπεύει ένα μοναδικό δείγμα πολιτισμικής κληρονομιάς, καθώς είναι από τους μεγαλύτερους καλοδιατηρημένους παραδοσιακούς οικισμούς της χώρας (Γεωργαντζής, 1978).

Το λαογραφικό μουσείο της Ξάνθης περιλαμβάνει μια αρχαιολογική συλλογή με γλυπτά και ανάγλυφα της Ελληνιστικής εποχής, διάφορες συλλογές με Θρακιώτικες και Σαρακατσάνικες φορεσιές, γεωργικά εργαλεία, κοσμήματα, χάλκινα και πήλινα σκεύη και μια εκκλησιαστική συλλογή με εικόνες και βυζαντινά χειρόγραφα. Στις πολιτισμικές εκδηλώσεις της πόλης ανήκουν οι θρακικές λαογραφικές γιορτές, οι οποίες οργανώνονται την τελευταία εβδομάδα της Αποκριάς και διαρκούν οκτώ ημέρες (Εξαρχος, 1997).

4.7 Μειονότητα της Θράκης

4.7.1 Γενικά

Μειονότητα ονομάζεται ένα τμήμα λαού ορισμένου κράτους, που υστερεί κατά πολύ αριθμητικά και διαφέρει κατά την εθνική καταγωγή, τη γλώσσα, τη θρησκεία, τις ιστορικές παραδόσεις και τα ήθη και έθιμα, από τη μεγάλη πλειοψηφία.

Η μειονότητα είναι εγκατεστημένη σε ορισμένο τμήμα του εδάφους της πολιτείας και διαφέρει της παροικίας, την οποία χαρακτηρίζει η προσωρινότητα διαμονής των μελών της σε μια πόλη ξένου κράτους, χωρίς ιδιαίτερα διεθνώς κατοχυρωμένα προνόμια (π.χ. ελληνική παροικία στο Λονδίνο, αμερικάνικη παροικία στην Αθήνα κ.λπ.)

Βάσει των ανωτέρω χαρακτηριστικών γνωρισμάτων οι μειονότητες διακρίνονται σε εθνικές, θρησκευτικές, γλωσσικές και άλλες.

Ακόμη οι μειονότητες διακρίνονται σε:

α. Συμπαγείς (όταν διαμένουν σε συγκεκριμένο Εθνικό έδαφος, όπως π.χ. η Μουσουλμανική Μειονότητα Δυτικής Θράκης).

β. Διασκορπισμένες (εγκαταστημένες στο εσωτερικό του κράτους, σε μικρά τμήματα).

γ. Παραμεθόριες (όταν κατοικούν κατά μήκος μιας συνοριακής γραμμής και προέρχονται από τον πληθυσμό του όμορου κράτους) (Αβραμίδου, 1998).

4.7.2 Η μειονότητα της Ξάνθης

Με το πρωτόκολλο του Λονδίνου της 3-2-1830, σύμφωνα με το οποίο η Ελλάδα αναγνωρίστηκε ως ανεξάρτητο Κράτος, αναλάμβανε ταυτόχρονα και την υποχρέωση προστασίας των μειονοτήτων στα εδάφη της. Σύμφωνα με τη συνθήκη των Σεβρών (1920) δόθηκαν ίσα δικαιώματα στους μουσουλμάνους της Ελλάδας, καθώς η Ελλάδα ήταν υπέρμαχος της ανεξιθρησκίας από την κατάρτιση ακόμα των πρώτων Συνταγμάτων της.

Έπειτα από τη Μικρασιατική Καταστροφή του 1922 και την υπογραφή της Συνθήκης της Λοζάνης το 1923, στην Ελλάδα έμεινε μια θρησκευτική μουσουλμανική μειονότητα, που αριθμούσε 87.000 μουσουλμάνους, εκ των οποίων οι 39.000 ήταν τούρκικης καταγωγής, οι 35.000 ήταν Πομάκοι και οι 12.000 Αθίγγανοι, έναντι μιας ελληνικής μειονότητας στην Τουρκία που αριθμούσε 292.000 χριστιανούς. Εξαιτίας αυτών των γεγονότων και οι δυο πλευρές (Ελλάδα – Τουρκία) θεώρησαν αναγκαία την κατάρτιση διαπραγματεύσεων και συμφωνιών για την ομαλή διαβίωση των μειονοτήτων και των δυο πλευρών (Σγουρίδης, 2002). Με τη Συνθήκη της Λοζάνης το 1923 οι παραπάνω πληθυσμοί εξαιρέθηκαν από την υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, παρέμειναν στην περιοχή της Θράκης, στην οποία ζούσαν εδώ και πολλούς αιώνες, και αποτελούν σήμερα τη μουσουλμανική μειονότητα. Οι περισσότεροι ζουν κυρίως στους νομούς Ξάνθης και Ροδόπης, αποτελώντας το 40%-50% του πληθυσμού, ενώ στο νομό Έβρου αποτελούν το 4%. Η ελληνική δημόσια διοίκηση στις αρχές του δεύτερου μισού του 20ού αιώνα ονόμαζε τη μειονότητα Τουρκική και τα εκπαιδευτήριά της τουρκικά, παρόλο που η παραπάνω Συνθήκη κάνει λόγο μόνο για μουσουλμανική μειονότητα. Κυρίαρχη γλώσσα των μειονοτικών πληθυσμών είναι η τουρκική, ενώ η πομακική και το ιδίωμα των Ρωμά στηρίζονται περισσότερο στην προφορική οικογενειακή παράδοση.

Κατά τις διαπραγματεύσεις, η φιλοσοφία της θρησκευτικής αντιπροσωπείας ήταν να υπάρξει θρησκευτική μουσουλμανική μειονότητα στους νομούς Ξάνθης και Ροδόπης ως αντιστάθμισμα για την προστασία της ελληνικής μειονότητας της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου (Ζεχερλής, 1976). Σύμφωνα με τα σημερινά δεδομένα, υπάρχει στην Ελλάδα μια ευημερούσα μουσουλμανική μειονότητα, που αριθμεί 120.000 μέλη, ενώ στην Τουρκία ζήτημα να απέμειναν 5.000 Έλληνες.

Οι Πομάκοι κατοικούν στα ορεινά της Θράκης, κυρίως όμως στο νομό Ξάνθης. Είναι απόγονοι των αρχαίων Θρακών και μιλούν ένα ιδίωμα που αποτελείται από βουλγαρικές, ελληνικές και τουρκικές λέξεις, με αξιοσημείωτο όμως αριθμό λέξεων με ομηρική ρίζα. Οι Πομάκοι ήταν Χριστιανοί και ασπάστηκαν τον Ισλαμισμό, προ 2-3 αιώνων. Τα χωριά τους είναι χτισμένα σε δυσπρόσιτες πλαγιές της Ροδόπης, συνήθως μακριά από τους μεσαιωνικούς δρόμους, και τα σπίτια τους είναι κατασκευασμένα σύμφωνα με την ηπειρομακεδονική αρχιτεκτονική. Ασχολούνται κυρίως με την καπνοκαλλιέργεια και δευτερευόντως με την κτηνοτροφία και την εκμετάλλευση των δασών.

Οι Τουρκόφωνοι, αντιθέτως, κατοικούν κυρίως στην πεδινή περιοχή των νομών Ξάνθης και Ροδόπης. Είναι απόγονοι των εξισλαμισθέντων Χριστιανών, παλαιών κατοίκων της Θράκης, αλλά και των Οθωμανικών πληθυσμών που μεταφέρθηκαν στην περιοχή. Ασχολούνται με την γεωργία και διαθέτουν μεγάλες εκτάσεις γης, όπου καλλιεργούν καλαμπόκι, τεύτλα, βαμβάκι και δημητριακά.

Τέλος, οι Αθίγγανοι συνηθίζουν να διαμένουν δίπλα στις μεγάλες πόλεις, όπου ασχολούνται με το παραεμπόριο αλλά και με εποχιακές εργασίες σε όλη την Ελλάδα.

Αξίζει να σημειωθεί πως στη σημερινή Θράκη υπάρχουν μουσουλμάνοι βουλευτές, 3 μουφτήδες, 400 ιμάμηδες, 244 δημοτικά μειονοτικά σχολεία με μουσουλμάνους διευθυντές, 2 ιεροσπουδαστήρια, 2 μουσουλμανικά γυμνάσια – λύκεια, 4 γυμνάσια με αμιγώς μουσουλμάνους μαθητές ενταγμένα στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα του Υπουργείου Παιδείας. Αντιθέτως, στην Τουρκία μετά δυσκολίας μπορούν να λειτουργήσουν το Ζωγράφειο και το Ζάππειο λύκειο, ενώ η Μεγάλη Σχολή της Χάλκης παραμένει κλειστή.

Εκβαθύνοντας περισσότερο στα αίτια των διακρίσεων γίνεται εμφανές πως κάποιες μορφές διακρίσεων εξακολουθούν να υπάρχουν και το πρόβλημα επιτείνεται όταν οι ασθενέστεροι πληθυσμοί είναι αμόρφωτοι. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, προς αυτήν την κατεύθυνση συνέβαλλε η Τουρκία έχοντας φροντίσει, μέσω του τουρκικού Προξενείου της Κομοτηνής, να αφήσει τους μουσουλμάνους αγράμματους παρά τις προσπάθειες της ελληνικής πολιτείας.

Η σύνθεση της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης είναι 35% Πομάκοι, 17% Αθίγγανοι, 48% Τουρκόφωνοι, που στη συντριπτική τους πλειονότητα είναι Τούρκοι. Στο σημείο αυτό, πρέπει να σημειωθεί ότι στο χαμηλό μορφωτικό επίπεδο της μειονότητας συνέβαλλαν οι χριστιανοί δάσκαλοι με την άρνησή τους να διδάξουν σε μειονοτικά σχολεία και κυρίως η «απαγόρευση» της Τουρκίας ως προς το μειονοτικό πληθυσμό να αντιδράσουν και να αρνηθούν την εκπαίδευση από την πλευρά της ελληνικής πολιτείας. Αργότερα, όμως, οι νόμοι 2341/95 για τη μειονοτική εκπαίδευση και 2413/96 για τη διαπολιτισμική εκπαίδευση έδωσαν άλλη ώθηση στη

μόρφωση των μουσουλμανόπαιδων (Σοϊλεντάκης, 1996). Άνοιξαν νέοι ορίζοντες με διατάξεις οι οποίες επιτρέπουν την εισαγωγή των παιδιών αυτών σε ποσοστό 0,5% επί του συνόλου των εισακτέων στα ελληνικά πανεπιστήμια και τα τεχνολογικά ιδρύματα.

ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο – ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΟΠΙΑΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

5.1 Ερευνητική Μεθοδολογία

Με βάση το θεωρητικό πλαίσιο, όπως αυτό αναπτύχθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί η εμπειρική διερεύνηση των στόχων και των ερευνητικών υποθέσεων της έρευνας. Η εμπειρική προσέγγιση περιλαμβάνει δύο στάδια ερευνητικής μεθοδολογίας: α) να περιγράψει γενικά τις λειτουργίες και τη θέση της μουσουλμάνας γυναίκας στην κοινωνία της Ξάνθης, τόσο στα όρια του οικείου πολιτισμικού πλαισίου όσο και στον ευρύτερο κοινωνικό χώρο, όπου ζει, με ιδιαίτερη αναφορά στους θεσμούς της οικογένειας, της εκπαίδευσης και της απασχόλησης, δηλαδή την καταγραφή των διαφόρων εκφάνσεων της κατάστασης και στον εντοπισμό γενικών τάσεων και πιθανών σχέσεων μεταξύ των μεταβλητών του ερευνητικού προβλήματος, β) τη διερεύνηση της συσχέτισης μεταξύ των διαφορετικών μεταβλητών. Η παρουσίαση των στατιστικών στοιχείων (σε διαγράμματα), αποβλέπει είτε στη διευκόλυνση του έργου της αναλύσεως ή στην απλή ενημέρωση κάθε ενδιαφερόμενου, με τρόπο σαφή και παραστατικό.

Για την καταγραφή της υπάρχουσας κατάστασης επιχειρείται η στατιστική περιγραφή του δείγματος και η εξαγωγή συμπερασμάτων μέσα από την ανάλυση στοιχείων, όπως αυτά προκύπτουν από πίνακες συχνοτήτων και διπλής εισόδου που συνδυάζουν κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων στην έρευνα. Μέσα από την παρουσίαση των συχνοτήτων και των περιγραφικών μέτρων μπορεί κανείς να αντλήσει πληροφόρηση για βασικά χαρακτηριστικά του μειονοτικού μουσουλμανικού πληθυσμού συγκριτικά με τους χριστιανούς κατοίκους της περιοχής.

Αρχικά, με αυτό τον τρόπο περιγράφεται η σύνθεση του δείγματος, και τα χαρακτηριστικά του, όπως η ηλικία των ερωτώμενων, η οικογενειακή κατάσταση αυτών, το μορφωτικό επίπεδο των ατόμων και το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα. Αξίζει να σημειωθεί πως το δείγμα των ερωτώμενων αποτελεί μόνο ο γυναικείος πληθυσμός, καθώς η έρευνα αφορά την θέση της γυναίκας στη μουσουλμανική κοινωνία της Ξάνθης συγκριτικά με τη θέση που κατέχουν οι ορθόδοξες χριστιανές γυναίκες, όπως αυτή διατυπώνεται από τα μάτια του γυναικείου πληθυσμού (μουσουλμάνες και χριστιανές).

Στη συνέχεια ακολουθεί η διερεύνηση των χαρακτηριστικών της απασχόλησης. Συγκεκριμένα, παρουσιάζεται η παρούσα κατάσταση απασχόλησης, τα χαρακτηριστικά της απασχόλησης (ώρες εργασίας, τομείς εργασίας, μορφές απασχόλησης).

Τέλος, επιχειρείται η διερεύνηση της ποιότητας ζωής στην πόλη της Ξάνθης. Ειδικότερα, μέσα από τις ερωτήσεις που αντλούνται πληροφορίες για διάφορους τομείς που επηρεάζουν την ποιότητα ζωής στην περιοχή, όπως οι συνθήκες κατοικίας (αριθμός των ατόμων που ζουν κάτω από την ίδια στέγη).

Αμέσως μετά παρατίθενται τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των ερωτώμενων. Ειδικότερα παρουσιάζονται η σύνθεση της οικογενειακής τους κατάστασης, σχετικά με την αφιέρωση χρόνου ασχολίας στην οικιακή παραγωγή, με το μερίδιο στην ανατροφή των παιδιών (όταν υπάρχουν).

Για την απεικόνιση των σχετικών συχνοτήτων χρησιμοποιούνται κυκλικά διαγράμματα (ή κυκλογράμματα) και ραβδογράμματα, ενώ για την εξέταση των αποτελεσμάτων ως προς δυο χαρακτηριστικά χρησιμοποιούνται πίνακες διπλής εισόδου.

Για τη διερεύνηση της συσχέτισης μεταξύ των διαφορετικών μεταβλητών, υπολογίζονται οι συντελεστές συσχέτισης χ^2 . Ο συντελεστής χ^2 (ή Pearson) προσδιορίζει αποκλειστικά το μέτρο της γραμμικής συσχέτισης των δύο μεταβλητών χωρίς όμως να προσδιορίζει την κλίση της και το σταθερό όρο της ευθείας. Οι συντελεστές που προκύπτουν εκφράζουν τον βαθμό μεταβολής μεταξύ των διαφόρων μεταβλητών, μέσω της οποίας προσδιορίζεται η μεταξύ τους σχέση αλλά δεν προσδιορίζουν την αιτιώδη σχέση, δηλαδή δεν προσδιορίζουν ποιο το αίτιο και ποιο είναι το αποτέλεσμα. (Σιάρδος, 2005) Η εκτίμηση των συχνοτήτων, καθώς και η διαδικασία διερεύνησης συσχετίσεων πραγματοποιήθηκε με τη βοήθεια του στατιστικού πακέτου SPSS.

5.2 Καθορισμός και επιλογή του δείγματος

Σε μία εμπειρική έρευνα το σημαντικότερο τμήμα αποτελεί ο καθορισμός και η επιλογή του δείγματος. Το δείγμα θα πρέπει να είναι σε ικανοποιητικό βαθμό αντιπροσωπευτικό του πληθυσμού. Οι βασικοί παράγοντες που προσδιορίζουν το βαθμό αντιπροσωπευτικότητας ενός δείγματος είναι το μέγεθος του δείγματος και ο τρόπος επιλογής των μονάδων του.

Ως προς το μέγεθος του δείγματος, είναι φανερό ότι όσο μεγαλύτερο είναι τόσο αυξάνει και η αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος, αφού το μέγιστο μέγεθος συμπίπτει με τον πληθυσμό. Επειδή, όμως, το μέγεθος του δείγματος πρέπει να είναι και σχετικά μικρό, επιλέχτηκε τελικά ο αριθμός 200. Ο καθορισμός του δείγματος θα πρέπει να γίνεται με βάση την αρχή ότι όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός διασποράς των τιμών της ιδιότητας ή των ιδιοτήτων που εξετάζουμε μεταξύ των μονάδων του πληθυσμού τόσο μεγαλύτερο πρέπει να είναι και το μέγεθος του δείγματος που θα λάβουμε, προκειμένου να εξασφαλίσουμε στα στοιχεία που θα προκύψουν από την έρευνα ορισμένο βαθμό αξιοπιστίας.

Μεγαλύτερη σημασία για το βαθμό αντιπροσωπευτικότητας του δείγματος έχει ο τρόπος επιλογής των μονάδων του. Ο τρόπος με τον οποίο εξασφαλίζεται όχι η αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος, αλλά η μεγιστοποίηση της πιθανότητας να είναι το δείγμα αντιπροσωπευτικό, είναι η «τυχαία δειγματοληψία», η οποία χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα περίπτωση.

Η λήψη των διαφόρων πληροφοριών από τις μονάδες του δείγματος, έγινε με βάση ορισμένο ερωτηματολόγιο, στο οποίο για τις επιμέρους κατηγορίες στοιχείων υπάρχουν ανάλογες ερωτήσεις. Η διατύπωση των ερωτήσεων ήταν όσο το δυνατό σαφέστερη, ώστε να μη δημιουργηθούν, ως προς την ακριβή έννοιά τους, αμφιβολίες, οι οποίες φυσικό είναι να μείωναν την ακρίβεια των αντίστοιχων απαντήσεων. Μάλιστα, για να αποφευχθούν τέτοιου είδους δυσκολίες δόθηκαν, πολλές φορές, οδηγίες για τον τρόπο συμπλήρωσής του ερωτηματολογίου, καθώς και διευκρινήσεις για κάποιους όρους που δυσκόλεψαν στην πλήρη κατανόηση κάποιων ερωτήσεων. Αξίζει να αναφερθεί πως ιδιαίτερο πρόβλημα αντιμετωπίστηκε κατά την συμπλήρωση των ερωτηματολογίων από τις γυναίκες της μουσουλμανικής μειονότητας, καθώς η μητρική τους γλώσσα είναι η τουρκική. Ως εκ τούτου, κρίθηκε αναγκαία η νοηματική απλοποίηση των ερωτήσεων, με στόχο την όσο το δυνατόν ορθολογική καταγραφή των πληροφοριών.

Τα πρωτογενή στοιχεία συγκεντρώθηκαν από δείγμα μόνιμων κατοίκων της πόλης Ξάνθη. Μέσα από την πραγματοποίηση στατιστικών μετρήσεων που έλαβαν μέρος σε πολλές έρευνες κατά καιρούς, διαπιστώθηκε πως ο ερευνητής μέσω της επιτόπιας έρευνας έχει τη δυνατότητα να καταγράψει τις απόψεις, τις επιθυμίες, τις αντιλήψεις, και τις προσδοκίες των ερωτώμενων. Με τον τρόπο αυτό, καθίσταται δυνατή η εκτίμηση της επίδρασης των προσωπικών, κοινωνικών και οικονομικών χαρακτηριστικών στην εκπαίδευση και συνεπώς και στην απασχόληση των ατόμων.

Επομένως, στη συγκεκριμένη εμπειρική μελέτη το στατιστικό δείγμα λήφθηκε από την πόλη της Ξάνθης, σε κατ' αντιστοιχία αριθμό ερωτηματολογίων με το θρησκευτικό δόγμα του κάθε ερωτώμενου. Επισημαίνεται στο σημείο αυτό πως, το προς εξέταση θέμα, όπως αναφέρθηκε και

στην εισαγωγή είναι η θέση της γυναίκας στη μουσουλμανική κοινωνία συγκριτικά με αυτή των ορθόδοξων χριστιανών γυναικών, καθώς και πως επηρεάζεται η θέση των δύο συζύγων μέσα στην οικογένεια, από το θρησκευτικό δόγμα το οποίο ασπάζονται, αλλά και η θέση των γυναικών στην αγορά εργασίας, τα οποία εξετάζονται από την πλευρά των γυναικών. Συνεπώς, το δείγμα αποτελείται από το γυναικείο πληθυσμό του δημοτικού διαμερίσματος της Ξάνθης.

Σύμφωνα με τα δεδομένα της τελευταίας απογραφής (18 Μαρτίου 2001) ο γυναικείος πληθυσμός της Ξάνθης ανέρχεται σε 23.416 άτομα. Για τη διασφάλιση της εγκυρότητας των αποτελεσμάτων καταβλήθηκε προσπάθεια το δείγμα να είναι αντιπροσωπευτικό του πληθυσμού του Δήμου Ξάνθης. Για το λόγο αυτό, ο αριθμός των ερωτηματολογίων ανέρχεται στα 200 άτομα.

Μετά την επιλογή του μεγέθους του δείγματος, προσδιορίστηκε ο αριθμός των κατοίκων γυναικείου φύλου, ώστε το δείγμα να είναι ισάξια κατανεμημένο μεταξύ των ατόμων της μουσουλμανικής κοινότητας και των χριστιανών γυναικών. Η επιλογή των κατοίκων που θα συμμετείχαν στην εν λόγω έρευνα πραγματοποιήθηκε με τυχαία δειγματοληψία και η έρευνα ολοκληρώθηκε στο διάστημα από 14/01/2009 έως 27/04/2009. Η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων έλαβε χώρα σε δημόσιους χώρους, σε χώρους εργασίας και νοικοκυριά. Οι επισκέψεις σε χώρους εργασίας ήταν επανειλημμένες και πραγματοποιήθηκαν κατά κύριο λόγο σε πρωινές ώρες, στα νοικοκυριά πραγματοποιήθηκαν κυρίως σε μη εργάσιμες μέρες και ώρες, ενώ η επίσκεψη σε δημόσιους χώρους έγινε επίσης σε μη εργάσιμες μέρες και ώρες, όταν η κίνηση ήταν αυξημένη σ' αυτούς. Σημειώνεται πως από τις γυναίκες που τους ζητήθηκε να συμμετέχουν στην έρευνα, μεγάλος αριθμός γυναικών έδωσαν αρνητική απάντηση. Συγκεκριμένα, 128 γυναίκες κάτοικοι της περιοχής απέρριψαν την πρόταση που τους έγινε για συμμετοχή τους στην έρευνα, εκ των οποίων οι 123 ήταν μουσουλμάνες στο θρήσκευμα και μόνο 5 χριστιανές. Το γεγονός αυτό αποτελεί χαρακτηριστικό στοιχείο της «κλειστής» μουσουλμανικής κοινότητας. Στην περίπτωση αυτή, σημειώνεται πως δεν υπήρξε δεύτερη επαφή μαζί τους.

5.3 Το ερωτηματολόγιο

Το ερωτηματολόγιο, που διανεμήθηκε (παρατίθεται αυτούσιο στο παράρτημα της εν λόγω εργασίας), αποτελείται από έξι μέρη και περιλαμβάνει ερωτήσεις, από τις οποίες προκύπτουν μεταβλητές που χρησιμοποιούνται για τη μελέτη των προσδιοριστικών παραγόντων, της θέσης της γυναίκας στην κοινωνία και την οικογένεια που αναφέρονται στις επόμενες παραγράφους.

Πιο συγκεκριμένα, το πρώτο μέρος περιλαμβάνει τα δημογραφικά και κοινωνικά στοιχεία των ερωτηθέντων γυναικών και απαρτίζεται από δέκα ερωτήσεις. Με λίγα λόγια, παρέχονται πληροφορίες για την ηλικία, την οικογενειακή κατάσταση, το μορφωτικό επίπεδο των γυναικών καθώς και των τέκνων τους (όταν υπάρχει), καθώς και τον αριθμό, το φύλο και τις ηλικίες των παιδιών. Επίσης, οι γυναίκες που έλαβαν μέρος στην έρευνα, ρωτήθηκαν για το έτος της ηλικίας τους κατά το οποίο σύναψαν γάμο, για τον αριθμό των ατόμων που διαμένουν μόνιμα στο σπίτι, καθώς και για το ετήσιο οικογενειακό τους εισόδημα. Ιδιαίτερα σημαντική ήταν η ερώτηση για το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα καθώς σχετίζεται άμεσα με την απασχόληση στην αγορά εργασίας. Η αγορά εργασίας και γενικότερα η απασχόληση αποτελεί το δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου.

Ειδικότερα, το δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου περιλαμβάνει την κατηγορία ερωτήσεων που αφορούν τη θέση των ερωτηθέντων γυναικών στην αγορά εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, δίνονται πληροφορίες για τη θέση των γυναικών στην κύρια εργασία τους, το φορέα εργασίας τους, το είδος της απασχόλησής τους, καθώς και το επάγγελμα των γονέων τους.

Το τρίτο μέρος του ερωτηματολογίου περιλαμβάνει τρεις στον αριθμό ερωτήσεις, που αφορούν τις καθημερινές δραστηριότητες και τις ώρες που αφιερώνει κάθε μια γυναίκα ξεχωριστά. Συγκεκριμένα, οι γυναίκες ρωτήθηκαν με ποια άτομα συναναστρέφονται συνήθως (φίλους, συγγενείς, γείτονες, ομόθρησκους, αλλόθρησκους), πόσες ώρες την ημέρα εργάζονται και πόσες απασχολούνται στις οικιακές ασχολίες.

Το αμέσως επόμενο στάδιο του ερωτηματολογίου, μέσω των ερωτήσεων που περιέχει, παραπέμπει σε πληροφόρηση για την παροχή βοήθειας στις οικιακές ασχολίες ως προς τη γυναίκα-σύζυγο και το πρόσωπο που τη βοηθάει, τη συμμετοχή των δύο συζύγων ή κάποιου άλλου ατόμου στη διαχείριση των οικονομικών, την ανατροφή των παιδιών και ό,τι δραστηριότητες είναι απαραίτητες να γίνουν όσο αφορά τα παιδιά, τις εξωτερικές και εσωτερικές δουλειές του νοικοκυριού.

Η επόμενη ομάδα ερωτήσεων θα μπορούσε να αποκαλεστεί ομάδα του «ελεύθερου χρόνου». Στο παρόν σημείο οι γυναίκες κλήθηκαν να απαντήσουν αν έχουν προσωπικό ελεύθερο χρόνο, τι ακριβώς κάνουν στο χρόνο που τυχόν έχουν και ποιος κατά τη γνώμη τους είναι αυτός που διαθέτει τον περισσότερο ελεύθερο χρόνο, οι ίδιες ή ο σύζυγός τους.

Οι ερωτήσεις που ακολουθούν δεν μπορούν να ομαδοποιηθούν σε συγκεκριμένες κατηγορίες, ως εκ τούτου θα παρουσιαστούν επιγραμματικά στην εν λόγω παράγραφο. Δυο από τις ερωτήσεις αφορούν την πεποίθηση που έχουν οι γυναίκες για το πόσο η μόρφωση επηρεάζει τη ζωή του ανθρώπου, αλλά και για το αν οι ίδιες επηρεάζονται από τη θρησκευτική τους ταυτότητα. Η

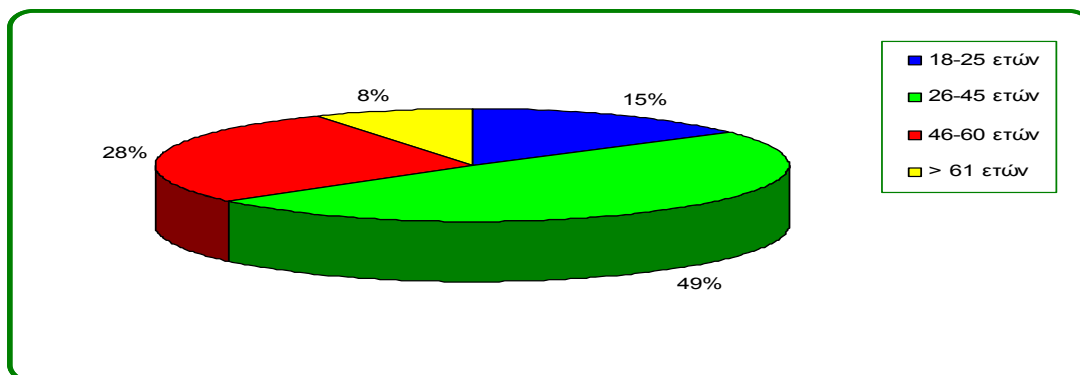
προηγούμενη ερώτηση κρίθηκε σημαντική να συμπεριληφθεί στο ερωτηματολόγιο γιατί η πόλη της Ξάνθης αποτελεί ένα ιδιαίτερο μίγμα από δυο θρησκείες, τη μουσουλμανική και τη χριστιανική. Οι υπόλοιπες ερωτήσεις αφορούν την εργασία των γυναικών, από τις οποίες ζητείται να αξιολογήσουν το επάγγελμα τους, σύμφωνα με κάποια χαρακτηριστικά (ωράριο, «φύση», περιβάλλον, αποδοχές, χρόνος), αφορούν τον τρόπο διάθεσης των χρημάτων της οικογένειας, την ικανοποίηση τους από τον κοινωνικό τους περίγυρο καθώς και τη συχνότητα επαφής με τους φίλους και τους συγγενείς τους. Η τελευταία ερώτηση αφορά το θρήσκευμα των γυναικών, η θέση της ερώτησης αυτής δεν έγινε τυχαία, τοποθετήθηκε εκεί για να μην επηρεάσει τις γυναίκες που απάντησαν αρνητικά και δύσπιστα, ώστε τα αποτελέσματα της έρευνας να είναι όσο το δυνατό πιο αξιόπιστα γίνεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο – ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ, ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΜΠΕΙΡΙΚΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

6.1 Παρουσίαση αποτελεσμάτων της έρευνας

Στη συγκεκριμένη ενότητα λαμβάνει χώρα, η παρουσίαση των αποτελεσμάτων που προέκυψαν από την εμπειρική έρευνα στο σύνολό τους, δηλαδή δεν υπήρξε διαχωρισμός των αποτελεσμάτων με βάση το θρησκευτικό δόγμα των ερωτηθέντων. Το γεγονός αυτό αποσκοπούσε στο να δοθεί μια, όσο το δυνατόν, σαφέστερη εικόνα για τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία της Ξάνθης, χωρίς να προσμετράτε (θετικά ή αρνητικά) το θρησκευτικό δόγμα των γυναικών, ως κοινωνικό διαχωριστικό μέτρο για την καταγραφή της. Επομένως, στην παρούσα ενότητα της πτυχιακής εργασίας, λαμβάνονται υπόψη οι απαντήσεις και των 200 γυναικών που έλαβαν μέρος στην έρευνα. Συγκριτική παρουσίαση και καταγραφή των αποτελεσμάτων μεταξύ των μουσουλμάνων και ορθόδοξων χριστιανών γυναικών, θα αποκωδικοποιηθούν στη συνέχεια του κεφαλαίου.

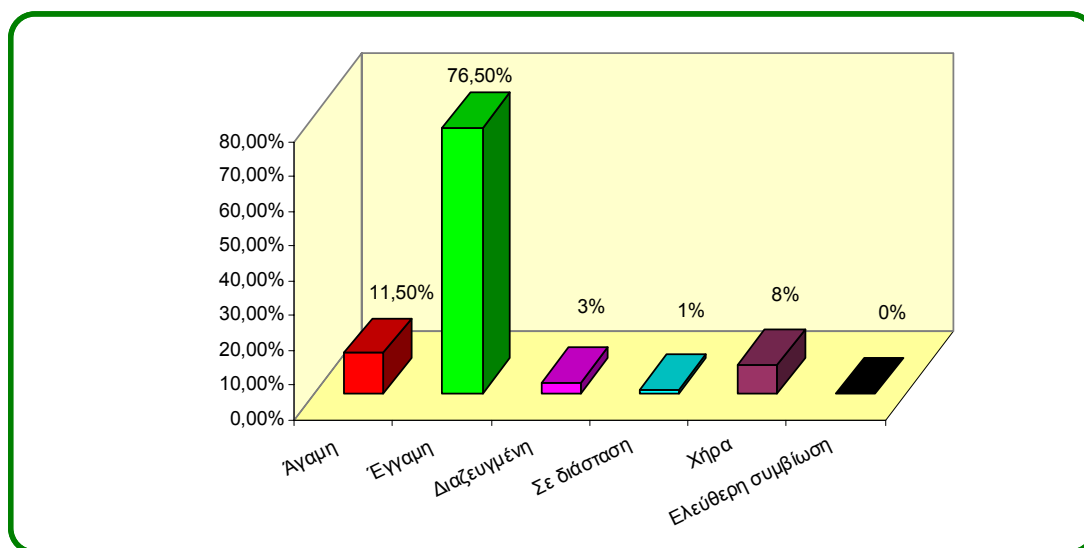
Αρχικά, παρουσιάζεται η ηλικιακή κατανομή των γυναικών που συμμετείχαν στην έρευνα. Από το σύνολο του μόνιμου πληθυσμού γυναικείου φύλου, ανεξαρτήτου θρησκευτικού δόγματος, ηλικίας 18 ετών και πάνω που συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο, το 49% (98 γυναίκες) ήταν ηλικίας από 26 έως 45 ετών, το 28% (56 γυναίκες) ήταν ηλικίας από 46 έως 60 ετών, το 15% (30 γυναίκες) ήταν ηλικίας από 18 έως 25 ετών και το 8% (16 γυναίκες) ήταν ηλικίας από 61 ετών και άνω.

Διάγραμμα 1: Ηλικιακή κατανομή ερωτηθέντων γυναικών

Σε ό,τι αφορά την οικογενειακή κατάσταση των ερωτηθέντων γυναικών, το 76,5% (153 γυναίκες) ήταν έγγαμες, το 11,5% (23 γυναίκες) ήταν άγαμες, το 8% (16 γυναίκες) ήταν χήρες, το

3% (6 γυναίκες) ήταν διαζευγμένες, το 1% (2 γυναίκες) ήταν σε διάσταση, ενώ καμία γυναίκα δεν συμβίωνε ελεύθερα

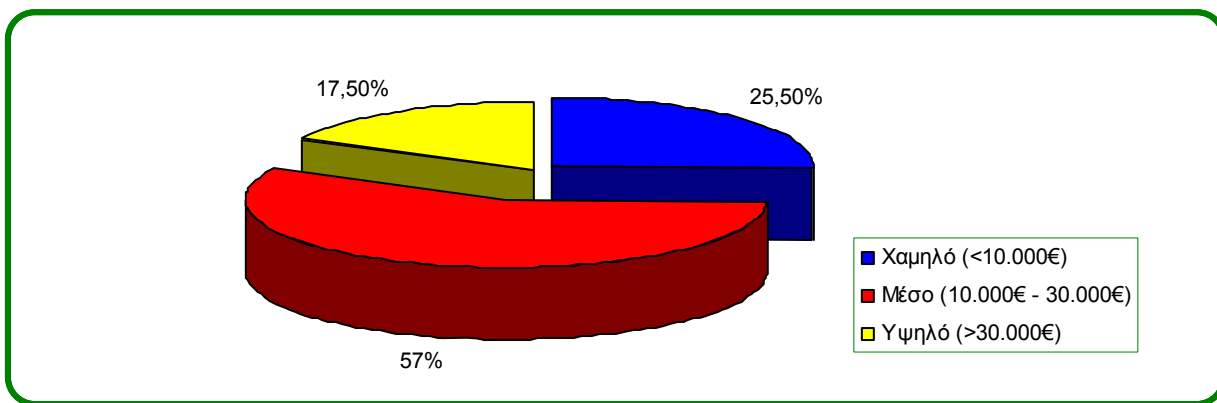

Διάγραμμα 2: Γυναίκες ανά οικογενειακή κατάσταση

Οι δυο επόμενες ερωτήσεις του ερωτηματολογίου δεν ήταν κλειστές, όπως οι προηγούμενες, αλλά ανοικτές. Δηλαδή, οι ερωτηθέντες γυναίκες κλήθηκαν να συμπληρώσουν, αρχικά, πόσο ετών είχαν κάνει τον γάμο τους, εφόσον είχαν κάνει κάποιο γάμο κατά το παρελθόν, και επιπλέον πόσα άτομα διαμένουν στη μόνιμη κατοικία τους, επί μονίμου βάσεως. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, η μέση ηλικία των γυναικών του δείγματος κατά την οποία είχαν συνάψει γάμο παρουσιάζεται παρακάτω.

Ο πρώτος μέσος όρος που υπολογίστηκε, αφορούσε τη μέση ηλικία των γυναικών, οι οποίες είχαν κάνει κατά το παρελθόν ένα γάμο, και βρέθηκε 21,1751 έτη. Ο δεύτερος μέσος όρος που υπολογίστηκε ήταν ο αριθμός των ατόμων που διαμένουν μόνιμα στην οικία των ερωτώμενων γυναικών και ήταν 3,75 άτομα.

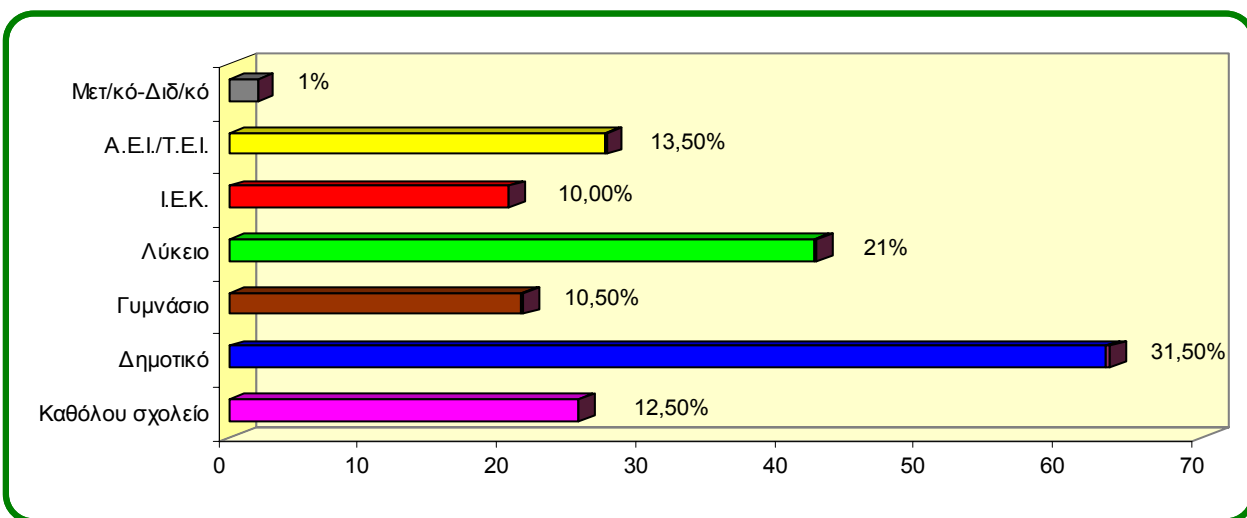
Οι ερωτηθέντες γυναίκες που κλήθηκαν να συμπληρώσουν στο ερωτηματολόγιο απάντησαν και στην ερώτηση σχετικά με το ετήσιο οικογενειακό τους εισόδημα. Το ετήσιο εισόδημα της οικογένειας, με βάση τις απαντήσεις που δόθηκαν ήταν: το 57% (114 γυναίκες) για διέθετε μέσο ετήσιο οικογενειακό εισόδημα από 11.000€ έως 30.000€, 25,5% (51 γυναίκες) αποτελούσε μέλος οικογενειών με εισόδημα χαμηλότερο των 10.000€ ετησίως και τέλος το 17,5% (35 γυναίκες) δήλωσε πως η οικογένειά τους διέθετε εισόδημα άνω των 30.000€.

Διάγραμμα 3: Ετήσιο οικογενειακό εισόδημα

Στη συνέχεια εξετάζεται το μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων γυναικών του δείγματος, χωρίς να γίνεται διαχωρισμός των αποτελεσμάτων με βάση το θρησκευτικό δόγμα που πιστεύεται.

Στην εν λόγω ερώτηση της επιτόπιας έρευνας, σχετικά με το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων γυναικών που συμμετείχαν, βρέθηκε πως το μεγαλύτερο ποσοστό 31,5% (63 γυναίκες), ανήκε στις απόφοιτες δημοτικού. Η δεύτερη μεγαλύτερη συχνότητα που βρέθηκε, ήταν 21% (42 γυναίκες), οι οποίες δήλωσαν πως ήταν απόφοιτες Λυκείου. Το αμέσως επόμενο ποσοστό, 13,5% (27 γυναίκες), εντοπίστηκε στις απόφοιτες Α.Ε.Ι/Τ.Ε.Ι. Εν συνεχεία, η ομάδα των γυναικών που δεν είχε λάβει καμία μόρφωση βρέθηκε με 12,5% (25 γυναίκες). Τα δυο επόμενα ποσοστά που καταγράφηκαν ήταν 10,5% (21 γυναίκες) και 10% (20 γυναίκες) για τις απόφοιτες Γυμνασίου και Ι.Ε.Κ. αντίστοιχα. Τέλος, το μικρότερο ποσοστό αντιπροσωπεύει τις γυναίκες που ήταν κάτοχοι Διδακτορικού ή Μεταπτυχιακού τίτλου, το οποίο ήταν 1% (2 γυναίκες).

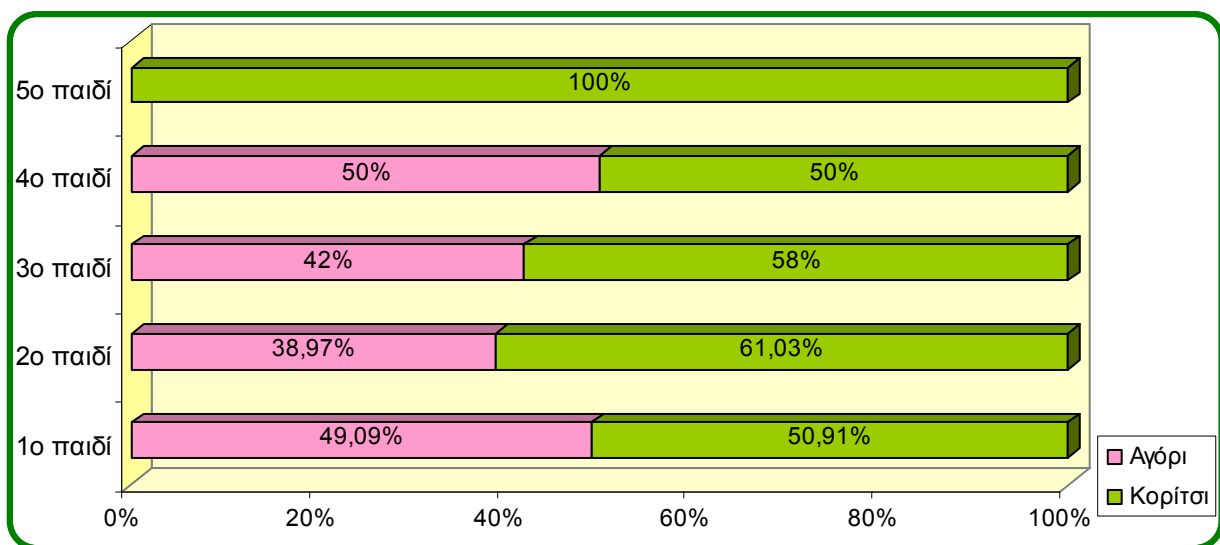

Διάγραμμα 4: Ερωτώμενες γυναίκες κατά μορφωτικό επίπεδο

Η επόμενη ερώτηση στην οποία κλήθηκαν να απαντήσουν οι γυναίκες που έλαβαν μέρος στην έρευνα, ήταν ανοικτή ερώτηση, όπως ακριβώς και οι ερωτήσεις 3 και 4 που προηγήθηκαν. Η συγκεκριμένη ερώτηση απαντήθηκε μόνο από τις γυναίκες που είχαν κάνει παιδιά και αφορούσε τον αριθμό των τέκνων που είχε κάθε γυναίκα. Κατά συνέπεια, ήταν απαραίτητο για την ανάλυση να βρεθεί ο μέσος όρος των τέκνων κάθε γυναίκας, ο οποίος βρέθηκε πως ήταν 2,2711 παιδιά.

Συνεχίζοντας την περιγραφή των αποτελεσμάτων, σημειώνεται πως και η επόμενη ερώτηση ανήκε στην κατηγορία των ανοικτών ερωτήσεων. Η παρούσα ερώτηση, αφορούσε την ηλικία των ερωτηθέντων γυναικών. Οι συμμετέχουσες στην έρευνα βρέθηκε πως είχαν από 1 έως και 5 παιδιά. Ο μέσος όρος της ηλικίας του πρώτου παιδιού ήταν 21,1747 ετών, του δεύτερου 20,1838 ετών, του τρίτου 23,14,29 ετών, του τέταρτου 21,7 και τέλος του πέμπτου ήταν 20,5 ετών.

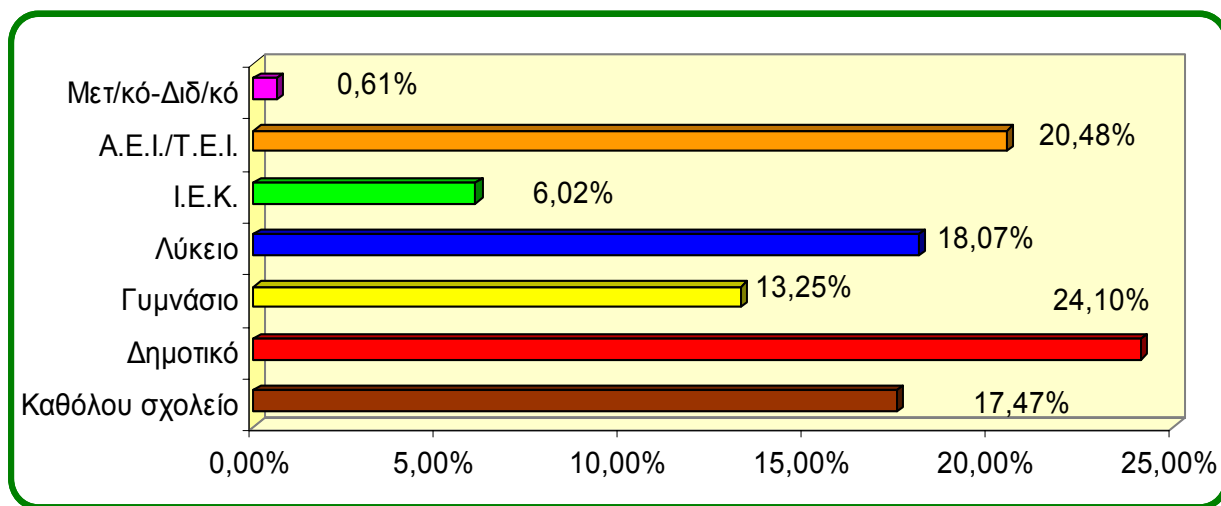
Μετά την ανοιχτή ερώτηση που τέθηκε στις ερωτώμενες, σχετικά με τον αριθμό των παιδιών που διαθέτουν, η επόμενη ερώτηση αφορούσε το φύλο τους. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν ήταν ως εξής: το πρώτο παιδί σε ποσοστιαίες μονάδες ήταν 50,91% (84 κορίτσια), ενώ τα αγόρια ήταν 49,09% (81 αγόρια). Το δεύτερο παιδί ήταν 61,03% (83 κορίτσια) και τα αγόρια ήταν 38,97% (53 αγόρια). Το τρίτο παιδί ήταν 58% (29 κορίτσια) και 42% (21 αγόρια). Το τέταρτο παιδί αριθμητικά βγήκε ίσο, δηλαδή 10 αγόρια και 10 κορίτσια, ποσοστιαία αυτό αναλογεί στο 50%. Και τέλος, όσο αφορά το πέμπτο παιδί, μετά την καταγραφή βρέθηκαν 4 κορίτσια (100%) και καθόλου αγόρια (0%).

Διάγραμμα 5: Φύλο τέκνων των γυναικών

Η επόμενη ερώτηση του ερωτηματολογίου είχε να κάνει και αυτή με τα παιδιά των γυναικών, και συγκεκριμένα με το μορφωτικό τους επίπεδο. Στην συνέχεια θα παρουσιαστούν οχτώ διαγράμματα, από τα οποία στα πέντε πρώτα θα συμπεριλαμβάνονται όλες οι ηλικίες των παιδιών, δηλαδή και τα παιδιά κάτω των 18 ετών. Αυτά που θα ακολουθήσουν μετά τα πέντε πρώτα θα αφορούν τα παιδιά των ερωτώμενων γυναικών που είναι ενήλικα, δηλαδή τα παιδιά που κανονικά θα έπρεπε να έχουν ολοκληρώσει μέχρι και την δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

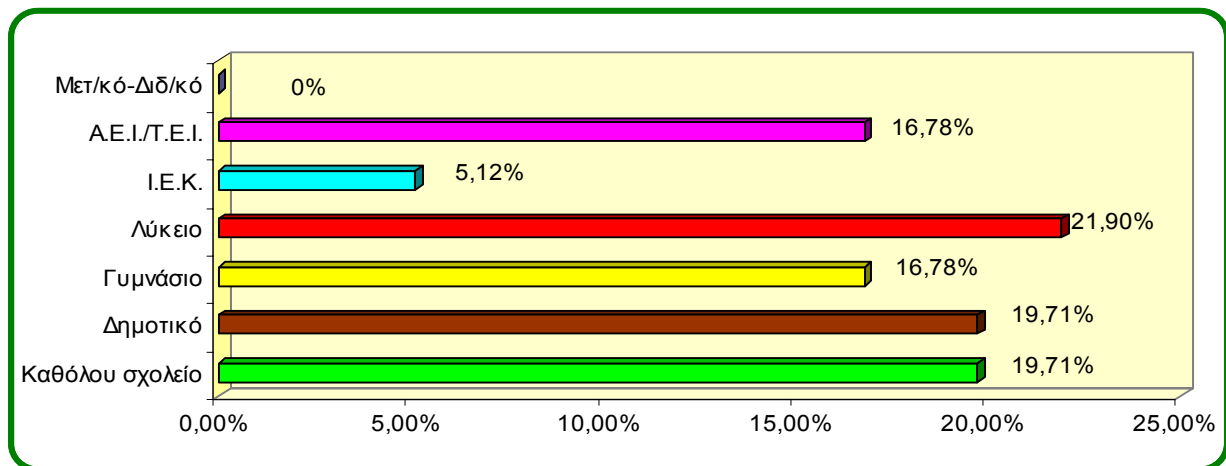
Ξεκινώντας με το μορφωτικό επίπεδο του πρώτου παιδιού, φαίνεται από το διάγραμμα πως τα παιδιά που έχουν πάρει απολυτήριο Δημοτικού σχολείου φτάνουν το 24,1% (40 παιδιά). Ακολουθούν εκείνα τα παιδιά που ήταν απόφοιτοι Α.Ε.Ι./Τ.Ε.Ι., με 20,48% (34 παιδιά) και εκείνα που είχαν τελειώσει το Λύκειο, με 18,07% (30 παιδιά). Στη συνέχεια το 13,25% (22 παιδιά) των παιδιών ήταν απόφοιτοι Γυμνασίου και το 6,02% (10 παιδιά) ήταν απόφοιτοι Ι.Ε.Κ. Το τελευταίο ποσοστό αντιστοιχεί σε ένα παιδί το οποίο ήταν πτυχιούχος ή Μεταπτυχιακού ή Διδακτορικού, με 0,61%.

Διάγραμμα 6.1: Μορφωτικό επίπεδο πρώτου παιδιού

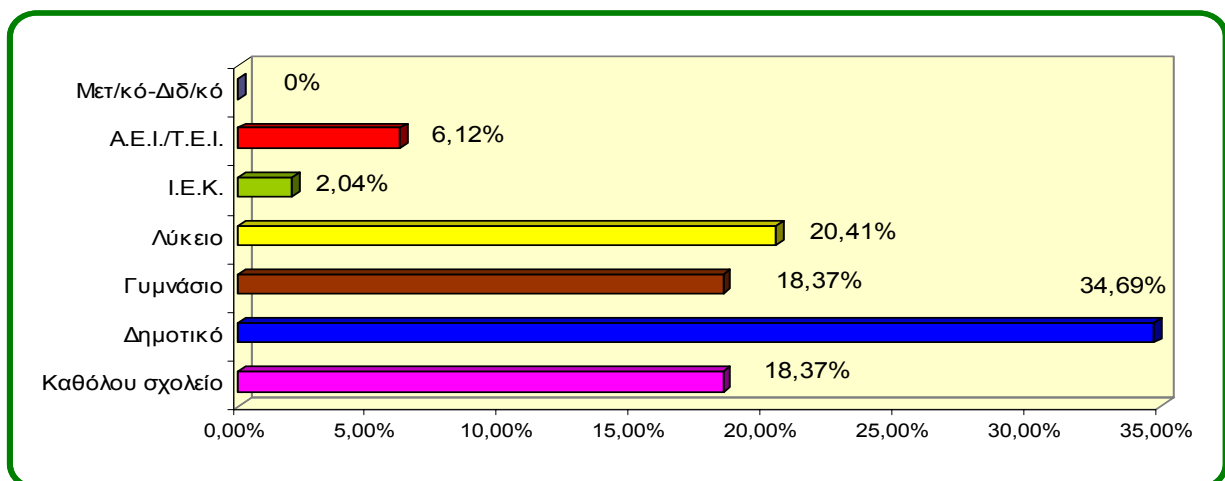
Το παρακάτω διάγραμμα παρουσιάζει το μορφωτικό επίπεδο του δεύτερου παιδιού των γυναικών. Πτυχιούχοι Λυκείου σε αυτό το διάγραμμα ήταν 30 παιδιά, με ποσοστό 21,9%. Τα επόμενα δυο ποσοστά ήταν ισόποσα, με 19,71% (27 παιδιά), δηλαδή αφορούσαν απόφοιτους Δημοτικού και εκείνα τα παιδιά που δεν πήγαν καθόλου σχολείο. Στη συνέχεια, απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Α.Ε.Ι./Τ.Ε.Ι.) ήταν το 16,78% (23 παιδιά), το ίδιο ποσοστό είχαν και τα παιδιά που είχαν αποφοιτήσει από το Γυμνάσιο. Το τελευταίο ποσοστό ήταν 5,12% (7 παιδιά), τα

οποία είχαν αποφοιτήσει από το Ι.Ε.Κ., κανένα παιδί δεν βρέθηκε να είχε είτε Μεταπτυχιακό, είτε Διδακτορικό.

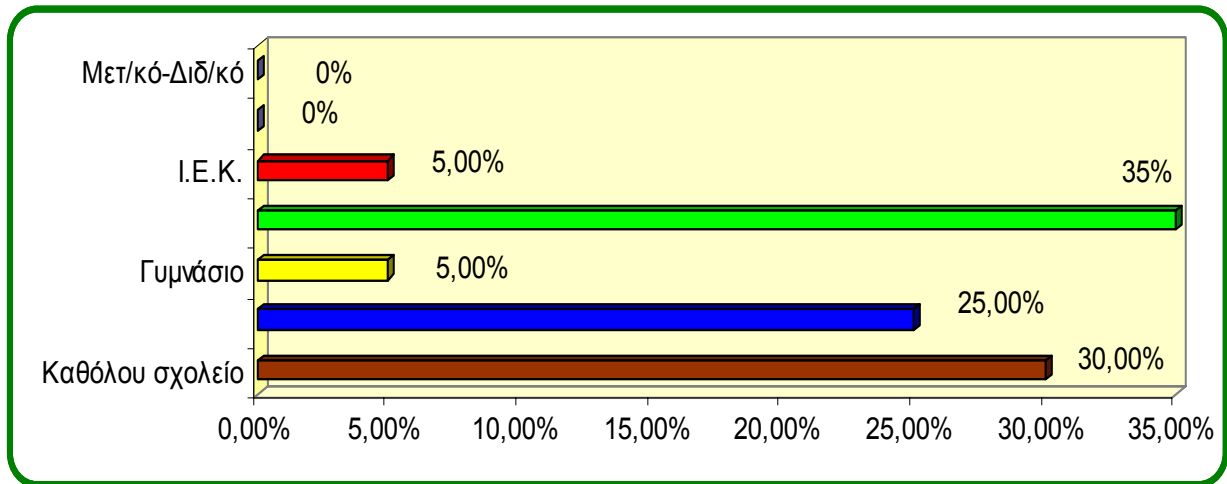
Διάγραμμα 6.2: Μορφωτικό επίπεδο δεύτερου παιδιού

Είναι ιδιαίτερα αξιοσημείωτο πως τα τρίτα παιδιά των οικογενειών ήταν απόφοιτοι του Δημοτικού, με 34,69% (17 παιδιά). Δεύτερα έρχονται τα παιδιά που ήταν απόφοιτοι Λυκείου, με 20,41% (10 παιδιά). Τα δυο επόμενα ποσοστά ήταν ίδια με ποσοστό 18,37% (9 παιδιά), τα οποία δεν είχαν παρακολουθήσει ούτε μια τάξη του Δημοτικού και αυτά που είχαν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση. Απόφοιτοι Α.Ε.Ι., ή Τ.Ε.Ι. ήταν μόνο 3 παιδιά, με ποσοστό 6,12% και 1 παιδί είχε τελειώσει Ι.Ε.Κ. Και πάλι κανένας δεν βρέθηκε αν ήταν απόφοιτος Μεταπτυχιακού ή Διδακτορικού.

Διάγραμμα 6.3: Μορφωτικό επίπεδο τρίτου παιδιού

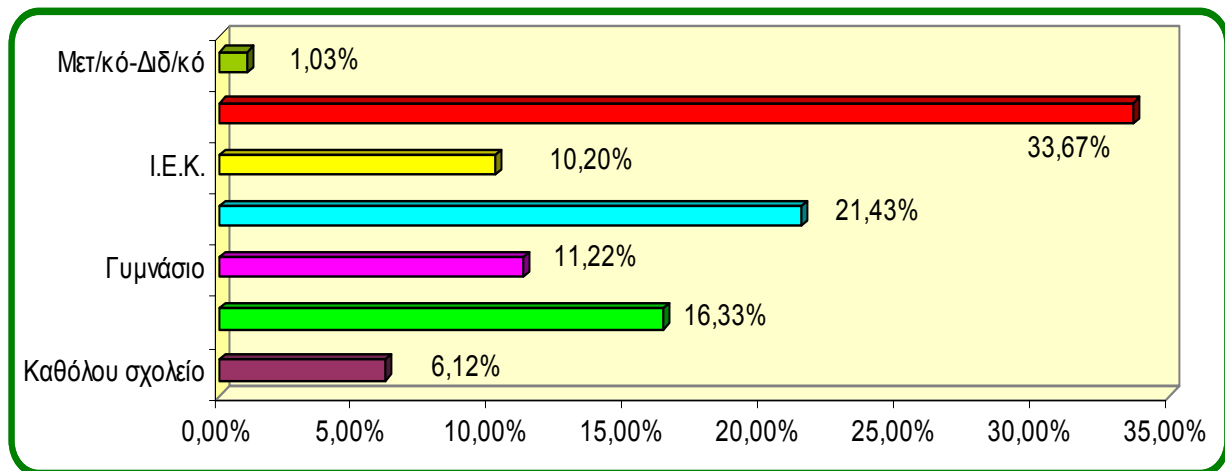
Στη συνέχεια, το διάγραμμα 6.4 παρουσιάζει το μορφωτικό επίπεδο του τέταρτου παιδιού, στα οποία συμπεριλαμβάνονται τόσο τα ανήλικα όσο και τα ενήλικα. Το μεγαλύτερο ποσοστό ήταν το 35% (7 παιδιά), το οποίο αφορά τα παιδιά που τελείωσαν την δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Το αμέσως επόμενο ποσοστό ήταν το 30% (6 παιδιά), τα οποία δεν πήγαν καθόλου σχολείο. Συνεχίζοντας, 5 παιδιά ήταν απόφοιτοι Δημοτικού, με 25% και τέλος 5% (1 παιδί) των παιδιών είχαν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση, αλλά και πτυχιούχοι Ι.Ε.Κ.

Διάγραμμα 6.4: Μορφωτικό επίπεδο τέταρτου παιδιού

Το πέμπτο παιδί των γυναικών που πήραν μέρος στην παρούσα έρευνα ήταν σε αριθμό πολύ μικρά και συγκεκριμένα τέσσερα, κατά συνέπεια δεν είναι απαραίτητο να γίνει διάγραμμα, τα ποσοστά μπορούν απλά να αναφερθούν. Τα δυο από τα τέσσερα παιδιά (50%) ήταν απόφοιτοι Δημοτικού και ένα (25%) δεν πήγε καθόλου σχολείο, και άλλο ένα ήταν πτυχιούχος Α.Ε.Ι./Τ.Ε.Ι.

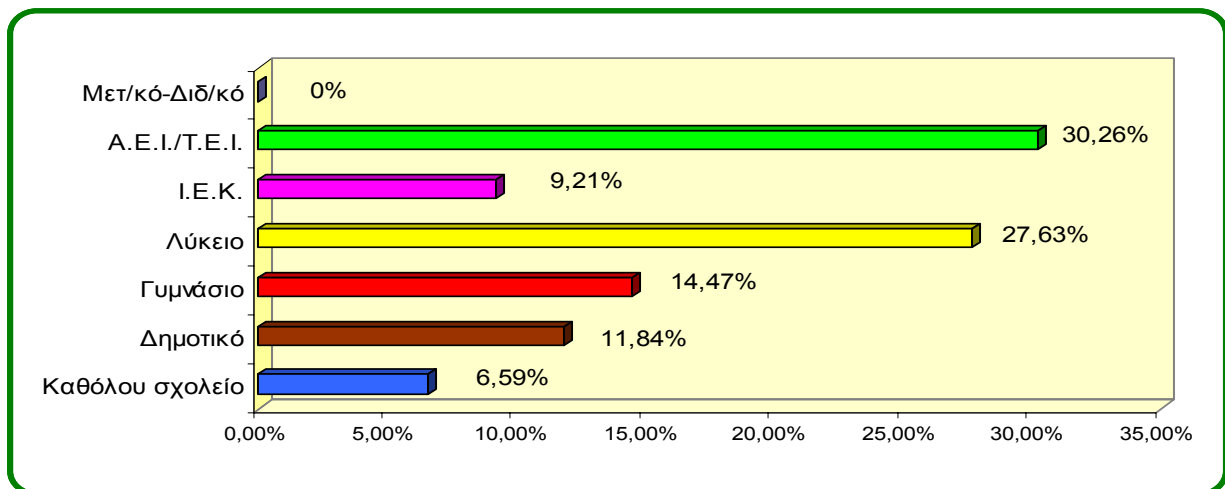
Το πρώτο παιδί των συμμετεχόντων γυναικών στην έρευνα εμφάνισε μορφωτικό επίπεδο ως εξής: το 33,67% (33 παιδιά) βρέθηκε πως ήταν απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, είτε Α.Ε.Ι., είτε Τ.Ε.Ι., το δεύτερο μεγαλύτερο ποσοστό ήταν το 21,43% (21 παιδιά), το οποία είχαν ολοκληρώσει τη δεύτερη βαθμίδα εκπαίδευσης, το Λύκειο, ακολουθούν τα παιδιά που ήταν απόφοιτοι Δημοτικού με ποσοστιαία μονάδα 16,33% (16 παιδιά). Συνεχίζοντας την παρουσίαση των αποτελεσμάτων αναφέρεται πως τα δυο επόμενα ποσοστά ήταν αρκετά κοντινά μεταξύ τους, 11,22% (11 παιδιά) και 10,2% (10 παιδιά), από τα οποία τα πρώτα ήταν απόφοιτοι Γυμνασίου και τα δεύτερα απόφοιτοι Ι.Ε.Κ. Τέλος, βρέθηκε πως καμία μόρφωση δεν πήραν 6 παιδιά, που ποσοστιαία αντιστοιχεί στο 6,12%, ενώ στην ανώτερη βαθμίδα εκπαίδευσης βρέθηκε ένα μόνο παιδί το οποίο ήταν πτυχιούχος ή Μεταπτυχιακού ή Διδακτορικού, με ποσοστό 1,03%.

Διά

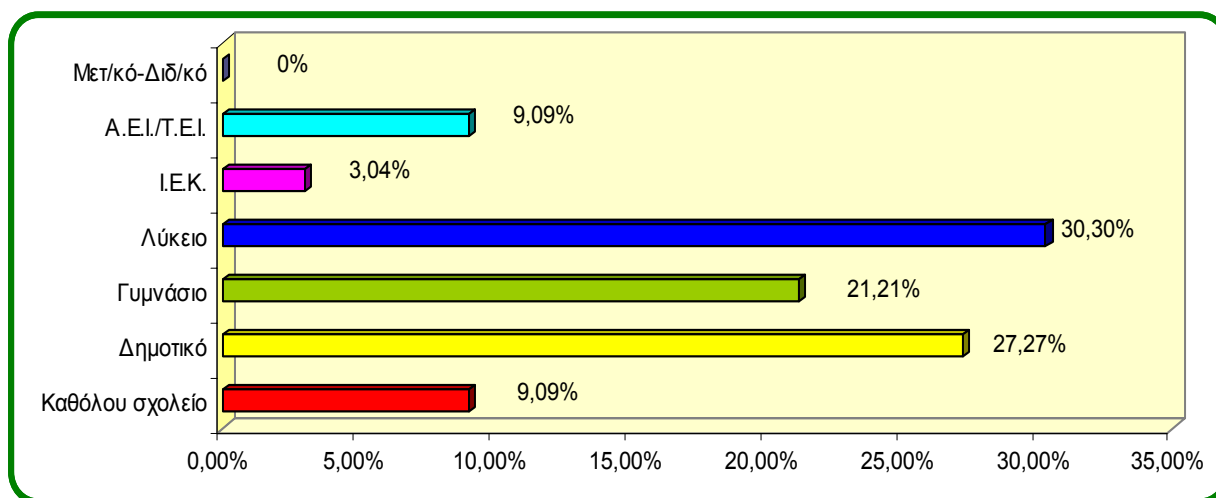
γγραμμα 6.5: Μορφωτικό επίπεδο πρώτου παιδιού άνω των 18 ετών

Το μορφωτικό επίπεδο του δεύτερου ενήλικου παιδιού δεν παρουσιάζει διαφορές στη σειρά των δυο πρώτων μεγαλύτερων συχνοτήτων. Με λίγα λόγια οι δυο πρώτες συχνότητες ήταν τα Α.Ε.Ι./Τ.Ε.Ι. και το Λύκειο, με ποσοστά 30,26% (23 παιδιά) και 27,63% (21 παιδιά), αντίστοιχα. Ακολουθούν τα τέκνα που είχαν τελειώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση, το Γυμνάσιο, με 14,47% (11 παιδιά), αυτά που είχαν αποφοιτήσει από το Δημοτικό, με 11,84% (9 παιδιά), αυτά που ήταν απόφοιτοι Ι.Ε.Κ. με ποσοστό 9,21% (7 παιδιά). Τα δυο τελευταία καταγραφέντα ποσοστά αφορούσαν και πάλι, όπως στο προηγούμενο διάγραμμα, αυτά που δεν είχαν πάει καθόλου σχολείο, με 6,59% (5 παιδιά) και τέλος κανένα παιδί δεν βρέθηκε να ήταν πτυχιούχος είτε Μεταπτυχιακού, είτε Διδακτορικού.

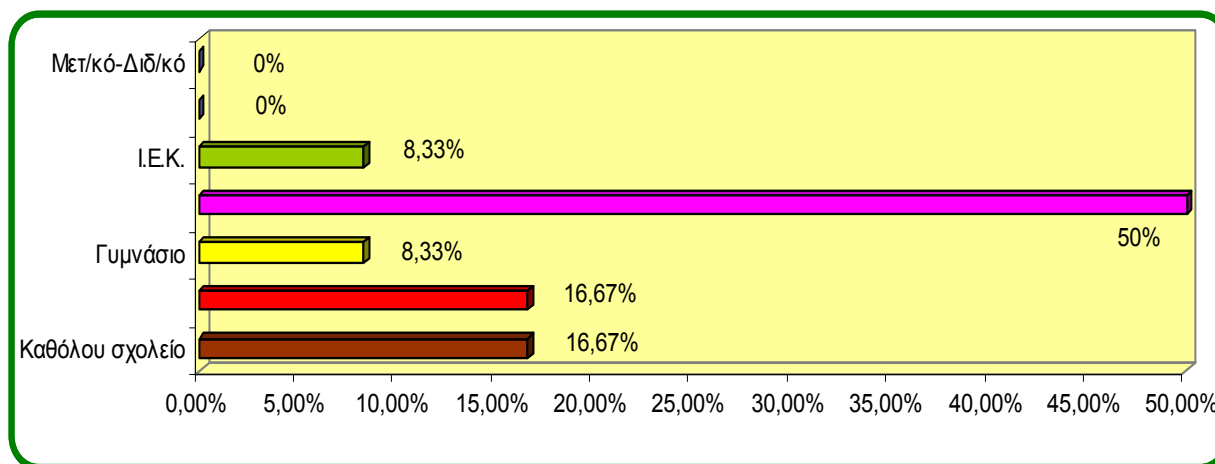
Διάγραμμα 6.6: Μορφωτικό επίπεδο του δεύτερου παιδιού άνω των 18 ετών

Αξιοσημείωτο σε αυτό το διάγραμμα είναι, όχι το πρώτο ποσοστό που υπολογίστηκε, το 30,3% (10 παιδιά), τα οποία είχαν ολοκληρώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση, αλλά το δεύτερο και τρίτο ποσοστό, δηλαδή το 27,27% (9 παιδιά) των παιδιών που είχαν ολοκληρώσει την εκπαίδευση του στο Δημοτικό σχολείο και το 21,21% (7 παιδιά) την ολοκλήρωσε στο Γυμνάσιο. Φυσικά και το 9,09% (3 παιδιά), τα οποία δεν πήγαν ποτέ σχολείο. Τελειώνοντας, και πάλι 3 παιδιά, 9,09%, ήταν απόφοιτοι Α.Ε.Ι./Τ.Ε.Ι., ενώ σε Ι.Ε.Κ. ολοκλήρωσε μόνο ένα παιδί, 3,04%.

Διάγραμμα 6.7: Μορφωτικό επίπεδο του τρίτου παιδιού άνω των 18 ετών

Καθώς συνεχίζεται η παρουσίαση των αποτελεσμάτων σχετικά με το μορφωτικό επίπεδο των παιδιών, φαίνεται πολύ ξεκάθαρα πως τα παιδιά τέταρτα δεν ήταν τόσο καταρτισμένα όσο τα δυο πρώτα. Γίνεται κατά συνέπεια φανερό πως το 50% (6 παιδιά) ήταν απόφοιτοι Λυκείου, το 16,67% (2 παιδιά) ήταν τόσο απόφοιτοι Δημοτικού, όσο και δεν είχαν πάει καθόλου σχολείο.

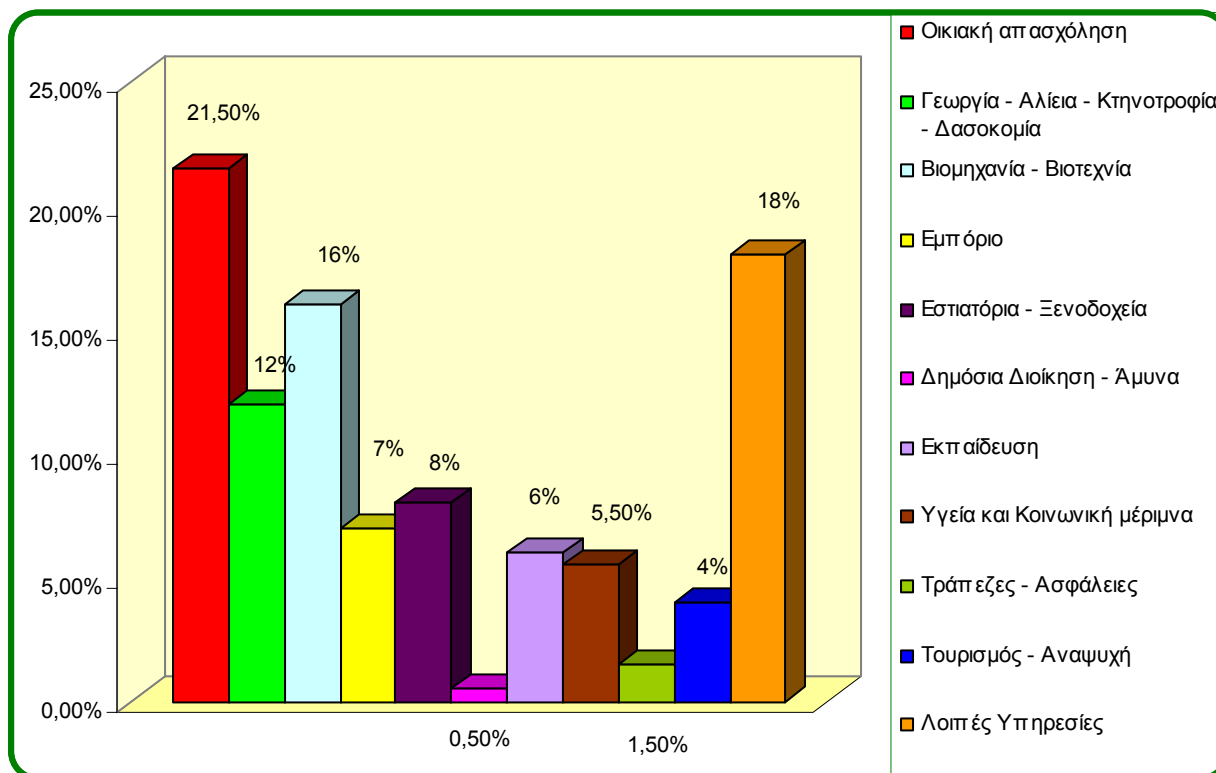

Διά

γραμμά 6.8: Μορφωτικό επίπεδο του τέταρτου παιδιού άνω των 18 ετών

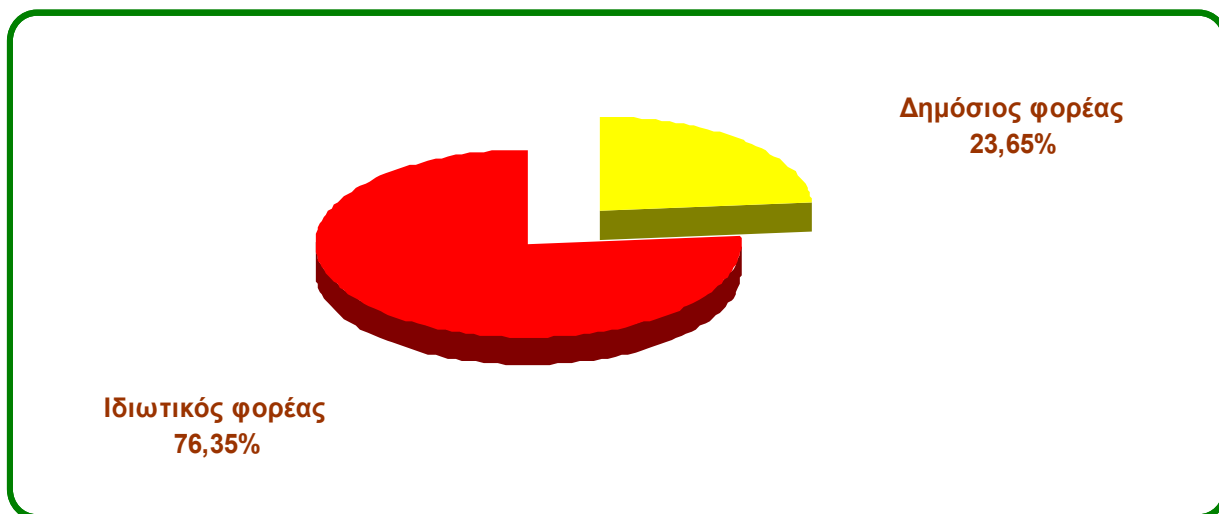
Οι γυναίκες που είχαν πέντε ενήλικα παιδιά ήταν μόνο δυο, και ως εκ τούτου θεωρήθηκε περιττό να γίνει διάγραμμα. Γνωστοποιείται όμως πως ένα από αυτά δεν είχε πάει καθόλου σχολείο, ενώ το άλλο ήταν πτυχιούχος Α.Ε.Ι./Τ.Ε.Ι.

Στο ραβδόγραμμα 7 παρουσιάζεται αναλυτικά το επάγγελμα των 200 γυναικών που πήραν μέρος στην έρευνα. Οι κατηγορίες που εμφανίζονται στο παραπάνω σχήμα έχουν παρθεί από την κατηγοριοποίηση που χρησιμοποιεί η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία. Παρ' όλα αυτά δεν βρίσκονται όλα τα επαγγέλματα της ΕΣΥΕ, διότι δεν βρέθηκε καμία γυναίκα σε κάποιες από αυτές τις μεγάλες κατηγορίες. Αρχικά, διαπιστώνεται πως το μεγαλύτερο ποσοστό εμφανίζεται σε εκείνες τις γυναίκες που δεν απασχολούνταν σε καμία εργασία, με 21,5% (43 γυναίκες). Η επόμενη μεγαλύτερη κατηγορία που υπολογίστηκε είναι οι «λοιπές υπηρεσίες», όπου περιλαμβάνονται επαγγέλματα, όπως υπάλληλοι εμπορικών καταστημάτων, καθαρίστριες κτλ, με 18% (36 γυναίκες). Ακολουθούν οι γυναίκες που απασχολούνταν στη βιομηχανία ή βιοτεχνία, με 16% (32 γυναίκες), οι γυναίκες που εργάζονταν στην πρωτογενή παραγωγή, με 12% (24 γυναίκες), οι γυναίκες που ήταν υπάλληλοι σε ξενοδοχεία ή εστιατόρια, με 8% (16 γυναίκες). Συνεχίζοντας την αναλυτική περιγραφή των αποτελεσμάτων έρχονται οι γυναίκες που ήταν ελεύθεροι επαγγελματίες, με 7% (14 γυναίκες), εκείνες που ήταν εκπαιδευτικοί, με 6% (12 γυναίκες), αυτές που είτε ως δημόσιοι υπάλληλοι, είτε ως ιδιωτικοί, η κύρια εργασία του είχε να κάνει με την Υγεία και την Κοινωνική μέριμνα, με 5,5% (11 γυναίκες). Φτάνοντας προς το τέλος της περιγραφής και επομένως και στα επαγγέλματα που συγκέντρωσαν τις μικρότερες συχνότητες, αναφέρεται πως 8 γυναίκες (4%) εργάζονταν στον τουρισμό, 3 γυναίκες (1,5%) ήταν τραπεζικοί υπάλληλοι και 1 γυναίκα (0,5%), ήταν δημόσιος υπάλληλος, είτε στη Δημόσια Διοίκηση, είτε στην Άμυνα.

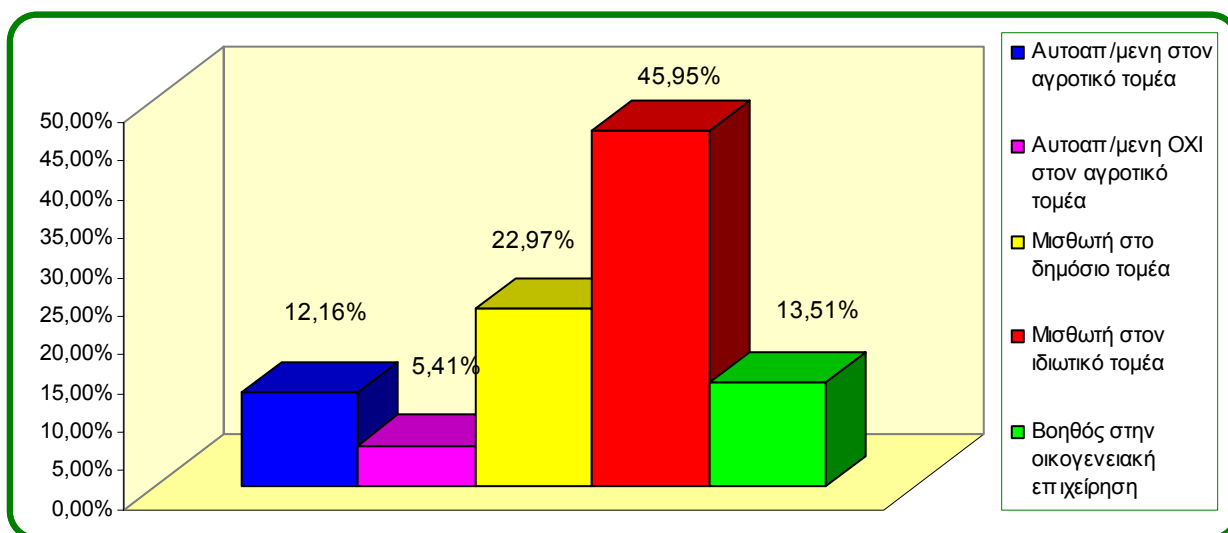
Διάγραμμα 7: Επάγγελμα γυναικών

Η δωδέκατη ερώτηση του ερωτηματολογίου αφορούσε το φορέα εργασίας, στον οποίον απασχολούνταν οι ερωτώμενες γυναίκες. Όπως φαίνεται, και από το παραπάνω διάγραμμα το 76,35% (113 γυναίκες), εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα. Ενώ οι υπόλοιπες (35 γυναίκες) αντιπροσωπεύουν το 23,65% και εργάζονται στον δημόσιο τομέα.

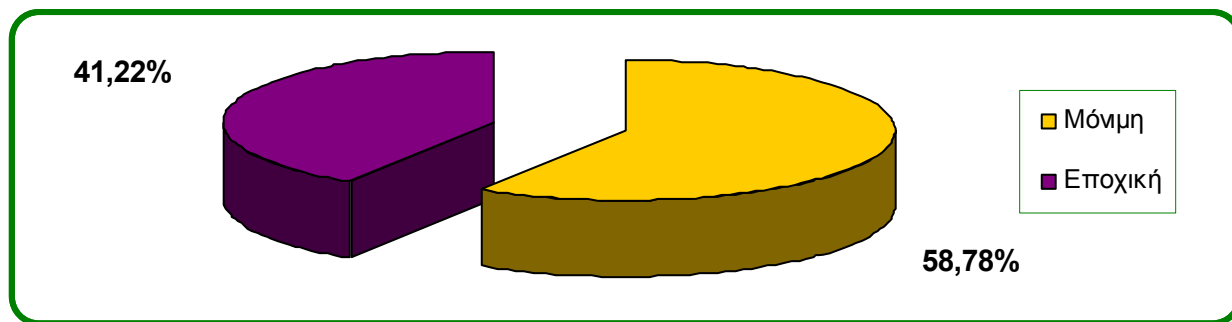
Διάγραμμα 8: Φορέας εργασίας

Αφού οι γυναίκες, που δέχτηκαν να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο, απάντησαν στην ερώτηση σχετικά με το φορέα εργασίας, στη συνέχεια κλήθηκαν να απαντήσουν και ποια η ακριβής τους θέση στην κύρια εργασία. Το πρώτο και συντριπτικό ποσοστό που συγκεντρώθηκε στην παρούσα ερώτηση ήταν το 45,95% (68 γυναίκες), το οποίο και αντιστοιχούσε στην απάντηση «μισθωτή στον ιδιωτικό τομέα». Ακολουθούν οι γυναίκες που απασχολούνται στον δημόσιο τομέα με ποσοστό 22,97% (34 γυναίκες), έπειτα η τρίτη καταγραφέντα συχνότητα που σημειώθηκε ήταν 13,51% (20 γυναίκες), οι οποίες εργαζόταν σαν βοηθός στην οικογενειακή επιχείρηση. Τα δυο τελευταία ποσοστά ήταν τα 12,16% (18 γυναίκες) και 5,41% (8 γυναίκες), τα οποία αντιστοιχούν σε γυναίκες που εργάζονταν ως αυτοαπασχολούμενες στον αγροτικό τομέα και αυτοαπασχολούμενες όχι στον αγροτικό τομέα.

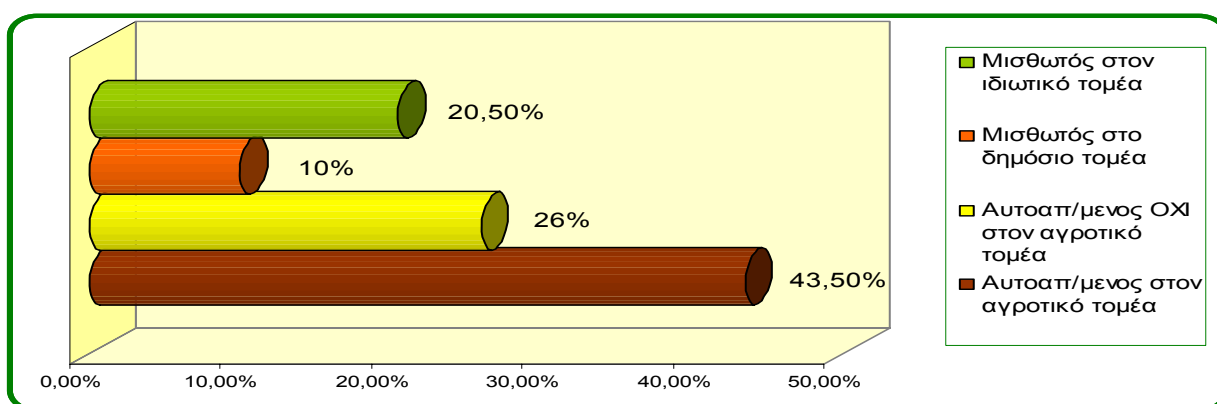
Διάγραμμα 9: Θέση στην κύρια εργασία

Η επόμενη ερώτηση είχε να κάνει με το είδος της εργασίας των γυναικών που έλαβαν στην παρούσα έρευνα. Διαγραμματικά, όπως γίνεται φανερό το 58,78% (87 γυναίκες) και το 41,22% (61 γυναίκες) απασχολούνται σε μόνιμη και εποχική εργασία αντίστοιχα.

Διάγραμμα 10: Είδος εργασίας

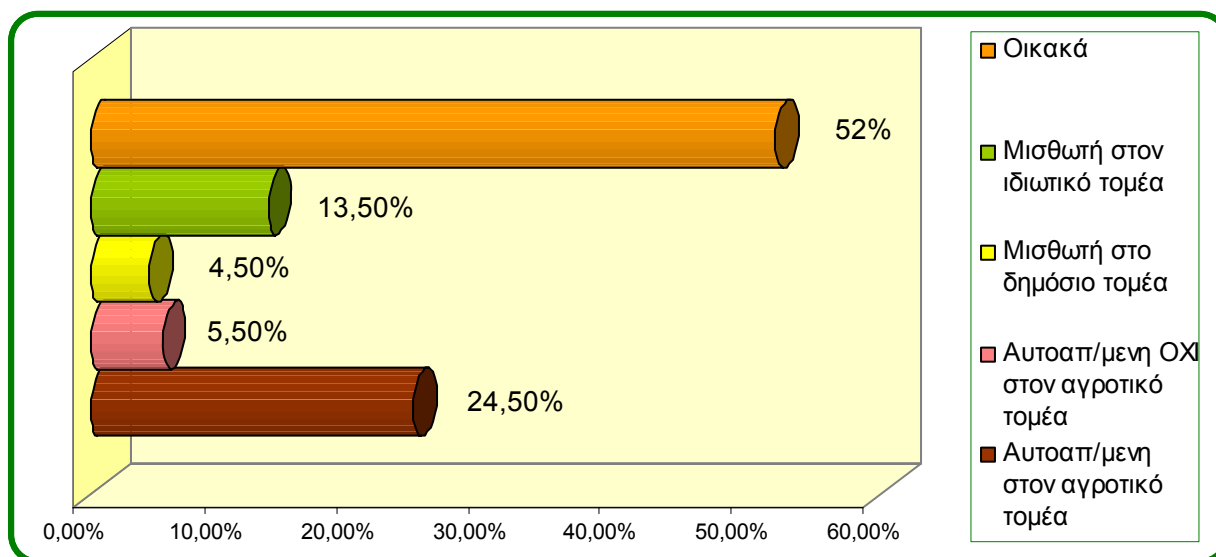
Η παρούσα ερώτηση που παρουσιάζεται αφορά το επάγγελμα των γονέων της ερωτηθείσας γυναίκας, που συμμετείχε στην έρευνα. Αρχικά, στο διάγραμμα 11.1, περιγράφεται το επάγγελμα του πατέρα. Όπως φαίνεται την κυρίαρχη θέση στα επαγγέλματα παίρνουν αυτά που έχουν να κάνουν με τον αγροτικό τομέα. Λέγοντας αγροτικό τομέα περιλαμβάνεται, εκτός από τη γεωργία και η κτηνοτροφία, καθώς και κάποια άλλα, όπως είναι αυτά του ψαρά και του μελισσοκόμου. Ο αγροτικός τομέας ήταν κυρίαρχος με ποσοστό 43,5% (87 άνδρες). Το αμέσως επάγγελμα που καταγράφηκε ήταν αυτό του αυτοαπασχολούμενου, όχι όμως στον αγροτικό τομέα, με ποσοστό 26% (52 άνδρες). Έπειτα, περίπου στο ίδιο ποσοστό εμφανίστηκε αυτό του μισθωτού στον ιδιωτικό τομέα, με 20,5% (41 άνδρες) και η τελευταία συχνότητα, με πολύ μικρή κατανομή, ήταν αυτή του δημόσιου υπαλλήλου, με 10% (20 άνδρες). Άξιο μνείας, είναι το γεγονός πως, σαν αγροτική περιοχή η Ξάνθη, εμφάνισε σχεδόν κατά το ήμισυ άνδρες απασχολούμενους στον πρωτογενή τομέα.

Διάγραμμα 11.1: Επάγγελμα του πατέρα των ερωτώμενων

Εύλογα, το αμέσως επόμενο διάγραμμα που θα αναλυθεί είναι αυτό που παρουσιάζει το επάγγελμα της μητέρας των γυναικών. Πάνω από τις μισές μητέρες των γυναικών φαίνεται πως δεν

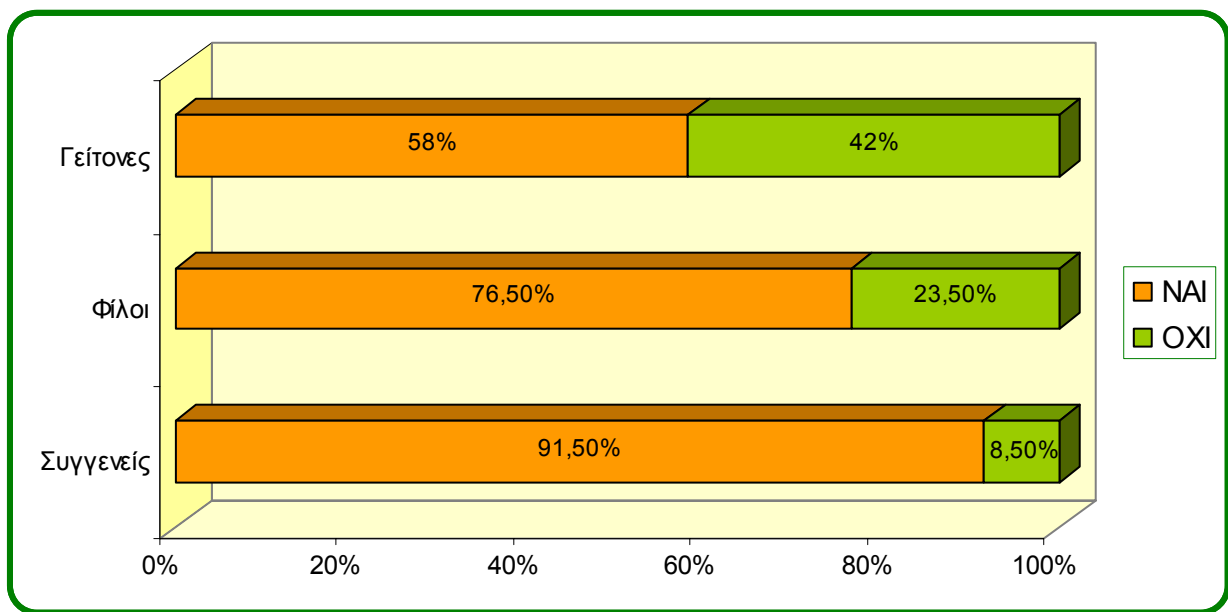
απασχολούνταν σε καμία εργασία, αλλά η κύρια ασχολία τους ήταν τα οικιακά, με 52% (104 γυναίκες). Αξίζει να αναφερθεί εδώ πως αν και οι 104 μητέρες των γυναικών δεν απασχολούνταν σε καμία εργασία, οι περισσότερες από αυτές, που είχαν συζύγους γεωργούς ή κτηνοτρόφους, συμμετείχαν σε βασικές εργασίες των συζύγων τους όταν αυτό ήταν απαραίτητο. Συμπεριλήφθηκαν όμως στην εν λόγω κατηγορία διότι δεν διέθεταν δικό τους εισόδημα καθώς και οι ίδιες θεωρούσαν πως η κύρια απασχόληση τους ήταν οι οικιακές ασχολίες. Το συγκεκριμένο σχόλιο προέκυψε ως συμπέρασμα όταν κατά τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων, μέσα από τη συζήτηση προέκυπε το συγκεκριμένο συμπέρασμα. Στη συνέχεια, το 24,50% (49 γυναίκες) των μητέρων των γυναικών αυτοαπασχολούνταν στον αγροτικό τομέα, έμμισθες, σε αντίθεση με τις προηγούμενες. Στον ιδιωτικό τομέα, ως μισθωτές προέκυψαν από την ανάλυση 27 γυναίκες, δηλαδή το 13,50% του συνόλου. Τελευταίες θέσεις κατέχουν οι μητέρες των ερωτώμενων που ήταν, είτε αυτοαπασχολούμενες όχι στον αγροτικό τομέα, με 5,50% (11 γυναίκες), είτε μισθωτές στον δημόσιο τομέα, με 4,50% (9 γυναίκες).

Διάγραμμα 11.2: Επάγγελμα της μητέρας των ερωτώμενων

Τα δυο επόμενα διαγράμματα που ακολουθούν αφορούν τα αποτελέσματα της ερώτησης δεκαέξι. Το περιεχόμενο της ερώτησης αφορούσε τις συναναστροφές των γυναικών που έλαβαν μέρος στην έρευνα. Σε πρώτη φάση οι γυναίκες κλήθηκαν να απαντήσουν αν συναναστρέφονται με συγγενείς, φίλους και γείτονες, ενώ σε δεύτερη φάση ρωτήθηκαν αν τα άτομα με τα οποία έρχονται σε επαφή είναι ομόθρησκα, αλλόθρησκα ή και τα δυο.

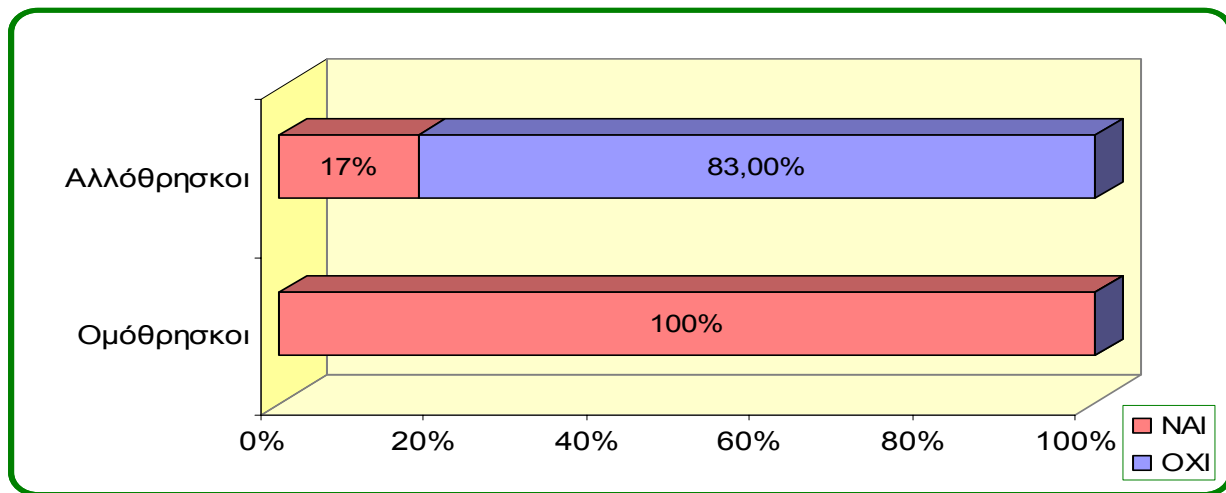
Το παρακάτω διάγραμμα, όπως έχει προαναφερθεί παρουσιάζει τις απαντήσεις των γυναικών, σχετικά με το αν συναναστρέφονται με συγγενείς, φίλους, γείτονες ή κάποια ή και όλα από αυτά. Αναλυτικά, το 91,5% (183 γυναίκες) δήλωσαν πως συναναστρέφονται με συγγενείς, ενώ 8,50% (17 γυναίκες), όχι. Η επόμενη επιλογή που έπρεπε να απαντήσουν ήταν για το αν έρχονται σε επαφή με φίλους, τα αποτελέσματα ήταν τα εξής το 76,5% (153 γυναίκες) απάντησαν ναι, δηλαδή συναναστρέφονται, ενώ το 23,5% (47 γυναίκες), όχι. Η τελευταία επιλογή που έπρεπε να επιλέξουν αφορούσε τους γείτονες και τη συναναστροφή μαζί τους, όπως φαίνεται και διαγραμματικά μόνο το 58% (116 γυναίκες) απάντησαν θετικά, ενώ το 42% (84 γυναίκες) απάντησαν αρνητικά.

Διάγραμμα 12.1: Συνηθέστερες συναναστροφές γυναικών

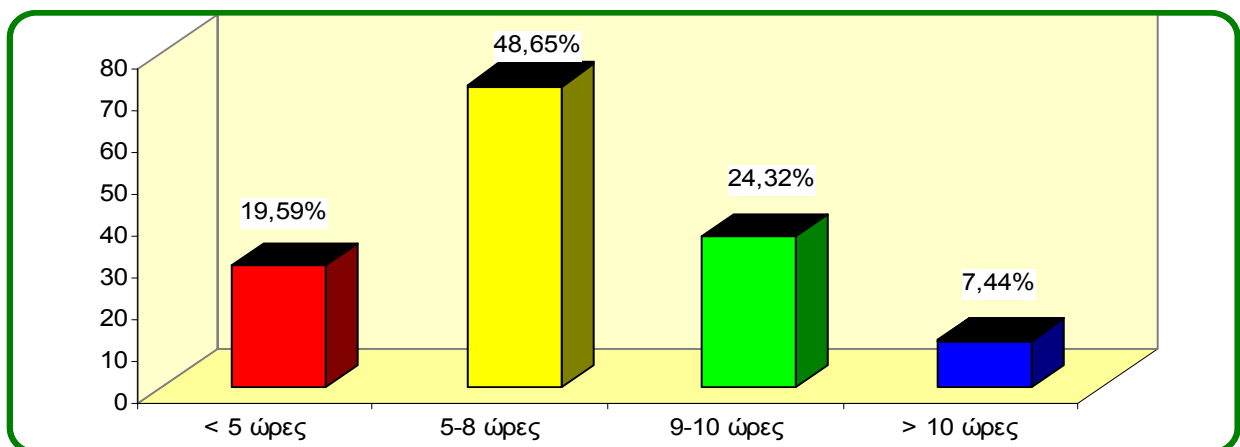
Το δεύτερο μέρος της συγκεκριμένης ερώτησης σχετίζεται με το θρήσκευμα των γυναικών και συγκεκριμένα τους έγινε ερώτηση αν έχουν αναπτύξει με ομόθρησκους, αλλόθρησκους ή και τα δυο. Ο σκοπός της ερώτησης ήταν να ερευνηθεί κατά πόσο οι γυναίκες συναναστρέφονταν με αλλόθρησκους, και αυτό γιατί η συναναστροφή με άτομα ίδιας θρησκείας είναι αυτονόητη, όπως και φαίνεται στο διάγραμμα. Φαίνεται, καθαρά λοιπόν πως όλες (100%) οι γυναίκες που συμμετείχαν στην έρευνα δήλωσαν πως έχουν επαφές με ομόθρησκους τους. Το άξιο μνείας όμως, είναι πως αν και στην περιοχή της Ξάνθης η ύπαρξη δυο βασικών θρησκειών είναι υπαρκτή εδώ και εκατοντάδες χρόνια, παρ' όλα αυτά η συναναστροφή μεταξύ ατόμων με διαφορετικές θρησκείες είναι περιορισμένη. Αριθμητικά τα ποσοστά που καταγράφηκαν είναι 83% (166 γυναίκες) δήλωσαν

πως δεν έχουν επαφές και σχέσεις με αλλόθρησκες, ενώ, μόνο 17% (34 γυναίκες) απάντησαν πως συναναστρέφονταν με άτομα άλλης θρησκείας.

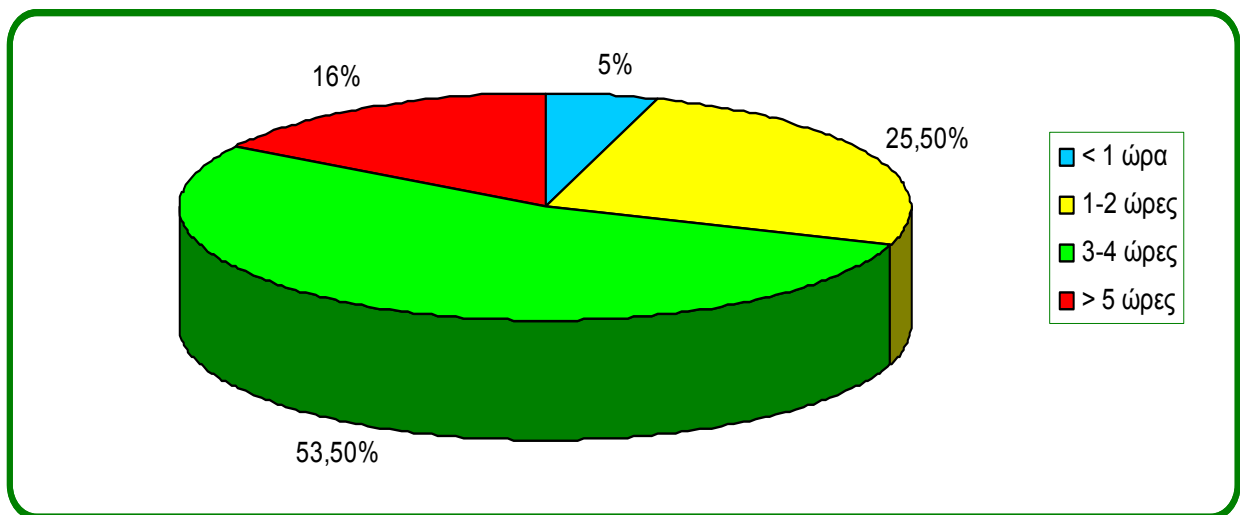
Διάγραμμα 12.2: Συναναστροφές με αλλόθρησκος και ομόθρησκους

Συνεχίζοντας την περιγραφή των αποτελεσμάτων αξίζει να αναφερθούν οι ώρες εργασίας ανά ημέρα, όπως απάντησαν οι συμμετέχοντες στην έρευνα. Το 48,65% (72 γυναίκες) δήλωσαν πως εργάζονται 5 έως 8 ώρες την ημέρα, ακολουθούν 36 γυναίκες με ποσοστό 24,32%, οι οποίες αφιερώνουν από 9 έως και 10 ώρες στην κύρια εργασία τους. Τα δυο επόμενα ποσοστά είναι τα 19,59% (29 γυναίκες) και 7,44% (11 γυναίκες) και αφορούν τις γυναίκες που δουλεύουν λιγότερο από 5 ώρες τη μέρα και τις γυναίκες που δουλεύουν περισσότερες από 10 ώρες τη μέρα αντίστοιχα.

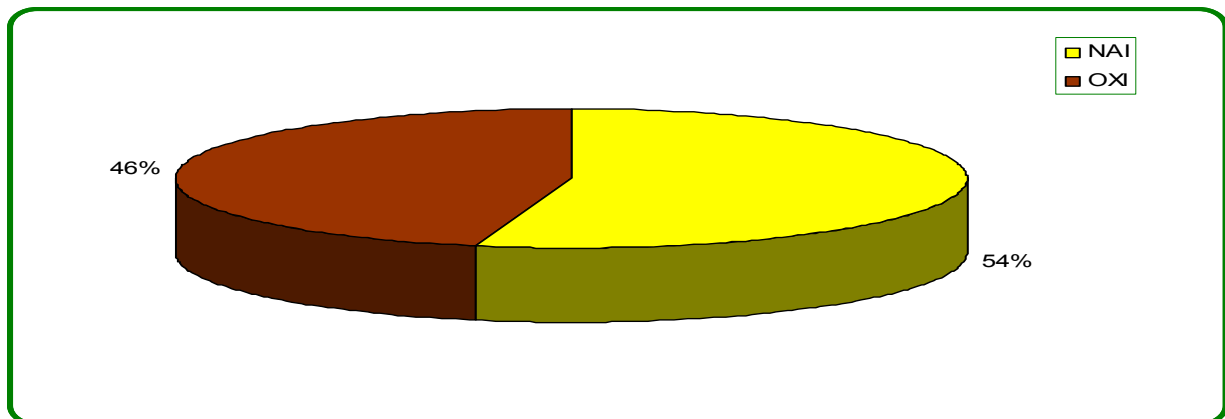
Διάγραμμα 13: Ώρες εργασίας ανά ημέρα

Το διάγραμμα δεκατέσσερα απεικονίζει πόσες ώρες την ημέρα ασχολούνται οι γυναίκες, που απάντησαν το ερωτηματολόγιο, με τις οικιακές εργασίες. Ξεκινώντας, από το μεγαλύτερο ποσοστό που καταμετρήθηκε το 53,5% (107 γυναίκες) των γυναικών ασχολούνταν με το σπίτι τους 3 με 4 ώρες την ημέρα. Το 25,5% (51 γυναίκες) δήλωσαν πως ασχολούνταν με τις οικιακές τους εργασίες 1 με 2 ώρες την ημέρα. Και τέλος, το 16% (32 γυναίκες) απάντησαν πως πάνω από 5 ώρες, τους απασχολούσαν οι εργασίες του σπιτιού τους, ενώ μόλις το 5% (10 γυναίκες) των γυναικών λιγότερο από μια ώρα αφιέρωναν στις οικιακές ασχολίες.

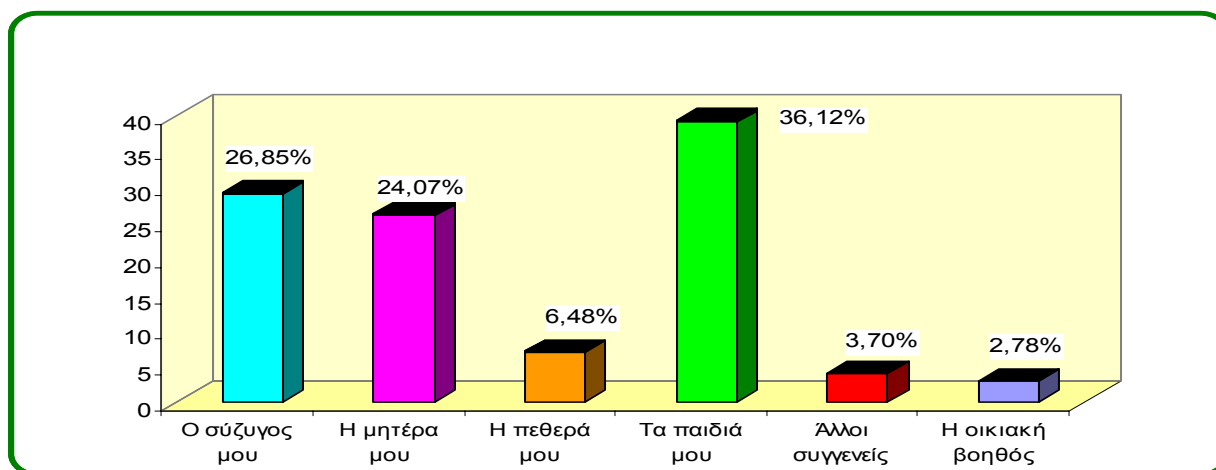
Διάγραμμα 14: Ώρες απασχόλησης με τις οικιακές ασχολίες ανά ημέρα

Το διάγραμμα – πίτα που φαίνεται παρακάτω δείχνει πόσες από τις γυναίκες που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο είχαν βοήθεια με τις οικιακές τους ασχολίες. Το 54% (108 γυναίκες) είχαν βοήθεια στις οικιακές τους ασχολίες, ενώ το 46% (92 γυναίκες) δεν δέχονταν από κανέναν βοήθεια όσο αφορά τις δουλειές που αφορούσαν το σπίτι.

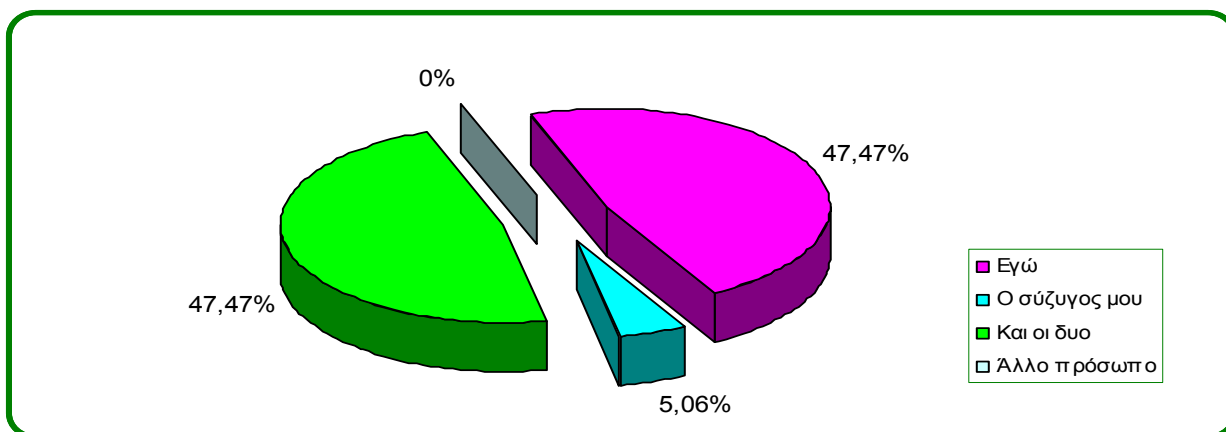
Διάγραμμα 15: Βοήθεια στις οικιακές ασχολίες

Μετά την ερώτηση που αφορούσε αν υπάρχει κάποιο πρόσωπο που βοηθούσε τις γυναίκες με τις οικιακές εργασίες, ακολούθησε η ερώτηση ποιο ήταν το πρόσωπο αυτό. Οι ερωτώμενες κλήθηκαν να συμπληρώσουν μια μόνο επιλογή. Οι απαντήσεις τους διαμορφώθηκαν ως εξής: το 36,12% (39 γυναίκες) δέχονταν βοήθεια από τα παιδιά τους, το 26,85% (29 γυναίκες) από το σύζυγο τους και το 24,07% (26 γυναίκες) από τη μητέρα τους. Τα επόμενα ποσοστά που σημειώθηκαν ήταν αρκετά μικρά και παρατηρήθηκαν ως εξής: 6,48% (7 γυναίκες), οι οποίες δέχονταν βοήθεια από την πεθερά τους, 3,7% (4 γυναίκες) από άλλους συγγενείς και 2,78% (3 γυναίκες) από την οικιακή βοηθό.

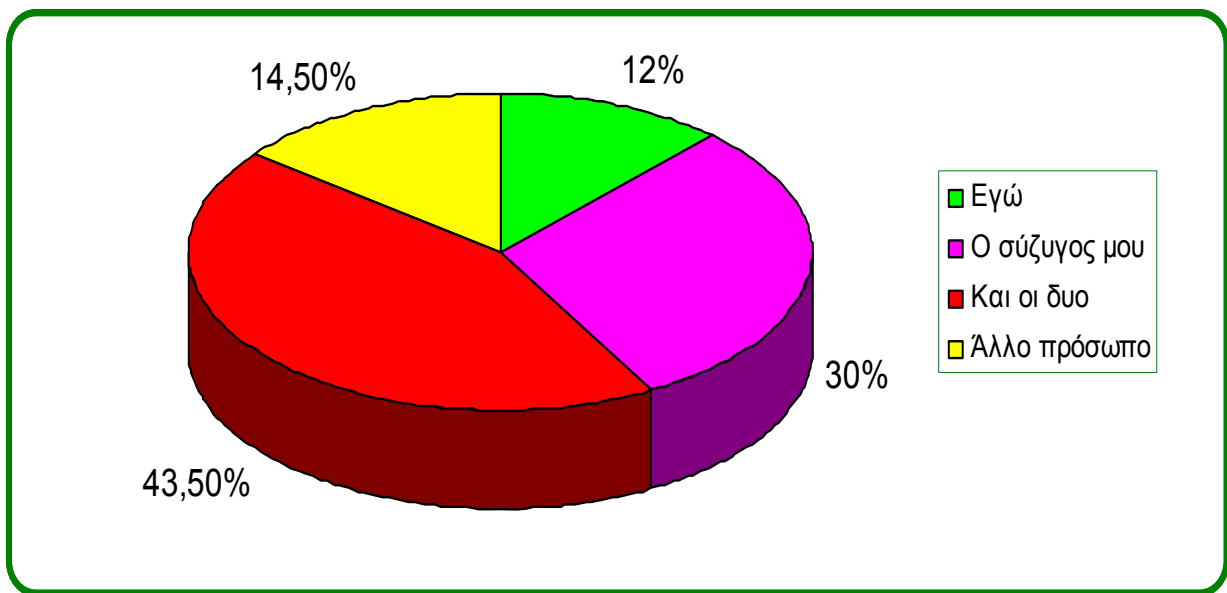
Διάγραμμα 16: Πρόσωπο που βοηθά στις οικιακές ασχολίες

Αμέσως μετά θα παρουσιαστούν σε διαγράμματα μια σειρά από δραστηριότητες της οικογένειας, καθώς και οι κύριοι υπεύθυνοι σε αυτές τις δραστηριότητες. Η περιγραφή θα αρχίσει από τη δραστηριότητα που έχει να κάνει με την ανατροφή των παιδιών των γυναικών που συμμετείχαν στην έρευνα. Στη συγκεκριμένη ερώτηση απάντησαν οι γυναίκες που είχαν παιδιά, ανεξαρτήτου ηλικίας. Στο διάγραμμα 17.1 φαίνεται ξεκάθαρα πως την ανατροφή των παιδιών την είχαν αναλάβει οι γυναίκες, με ποσοστό 47,47% (75 γυναίκες), το ίδιο όμως ποσοστό εμφανίζει και η επιλογή «και οι δυο». Τέλος μόνο το 5,06% (8 γυναίκες) από τις ερωτώμενες γυναίκες δήλωσαν ως κύριο υπεύθυνο στην ανατροφή των παιδιών τον σύζυγο τους.

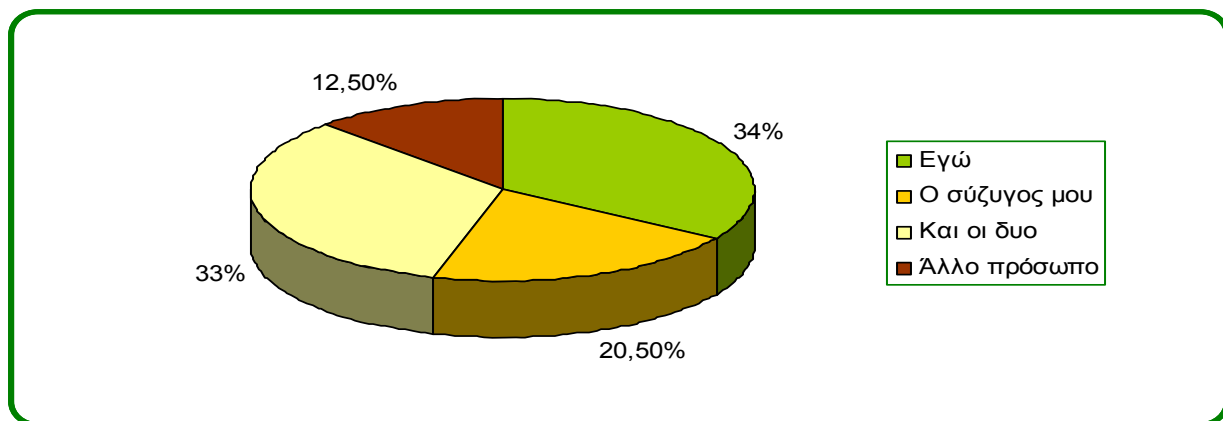
Διάγραμμα 17.1: Ανατροφή των παιδιών

Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι βασικοί υπεύθυνοι για τη διαχείριση οικονομικών του σπιτιού. Όσο αφορά τη διαχείριση των οικονομικών του σπιτιού σύμφωνα με τις απαντήσεις που δόθηκαν, το 43,5% (87 γυναίκες) ανέφεραν πως και οι δυο παίρνουν τις αποφάσεις για τέτοιου είδους θέματα, ακολουθεί το 30% (60 γυναίκες), σύμφωνα με το οποίο ο σύζυγος ήταν αυτός που αποφάσιζε για τον τρόπο διάθεσης του οικογενειακού εισοδήματος. Άξιο μνείας βέβαια είναι και το τρίτο κατά σειρά μεγαλύτερο ποσοστό, το 14,5% (29 γυναίκες), σύμφωνα με το οποίο ούτε η σύζυγος, ούτε ο σύζυγος φαίνεται να αποφασίζουν για τα οικονομικά της οικογένειας, αλλά κάποιο άλλο πρόσωπο. Η συγκεκριμένη συχνότητα θα αναλυθεί και εξηγηθεί στο επόμενο κεφάλαιο, όπου και θα αποσαφηνιστεί ο λόγος που διαμορφώθηκε έτσι ακριβώς. Το τελευταίο κατά σειρά ποσοστό είναι το 12% (24 γυναίκες) και το οποίο φανερώνει πως 24 γυναίκες αποφασίζουν εξ' ολοκλήρου οι ίδιες ότι έχει να κάνει με τη διαχείριση των οικονομικών.

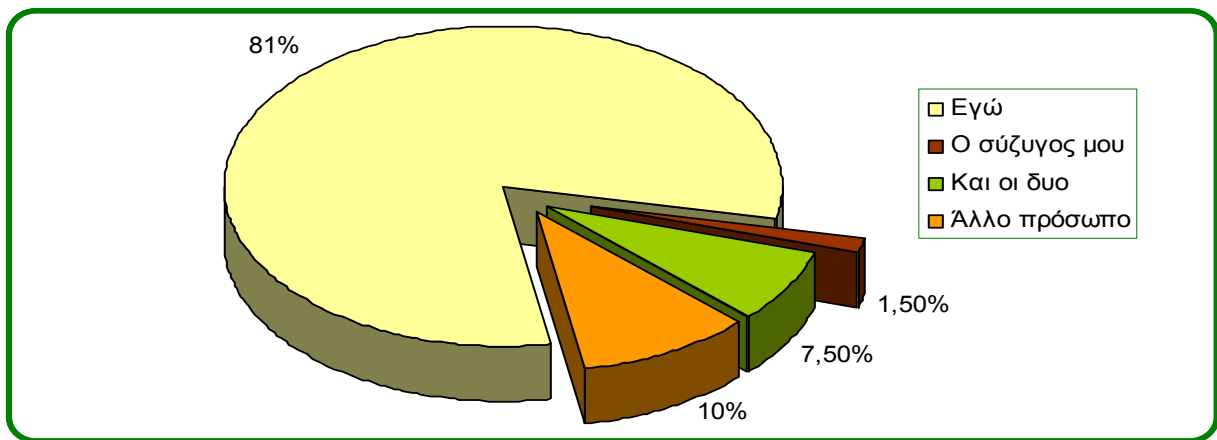
Διάγραμμα 17.2: Διαχείριση οικονομικών του σπιτιού

Το παραπάνω διάγραμμα απεικονίζει τις απαντήσεις των γυναικών με ποσοστιαίες μονάδες, όσο αφορά για το ποιος είναι ο κύριος υπεύθυνος για τις εξωτερικές δουλειές του σπιτιού (π.χ. ψώνια, λογαριασμοί κτλ). Μια απαραίτητη διευκρίνιση για αυτή την ερώτηση είναι πως στην παρούσα ερώτηση απάντησαν όλες οι γυναίκες. Το πρώτο με το δεύτερο, κατά αύξουσα σειρά, ποσοστό δεν έχει ιδιαίτερη σημαντική διαφορά, είναι δηλαδή, 34% (68 γυναίκες) και 33% (66 γυναίκες). Το πρώτο δείχνει πως οι γυναίκες είναι υπεύθυνες για τις εξωτερικές δουλειές, ενώ το δεύτερο και οι δυο. Ακολουθεί ο σύζυγος με συχνότητα 20,50% (41 γυναίκες) και έπειτα κάποιο άλλο πρόσωπο με 12,5% (25 γυναίκες).

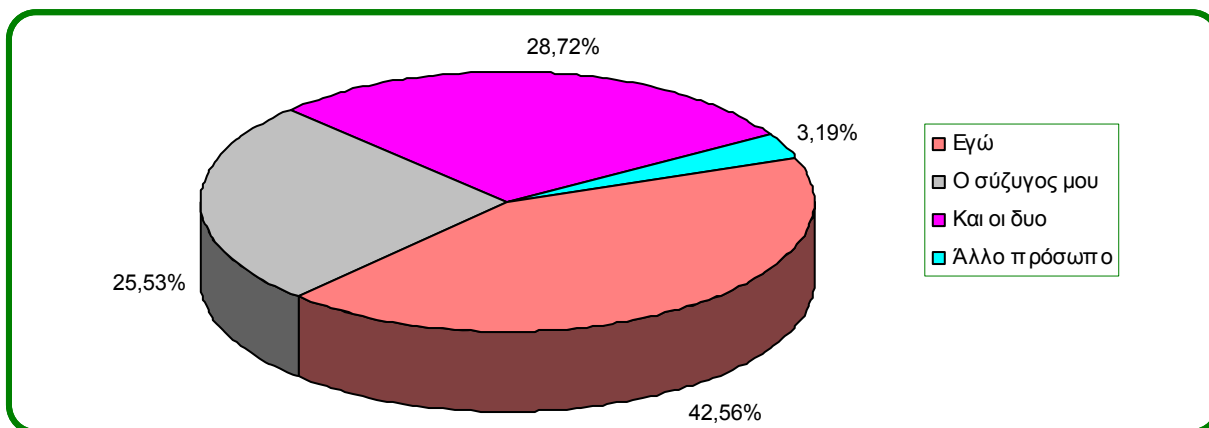
Διάγραμμα 17.3: Εξωτερικές δουλειές

Μετά την ερώτηση για τις εξωτερικές δουλειές, σειρά έχει τώρα να εξεταστεί η ερώτηση για τις εσωτερικές δουλειές (μαγείρεμα, πλύσιμο κτλ) και τα αποτελέσματα που υπολογίστηκαν. Όπως ήταν αναμενόμενο οι κύριοι υπεύθυνοι για τις εσωτερικές δουλειές ήταν οι γυναίκες που συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο, με ποσοστό 81% (162 γυναίκες). Ακολουθούν οι συχνότητες 10% (20 γυναίκες), οι οποίες ανέφεραν κάποιο άλλο πρόσωπο είχε αναλάβει τις εσωτερικές δουλειές, 7,50% (15 γυναίκες) απάντησαν πως οι δουλειές του σπιτιού γίνονται και από τους δυο, ενώ μόνο 3 γυναίκες (1,5%) απάντησαν πως ο σύζυγος είχε αναλάβει αυτού του είδους τις εργασίες.

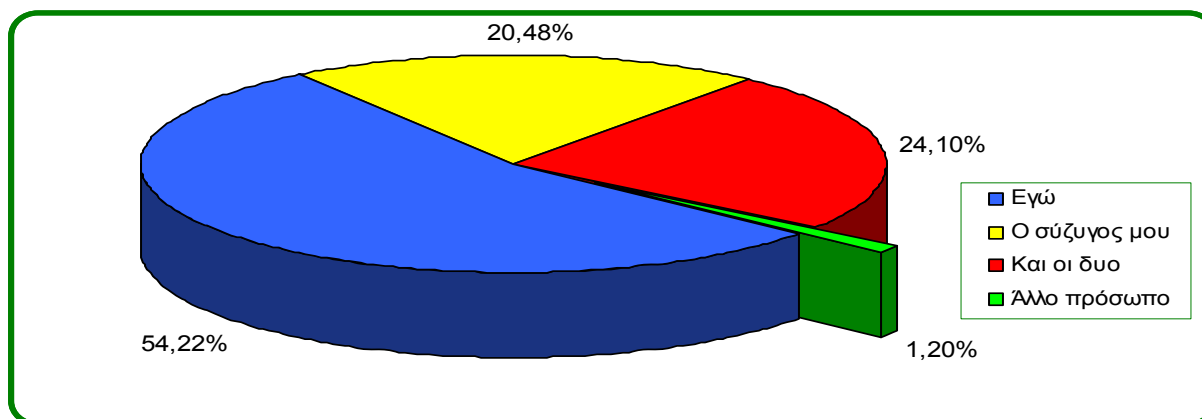
Διάγραμμα 17.4: Εσωτερικές δουλειές

Το 17.5 διάγραμμα απεικονίζει τις απαντήσεις που δόθηκαν από τις γυναίκες στην ερώτηση ποιος ήταν ο κύριος υπεύθυνος για τις μετακινήσεις των παιδιών (σχολείο, φροντιστήριο κτλ). Από τις απαντήσεις που δόθηκαν εξήχθη το συμπέρασμα πως η πρώτη υπεύθυνη ήταν η μητέρα των παιδιών, δηλαδή οι γυναίκες που συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο, με 42,56% (40 γυναίκες), μετά ακολουθούν και οι δυο ισάξια με 28,72% (27 γυναίκες). Τρίτος υπεύθυνος στη σειρά εμφανίζεται ο σύζυγος με ποσοστό 25,53% (24 γυναίκες), ενώ όπως είναι φυσικό μόνο 3 γυναίκες απάντησαν πως κάποιος άλλος είχε αναλάβει αυτή την υποχρέωση, με 3,19%.

Διάγραμμα 17.5: Μετακινήσεις των παιδιών

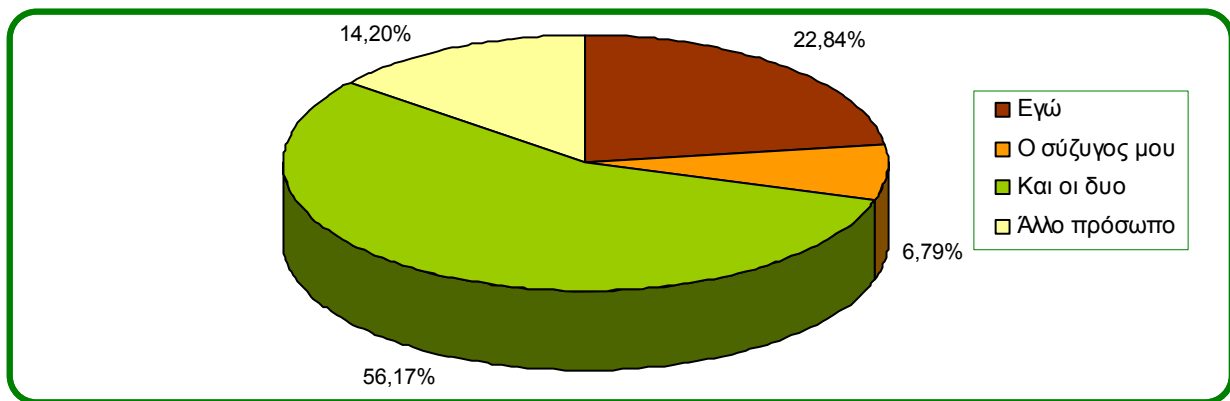
Το επόμενο διάγραμμα που πρόκειται να περιγραφεί είναι το 17.6, το οποίο παρουσιάζει τους κύριους υπευθύνους για τις επισκέψεις στο σχολείο για την πρόοδο των παιδιών. Φαίνεται για ακόμη μια φορά πως και πάλι η γυναίκα έχει αναλάβει και αυτήν την δραστηριότητα, με 54,22% (45 γυναίκες), ακολουθούν και οι δύο, με σχεδόν κατά το ήμισυ σε σχέση με τη γυναίκα, με 24,1% (20 γυναίκες), ενώ ο σύζυγος μόνος του έχει αναλάβει τις επισκέψεις στο σχολείο, με 20,48% (17 γυναίκες). Και τέλος μόνο μια γυναίκα απάντησε πως κύριος υπεύθυνος για τις επισκέψεις στο σχολείο ήταν κάποιο άλλο πρόσωπο, με 1,2% (1 γυναίκα).

Διάγραμμα 17.6: Επίσκεψη στο σχολείο για την πρόοδο των παιδιών

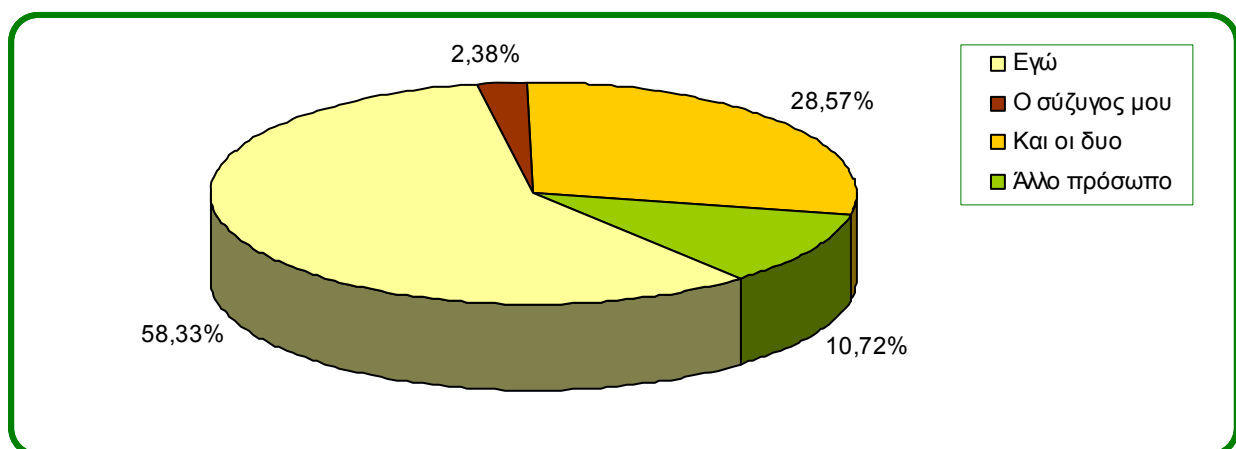
Η συνοδεία των παιδιών στο γιατρό, όπως δήλωσαν οι γυναίκες, γινόταν τόσο από τον σύζυγο όσο και από τη σύζυγο εξίσου, και αυτό φαίνεται πολύ ξεκάθαρα από το αποτέλεσμα της καταμέτρησης, το οποίο διαμορφώθηκε στο 56,17% (61 γυναίκες). Έπειτα, το πρόσωπο που ήρθε δεύτερο στην κατάταξη είναι η ίδια η γυναίκα που απάντησε το ερωτηματολόγιο, με 22,84% (37

γυναίκες) και ακολουθεί το 14,2% (23 γυναίκες), το οποίο αντιστοιχεί στον σύζυγο των γυναικών αυτών. Το τελευταίο ποσοστό ήταν το 6,79% (11 γυναίκες), σύμφωνα με το οποίο κανένας από τους δυο γονείς δεν είχε αναλάβει τη συνοδεία των παιδιών στο γιατρό, αλλά κάποιο άλλο πρόσωπο. Φαίνεται ξεκάθαρα εδώ, πως η υγεία των παιδιών για το ζευγάρι είναι σημαντική και δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα η συνοδεία τους στο γιατρό.

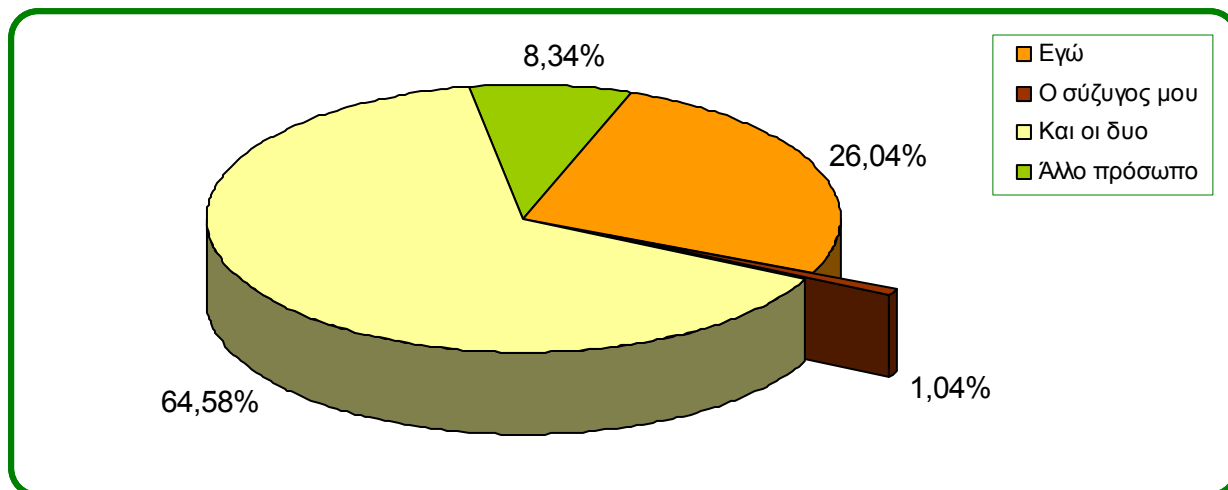
Διάγραμμα 17.7: Συνοδεία των παιδιών στο γιατρό

Η επόμενη παράμετρος που εξετάστηκε ήταν η ενασχόληση με το διάβασμα των παιδιών. Για ακόμη μια φορά γίνεται ξεκάθαρο πως η γυναίκα ήταν αυτή που είχε αναλάβει και αυτή την δραστηριότητα, με ποσοστό 58,33% (49 γυναίκες). Αμέσως μετά έπεται η επιλογή «και οι δυο» με ποσοστό 28,57% (24 γυναίκες) και ακολουθεί «άλλο πρόσωπο», με 10,72% (9 γυναίκες). Για άλλη μια φορά ο άνδρας φάνηκε να έχει πολύ μικρή συμμετοχή με την ενασχόληση των παιδιών, και συγκεκριμένα με το διάβασμα τους, με ποσοστό 2,38% (2 γυναίκες).

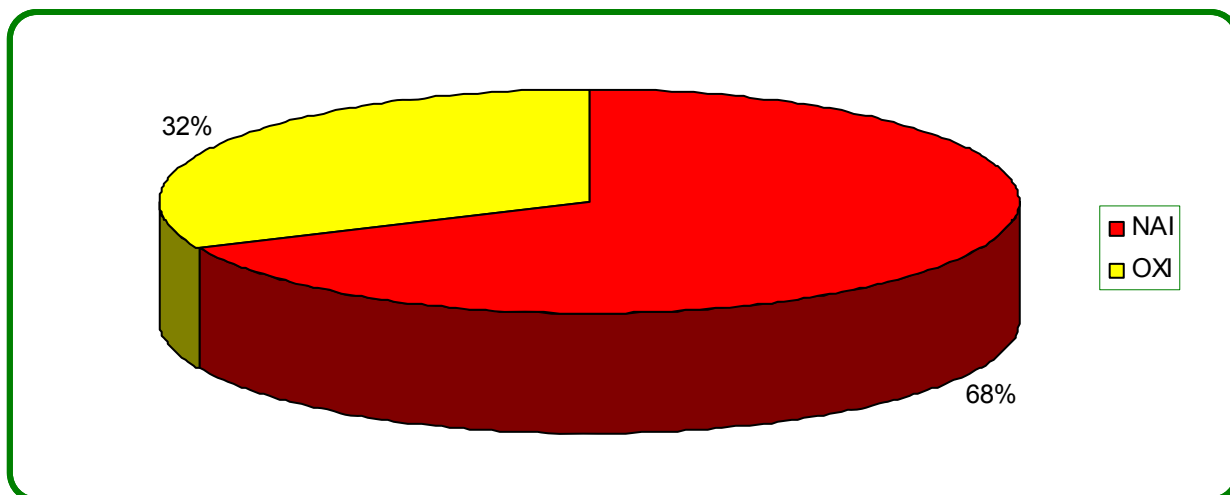
Διάγραμμα 17.8: Ενασχόληση με το διάβασμα των παιδιών

Η εικοστή πρώτη ερώτηση ολοκληρώνεται με την προσπάθεια να γίνει γνωστό το πρόσωπο που ασχολείται και παίζει με τα παιδιά, όταν αυτά βρίσκονται στην παιδική τους ηλικία. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως και οι δυο γονείς είχαν αναλάβει αυτόν το ρόλο εξίσου, με 64,58% (62 γυναίκες). Ακολουθούν οι γυναίκες με 26,04% (25 γυναίκες), ενώ κάποιο τρίτο πρόσωπο είχε αναλάβει αυτή τη δραστηριότητα με 8,34% (8 γυναίκες) και τελευταίοι ήρθαν για ακόμη μια φορά οι άνδρες με 1,04% (1 γυναίκα).

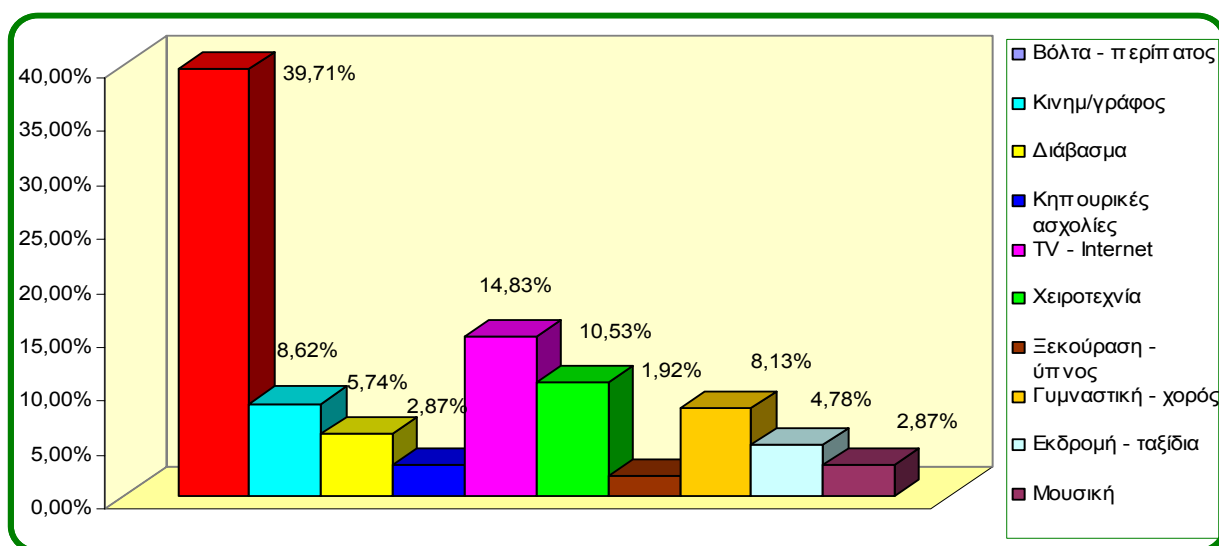
Διάγραμμα 17.9: Παιχνίδι με τα παιδιά

Στην ερώτηση, που τέθηκε στις γυναίκες σχετικά με τον προσωπικό ελεύθερο χρόνο τους, οι απαντήσεις που δόθηκαν ήταν οι παρακάτω: το 68% (136 γυναίκες) δήλωσαν πως είχαν ελεύθερο χρόνο για τον εαυτό τους, ενώ το 32% (64 γυναίκες) δεν είχαν καθόλου προσωπικό χρόνο.

Διάγραμμα 18: Προσωπικός ελεύθερος χρόνος

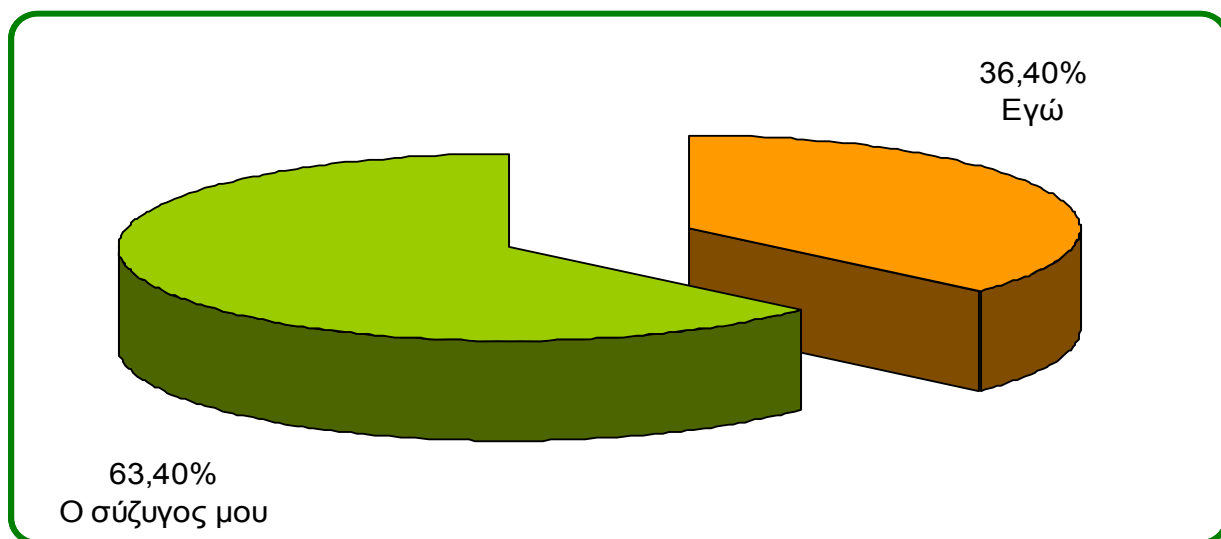
Από τις γυναίκες που δήλωσαν πως έχουν ελεύθερο χρόνο, τους ζητήθηκε στη συνέχεια να συμπληρώσουν ποιες δραστηριότητες πραγματοποιούν στον ελεύθερο χρόνο τους. Η ερώτηση στο ερωτηματολόγιο ήταν ανοικτής μορφής. Για να υπολογιστούν τα ποσοστά και να κατασκευαστεί το παραπάνω διάγραμμα, οι απαντήσεις που δόθηκαν χωρίστηκαν σε δέκα μεγάλες κατηγορίες και έπειτα κωδικοποιήθηκαν για να μπορέσουν να ποσοτικοποιηθούν οι απαντήσεις. Οι κατηγορίες που προέκυψαν παρουσιάζονται στο υπόμνημα του παρακάτω ραβδογράμματος. Η πρώτη κατηγορία με τη μεγαλύτερη συχνότητα ήταν ο περίπατος – βόλτα, με 39,71% (83 γυναίκες). Έπειτα 31 γυναίκες (14,83%) δήλωσαν πως στον ελεύθερο τους χρόνο παρακολουθούσαν, είτε τηλεόραση ή ταινίες, είτε ασχολούνταν με το internet. Μερικές από τις γυναίκες που διέθεταν ελεύθερο χρόνο ασχολούνταν με χειροτεχνίες, δηλαδή, με πλέξιμο και κέντημα, σε ποσοστό 10,53% (22 γυναίκες). Οι δυο επόμενες δραστηριότητες δεν έχουν πολύ σημαντική διάφορα, η μια ήταν 8,62% (18 γυναίκες) και η άλλη 8,13% (17 γυναίκες), η πρώτη ήταν ο κινηματογράφος και η δεύτερη γυμναστική – χορός. Η ανάγνωση λογοτεχνικών βιβλίων είναι η επόμενη ασχολία των γυναικών στον ελεύθερο χρόνο τους, με 5,74% (12 γυναίκες), ενώ ακολουθούν οι εκδρομές και τα ταξίδια, με 4,78% (10 γυναίκες). Οι κηπουρικές ασχολίες και η μουσική ισοβαθμίσαν με ποσοστό 2,87% (6 γυναίκες), ενώ τελευταίες ήρθαν οι κηπουρικές ασχολίες, όπως πχ μάζεμα χόρτων, με 1,92% (4 γυναίκες).

Διάγραμμα 19: Προσωπικός ελεύθερος χρόνος

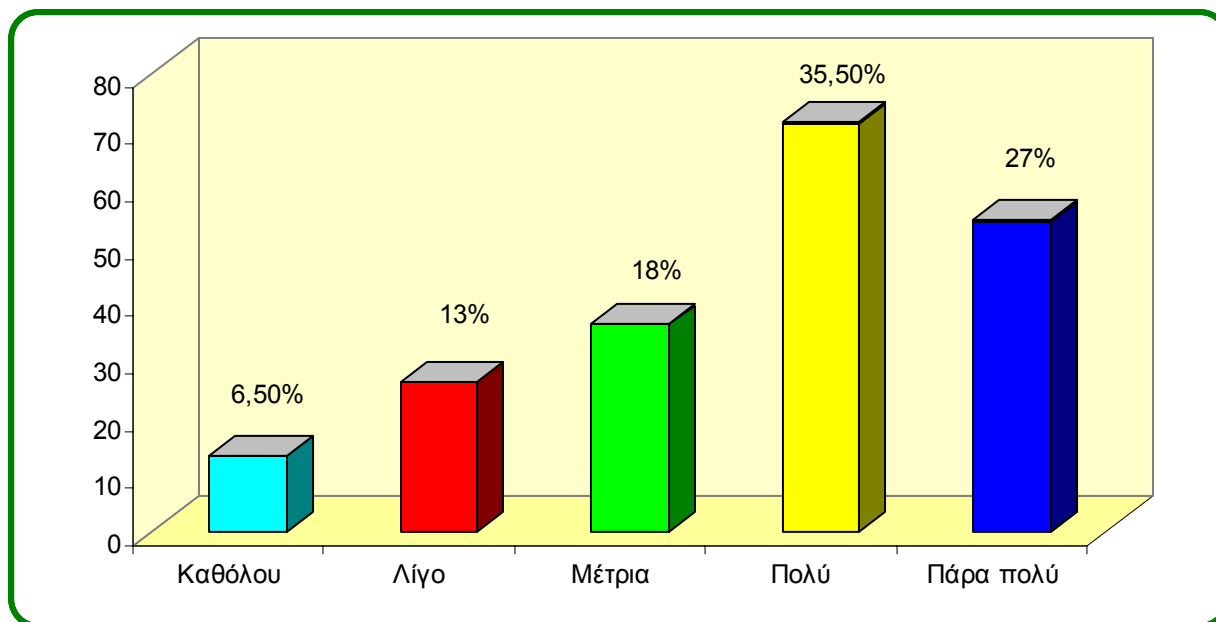
Στις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου συμπεριλαμβάνονται και ερωτήσεις που έχουν να κάνουν με το ελεύθερο χρόνο των γυναικών. Η τρίτη και τελευταία ερώτηση που αφορά τον

ελεύθερο χρόνο έχει να κάνει για το ποιος έχει τον περισσότερο, ο σύζυγος ή σύζυγος. Από τη φύση της ερώτησης φαίνεται πως την ερώτηση αυτή μπορούν να απαντήσουν μόνο οι παντρεμένες γυναίκες ή οι γυναίκες που συμβιώνουν ελεύθερα με το σύντροφο τους. Στην προκειμένη περίπτωση όμως, δεν βρέθηκε καμία γυναίκα να έχει δηλώσει πως η οικογενειακή της κατάσταση είναι η «ελεύθερη συμβίωση» και έτσι απάντησαν μόνο οι έγγαμες. Από τις απαντήσεις που δόθηκαν βρέθηκε πως το 63,4% (97 γυναίκες) δήλωσαν πως ο σύζυγος τους έχει περισσότερο ελεύθερο χρόνο από ότι οι ίδιες, ενώ αντιθέτως, το 36,4% (56 γυναίκες) των γυναικών που απάντησαν θεωρούν πως αυτές διέθεταν περισσότερο χρόνο από τους συζύγους τους.

Διάγραμμα 20: Περισσότερος ελεύθερος χρόνος

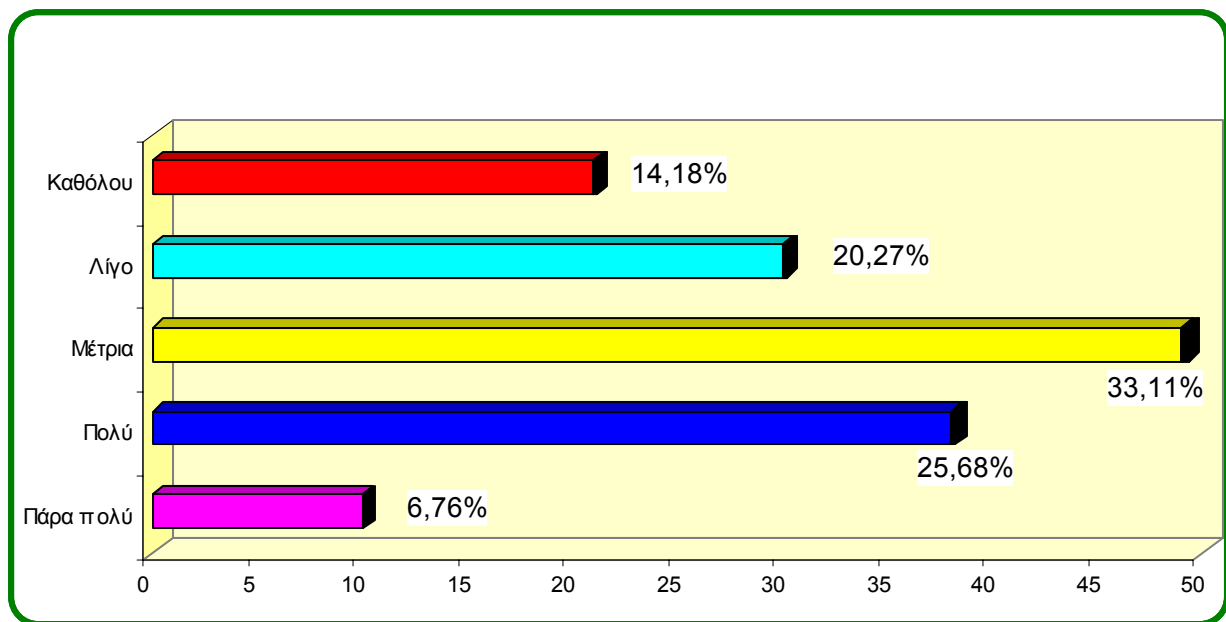
Οι ερωτώμενες γυναίκες, στη συγκεκριμένη ερώτηση κλήθηκαν να απαντήσουν σχετικά, την πεποίθησή τους για το πόσο επηρεάζει η μόρφωση τη ζωή του ανθρώπου. Από τις απαντήσεις που έδωσαν βρέθηκε πως το 35,50% (71 γυναίκες) πιστεύουν πως η μόρφωση επηρεάζει πολύ την ζωή του ανθρώπου, το 27% (54 γυναίκες) είχαν την πεποίθηση ότι επηρεάζεται η ζωή τους πάρα πολύ από τη μόρφωση. Τα ποσοστά που ακολουθούν είναι φανερά μικρότερα και έχουν διαμορφωθεί ως εξής: το 18% (36 γυναίκες) των απαντήσεων συγκέντρωσε η επιλογή «μέτρια», το 13% (26 γυναίκες) δήλωσαν πως η μόρφωση επηρεάζει λίγο τη ζωή του ανθρώπου και κλείνοντας το μικρότερο ποσοστό που παρατηρήθηκε ήταν το 6,5% (13 γυναίκες), οι οποίες θεωρούν πως η μόρφωση αποτελεί έναν παράγοντα που δεν επηρεάζει καθόλου τη ζωή τους.

Διάγραμμα 21: Πεποίθηση σχετικά με το βαθμό επηρεασμού από τη μόρφωση των γυναικών

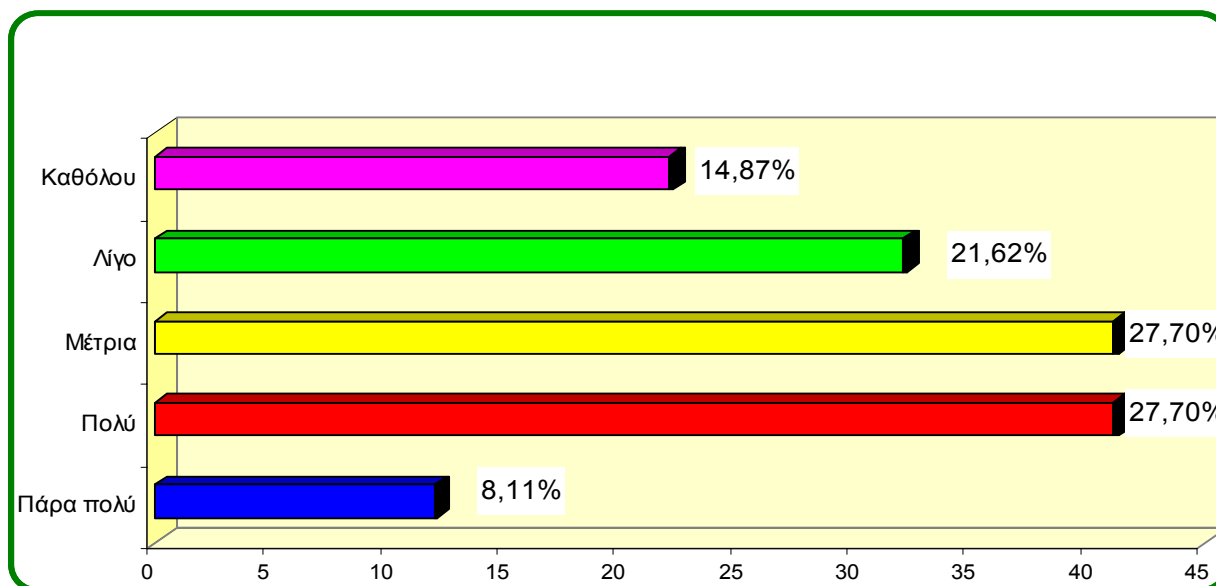
Η εικοστή έκτη ερώτηση του ερωτηματολογίου αφορούσε τις γυναίκες που εργάζονταν. οι συμμετέχοντες στην έρευνα κλήθηκαν να αξιολογήσουν ορισμένα σημαντικά χαρακτηριστικά του επαγγέλματος τους, συμπληρώνοντας έναν πίνακα διπλής εισόδου. Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι: το ωράριο, η φύση του επαγγέλματος, το περιβάλλον της εργασίας, οι αποδοχές και ο ελεύθερος χρόνος. Ως εκ' τούτου, τα αποτελέσματα της ερώτησης αυτής παρουσιάζονται στη συνέχεια σε πέντε πίνακες, εκ των οποίων κάθε ένας περιέχει ξεχωριστά τα χαρακτηριστικά της εργασίας των γυναικών, που συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο.

Το πρώτο χαρακτηριστικό που εξετάστηκε ήταν το ωράριο της εργασίας των γυναικών και κατά πόσο αυτές έμεναν ικανοποιημένες. Καταμετρώντας, τις απαντήσεις που δόθηκαν βρέθηκε πως το 33,11% (49 γυναίκες) ήταν «μέτρια» ικανοποιημένες από το ωράριο, το 25,68% (38 γυναίκες) ήταν πολύ ικανοποιημένες, το 20,27% (30 γυναίκες) δήλωσαν λίγο ικανοποιημένες, το 14,18% (21 γυναίκες) έμεναν καθόλου ικανοποιημένες και τέλος, μόλις το 6,67%, δηλαδή 10 γυναίκες απάντησαν το μεγαλύτερο βαθμό ικανοποίησης σχετικά με το ωράριο της εργασίας τους, ο οποίος ήταν «πάρα πολύ».

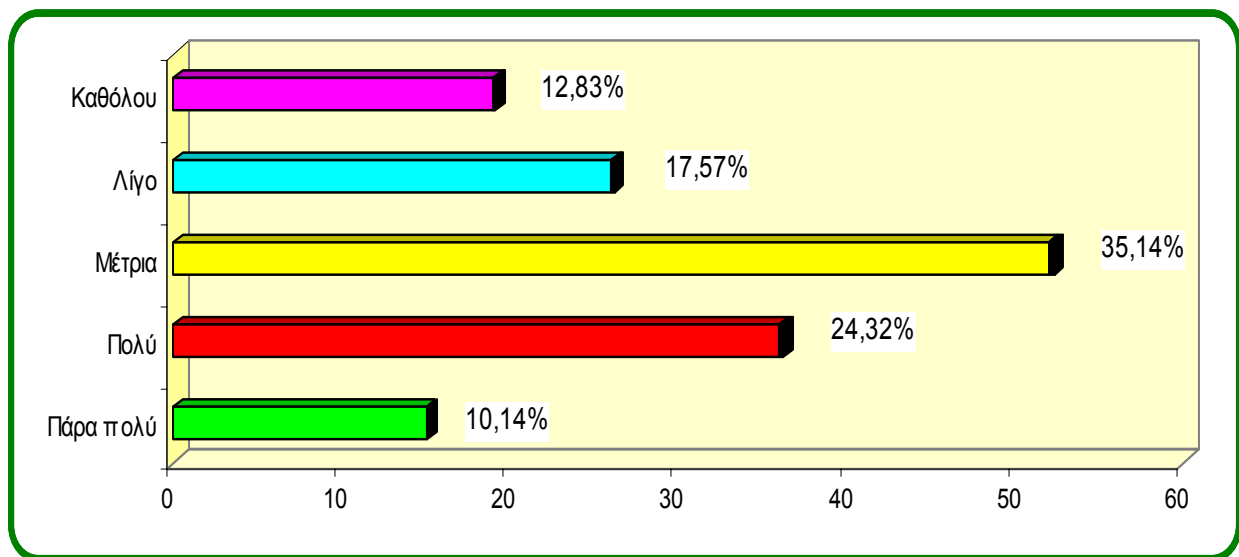
***Διάγραμμα 22.1:** Βαθμός ικανοποίησης από το ωράριο της δουλειάς*

Το δεύτερο στοιχείο το οποίο κλήθηκαν να αξιολογήσουν οι συμμετέχοντες γυναίκες είχε να κάνει με τη «φύση» του επαγγέλματος. Με βάση τις απαντήσεις που δόθηκαν βρέθηκε πως το 27,7% (41 γυναίκες) απάντησαν τόσο «μέτρια», όσο και «πολύ» μεγάλη ικανοποίηση σχετικά με τη «φύση» του επαγγέλματος τους. Την επιλογή «λίγο» απάντησε το 21,62% (32 γυναίκες), ενώ το 14,87% (22 γυναίκες) δήλωσαν πως δεν είναι ευχαριστημένες «καθόλου» για τη «φύση» του επαγγέλματος τους. Τελειώνοντας, το μικρότερο ποσοστό που σημειώθηκε ήταν το 8,11% (12 γυναίκες), οι οποίες συμπλήρωσαν την επιλογή «πάρα πολύ», ως αναφορά το εν λόγω χαρακτηριστικό.

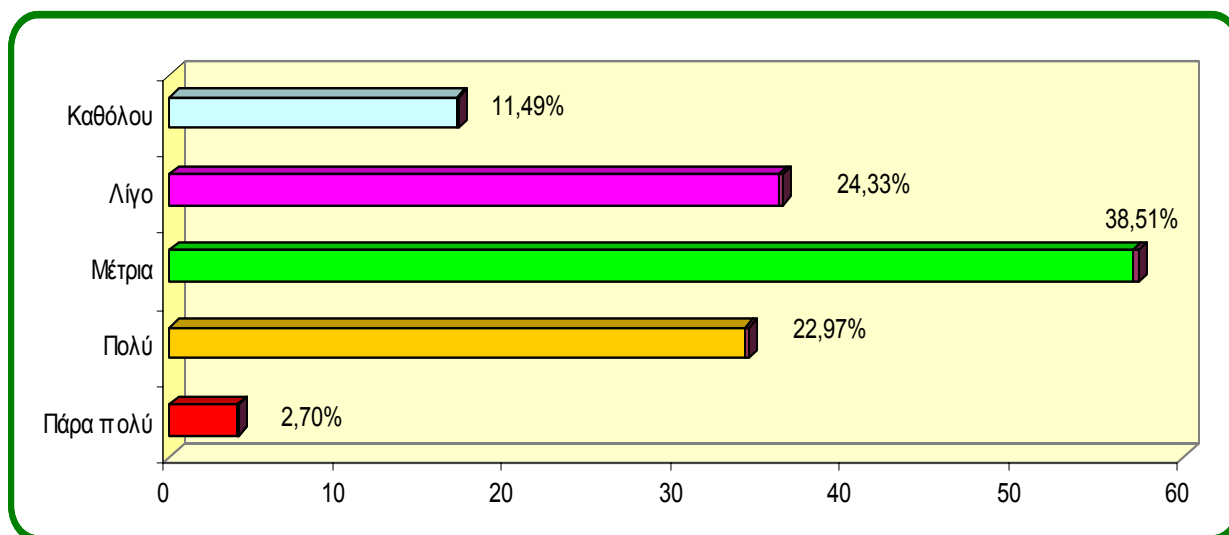
Διάγραμμα 22.2: Βαθμός ικανοποίησης από τη «φύση» του επαγγέλματος

Στη συνέχεια, θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα του τρίτου χαρακτηριστικού, για το οποίο ρωτήθηκαν οι γυναίκες, το περιβάλλον εργασίας. Το μεγαλύτερο ποσοστό συγκεντρώθηκε στην επιλογή «μέτρια» και ήταν 35,14% (52 γυναίκες), η αμέσως επόμενη συχνότητα κυμαίνεται στο 24,32% (36 γυναίκες) και αφορούσε στην επιλογή «πολύ», δηλαδή 36 γυναίκες ήταν πολύ ικανοποιημένες από το περιβάλλον εργασίας τους. Ακολουθεί, το 17,57% (26 γυναίκες), οι οποίες δήλωσαν πως όσο αφορά το περιβάλλον εργασίας ήταν «λίγο» ικανοποιημένες. Η παρουσίαση των συγκεκριμένων αποτελεσμάτων τελειώνει με τις δυο μικρότερες συχνότητες 12,83% (19 γυναίκες) και 10,14% (15 γυναίκες), σύμφωνα με τις οποίες, αισθάνονται «καθόλου» και «πάρα πολύ» ικανοποιημένες από το περιβάλλον της εργασίας τους.

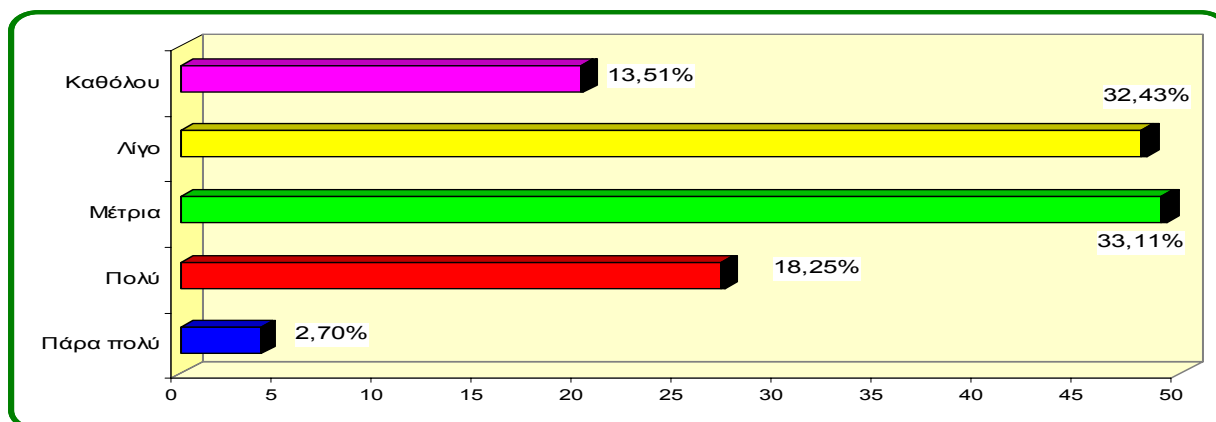
Διάγραμμα 22.3: Βαθμός ικανοποίησης από το περιβάλλον εργασίας

Στην ανάλυση ακολουθεί η αξιολόγηση των αποδοχών, σύμφωνα με τις προσωπικές πεποιθήσεις των ερωτώμενων. Η πρώτη κατά αύξουσα σειρά συχνότητα που παρατηρήθηκε είναι, για μια ακόμη φορά η «μέτρια» ικανοποίηση, η οποία και συγκέντρωσε το 38,51% (57 γυναίκες). Ακολουθούν τα δυο επόμενα ποσοστά, τα οποία εμφανίζουν μικρές διαφορές μεταξύ τους, συγκεκριμένα, το 24,33% (36 γυναίκες) και το 22,97% (34 γυναίκες) των γυναικών που απήντησαν ήταν «λίγο» και «πολύ» ικανοποιημένες από τις αποδοχές που λάμβαναν από την απασχόληση τους, είτε στον ιδιωτικό, είτε στον δημόσιο τομέα. Η τέταρτη κατά σειρά παρατηρημένη συχνότητα ήταν 17 γυναίκες, οι οποίες σε ποσοστιαίες μονάδες αντιπροσωπεύουν το 11,49%, οι οποίες δεν έμειναν «καθόλου» ικανοποιημένες από τις αποδοχές στον εργασιακό τους χώρο. Το τελευταίο και μικρότερο ποσοστό ήταν το 2,7% (4 γυναίκες) δήλωσαν πως είναι «πάρα πολύ» ικανοποιημένες από τις αποδοχές που λαμβάνουν για τις υπηρεσίες που προσφέρουν στην εργασία τους.

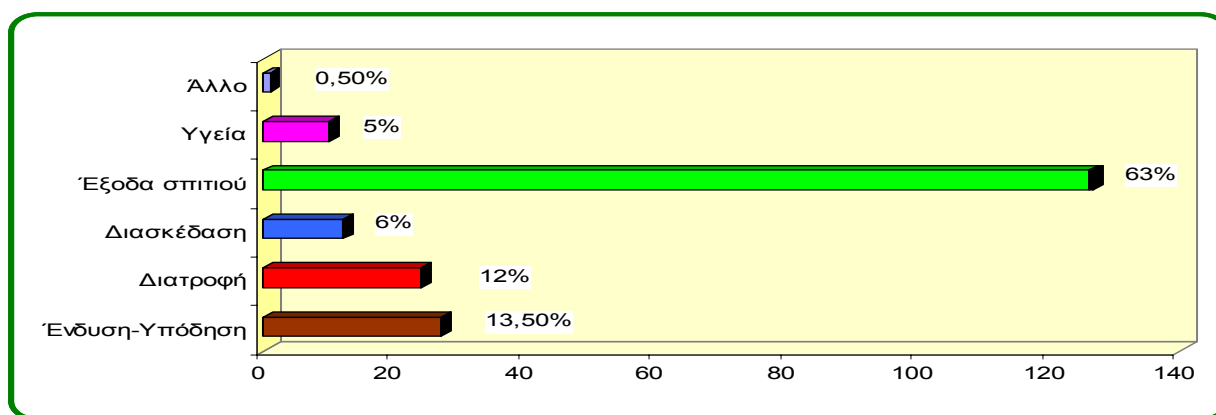
Διάγραμμα 22.4: Βαθμός ικανοποίησης από τις αποδοχές

Το τελευταίο εξεταζόμενο χαρακτηριστικό της απασχόλησης των γυναικών ήταν ο ελεύθερος χρόνος. Αξίζει να σημειωθεί πως και σε αυτό το χαρακτηριστικό η πρώτη και μεγαλύτερη συχνότητα σημειώθηκε στην επιλογή «μέτρια», και συγκεκριμένα με ποσοστό 33,11% (49 γυναίκες). Αμέσως μετά ακολουθεί το ποσοστό 32,43% (48 γυναίκες), το οποίο ουσιαστικά αντιπροσωπεύει μια γυναίκα λιγότερη, και σημαίνει πως 48 γυναίκες ήταν «λίγο» ικανοποιημένες, σχετικά με τον ελεύθερο χρόνο που τους άφηνε η απασχόληση τους. Η τρίτη μεγαλύτερη συχνότητα ήταν το 18,25% (27 γυναίκες) και σημαίνει πως αυτές οι γυναίκες ήταν «πολύ» ικανοποιημένες από τον ελεύθερο χρόνο τους. Ακολουθούν τα ποσοστά 13,51% (20 γυναίκες) και 2,7% (4 γυναίκες), σύμφωνα με τα οποία 20 γυναίκες δήλωσαν «καθόλου» ικανοποιημένες και 4 γυναίκες δήλωσαν «πάρα πολύ» ικανοποιημένες από τον ελεύθερο χρόνο που τους απόμενε από την εργασία τους.

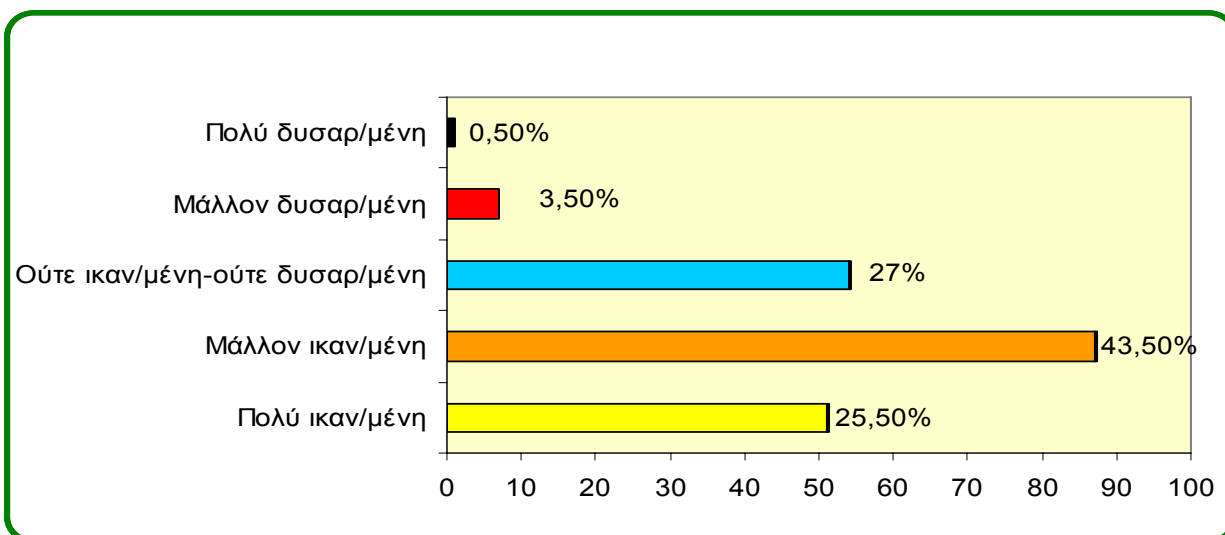
Διάγραμμα 22.5: Βαθμός ικανοποίησης από τον ελεύθερο χρόνο

Το παραπάνω διάγραμμα απεικονίζει τις απαντήσεις των ερωτώμενων γυναικών, σχετικά με τον τρόπο διάθεσης του οικογενειακού εισοδήματος τους. Την πρωτιά κατέχουν τα έξοδα του σπιτιού, με ποσοστό 63% (126 γυναίκες). Ακολουθούν, τα έξοδα που αφορούν την ένδυση – υπόδηση, με συχνότητα 13,5% (27 γυναίκες), τρεις γυναίκες λιγότερες απάντησαν πως τα βασικά έξοδα της οικογένειάς τους είναι αυτά που έχουν να κάνουν με τη διατροφή, συγκεκριμένα το ποσοστό που συγκέντρωσε η εν λόγω απάντηση είναι 12% (24 γυναίκες). Τα τρία τελευταία ποσοστά είναι: 6% (12 γυναίκες) και αφορά έξοδα διασκέδασης, 5% (10 γυναίκες) και αφορά έξοδα υγείας και τέλος 0,5% (1 γυναίκα), η οποία και απάντησε πως τα περισσότερα έξοδα στο νοικοκυριό της ξοδεύονται για αποπλήρωση δανείων.

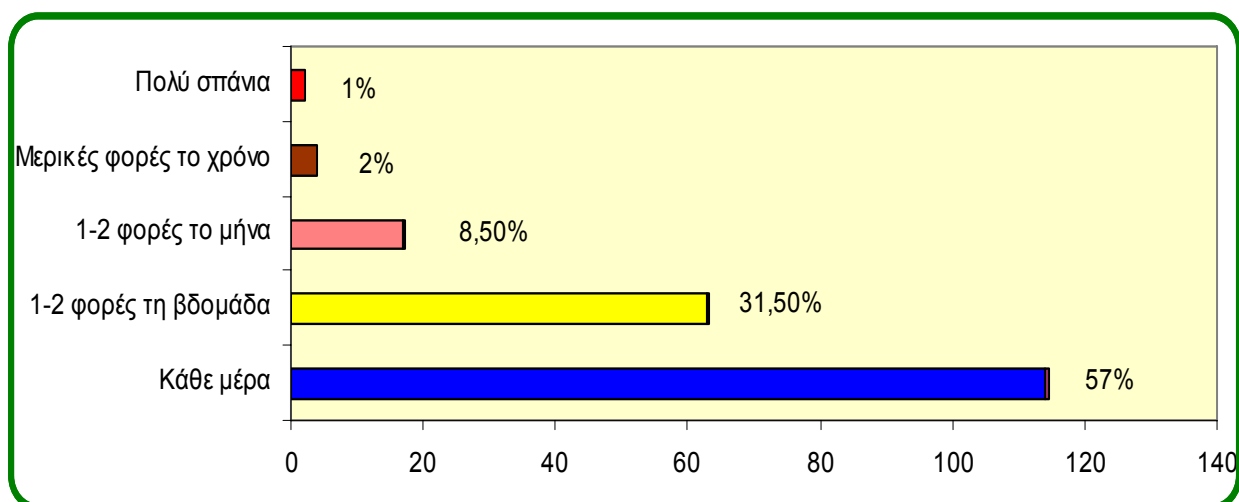
Διάγραμμα23 : Διάθεση του εισοδήματος

Το διάγραμμα που παρουσιάζεται στη συγκεκριμένη ερώτηση είχε να κάνει με την ικανοποίηση που αισθάνονται οι γυναίκες με τον κοινωνικό τους περίγυρο. Ο μεγαλύτερος αριθμός που παρατηρήθηκε στην ερώτηση για τον κοινωνικό περίγυρο ήταν 87 γυναίκες, ο οποίος αντιστοιχεί στο 43,50% των γυναικών οι οποίες απάντησαν πως είναι μάλλον ικανοποιημένες. Έπειτα, το 27% (54 γυναίκες) των γυναικών δεν ήταν ούτε ικανοποιημένες, ούτε δυσαρεστημένες, ακολουθεί το 25,50% (51 γυναίκες), σύμφωνα με το οποίο οι ερωτώμενες ήταν πολύ ικανοποιημένες. Και τέλος το 3,50% (7 γυναίκες) και το 0,50% (1 γυναίκα) είπαν πως ήταν μάλλον δυσαρεστημένες και πολύ δυσαρεστημένες, αντίστοιχα.

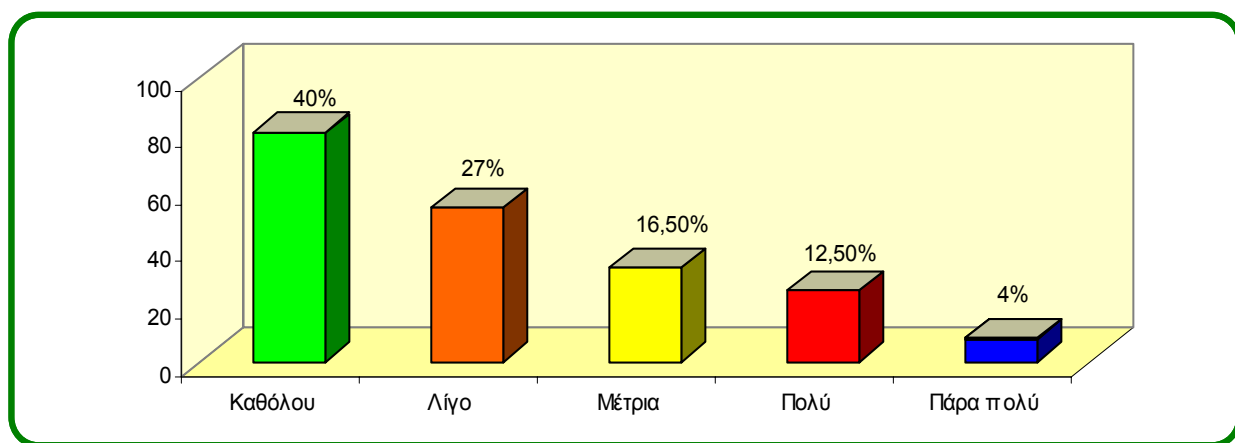
Διάγραμμα 24: Βαθμός ικανοποίησης από τις σχέσεις με τον κοινωνικό περίγυρο

Σε πολλές από τις ερωτήσεις που τέθηκαν στις γυναίκες του Δήμου Ξάνθης να απαντήσουν, ήταν και η συχνότητα επαφής που πιθανότατα θα είχαν με τους φίλους και τους συγγενείς τους. Από τις απαντήσεις που δόθηκαν υπολογίστηκαν τα παρακάτω ποσοστιαία αποτελέσματα: το 57% (114 γυναίκες) σημείωσαν πως η επαφή με τους πιο κοντινούς τους ανθρώπους ήταν καθημερινή, το 31,50% (63 γυναίκες) δήλωσαν πως επικοινωνούσαν είτε με φίλους είτε με συγγενείς 1 – 2 φορές την εβδομάδα. Τα τρία τελευταία ποσοστά συγκεντρώνουν πολύ μικρά ποσοστά σε σύγκριση με τις προηγούμενες απαντήσεις της ερώτησης και είχαν ως εξής: το 8,50% (17 γυναίκες) είχαν μόνο 1 – 2 φορές το μήνα επαφή με συγγενείς και φίλους, το 2% (4 γυναίκες) και το 1% (2 γυναίκες) έρχονταν σε επαφή, είτε μερικές φορές το χρόνο, είτε πολύ σπάνια, αντίστοιχα.

Διάγραμμα 25: Συχνότητα επικοινωνίας με φίλους και συγγενείς

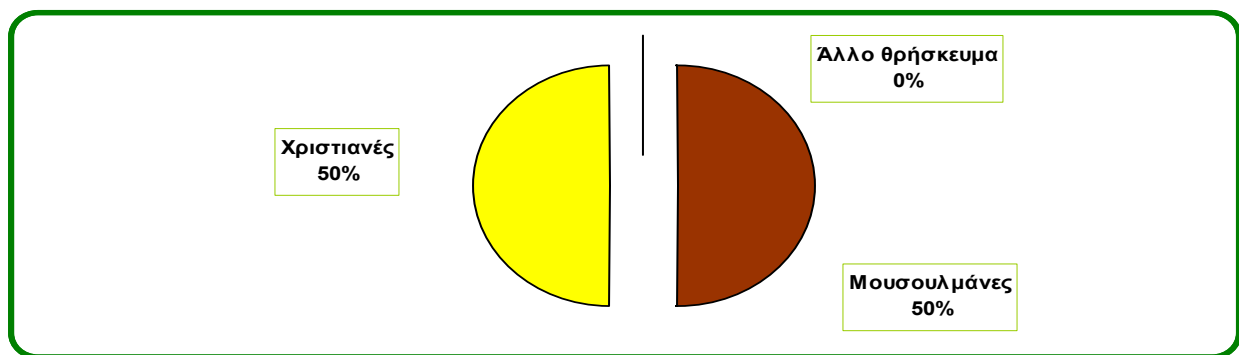
Φτάνοντας προς το τέλος της περιγραφής των εμπειρικών αποτελεσμάτων, κρίθηκε σημαντικό να ερωτηθούν οι γυναίκες σχετικά με το αν και πόσο τους επηρεάζει το θρησκευτικό δόγμα που ασπάζονται την καθημερινή τους ζωή. Οι απαντήσεις που δόθηκαν, όπως φαίνεται και από το διάγραμμα έχουν μια συμμετρία. Ειδικότερα, το 40% (80 γυναίκες) απάντησαν πως δεν τους επηρεάζει καθόλου το θρήσκευμα τους στις καθημερινές τους δραστηριότητες, στη συνέχεια το 27% (54 γυναίκες) δήλωσαν πως επηρεάζονται «λίγο» από το θρήσκευμα τους, έπειτα το 16,50% (33 γυναίκες) επηρεαζόταν «μέτρια», το 12,50% (25 γυναίκες) «πολύ» και τέλος το 4% (8 γυναίκες) μόνο το θρήσκευμα τους είχε «πάρα πολύ» μεγάλο αντίκτυπο στην καθημερινή τους ζωή.

Δι

Διάγραμμα 26: Βαθμός επηρεασμού της καθημερινής ζωής από τη θρησκευτική ταυτότητα

Η περιγραφή των συχνοτήτων του ερωτηματολογίου ολοκληρώνεται με την πίτα 31, το οποίο αφορά το θρήσκευμα των ερωτώμενων γυναικών. Αξίζει να σημειωθεί εδώ, πως το δημογραφικό αυτό στοιχείο δεν επιλέχθηκε τυχαία να γνωστοποιηθεί στην τελευταία ερώτηση. Η αιτία που, η συγκεκριμένη ερώτηση τοποθετήθηκε σε αυτό το σημείο ήταν, για να γίνει όσο δυνατόν πιο ομαλή η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου, καθώς ο μουσουλμανικός πληθυσμός της Ξάνθης είναι αρκετά επιφυλακτικός σε τέτοιες είδους δραστηριότητες. Επίσης, θεωρήθηκε πως αν οι μουσουλμάνες θα ήταν πιο ειλικρινείς στις απαντήσεις τους, αν δεν υποψιαζόταν πως η έρευνα δεν αφορούσε τη θρησκευτική τους ταυτότητα. Όπως αναφέρθηκε και στην αρχή του κεφαλαίου οι γυναίκες που συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο ήταν 100 από το κάθε θρησκευτικό δόγμα, δηλαδή 50% (100 γυναίκες), τόσο για τις χριστιανές, όσο και για τις μουσουλμάνες.

Διάγραμμα 27: Θρησκευτική ταυτότητα γυναικών

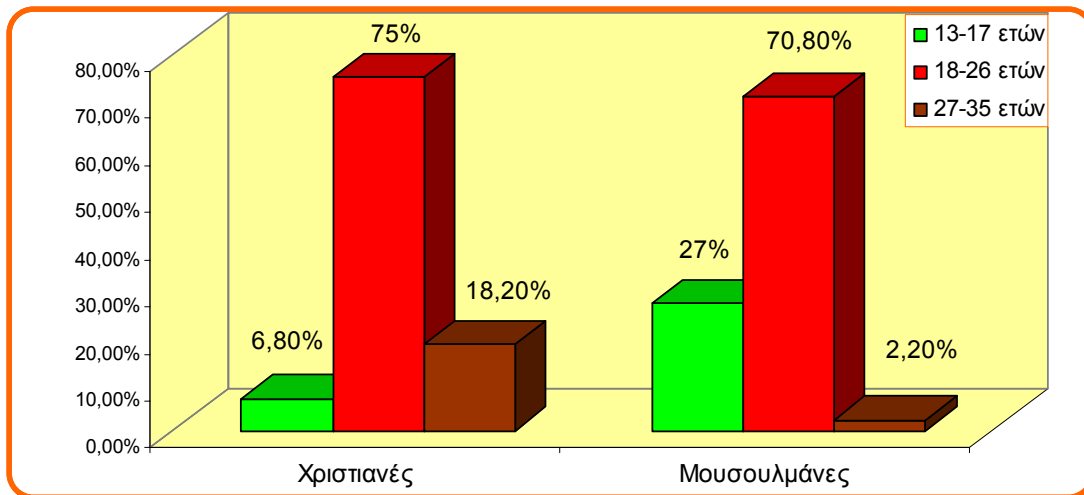
6.2 Συγκριτική παρουσίαση των εμπειρικών αποτελεσμάτων

Στη συνέχεια της παρούσας μελέτης παρουσιάζονται οι διαφορές που εντοπίστηκαν κατά την επεξεργασία των αποτελεσμάτων της επιτόπιας έρευνας με βάση τις θρησκευτικές πεποιθήσεις των ερωτηθέντων γυναικών. Η παρούσα υποενότητα αφορά την ανάλυση των εμπειρικών αποτελεσμάτων. Για τον παραπάνω λόγο, αφού μελετήθηκαν προσεκτικά όλες οι συχνότητες των απαντήσεων που δόθηκαν, ξεχωριστά για κάθε θρησκευτικό δόγμα, αναπαρίστανται διαγραμματικά και αναλύονται στη συνέχεια του παρόντος κεφαλαίου τα σημαντικότερα από αυτά.

Η πρώτη διαφορά που εντοπίστηκε, αφορούσε την ηλικία κατά την οποία πραγματοποίησαν για πρώτη φορά γάμο οι γυναίκες. Επειδή η συγκεκριμένη ερώτηση δόθηκε με τη μορφή ανοικτής ερώτησης, κρίθηκε αναγκαίο όλες οι απαντήσεις να ταξινομηθούν σε τρεις κλάσεις: 13-17 ετών (ανήλικες), 18-26 ετών και 27-35 ετών.

Το πρώτο διάγραμμα του κεφαλαίου που αναλύθηκε αφορούσε την ηλικία κατά την οποία παντρεύτηκαν οι γυναίκες που συμμετείχαν στην έρευνα. Όπως φαίνεται, οι μουσουλμάνες γυναίκες, οι οποίες παντρεύτηκαν πριν συμπληρώσουν το 18^ο έτος της ηλικίας τους, άγγιξαν το 27% (24 γυναίκες), σε αντίθεση με τις χριστιανές, το ποσοστό των οποίων σημειώθηκε στο 6,8% (6 γυναίκες). Έπειτα, στην ηλικία μεταξύ των 18 και 26 ετών το ποσοστό των γυναικών δεν είχε ιδιαίτερα μεγάλη διαφορά: για τις μουσουλμάνες ήταν 70,8% (63 γυναίκες), ενώ για τις χριστιανές ήταν 75% (66 γυναίκες). Τέλος, για την ηλικία μεταξύ των 27 και 35 ετών, σημειώθηκε, επίσης, όπως για τις ανήλικες, αξιοσημείωτη διαφορά, καθώς το 18,2% (16 γυναίκες) των χριστιανών γυναικών σύναψε για πρώτη φορά γάμο στην ηλικία 27-35 ετών, ενώ κατά το ίδιο διάστημα ηλικίας σύναψε για πρώτη φορά γάμο μόνο το 2,2% (2 γυναίκες) των μουσουλμάνων γυναικών. Η εξήγηση για τις παρούσες διαφορές είναι πως οι γυναίκες που ασπάζονται το Κοράνι έχουν διαφορετική

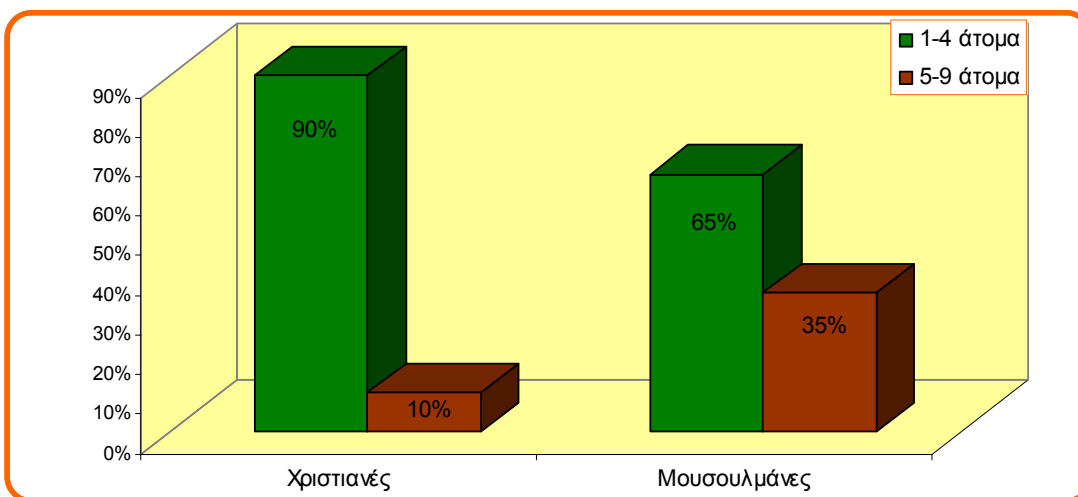
νοοτροπία, προσανατολισμένη περισσότερο στη δημιουργία οικογένειας, από μικρή κιόλας ηλικία, σε αντίθεση με τις χριστιανές.

Διάγραμμα 1: Ηλικία γάμου γυναικών

Στη συνέχεια, και η τέταρτη ερώτηση του ερωτηματολογίου είχε τη μορφή της ανοικτής ερώτησης, κατά συνέπεια οι απαντήσεις των γυναικών ταξινομήθηκαν σε δυο κλάσεις. Η ερώτηση αφορούσε τον αριθμό των ατόμων που διέμεναν στην ίδια οικία, οπότε σε μια κλάση συμπεριλήφθηκαν όλες οι γυναίκες που στο σπίτι τους διέμεναν από 1 έως 4 άτομα και στην άλλη κλάση εκείνες στων οποίων το σπίτι διέμεναν από 5 έως 9 άτομα.

Το δεύτερο διάγραμμα ανάλυσης των εμπειρικών αποτελεσμάτων σχετίζεται με τον αριθμό των μελών της οικογένειας, που διαμένουν κάτω από την ίδια στέγη. Εδώ φάνηκε καθαρά πως οι οικογένειες των μουσουλμάνων ήταν προσανατολισμένες προς μια διευρυμένη οικογένεια, σε αντίθεση με τις χριστιανικές οικογένειες, οι οποίες ανήκαν στο μεγαλύτερο ποσοστό σε πυρηνική οικογένεια. Η συγκεκριμένη παρατήρηση αποδείχθηκε και αριθμητικά, καθώς το 90% (90 γυναίκες) των χριστιανών ερωτηθέντων διέμενε στην ίδια οικία με 1 έως 4 άτομα, ενώ για τις μουσουλμάνες το ποσοστό ήταν 65% (65 γυναίκες). Η καφέ ράβδος του διαγράμματος παρουσιάζει εκείνες τις γυναίκες που διέμεναν μόνιμα στο ίδιο σπίτι με αριθμό ατόμων από 5 έως 9 άτομα, και συγκεκριμένα για τις μουσουλμάνες δείχνει ποσοστό 35% (35 γυναίκες), ενώ μόλις το 10% (10 γυναίκες) των χριστιανών ανήκει στην ίδια κατηγορία.

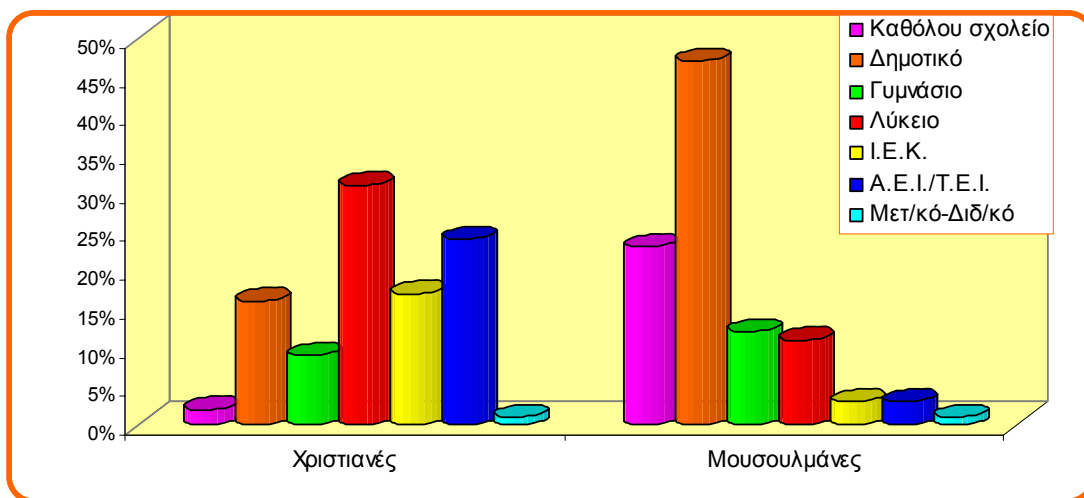

Διάγραμμα 2: Αριθμός ατόμων στο σπίτι

Συνεχίζοντας, δεν πρέπει να γίνει παράβλεψη στο μορφωτικό επίπεδο των γυναικών, ανάμεσα στις δυο θρησκείες. Από τις απαντήσεις που δόθηκαν, εξήχθη το συμπέρασμα πως οι διαφορές είναι μεγάλες. Αναλυτικά, καθόλου σχολείο βρέθηκε πως δεν πήγε το 23% (23 γυναίκες) των μουσουλμάνων γυναικών του δείγματος, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τις χριστιανές ήταν μόνο 2%. Απόφοιτες Δημοτικού δήλωσαν 47 μουσουλμάνες γυναίκες (47%) και 16 χριστιανές γυναίκες (16%), ενώ απόφοιτες Γυμνασίου ήταν το 12% (12 γυναίκες) των μουσουλμάνων και το 9% (9 γυναίκες) των χριστιανών γυναικών του δείγματος. Άξιο μνείας είναι τα ποσοστά των γυναικών που αποφοίτησαν από το Λύκειο. Συγκεκριμένα, το 31% (31 γυναίκες) των χριστιανών γυναικών του δείγματος ήταν απόφοιτες Λυκείου, ενώ μόνο το 11% (11 γυναίκες) των μουσουλμάνων γυναικών ανήκε στο ίδιο μορφωτικό επίπεδο. Στη συνέχεια, σπουδές μετά το Λύκειο, σε Ι.Ε.Κ., ακολούθησε το 17% (17 γυναίκες) των χριστιανών και το 3% (3 γυναίκες) των μουσουλμάνων γυναικών. Το αμέσως επόμενο εκπαιδευτικό επίπεδο, δηλαδή Α.Ε.Ι./Τ.Ε.Ι., παρουσίασε και αυτό σημαντική διαφορά, με το 24% (24 γυναίκες) των χριστιανών γυναικών του δείγματος να είναι απόφοιτες Α.Ε.Ι./Τ.Ε.Ι, σε αντίθεση με το 3% (3 γυναίκες) των μουσουλμάνων γυναικών. Τέλος, Μεταπτυχιακό ή Διδακτορικό δίπλωμα εμφάνισε μία χριστιανή γυναίκα και μία μουσουλμάνη αντίστοιχα.

Ένας βασικός λόγος για το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των μουσουλμάνων γυναικών είναι και το γεγονός, πως αν και σύμφωνα με το Κοράνι τα δυο φύλα έχουν τα ίδια δικαιώματα στη μόρφωση, αυτό έχει παραποιηθεί από τους μουσουλμάνους, οι οποίοι δεν αναγνωρίζουν την ισότιμη θέση της γυναίκας με αυτή του άνδρα. Η θέση της μουσουλμάνης γυναίκας είναι στο σπίτι και στην οικογένεια, επομένως ούτε οι ίδιες ενδιαφέρονται για τη μόρφωσή τους. Επιπλέον, το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδό τους ενισχύεται και από το γεγονός πως δεν μπορούν οι μουσουλμάνες να

ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις του σχολείου, εξαιτίας της μητρικής τους γλώσσας, η οποία είναι η τούρκικη. Βέβαια σε αυτό θα μπορούσε να υπάρξει και ένας αντίλογος, ο οποίος θα μπορούσε να αναφέρεται στα μειονοτικά σχολεία που υπάρχουν στην περιοχή της Ξάνθης. Όμως, σε αυτά τα σχολεία τα παιδιά διδάσκονται και τις δυο γλώσσες, γεγονός που δυσχεραίνει την απόδοσή τους, με αποτέλεσμα αυτές να μην συνεχίζουν το σχολείο, εξαιτίας της αποτυχίας τους.

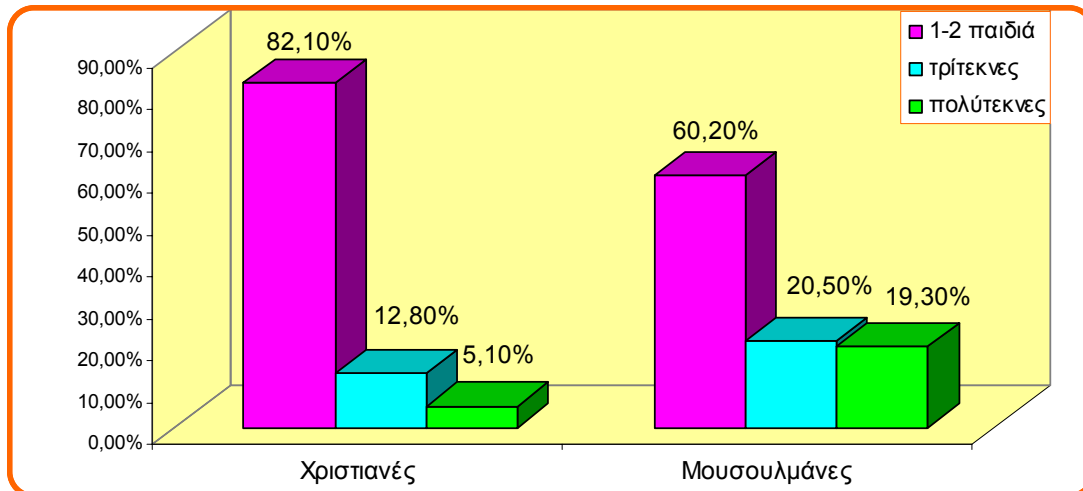
Διάγραμμα 3: Μορφωτικό επίπεδο μουσουλμάνων και χριστιανών γυναικών

Η τελευταία ανοικτή ερώτηση που παρουσιάστηκε στο εν λόγω κεφάλαιο ήταν η έβδομη του ερωτηματολογίου και είχε να κάνει με το αριθμό των παιδιών που κάθε γυναίκα είχε. Οι κλάσεις, στη συγκεκριμένη ερώτηση, που δημιουργήθηκαν ήταν τρεις. Η πρώτη αφορούσε εκείνες τις γυναίκες που είχαν 1 με 2 παιδιά, η δεύτερη αυτές που ήταν τρίτεκνες και η τρίτη αυτές που ήταν πολύτεκνες (4 έως 5 παιδιά).

Η σημαντική διαφορά που βρέθηκε μεταξύ των δυο θρησκευμάτων αφορούσε και τον αριθμό των παιδιών των γυναικών, όπως προαναφέρθηκε. Το 82,1% (64 γυναίκες) των χριστιανών και το 60,2% (53 γυναίκες) των μουσουλμάνων γυναικών του δείγματος βρέθηκαν πως είχαν 1 – 2 παιδιά. Επίσης, οι τρίτεκνες μητέρες του δείγματος βρέθηκαν σε ποσοστό 12,8% (10 γυναίκες) για τις χριστιανές και 20,5% (18 γυναίκες) για τις μουσουλμάνες. Τέλος, πολύτεκνες ήταν 17 γυναίκες (19,3%) που ασπάζονταν τη μουσουλμανική θρησκεία και 4 γυναίκες (5,1%) που ασπάζονταν το χριστιανισμό.

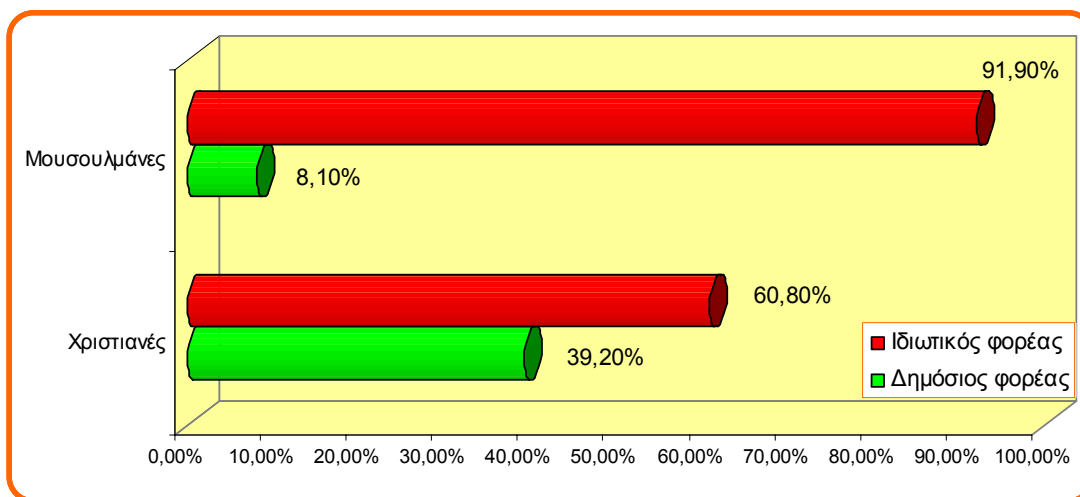
Ένας λόγος για την υψηλή τεκνοποίηση των μουσουλμάνων είναι και το γεγονός πως, σύμφωνα με έρευνες που έχουν γίνει, ο αριθμός των παιδιών συσχετίζεται με το μορφωτικό επίπεδο. Αυτό αποδεικνύεται από το προηγούμενο διάγραμμα, το οποίο παρουσίασε το μορφωτικό

επίπεδο των μουσουλμάνων γυναικών Επιπροσθέτως, άλλες έρευνες έχουν δείξει πως η μεγάλη τεκνοποίηση οφείλεται και στο γεγονός πως οι μουσουλμάνοι «βλέπουν» τα παιδιά ως εν δυνάμει εργατικό δυναμικό, καθώς τα κορίτσια βοηθούν στις εργασίες στο σπίτι, ενώ τα αγόρια εργάζονται στην οικογενειακή επιχείρηση ή ως μισθωτοί σε κάποια άλλη εργασία.

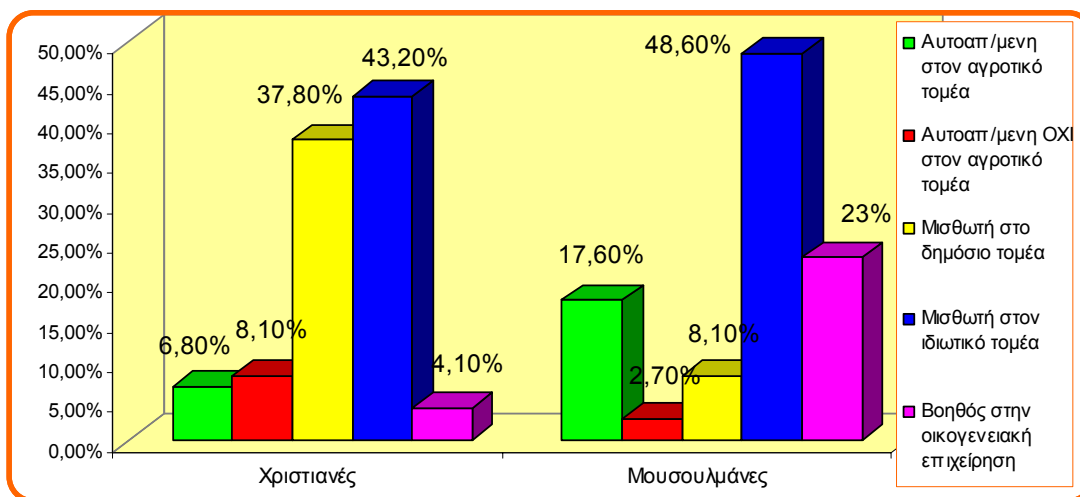
Διάγραμμα 4: Αριθμός παιδιών

Σημαντικές διαφορές παρουσιάστηκαν και στο φορέα εργασίας των γυναικών, ανάμεσα στις δυο θρησκείες. Αναλυτικότερα, οι χριστιανές εργαζόμενες γυναίκες που απασχολούνταν στο δημόσιο τομέα ήταν σε ποσοστό 39,2% (29 γυναίκες), ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τις μουσουλμάνες γυναίκες ήταν 8,1% (6 γυναίκες). Φαίνεται πολύ ξεκάθαρα πως η πλειοψηφία των μουσουλμάνων γυναικών, που απασχολούνταν σε κάποια εργασία, εργάζονταν στον ιδιωτικό τομέα και συγκεκριμένα το 91,9% (68 γυναίκες), ενώ το αντίστοιχο νούμερο για τις χριστιανές γυναίκες ήταν 60,8% (45 γυναίκες). Η αιτία της χαμηλής συμμετοχής των μουσουλμάνων γυναικών στο δημόσιο τομέα είναι το χαμηλό μορφωτικό τους επίπεδο, το οποίο αποτελεί εμπόδιο στην είσοδό τους στη δημόσιο φορέα εργασίας.

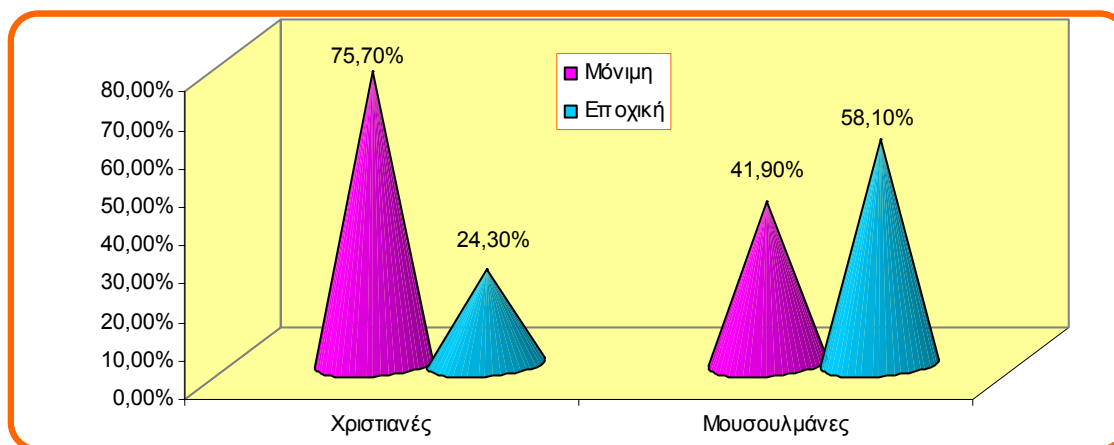
Διάγραμμα 5: Φορέας εργασίας

Η επόμενη ερώτηση αφορούσε και αυτή την εργασία των γυναικών, και πιο συγκεκριμένα τη θέση τους στην κύρια εργασία. Η παρούσα ανάλυση διαφέρει από το προηγούμενο διάγραμμα, διότι εδώ παρουσιάζεται αναλυτικότερα η εργασία των γυναικών, όχι μόνο στον ιδιωτικό και δημόσιο φορέα. Αναλυτικά, αυτοαπασχολούμενες στον αγροτικό τομέα βρέθηκε πως ήταν το 17,6% (13 γυναίκες) των μουσουλμάνων και το 6,8% (5 γυναίκες) των χριστιανών γυναικών του δείγματος. Το 2,7% (2 γυναίκες) των ισλαμιστών γυναικών αυτοαπασχολούνταν όχι στον αγροτικό τομέα, ενώ το αντίστοιχο για τις χριστιανές γυναίκες ήταν το 8,1% (6 γυναίκες). Μια ακόμη διαφορά είναι αυτή που αφορά τη μίσθωση στον ιδιωτικό τομέα, εδώ τα ποσοστά που βρέθηκαν ήταν 43,2% (32 γυναίκες) χριστιανές και 48,6% (36 γυναίκες) μουσουλμάνες. Αξίζει να σημειωθεί εδώ, πως αν και τα προηγούμενα ποσοστά δεν είχαν σημαντική διαφορά, πρέπει να λεχθεί πως οι μουσουλμάνες γυναίκες ως μισθωτές στον ιδιωτικό τομέα ήταν, ως επί το πλείστον, εργάτριες σε εργοστάσια της περιοχής ή σε καταστήματα/επιχειρήσεις στα οποία δεν «φαίνονταν», π.χ. καθαρίστριες, λανζιέρισσες κ.λπ. Τέλος, βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση δήλωσαν 17 μουσουλμάνες (23%) και 3 χριστιανές (4,1%).

Διάγραμμα 6: Θέση στην κύρια εργασία

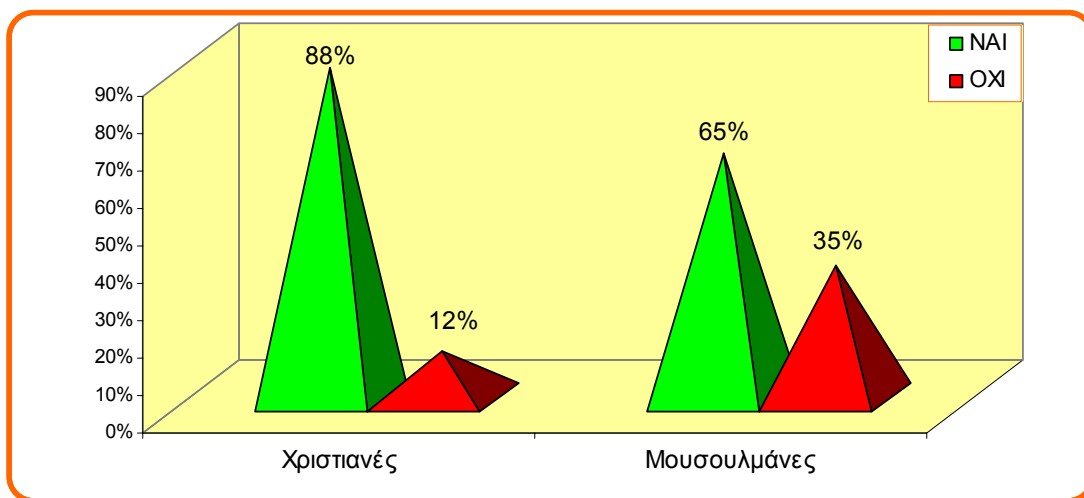
Το τελευταίο διάγραμμα που αφορούσε την εργασία των γυναικών ανάμεσα στις δυο θρησκείες ήταν σχετικά με το είδος της εργασίας τους. Και εδώ θα γίνει ξεκάθαρο πως υπάρχουν σημαντικές διαφορές, καθώς το 75,7% (56 γυναίκες) των χριστιανών απασχολούνταν μόνιμα σε κάποια εργασία, ενώ αντίστοιχο ποσοστό για τις μουσουλμάνες ήταν το 41,9% (31 γυναίκες). Στην εποχική εργασία την πλειοψηφία συγκεντρώνουν οι μουσουλμάνες γυναίκες, με 58,1% (43 γυναίκες), ενώ σε ποσοστό 24,3% (18 γυναίκες) απασχολούνται οι χριστιανές γυναίκες σε εποχική εργασία. Ο λόγος της παρούσας διαφοράς είναι πως οι μουσουλμάνες γυναίκες προσπαθούν να εκμεταλλευτούν το ταμείο ανεργίας που τους παρέχει ο Ο.Α.Ε.Δ. Συνεπώς, επιδιώκουν να συμπληρώνουν την ασφάλιση που είναι απαραίτητη για να εισπράττουν το επίδομα εργασίας από τον Ο.Α.Ε.Δ.

Διάγραμμα 7: Είδος εργασίας

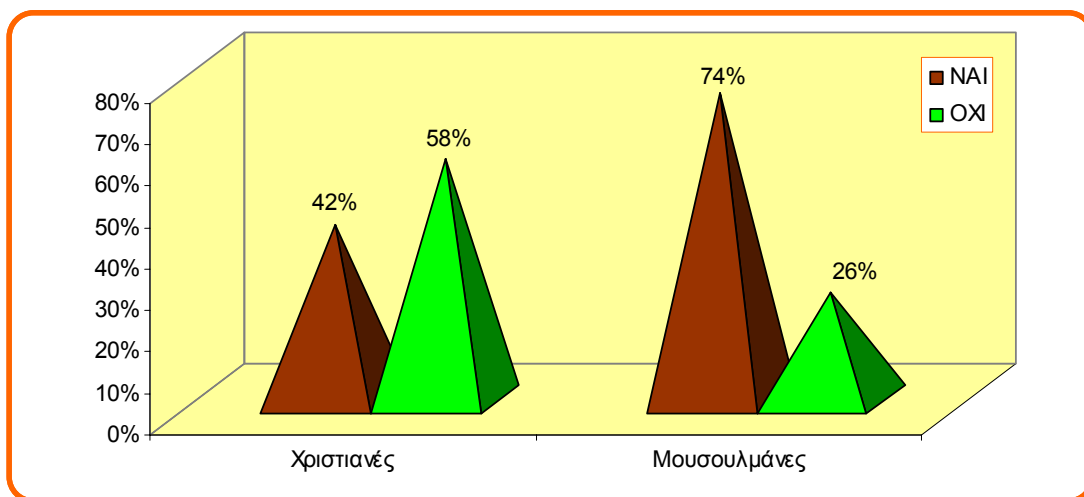
Στη συνέχεια της ανάλυσης παρουσιάζεται η δέκατη έκτη ερώτηση. Πρέπει να διευκρινιστεί πως η εν λόγω ερώτηση αφορούσε τη συναναστροφή που είχαν οι γυναίκες με συγγενείς, φίλους, ομόθρησκους και αλλόθρησκους. Η ανάλυση όμως που πρόκειται να ακολουθήσει αφορά μόνο τη συναναστροφή με φίλους και γείτονες διότι μόνο σε αυτές τις περιπτώσεις βρέθηκαν σημαντικές διαφορές.

Ειδικότερα, το 88% (88 γυναίκες) των χριστιανών και το 65% (65 γυναίκες) των μουσουλμάνων γυναικών του δείγματος δήλωσαν πως συναναστρέφονται με φίλους, σε αντίθεση με το 12% (12 γυναίκες) των χριστιανών και το 35% (35 γυναίκες) των μουσουλμάνων γυναικών που απάντησαν πως δεν συναναστρέφονται με φίλους. Εδώ γίνεται φανερό πως οι χριστιανές γυναίκες αναπτύσσουν σχέσεις με φίλους, ενώ οι μουσουλμάνες λιγότερο, διότι οι τελευταίες είναι προσανατολισμένες περισσότερο στην οικογένεια και στη γειτονιά τους, όπως φαίνεται και στο επόμενο διάγραμμα.

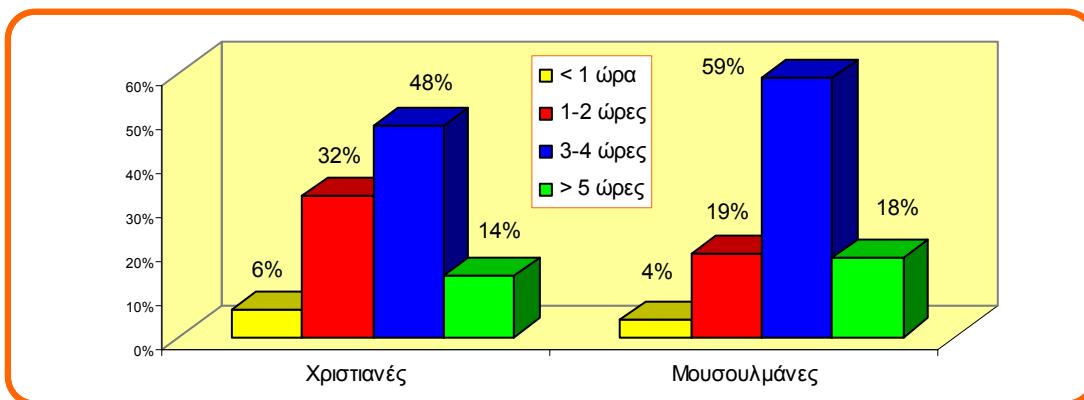
Διάγραμμα 8: Συναναστροφή με φίλους

Το δεύτερο διάγραμμα της 16^{ης} ερώτησης αφορούσε τη συναναστροφή με γείτονες. Το 42% (42 γυναίκες) των χριστιανών και το 74% (74 γυναίκες) των μουσουλμάνων δήλωσαν πως έχουν συναναστροφή με γείτονες. Οι αρνητικές απαντήσεις στη συγκεκριμένη ερώτηση παρουσίασαν μεγάλη διαφορά ανάμεσα σε μουσουλμάνες και χριστιανές, καθώς μόνο το 26% (26 γυναίκες) των μουσουλμάνων και το 58% (58 γυναίκες) των χριστιανών δεν είχαν συναναστροφή με γείτονες.

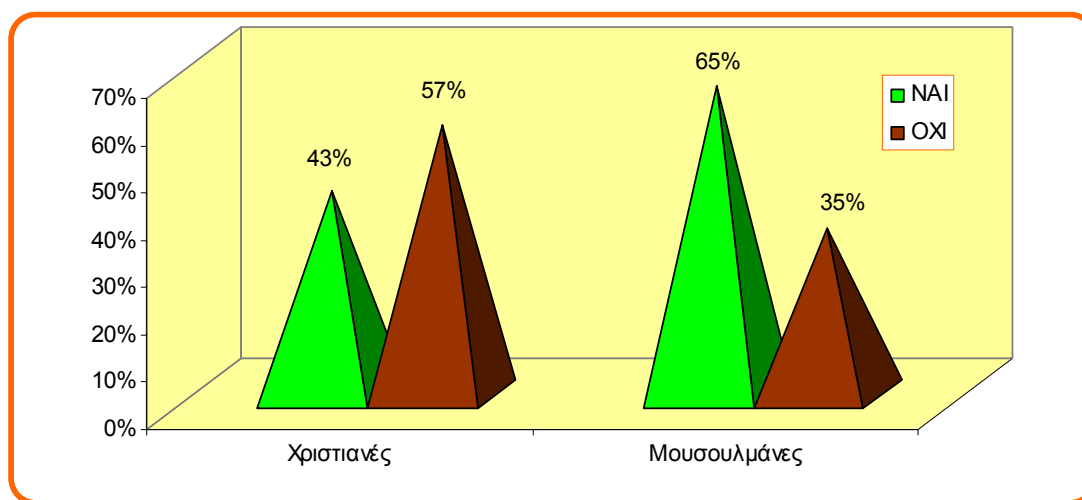
Διάγραμμα 9: Συναναστροφή με γείτονες

Συνεχίζοντας την ανάλυση δεν θα έπρεπε να παραληφθούν οι διαφορές που σημειώθηκαν στις ώρες που οι γυναίκες ασχολούνταν με τις οικιακές εργασίες. Από το διάγραμμα φαίνεται καθαρά πως οι γυναίκες που δήλωσαν ότι εργάζονται λιγότερο από μια ώρα την ημέρα ήταν 6% (6 γυναίκες) για τις χριστιανές και 4% (4 γυναίκες) για τις μουσουλμάνες. Έπειτα, μια έως δυο ώρες ημερησίως ασχολούνταν, οι μουσουλμάνες με 19% (19 γυναίκες) και οι χριστιανές με 32% (32 γυναίκες). Τα αμέσως επόμενα ποσοστά αφορούσαν τις γυναίκες που ασχολούνταν με το σπίτι τρεις έως τέσσερις ώρες την ημέρα, τα οποία είχαν ως εξής: 48% (48 γυναίκες) των χριστιανών και 59% (59 γυναίκες) των μουσουλμάνων. Και, τέλος, οι γυναίκες που ασχολούνταν πάνω από πέντε ώρες την ημέρα ήταν 14% (14 χριστιανές γυναίκες) και 18% (18 μουσουλμάνες γυναίκες). Για ακόμη μια φορά αποδεικνύεται, μέσα από αριθμούς, η προσανατολισμένη ζωή των μουσουλμάνων γυναικών στο σπίτι και στην οικογένεια.

Διάγραμμα 10: Ώρες οικιακής εργασίας

Η αμέσως επόμενη ερώτηση που σημείωσε σημαντικές διαφορές στις απαντήσεις των γυναικών, ανάμεσα στις δυο θρησκείες ήταν αυτή που αφορούσε την ύπαρξη βοήθειας στις οικιακές ασχολίες τους. Στο εν λόγω αποτέλεσμα γίνεται φανερό πως το 57% (57 γυναίκες) των χριστιανών γυναικών δεν είχε καμία βοήθεια στο σπίτι, σε αντίθεση με τις μουσουλμάνες, στις οποίες το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 35% (35 γυναίκες). Εύλογα, λοιπόν, μπορεί να ειπωθεί πως εκείνες οι χριστιανές που απάντησαν πως είχαν βοήθεια στις οικιακές τους δραστηριότητες ήταν το 43% (43 γυναίκες), ενώ οι μουσουλμάνες ήταν 65% (65 γυναίκες). Η συγκεκριμένη διαφορά, όπως γίνεται φανερό, δηλώνει πως οι μουσουλμάνες γυναίκες έχουν πολύ μεγαλύτερη βοήθεια στο σπίτι. Στην συγκεκριμένη περίπτωση σε μειονεκτική θέση βρίσκονται οι χριστιανές, και όχι οι μουσουλμάνες, όπως έχουμε δει μέχρι τώρα. Η αιτιολόγηση στην παρούσα περίπτωση είναι η μεγάλη και διευρυμένη οικογένεια που αναπτύσσουν οι μουσουλμάνοι, όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο διάγραμμα, του παρόντος κεφαλαίου (διάγραμμα 2).

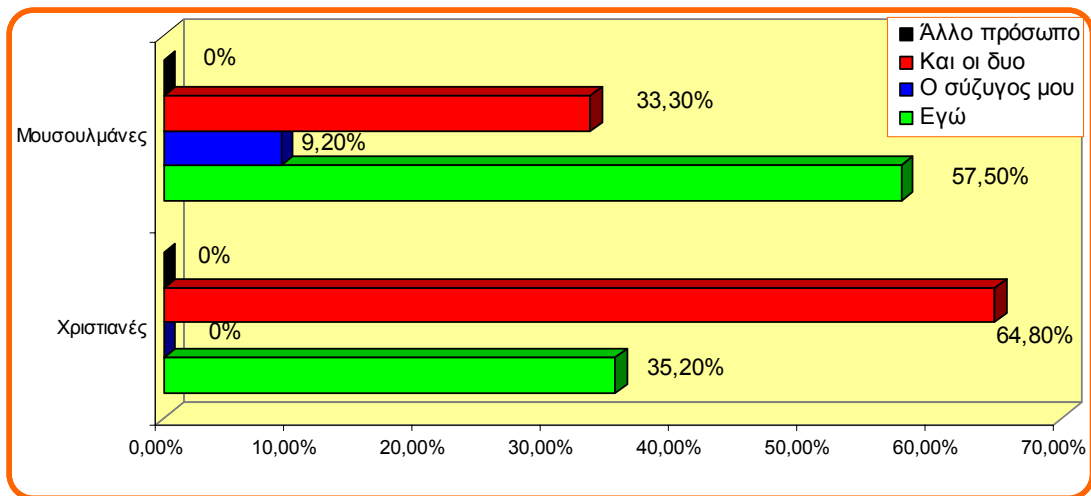

Διάγραμμα 11: Ύπαρξη βοήθειας στις οικιακές ασχολίες

Στη συνέχεια, κρίθηκε απαραίτητο να σημειωθούν οι διαφορές που υπολογίστηκαν στην εικοστή πρώτη ερώτηση. Η εν λόγω ερώτηση περιείχε διάφορα υποερωτήματα, που αφορούσαν τον κύριο υπεύθυνο σε κάποιες βασικές δραστηριότητες του νοικοκυριού. Εδώ αναφέρονται τρεις δραστηριότητες, η ανατροφή των παιδιών, η διαχείριση των οικονομικών και οι εξωτερικές δουλειές, αφού αυτές ήταν που σημείωσαν σημαντικές διαφορές.

Σχετικά με την ανατροφή των παιδιών οι χριστιανές γυναίκες του δείγματος απάντησαν πως έχουν αναλάβει εξολοκλήρου οι ίδιες τη συγκεκριμένη δραστηριότητα σε ποσοστό 35,2% (25

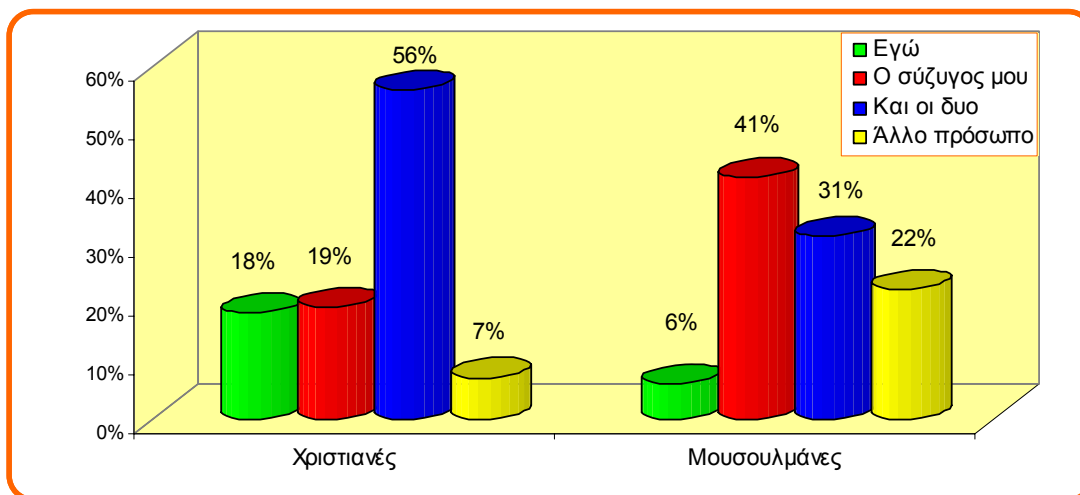
γυναίκες), ενώ για τις μουσουλμάνες το ποσοστό ανέρχεται σε αυτό του 57,5% (50 γυναίκες). Αυτό αποδεικνύει πως η συμμετοχή των μουσουλμάνων ανδρών στην ανατροφή των παιδιών τους δεν είναι πολύ μεγάλη, αφού αυτόν το ρόλο τον έχουν αναλάβει ως επί το πλείστον οι σύζυγοί τους. Επιπλέον, το 64,8% (46 γυναίκες) των χριστιανών γυναικών του δείγματος δήλωσε πως και οι δυο σύζυγοι λαμβάνουν μέρος σε αυτή την υποχρέωση, σε αντίθεση με το 33,3% (29 γυναίκες) των μουσουλμάνων γυναικών. Αξίζει να σημειωθεί πως κανένας χριστιανός σύζυγος δεν δηλώθηκε από τη σύζυγό του ότι έχει αναλάβει την ανατροφή των παιδιών, ενώ όσο αφορά τους μουσουλμάνους σημειώθηκε το 9,2% (8 γυναίκες). Ακόμη μια φορά αποδεικνύεται πως ο ρόλος των μουσουλμάνων γυναικών δεν είχε την ίδια σημασία με αυτή των χριστιανών. Τελειώνοντας την ανάλυση του παρόντος διαγράμματος, καμία γυναίκα, τόσο μουσουλμάνη όσο και χριστιανή, δεν απάντησε πως την ανατροφή των παιδιών τους την είχε αναλάβει κάποιο άλλο πρόσωπο.

Διάγραμμα 12: Πρόσωπο που αναλαμβάνει την ανατροφή των παιδιών

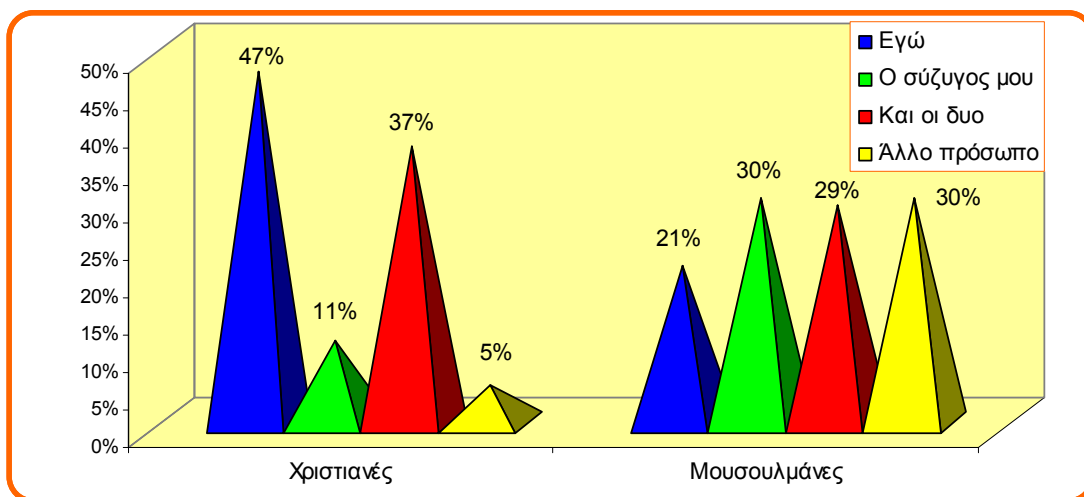
Όσο αφορά το 13^ο διάγραμμα, περιγράφει τη διαχείριση των οικονομικών του νοικοκυριού. Οι χριστιανές γυναίκες είχαν αναλάβει αυτή τη δραστηριότητα, με ποσοστό 18% (18 γυναίκες), ενώ το ποσοστό των μουσουλμάνων γυναικών ήταν μόλις 6% (6 γυναίκες). Συνεχίζοντας, φαίνεται καθαρά πως οι μουσουλμάνες γυναίκες απάντησαν πως ο σύζυγος τους ήταν ο κύριος υπεύθυνος για τη διαχείριση των οικονομικών, με 41% (41 γυναίκες), ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τις χριστιανές ήταν 19% (19 γυναίκες). Στις οικογένειες που είχαν ασπαστεί τον χριστιανισμό και οι δυο σύζυγοι είχαν αναλάβει τα οικονομικά του σπιτιού με 56% (56 γυναίκες), ενώ για τις μουσουλμάνες το ποσοστό αυτό ήταν 31% (31 γυναίκες). Τέλος, κάποιο άλλο πρόσωπο είχε αναλάβει τη διαχείριση των οικονομικών του σπιτιού για τις μουσουλμανικές οικογένειες, με 22%

(22 γυναίκες) και για τις χριστιανικές με 7% (7 γυναίκες). Το τελευταίο ποσοστό των μουσουλμάνων γυναικών, αποδεικνύει για ακόμα μια φορά την διευρυμένη οικογένεια, που αναπτύσσεται μεταξύ των οικογενειών της ισλαμικής θρησκείας.

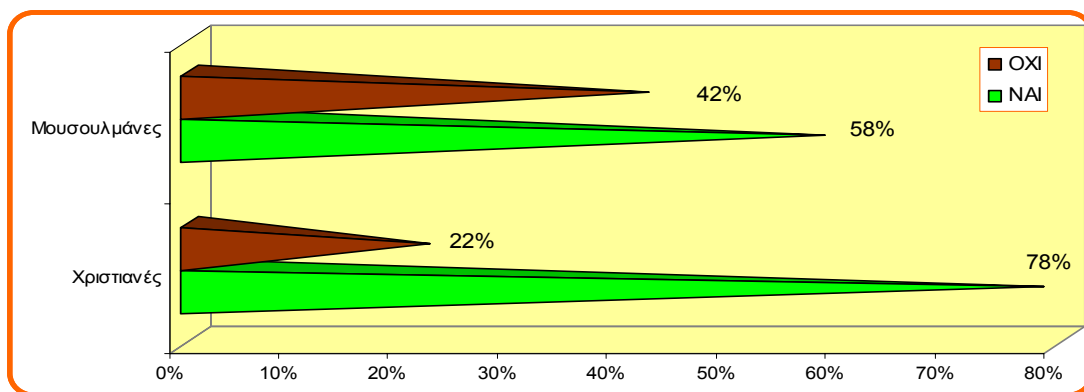
Διάγραμμα 13: Πρόσωπο που αναλαμβάνει τη διαχείριση των οικονομικών

Τις εξωτερικές δουλειές του νοικοκυριού στις χριστιανικές οικογένειες αναλάμβαναν να τις διεκπεραιώσουν οι γυναίκες που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο, με 47% (47% γυναίκες), ενώ στις ισλαμικές οικογένειες οι μουσουλμάνες γυναίκες, με ποσοστό 21% (21 γυναίκες). Στη συνέχεια, ο σύζυγος των μουσουλμάνων γυναικών εμφανίζεται ως κύριος υπεύθυνος σε αυτή τη δραστηριότητα, με 30% (30 γυναίκες), ενώ για τις χριστιανές το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 11% (11 γυναίκες). Και οι δυο σύζυγοι είχαν αναλάβει μαζί τις εξωτερικές δουλειές, με 37% (37 χριστιανές) και 29% (29 μουσουλμάνες). Ενώ για μια ακόμη φορά φαίνεται καθαρά πως σε ένα μεγάλο ποσοστό των μουσουλμάνων γυναικών κάποιο άλλο τρίτο πρόσωπο είχε αναλάβει τις εξωτερικές δουλειές, με 30% (30 γυναίκες), ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των χριστιανών ήταν 5% (5 γυναίκες).

Διάγραμμα 14: Εξωτερικές δουλειές

Το 15^ο διάγραμμα περιγράφει τις απαντήσεις που δόθηκαν από τις γυναίκες σχετικά με την ύπαρξη προσωπικού ελεύθερου χρόνου. Οι μουσουλμάνες γυναίκες βρέθηκε πως είχαν συγκεντρώσει λιγότερες θετικές απαντήσεις, 58% (58 γυναίκες) σε σχέση με τις χριστιανές, των οποίων το ποσοστό υπολογίστηκε στο 78% (78 γυναίκες). Και αντίστοιχα, οι αρνητικές απαντήσεις ήταν 42% (42 μουσουλμάνες γυναίκες) και 22% (22 χριστιανές γυναίκες). Ο περιορισμένος ελεύθερος χρόνος των μουσουλμάνων γυναικών οφείλεται στη διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στον άνδρα και την γυναίκα, ως προς τη θέση τους τόσο στην οικογένεια όσο και στην κοινωνία.

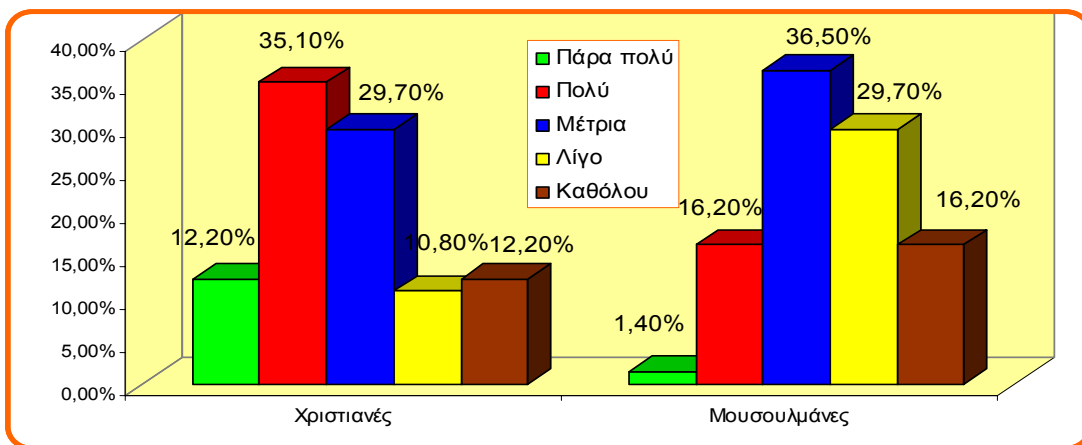

Διάγραμμα 15: Ύπαρξη προσωπικού ελεύθερου χρόνου

Ακολουθούν πέντε διαγράμματα, τα οποία αφορούν και πάλι την εργασία των γυναικών, αλλά αυτή τη φορά εξετάστηκε η απασχόληση τους από τη σκοπιά του βαθμού ικανοποίησης που είχαν ως προς αυτήν. Τους ρωτήθηκε να εκφράσουν το βαθμό ικανοποίησης τους για το ωράριο, τη «φύση», το περιβάλλον, τις αποδοχές και το χρόνο από την κύρια εργασία τους. Οι διαφορές που

σημειώθηκαν ήταν για όλους αυτούς τους τομείς αξιοσημείωτες, και κατά συνέπεια κρίθηκε αναγκαίο να παρουσιαστούν διαγραμματικά.

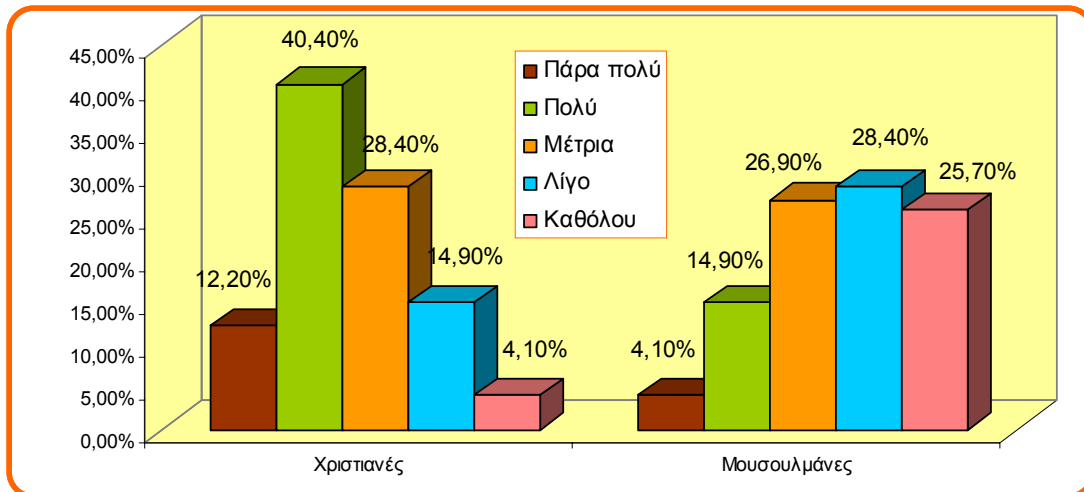
Η πρώτη μεταβλητή που αναλύθηκε ήταν αυτή του βαθμού ικανοποίησης σχετικά με το ωράριο εργασίας. Όπως φαίνεται και στο διάγραμμα, με το ωράριο εργασίας ήταν πάρα πολύ ευχαριστημένες το 12,2% (9 γυναίκες) των χριστιανών γυναικών, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τις μουσουλμάνες ήταν το 1,4% (1 γυναίκα). Στη συνέχεια πολύ ευχαριστημένες δήλωσαν πως ήταν το 31,5% (26 γυναίκες) των χριστιανών και το 16,2% (12 γυναίκες) των μουσουλμάνων γυναικών. Μέτριο βαθμό ικανοποίησης απάντησαν πως είχαν το 29,7% (22 γυναίκες) των χριστιανών και το 36,5% (27 γυναίκες) των μουσουλμάνων γυναικών. Λίγο ικανοποιημένες ήταν το 10,8% (8 γυναίκες) των χριστιανών και το 29,7% (22 γυναίκες) των μουσουλμάνων και καθόλου ικανοποιημένες δήλωσαν το 12,2% (9 χριστιανές γυναίκες) και το 16,2% (12 μουσουλμάνες γυναίκες). Η αιτία της χαμηλής ικανοποίησης των μουσουλμάνων γυναικών, όσο αφορά το ωράριο εργασίας τους είναι, πως οι εργασίες στις οποίες εργάζονται συνήθως απαιτούν πολλές ώρες απασχόλησης την ημέρα, π.χ. εργάτριες σε διάφορα εργοστάσια της περιοχής.

Διάγραμμα 16: Βαθμός ικανοποίησης των γυναικών από το ωράριο της εργασίας τους

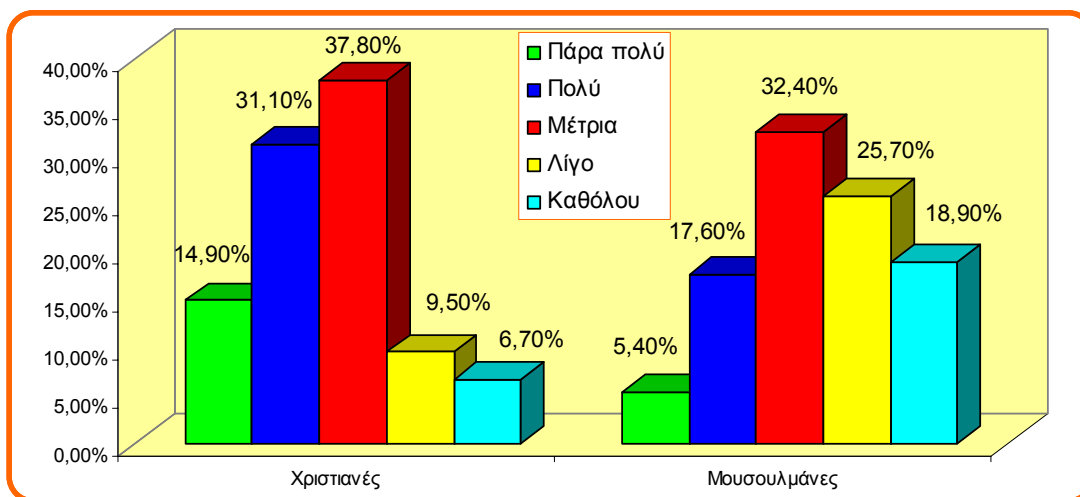
Το δεύτερο χαρακτηριστικό που εξετάστηκε ήταν η «φύση» της εργασίας των γυναικών. Τα αποτελέσματα ήταν αναλογικά περίπου τα ίδια με το προηγούμενο διάγραμμα. Δηλαδή, το 12,2% (9 γυναίκες) των χριστιανών και το 4,1% (3 γυναίκες) των μουσουλμάνων γυναικών, δήλωσαν πως ήταν πάρα πολύ ευχαριστημένες με τη «φύση» του επαγγέλματος τους. συνεχίζοντας, το 40,4% (30 γυναίκες) των χριστιανών και το 14,9% (11 γυναίκες) των μουσουλμάνων γυναικών ήταν πολύ ικανοποιημένες, το 28,4% (21 γυναίκες) των χριστιανών και το 26,9% (20 γυναίκες) των μουσουλμάνων γυναικών δήλωσαν μέτρια ικανοποίηση. Το 14,9% (11 γυναίκες) των χριστιανών

και το 28,4% (21 γυναίκες) των μουσουλμάνων γυναικών απάντησαν πως ήταν λίγο ικανοποιημένες από τη «φύση» το επαγγέλματος τους. Και τέλος το 4,1% (3 γυναίκες) των χριστιανών και το 25,7% (19 γυναίκες) των μουσουλμάνων γυναικών δεν ήταν καθόλου ικανοποιημένες. Στο προηγούμενο διάγραμμα αναφέρθηκε πως οι μουσουλμάνες απασχολούνται σε θέσεις εργασίας, για ανειδίκευτους εργάτες και χειρονακτικές εργασίες, οι θέσεις όμως αυτές έχουν ένα βασικό ,εύλογο, μειονέκτημα ως προς τη «φύση» τους.

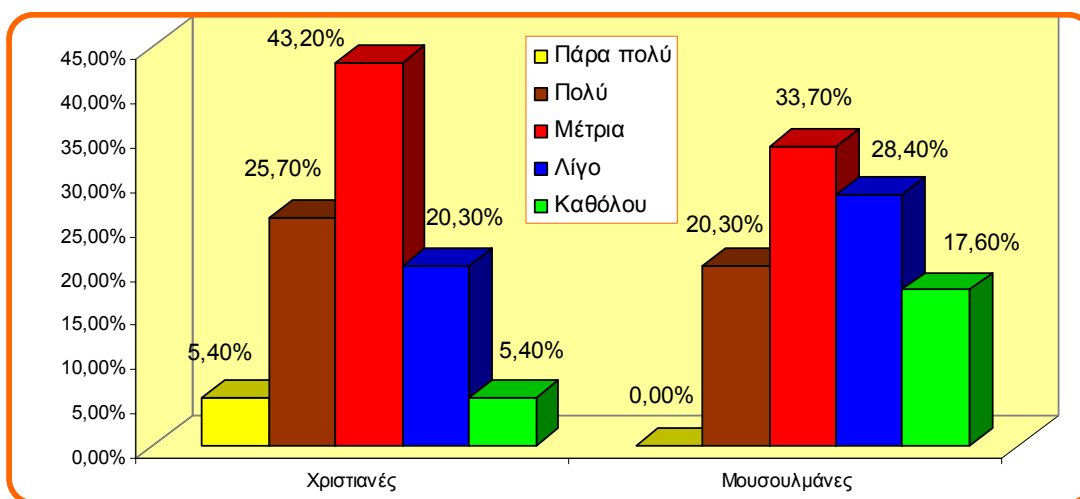
Διάγραμμα 17: Βαθμός ικανοποίησης των γυναικών από τη «φύση» της εργασίας τους

Σχετικά με το περιβάλλον εργασίας, το 14,9% (11 γυναίκες) των χριστιανών γυναικών και το 5,4% (4 γυναίκες) των μουσουλμάνων γυναικών ήταν πάρα πολύ ευχαριστημένες. Επίσης το 31,1% (23 γυναίκες) των χριστιανών και το 17,6% (13 γυναίκες) των μουσουλμάνων γυναικών ήταν πολύ ικανοποιημένες από την εργασία τους. Επιπλέον το 37,8% (28 γυναίκες) των χριστιανών και το 32,4% (24 γυναίκες) των μουσουλμάνων απάντησαν πως ήταν μέτρια ικανοποιημένες από το περιβάλλον εργασίας τους. και το 9,5% (7 γυναίκες) των χριστιανών και το 25,7% (19 γυναίκες) των μουσουλμάνων γυναικών είπαν πως ήταν λίγο ευχαριστημένες και το 6,7% (5 χριστιανές γυναίκες) και το 18,9% (14 μουσουλμάνες γυναίκες) δεν ήταν καθόλου ικανοποιημένες από το περιβάλλον εργασίας τους.

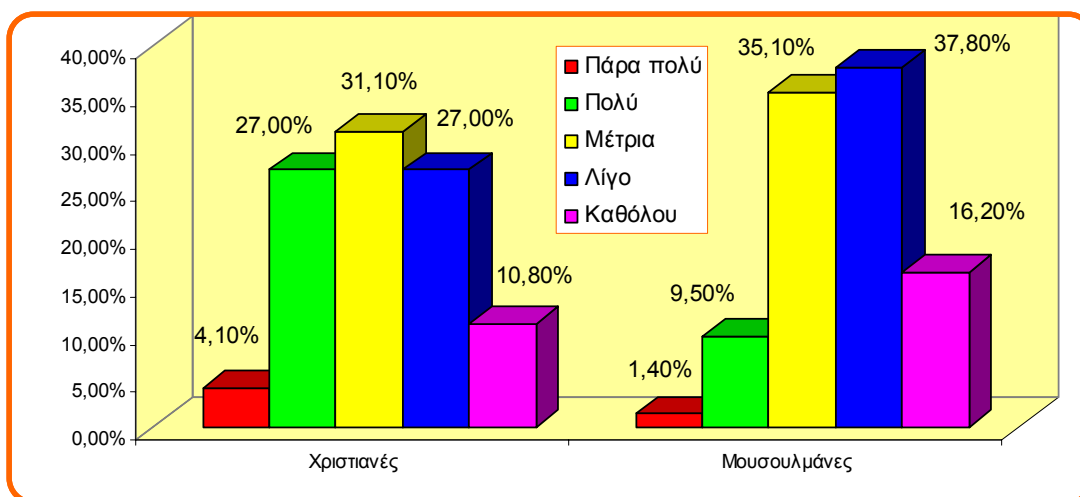
Διάγραμμα 18: Βαθμός ικανοποίησης των γυναικών από το περιβάλλον εργασίας τους

Οι αποδοχές της εργασίας ήταν το επόμενο χαρακτηριστικό στο οποίο σημειώθηκαν σημαντικές διαφορές ανάμεσα σε μουσουλμάνες και χριστιανές γυναίκες. Ξεκινώντας από την πάρα πολύ μεγάλη ικανοποίηση των γυναικών βρέθηκε πως το 5,4% (4 γυναίκες) ήταν αυτή των χριστιανών γυναικών, ενώ καμία μουσουλμάνα γυναίκα δεν απάντησε πως είχε πάρα πολύ ικανοποίηση από τις αποδοχές της. Συνεχίζοντας, με τις γυναίκες που ήταν πολύ ικανοποιημένες βρέθηκε πως το 25,7% (19 γυναίκες) ήταν χριστιανές, ενώ το 20,3% (15 γυναίκες) ήταν γυναίκες που είχαν ασπαστεί τον μουσουλμανισμό. Όσον αφορά τη μέτρια ικανοποίηση από τις αποδοχές εργασίας, το 43,2% (32 γυναίκες) των χριστιανών έκαναν τέτοια δήλωση και σχετικά με το ποσοστό των μουσουλμάνων γυναικών, αυτό ανήλθε στο 33,7% (25 γυναίκες). Λίγο ευχαριστημένες δήλωσαν το 20,3% (15 χριστιανές) και το 28,4% (21 μουσουλμάνες), ενώ καθόλου ικανοποίηση απάντησαν πως είχαν το 5,4% (4 γυναίκες) των χριστιανών γυναικών και το 17,6% (13 γυναίκες) των μουσουλμάνων γυναικών. Εξαιτίας της απασχόλησης των γυναικών, κυρίως, σε ανειδίκευτες θέσεις εργασίας, είναι επόμενο πως ότι έχει να κάνει με τις αποδοχές τους θα είναι σαφώς χαμηλότερες, και άρα γι' αυτό ο βαθμός τους ικανοποίησης είναι χαμηλός.

Διάγραμμα 19: Βαθμός ικανοποίησης των γυναικών από τις αποδοχές της εργασίας τους

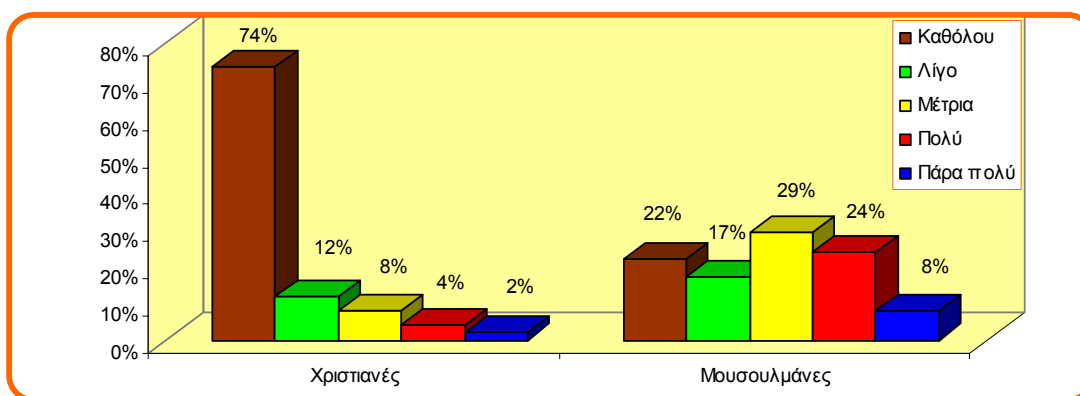
Το τελευταίο χαρακτηριστικό της εργασίας, που σημείωσε ενδιαφέρον, ως προς τη διαφορετικότητα των απαντήσεων που δόθηκαν, ήταν αυτό του ελεύθερου χρόνου. Έτσι λοιπόν, όπως φαίνεται και στο παραπάνω διάγραμμα, πάρα πολύ ευχαριστημένες δήλωσαν 3 χριστιανές γυναίκες (4,1%) και 1 μουσουλμάνη γυναίκα (1,4%). Αμέσως μετά, πολύ ικανοποιημένες δήλωσαν 20 χριστιανές, με ποσοστό 27% και 7 μουσουλμάνες, με ποσοστό 9,5%. Μέτρια ικανοποίηση δήλωσε πως είχε το 31% (23 γυναίκες) των χριστιανών γυναικών και το 35,1% (26 γυναίκες) των μουσουλμάνων γυναικών. Λίγο ευχαριστημένες ήταν το 27% (20 γυναίκες) των χριστιανών γυναικών και το 37,8% (28 γυναίκες) των μουσουλμάνων γυναικών. Τέλος, το 10,8% (8 γυναίκες) αφορούσε τις χριστιανές και το 16,2% (12 γυναίκες) τις μουσουλμάνες, σύμφωνα με τις οποίες η εργασία τους, όσο αφορά τον ελεύθερο χρόνο που τους παρέχει, δεν τις ικανοποιούσε καθόλου.

Διάγραμμα 20: Βαθμός ικανοποίησης των γυναικών από τον ελεύθερο χρόνο της εργασίας τους

Το τελευταίο διάγραμμα του παρόντος κεφαλαίου αφορούσε εκείνη την ερώτηση, στην οποία οι γυναίκες έπρεπε να απαντήσουν κατά πόσο επηρέαζε η θρησκευτική τους ταυτότητα την καθημερινή τους ζωή. Φαίνεται ξεκάθαρα πως οι χριστιανές γυναίκες δεν επηρεάζονταν καθόλου από το θρήσκευμα τους κατά 74% (74 γυναίκες), ενώ το αντίστοιχο για τις μουσουλμάνες γυναίκες ήταν 22% (22 γυναίκες). Λίγο επηρέαζε η θρησκευτική τους ταυτότητα, το 12% (12 γυναίκες) των χριστιανών γυναικών και το 17% (17 γυναίκες) των μουσουλμάνων γυναικών. Το 8% (8 χριστιανές) και το 29% (29 μουσουλμάνες), επηρεάζονταν μέτρια από το θρήσκευμά τους. Στη συνέχεια, πολύ μεγάλη επιρροή είχε το θρήσκευμα των μουσουλμάνων γυναικών, κατά 24% (24 γυναίκες) και των χριστιανών γυναικών, κατά 4% (4 γυναίκες). Τέλος, πάρα πολύ επηρεασμένες εμφανίστηκαν 2 χριστιανές γυναίκες (2%), αλλά και 8 μουσουλμάνες (8%).

Σχετικά με την ανομοιογένεια των απαντήσεων που δόθηκαν από τις μουσουλμάνες γυναίκες, συγκριτικά με τις χριστιανές υπάρχει ένας βασικός λόγος. Οι μουσουλμάνες γυναίκες που επηρεάζονται ή καθόλου ή λίγο ή μέτρια, πιθανό ζουν απομακρυσμένες και αποκομμένες από τον χριστιανικό πληθυσμό της Ξάνθης, με αποτέλεσμα η θρησκευτική τους ταυτότητα να μην τους επηρεάζει καθημερινά, καθώς οι συναναστροφές τους, ακόμα και οι τυπικές είναι με ομόθρησκους συμπολίτες τους. Σε αντίθεση όμως με τις μουσουλμάνες γυναίκες που δήλωσαν είτε πολύ, είτε πάρα πολύ μεγάλη επιρροή από την θρησκευτική τους ταυτότητα, έρχονται σε καθημερινή επαφή και με Έλληνες χριστιανούς. Η αλληλεπίδραση αυτή, μεταξύ χριστιανών και μουσουλμάνων πολλές φορές δεν είναι απόλυτα συνυφασμένη με τον τρόπο ζωής και των δύο, εμφανίζοντας πολλές φορές ρατσιστικές συμπεριφορές μεταξύ τους.

Διάγραμμα 21: Επηρεασμός από τη θρησκευτική ταυτότητα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο – ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

7.1 Θεωρητικό Μοντέλο

Συχνά, στις έρευνες οι οποίες αναφέρονται σε ποιοτικά χαρακτηριστικά, τα οποία ταξινομούνται σε δυο ή περισσότερες κατηγορίες, προκύπτει ανάγκη για τη διεξαγωγή κάποιων ελέγχων υποθέσεων. Στο κεφάλαιο αυτό, θα εξετάσουμε μερικούς από τους ελέγχους υποθέσεων σε ποιοτικές μεταβλητές, που σχετίζονται με τη θρησκευτική ταυτότητα, καθώς και την θέση των γυναικών στους τομείς της κοινωνίας. Χρησιμοποιείται ο έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 .

Επιπρόσθετα, οι ποσοτικές μετρήσεις ταξινομούνται σε ένα πίνακα διπλής εισόδου με κριτήρια τις κατηγορίες δυο ανεξάρτητων ποιοτικών μεταβλητών. Πίνακας διπλής εισόδου είναι ένας πίνακας σύνθετης μορφής, στον οποίο ταξινομούνται περισσότερες από μια μεταβλητές (ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, επάγγελμα, κτλ) (Κίντης, 2002). Τα στοιχεία των μεταβλητών αυτών μπορούν να είναι, είτε ποσοτικά, είτε ποιοτικά, είτε χρονολογικά και να συνδυαστούν όλα μαζί σε έναν μόνο πίνακα. Στην παρούσα μελέτη τα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν είναι όλα ποιοτικά. Ένας πίνακας διπλής εισόδου δίνει τις τιμές που αντιστοιχούν σε ένα οποιοδήποτε συνδυασμό κατηγοριών ή τάξεων των δυο κριτηρίων (Σταυρινός, 1998). Έτσι, γίνεται φανερό πως σε κάθε έναν πίνακα διπλής εισόδου τα σύνολα κατά στήλες και τα σύνολα κατά γραμμές δίνουν την ταξινόμηση του δείγματος ως προς το καθένα κριτήριο χωριστά. Σύνθετοι πίνακες με δυο ταξινομήσεις μπορεί να προκύψουν από τη χρησιμοποίηση οποιουδήποτε συνδυασμού των τριών βασικών τρόπων ταξινόμησης. Έτσι, έχουμε πίνακες διπλής εισόδου που στηρίζονται σε δυο ποσοτικές, δυο ποιοτικές, σε δυο χρονολογικές, σε μια ποσοτική και μια ποιοτική, σε μια ποσοτική και μια χρονολογική και σε μια ποιοτική και μια χρονολογική ταξινόμηση. Πρακτικά πολλές φορές είναι απαραίτητο να ταξινομηθεί ένας πληθυσμός όχι ως προς δυο μόνο, αλλά ως προς τρία κριτήρια. Για να αντιμετωπιστεί αυτό το πρόβλημα χρησιμοποιούνται υποδιαιρέσεις στις στήλες ή στις γραμμές του πίνακα (Δρακάτος, 1993).

Συχνά ποσοτικές μετρήσεις ταξινομούνται σε έναν πίνακα διπλής εισόδου με κριτήρια τις κατηγορίες δυο ανεξάρτητων ποιοτικών μεταβλητών. Στην περίπτωση ενός πίνακα ($r \times c$) ο έλεγχος στηρίζεται στη σύγκριση των παρατηρούμενων συχνοτήτων O_{ij} , $i = 1, 2, \dots, r$, $j = 1, 2, \dots, c$ με τις αντίστοιχες αναμενόμενες συχνότητες E_{ij} κάτω από την υπόθεση της ανεξαρτησίας. Οι αναμενόμενες συχνότητες προσδιορίζονται από την $E_{ij} = \frac{R_i C_j}{n}$, $i, j = 1, 2$

Όπου R_{ij} είναι το άθροισμα όλων των ενδείξεων της γραμμής i του Πίνακα ($r \cdot c$),

C_g : είναι το άθροισμα όλων των ενδείξεων της στήλης j του Πίνακα ($r \cdot c$) και

n : είναι το μέγεθος του δείγματος.

Στην περίπτωση που για μια ή περισσότερες συχνότητες ισχύει $E_{ij} < 5$, τότε προβαίνουμε σε μείωση του αριθμού των γραμμών ή των στηλών (ή και των δυο) μέχρι να ικανοποιηθεί το κριτήριο αυτό (Σταυρινός, 1998).

Για να μπορέσει να διαπιστωθεί αν υπάρχει εξάρτηση μεταξύ δυο μεταβλητών X και Ψ , χρησιμοποιήθηκε όπως είπαμε και παραπάνω, ο έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 . Στη διατύπωση του κάθε ελέγχου υποθέσεων περιλαμβάνεται μια μηδενική (H_0) και μια εναλλακτική υπόθεση (H_1), έχοντας την ακόλουθη μορφή:

H_0 : οι μεταβλητές X και Ψ του δείγματος είναι ανεξάρτητα κατανεμημένες στον πληθυσμό, δηλαδή οι μεταβλητές είναι μεταξύ τους ανεξάρτητες και

H_1 : οι μεταβλητές X και Ψ του δείγματος δεν είναι ανεξάρτητα κατανεμημένες στον πληθυσμό, δηλαδή οι μεταβλητές είναι μεταξύ τους εξαρτημένες.

Στο σημείο αυτό, αξίζει να σημειώσουμε πως ο έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 πραγματοποιείται σε επίπεδο σημαντικότητας (ε.σ.) α , το οποίο μπορεί να λάβει μια από τις ακόλουθες τιμές $\alpha=0,05$ ή $\alpha=0,01$ ή $\alpha=0,10$. Στην παρούσα έρευνα κρίθηκε ως το καταλληλότερο επίπεδο σημαντικότητας το $\alpha=0,05$. Επίσης, η τιμή του στατιστικού όρου χ^2 συγκρίνεται με την πιθανότητα παρατήρησης p -value και τα πιθανά συμπεράσματα είναι τα ακόλουθα:

- ✓ Εάν **p -value $> \alpha=0,05$** τότε αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση H_0 , δηλαδή οι μεταβλητές είναι μεταξύ τους ανεξάρτητες και
- ✓ Εάν **p -value $< \alpha=0,05$** τότε αποδεχόμαστε την εναλλακτική υπόθεση H_1 , δηλαδή οι μεταβλητές είναι μεταξύ τους εξαρτημένες, δηλαδή υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 5%.

7.2 Συσχετίσεις με βάση τη θρησκευτική ταυτότητα

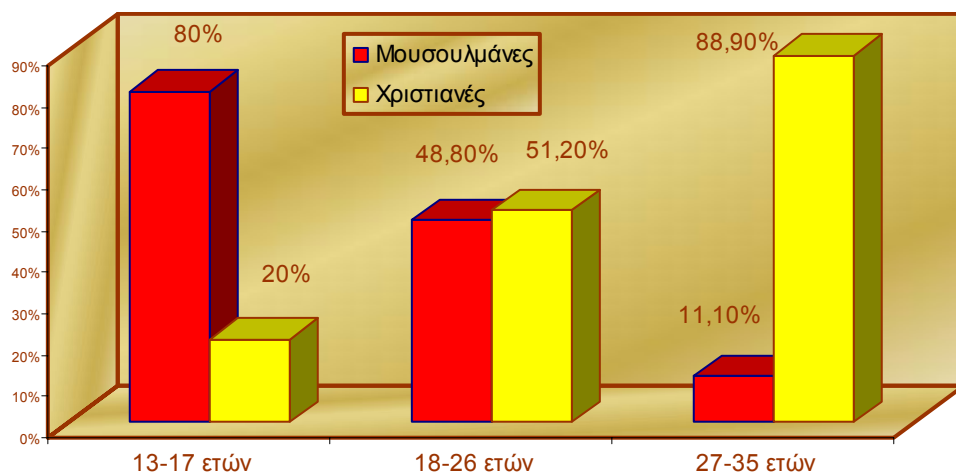
Η πρώτη ομάδα συσχετίσεων, και η πιο ουσιαστική, αφορούσε το θρήσκευμα των ερωτηθέντων γυναικών με μεταβλητές, που χρησιμοποιήθηκαν στο ερωτηματολόγιο. Για το θρήσκευμα χρησιμοποιήθηκαν οι ψευδομεταβλητές 1, 2 και 3, για να δηλώσουμε τον μουσουλμανισμό, τον χριστιανισμό και κάποιο άλλο θρήσκευμα, αντίστοιχα. Στο συγκεκριμένο

δείγμα δεν βρέθηκε κάποια γυναίκα να είχε ασπαστεί άλλο θρησκευτικό δόγμα, εκτός από αυτά που παρατέθηκαν. Ως εκ τούτου χρησιμοποιήθηκαν μόνο οι δυο πρώτες ψευδομεταβλητές, 1 και 2.

Προβήκαμε σε συσχέτιση του θρησκευάματος των ερωτηθέντων γυναικών με την ηλικία γάμου τους, οι οποίες είχαν διαπράξει τουλάχιστον έναν γάμο στο παρελθόν. Εδώ θα πρέπει να αποσαφηνιστεί πως η ερώτηση που αφορούσε την ηλικία γάμου των γυναικών, είχε τη μορφή της ανοικτής ερώτησης. Για να μπορέσει να γίνει η συσχέτιση, έπρεπε οι απαντήσεις που δόθηκαν να ταξινομηθούν σε τρεις κλάσεις, όπως φαίνεται στο παρακάτω διάγραμμα. Στη συγκεκριμένη συσχέτιση η μεταβλητή p-value έλαβε την τιμή 0,0000 (μηδέν) και το $\chi^2=21,754$. Δηλαδή, υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των δύο υπό εξέταση μεταβλητών.

Ειδικότερα, από τις 30 γυναίκες οι οποίες παντρεύτηκαν σε ηλικία 13-17 ετών, οι 24 ασπάζονται το ισλαμικό δόγμα σε ποσοστό 80%, ενώ οι υπόλοιπες 6 γυναίκες τον χριστιανισμό με ποσοστό 20%. Έπειτα, βρέθηκε πως από τις 129 στον αριθμό γυναίκες, οι οποίες παντρεύτηκαν σε ηλικία μεταξύ 18-26 ετών οι 63 ήταν μουσουλμάνες και οι υπόλοιπες 66 ήταν χριστιανές, με ποσοστό 48,8% και 51,2%, αντίστοιχα. Τέλος, το 88,9% (16 χριστιανές γυναίκες) και το 11,1% (2 μουσουλμάνες γυναίκες) διέπραξε γάμο μεταξύ των ηλικιών 27 έως 35.

Το συμπέρασμα που εξάγεται από την παραπάνω συσχέτιση είναι πως οι γυναίκες που ασπάζονται τον μουσουλμανισμό παντρεύονται σε μικρότερη ηλικία από εκείνες τις χριστιανές γυναίκες. Πιο συγκεκριμένα, η συντριπτική πλειοψηφία (80%) των γυναικών που παντρεύονται ανήλικες ανήκουν στο μουσουλμανικό δόγμα, σε αντίθεση με τις χριστιανές (20%). Από τα παραπάνω αποτελέσματα, μπορεί να ειπωθεί πως οι γυναίκες που νυμφεύονται, ενώ είναι ανήλικες πραγματοποιούν γάμο με τη συγκατάθεση των γονέων τους, πράγμα το οποίο σημαίνει πως οι οικογένειες των μουσουλμάνων ενθαρρύνουν τις κόρες τους στη δημιουργία οικογένειας από μικρή κιόλας ηλικία. Στη συνέχεια, κατά τη μέση ηλικία, 18-26 ετών βλέπουμε πως δεν υπάρχει ιδιαίτερα σημαντική διαφορά ανάμεσα στα δυο δόγματα, ενώ στην τρίτη ηλικιακή βαθμίδα, 27-35 χρόνων, οι χριστιανές είναι εκείνες που κατέχουν την πρώτη θέση, με ποσοστό 88,9%, σε αντίθεση με το 11,1% των μουσουλμάνων γυναικών. Η υπεροχή των χριστιανών γυναικών αναδεικνύει την προσήλωσή τους στη μόρφωση με σκοπό την επαγγελματική σταδιοδρομία, γεγονός που θα αποδειχθεί και στις συσχετίσεις που παρουσιάζονται στη συνέχεια.

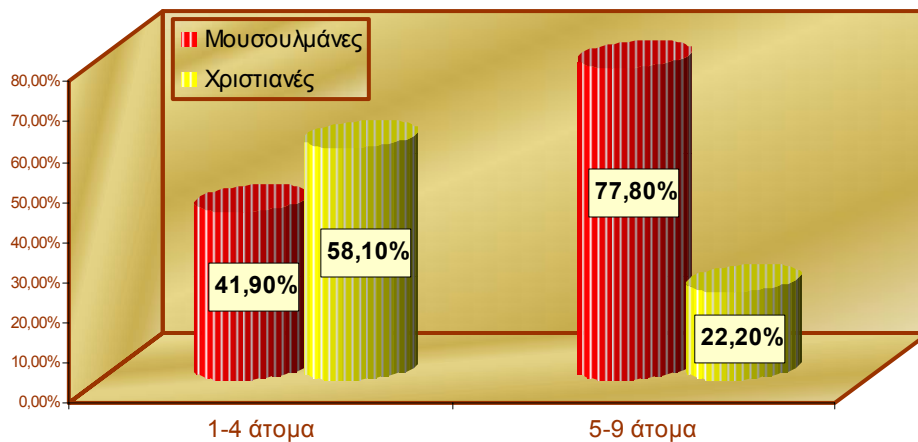

Διάγραμμα 1: Θρήσκευμα – Ηλικία γάμου

Μια ακόμη συσχέτιση που πραγματοποιήθηκε ήταν αυτή του θρησκειώματος και του αριθμού των μελών που διαμένουν στο ίδιο σπίτι. Ομοίως, όπως και με την προηγούμενη συσχέτιση, η ερώτηση για τον ακριβή αριθμό των ατόμων που κατοικούν μόνιμα στην οικία των γυναικών ήταν ανοικτή, και κατά συνέπεια οι συχνότητες έπρεπε να ομαδοποιηθούν σε κλάσεις για να μπορέσουν οι απαντήσεις να επεξεργαστούν. Οι τάξεις που δημιουργήθηκαν είναι δυο, 1-4 άτομα η μια και 5-9 η άλλη. Βρέθηκε πως και σε αυτή την περίπτωση οι δύο μεταβλητές συσχετίζονται, καθώς το p-value είναι το 0,000 (μηδέν) και το $\chi^2=17,921$.

Συγκεκριμενοποιώντας, από τις 155 γυναίκες, οι 90 που συμβίωναν από 1 έως 4 άτομα είναι χριστιανές (58,1%) και οι υπόλοιπες 65 είναι μουσουλμάνες (41,9%). Οι υπόλοιπες 45 γυναίκες δήλωσαν πως διαμένουν μόνιμα στο σπίτι τους από 5 έως 9 άτομα, από αυτές οι 35 είναι μουσουλμάνες, με ποσοστό 77,8% και οι υπόλοιπες 10 είναι χριστιανές, με ποσοστό 22,2%.

Τα ποσοστά της παρούσας συσχέτισης δείχνουν πως το οικογενειακό μοντέλο των που επικρατεί στην μουσουλμανική μειονότητα της Ξάνθης, όπως προαναφέρθηκε και στο θεωρητικό μέρος της εν λόγω μελέτης, είναι η εκτεταμένη οικογένεια και όχι η πυρηνική, όπως συμβαίνει με τις οικογένειες που ασπάζονται τον χριστιανισμό. Πρέπει να γνωστοποιηθεί εδώ πως, αν και οι μουσουλμάνες γυναίκες τεκνοποιούν μεγάλο αριθμό παιδιών, όπως θα παρουσιαστεί στην αμέσως επόμενη συσχέτιση, παρ' όλα αυτά, αυτό δεν σημαίνει απόλυτα πως ο μεγαλύτερος αριθμός των ατόμων που διαμένουν στο σπίτι αυτών των οικογενειών οφείλεται σε αυτή την παράμετρο. Όπως ειπώθηκε στο θεωρητικό μέρος της πτυχιακής εργασίας, στη νοοτροπία των μουσουλμανικών νοικοκυριών συνηθίζεται η δημιουργία εκτεταμένων οικογενειών με συγγενείς, όπως θα αποδειχθεί σε επόμενες συσχετίσεις.

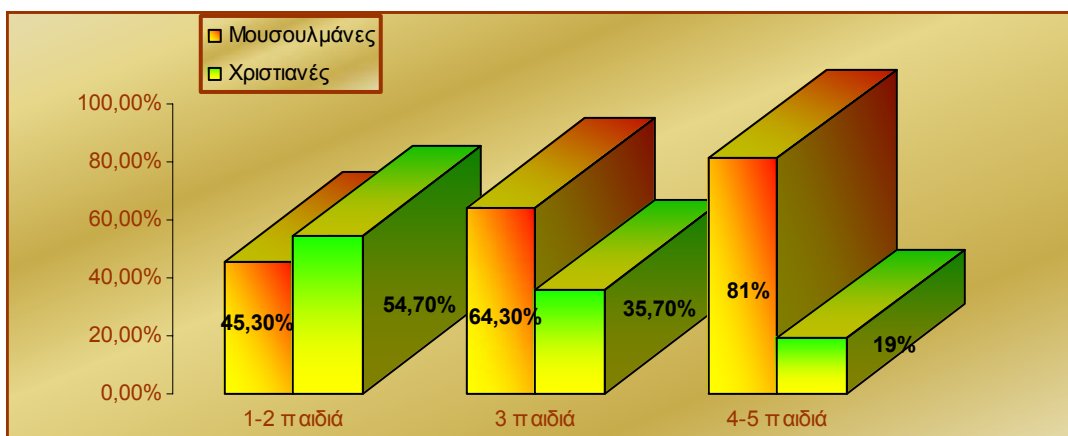

Διάγραμμα 2: Θρήσκευμα – Αριθμός ατόμων στο σπίτι

Ακολούθως, πραγματοποιήθηκε η διαδικασία για την εύρεση συσχέτισης του θρησκειώματος των ερωτηθέντων γυναικών σε σχέση με τον αριθμό των παιδιών τους. Η ερώτηση για τον αριθμό των παιδιών ήταν και αυτή ανοικτή, η οποία ταξινομήθηκε σε τρεις κλάσεις. Η πρώτη ήταν 1-2 παιδιά, η δεύτερη 3 παιδιά (τρίτεκνες) και η τρίτη 4-5 παιδιά (πολύτεκνες). Συγκεκριμένα, η μεταβλητή p-value βρέθηκε στην τιμή 0,005 και το $\chi^2=10,804$, επομένως υπήρξε συσχέτιση μεταξύ τους.

Σημειώνεται, πως από τις 117 γυναίκες που είχαν 1-2 παιδιά, οι 64 (54,7%) ήταν χριστιανές και οι 53 (45,3%) ήταν μουσουλμάνες. Στη συνέχεια, από τις 28 συνολικά τρίτεκνες γυναίκες, οι 10 (35,7%) ήταν χριστιανές και οι 18 (64,3%) ήταν μουσουλμάνες. Τέλος, οι γυναίκες που είχαν 4-5 παιδιά, ήταν συνολικά 21, από τις οποίες οι 17 ήταν μουσουλμάνες και οι 4 ήταν χριστιανές, με ποσοστά 81% και 19%, αντίστοιχα.

Τα πιο αξιοσημείωτα ποσοστά είναι αυτά που αφορούν τις πολύτεκνες γυναίκες που συμμετείχαν στην έρευνα, τα οποία δείχνουν πως εκείνες που έρχονται πρώτες και με μεγάλη διαφορά είναι οι μουσουλμάνες γυναίκες. Βέβαια οι ίδιες έρχονται και πάλι πρώτες, αφού επιλέγουν να τεκνοποιήσουν τρία παιδιά σε σύγκριση με τις χριστιανές, οι οποίες σημειώνουν μεγαλύτερο ποσοστό στην τάξη των 1-2 παιδιών.

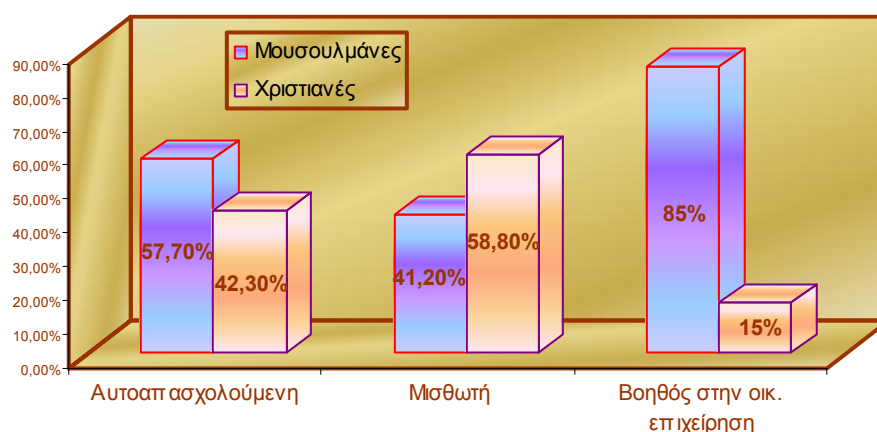
Διάγραμμα 3: Θρήσκευμα – Αριθμός παιδιών

Προβαίνοντας σε μια ακόμη διαδικασία εύρεσης συσχέτισης μεταξύ της θρησκευτικής ταυτότητας σε σχέση με την θέση τους στην αγορά εργασίας, η χρήση ψευδομεταβλητών, κρίθηκε αναγκαία και αυτή τη φορά. Σημειώνεται, πως στους αυτοαπασχολούμενους συμπεριλαμβάνονται οι αυτοαπασχολούμενες στον αγροτικό τομέα και οι αυτοαπασχολούμενες εκτός του αγροτικού τομέα, στους μισθωτούς περιλαμβάνονται οι μισθωτές τόσο στον ιδιωτικό, όσο και στον δημόσιο τομέα. Στην παρούσα συσχέτιση η μεταβλητή p-value έλαβε την τιμή 0,001 και το $\chi^2=13,592$, που σημαίνει πως οι δυο ερωτήσεις συσχετίζονται.

Στο εν λόγω διάγραμμα φαίνεται πως από τις 26 γυναίκες που είτε αυτοαπασχολούνται στον αγροτικό τομέα είτε όχι, οι 15 (57,7%) γυναίκες του δείγματος είναι μουσουλμάνες ενώ οι υπόλοιπες 11 (42,3%) είναι χριστιανές. Επιπλέον από τις 102 γυναίκες, μουσουλμάνες και χριστιανές, οι 60 (58,8%) είναι χριστιανές, όπως διαπιστώνεται στο κάτωθι διάγραμμα είναι μισθωτές, στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα, ενώ μικρότερο ποσοστό 41,2% (42 γυναίκες) συγκεντρώνουν οι μουσουλμάνες γυναίκες στους ίδιους τομείς απασχόλησης. Ολοκληρώνοντας, την ανάλυση αξίζει να σημειωθεί πως εκ των 20 ερωτηθέντων γυναικών που απάντησαν πως εργάζονται ως βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση, οι 17 είναι μουσουλμάνες, και 3 είναι χριστιανές, με αντίστοιχα ποσοστά 85% και 15%.

Είναι απαραίτητο να αποφημιστεί εδώ πως ενώ, από το διάγραμμα φαίνεται πως οι μουσουλμάνες γυναίκες που εργάζονται ως αυτοαπασχολούμενες είναι περισσότερες από τις χριστιανές, αυτό από μόνο του θα μπορούσε να προκαλέσει διαστρέβλωση στο αποτέλεσμα. Διότι η διαφορά δεν είναι μόνο ποσοτική αλλά και ποιοτική (όπως φάνηκε και στο διάγραμμα 6 του προηγούμενου κεφαλαίου), από τις 15 μουσουλμάνες οι 13 είναι αυτοαπασχολούμενες στον αγροτικό τομέα και οι υπόλοιπες 2 εκτός του αγροτικού τομέα. Όταν λέγεται, όμως, πως οι

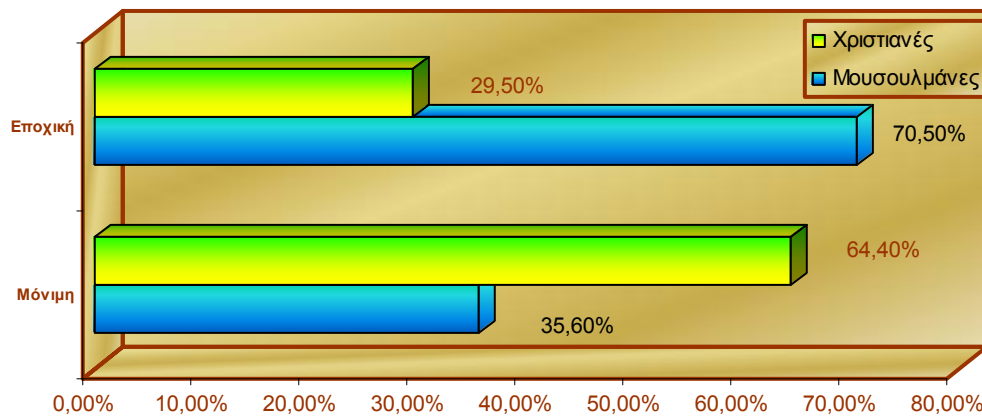
μουσουλμάνες είναι αυτοαπασχολούμενες στον αγροτικό τομέα δεν σημαίνει πως είναι ιδιοκτήτες της γης που καλλιεργούν, απλά ενοικιάζουν μια μικρή έκταση γης, ώστε να ενισχύσουν το οικογενειακό τους εισόδημα. Η δεύτερη παρατήρηση που είναι αναγκαίο να αναφερθεί είναι η διαφοροποίηση των γυναικών ανάμεσα στις δυο θρησκείες, σχετικά με την απασχόληση τους ως βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση. Ουσιαστικά, πρόκειται για μουσουλμάνες γυναίκες οι οποίες δεν αναπτύσσουν οι ίδιες επιχειρηματική πρωτοβουλία, αλλά συμβάλλουν στην οικογενειακή επιχείρηση, κάτι το οποίο δεν ισχύει στην περίπτωση των χριστιανών γυναικών. Επομένως, δεν υφίσταται επιχειρηματικότητα των γυναικών της μουσουλμανικής μειονότητας.

Διάγραμμα 4: Θρήσκευμα – Θέση εργασίας

Ακολούθως, πραγματοποιήθηκε συσχέτιση μεταξύ της μεταβλητής του θρησκειώματος και του είδους εργασίας των ερωτηθέντων γυναικών. Οι επιλογές των γυναικών στη συγκεκριμένη ερώτηση ήταν δύο, η εποχική και η μόνιμη απασχόληση. Το p-value ισούται με την τιμή 0,000 (μηδέν) και το $\chi^2=17,430$. Άρα, υπάρχει συσχέτιση των παραπάνω μεταβλητών.

Επιπλέον, από τις 87 γυναίκες των οποίων η απασχόληση τους ήταν μόνιμη οι 56 γυναίκες ήταν χριστιανές και οι υπόλοιπες 31 ήταν μουσουλμάνες, με ποσοστό 64,4% και 35,6%, αντίστοιχα. Στην επιλογή «εποχική» εργασία απάντησαν θετικά 61 συνολικά γυναίκες, από τις οποίες μουσουλμάνες ήταν 43 (70,5%) και χριστιανές 18 (29,5%). Η απόκλιση στις απαντήσεις των ερωτηθέντων γυναικών έχει αναφερθεί και στο προηγούμενο κεφάλαιο της εμπειρικής ανάλυσης (βλέπε διάγραμμα 7). Η συγκεκριμένη συσχέτιση έρχεται να επαληθεύσει την προηγούμενη περιγραφική αναφορά, η οποία τόνισε τη διαφοροποίηση του είδους της απασχόλησης των γυναικών, ως προς το θρησκευτικό δόγμα που εκείνες ασπάζονται.

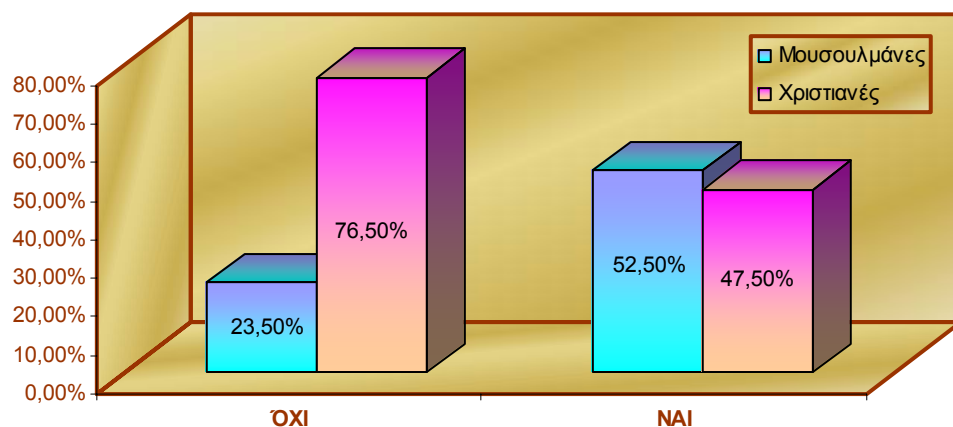

Διάγραμμα 5: Θρήσκευμα – Είδος εργασίας

Συνεχίζοντας, προβήκαμε σε συσχέτιση των μεταβλητών της θρησκευτικής ταυτότητας και τη συναναστροφή με συγγενείς. Σύμφωνα με τις απαντήσεις που δόθηκαν από τις γυναίκες του δείγματος βρέθηκε συσχέτιση μεταξύ την παρούσας ερώτησης και του θρησκεύματος με p-value 0,022 και το $\chi^2=5,207$, πράγμα το οποίο σημαίνει πως υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των δύο υπό έρευνα μεταβλητών.

Πρέπει να τονιστεί στο σημείο αυτό, πως και οι δυο κατηγορίες του δείγματος ως προς το θρήσκευμα, χριστιανές και μουσουλμάνες, έχουν συναναστροφές με συγγενικά πρόσωπα. Η διαφορά τους είναι στις συχνότητες των απαντήσεων που σημειώθηκαν. Από τις 200 γυναίκες του δείγματος, μόνο οι 17 δήλωσαν πως δεν έχουν καμία επαφή με τους συγγενείς τους, ενώ οι υπόλοιπες 183 έδωσαν θετική απάντηση. Από τις θετικές απαντήσεις που καταγράφηκαν οι 96 (52,5%) ήταν των μουσουλμάνων γυναικών και οι 87 (47,5%) των χριστιανών γυναικών. Από τις αρνητικές, όμως, απαντήσεις οι χριστιανές σημείωσαν πως η επαφή με τους συγγενείς δεν υφίσταται καθόλου με ποσοστό 76,5% (13 γυναίκες), ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τις μουσουλμάνες είναι 23,5% (4 γυναίκες).

Σχολιάζοντας την συγκεκριμένη συσχέτιση θα πρέπει να επικεντρωθούμε στις αρνητικές απαντήσεις, διότι οι θετικές δεν παρουσίασαν ιδιαίτερα μεγάλη διαφορά. Όσον αφορά όμως την ύπαρξη σχέσεων με συγγενείς, φαίνεται πολύ καθαρά πως οι χριστιανές είναι αυτές που δεν είναι τόσο προσκολλημένες με την οικογένεια, καθώς η συχνότητα που εμφάνισαν στην ερώτηση είναι πολύ μεγαλύτερη από αυτή των μουσουλμάνων γυναικών. Από αυτό φαίνεται πολύ ξεκάθαρα οι στενοί δεσμοί που δημιουργούνται μεταξύ των μελών των μουσουλμανικών οικογενειών, σίγουρα πιο κλειστός συγγενικός κοινωνικός περίγυρος, σε σχέση με τους συγγενικούς δεσμούς των χριστιανών.

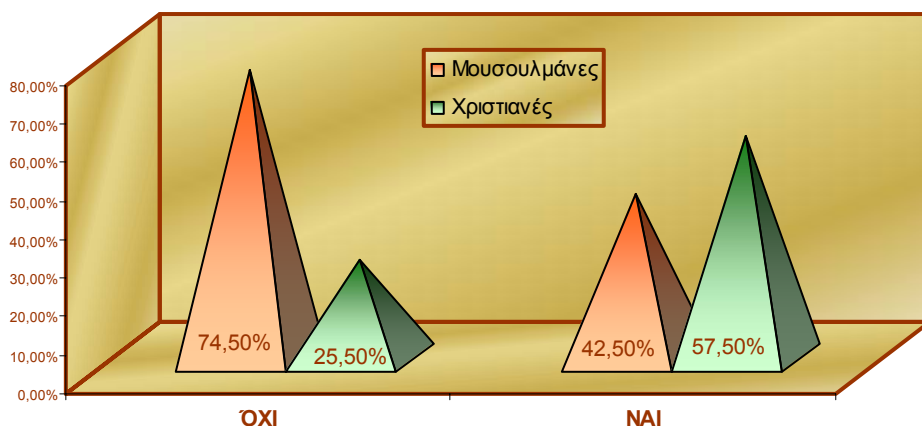

Διάγραμμα 6: Θρήσκευμα – Συναναστροφή με συγγενείς

Μία επόμενη συσχέτιση που πραγματοποιήθηκε, ήταν μεταξύ του θρησκευτικού δόγματος και της συναναστροφής των γυναικών με φιλικά πρόσωπα. Στην εν λόγω συσχέτιση το p-value βρέθηκε 0,000 και το $\chi^2=14,713$. Συνεπώς, υφίσταται συσχέτιση.

Τα αποτελέσματα έδειξαν, όπως γίνεται φανερό και από το διάγραμμα που ακολουθεί, ότι οι χριστιανές γυναίκες που δήλωσαν πως αναπτύσσουν σχέσεις με φίλους σημείωσαν ποσοστό 57,5% (88 γυναίκες) και οι μουσουλμάνες συγκέντρωσαν το 42,5% (65 γυναίκες). Οι αρνητικές απαντήσεις που δόθηκαν ήταν, 74,5% (35 γυναίκες) και 25,5% (12 γυναίκες), για τις μουσουλμάνες και τις χριστιανές, αντίστοιχα.

Από τα αριθμητικά δεδομένα της συσχέτισης συμπεραίνεται πως για μια ακόμη φορά η μουσουλμανική μειονοτική κοινότητα της Ξάνθης αποδίδει μεγαλύτερη βαρύτητα στις κοινωνικές σχέσεις με συγγενικά πρόσωπα και λιγότερο στις σχέσεις με πρόσωπα εκτός του οικογενειακού περιβάλλοντος. Το γεγονός αυτό αποδεικνύεται από τις αρνητικές απαντήσεις που δόθηκαν από τις γυναίκες της ισλαμικής θρησκείας.

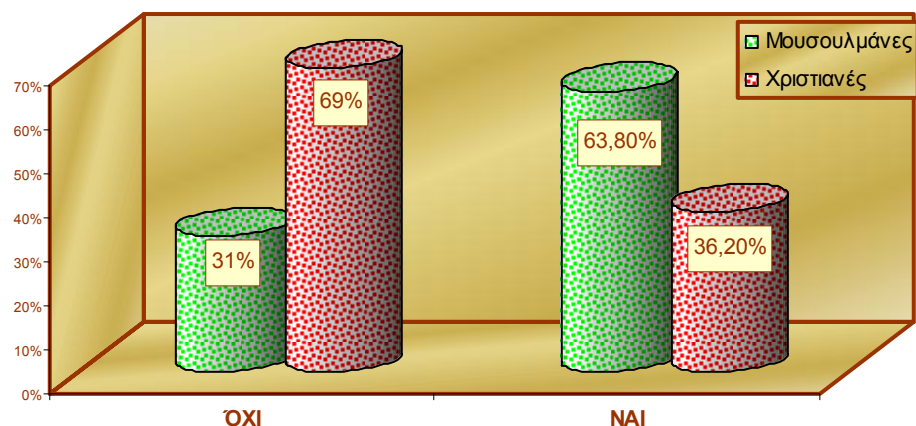

Διάγραμμα 7: Θρησκεισμο – Συναναστροφή με φίλους

Επιπροσθέτως, προβήκαμε στη συσχέτιση μεταξύ του θρησκευματος και της συναναστροφής των ερωτηθέντων γυναικών με τους γείτονες. Το p-value άγγιξε τη μηδενική τιμή (0,0000) και το $\chi^2=21,018$. Επομένως, οι δυο εν λόγω μεταβλητές συσχετίζονται.

Όπως φαίνεται και στο παρακάτω διάγραμμα, εμφανίζονται σημαντικές διαφορές ανάλογα με το θρησκευτικό δόγμα που ασπάζονταν οι γυναίκες που πήραν μέρος στην έρευνα. Οι γυναίκες που προπορεύονται στις συναναστροφές με γείτονες είναι οι μουσουλμάνες και συγκεκριμένα από τις 116, οι 74 (63,8%) ανήκαν στην προαναφερθείσα θρησκεία. Οι υπόλοιπες 42 γυναίκες (36,2%) ασπάζονταν το χριστιανισμό. Οι υπόλοιπες 85 γυναίκες του δείγματος δήλωσαν πως δεν είχαν καθόλου συναναστροφές με γείτονες, από τις οποίες το 69% (58 γυναίκες) ήταν χριστιανές, ενώ το 31% (26 γυναίκες) ήταν μουσουλμάνες.

Από τα παραπάνω στοιχεία που προέκυψαν, γίνεται σαφές πως η χριστιανική κοινότητα της πόλης της Ξάνθης, στο μεγαλύτερο ποσοστό δεν δημιουργεί σχέσεις με τους γείτονες σε αντίθεση με την μουσουλμανική μειονότητα. Η αιτία της συγκεκριμένης κατάστασης είναι πως οι μουσουλμάνοι της Ξάνθης αισθάνονται αποκλεισμένοι από τα υπόλοιπά μέλη της κοινότητας που δεν ασπάζονται το ίδιο θρησκευτικό δόγμα, και ως αποτέλεσμα συναντάτε συχνά το φαινόμενο της γειτνίασης μεταξύ των μουσουλμάνων. Η συγκεκριμένη παραδοχή έχει ήδη αναφερθεί και στη θεωρητική προσέγγιση της παρούσας εργασίας, μέσα από άλλες μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί σε μουσουλμανικούς πληθυσμούς σε περιοχές του εξωτερικού.

Διάγραμμα 8: Θρήσκευμα – Συναναστροφές με γείτονες

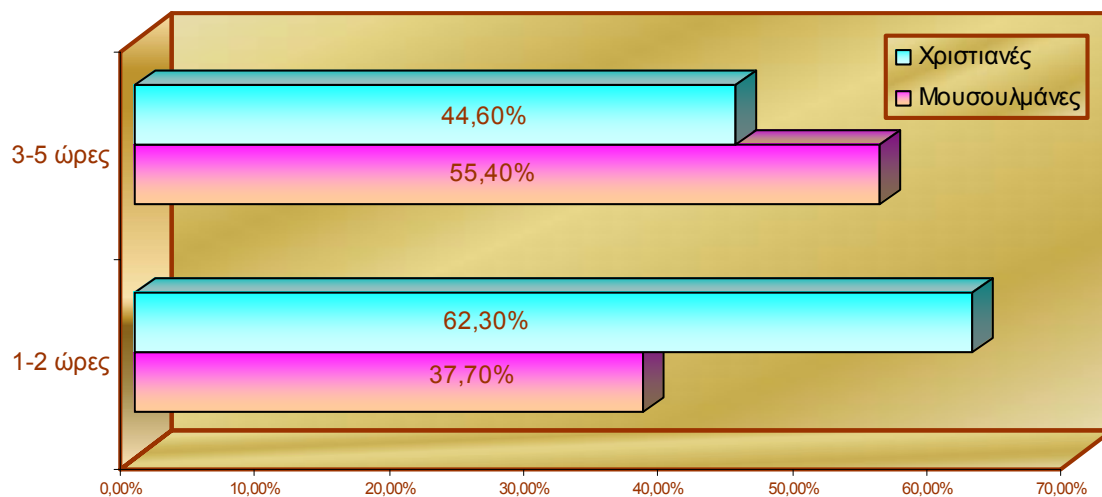
Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί πως οι γυναίκες που δέχθηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνα, κλήθηκαν να απαντήσουν αν έχουν δημιουργήσει σχέσεις και με αλλόθρησκους. Οι απαντήσεις που δόθηκαν ήταν άξιες λόγου, όσον αφορά τις συχνότητες τους. Συγκεκριμένα από τις 200 γυναίκες του δείγματος μόνο οι 34 (17%), συμπεριλαμβανομένων μουσουλμάνων και χριστιανών γυναικών, δήλωσαν πως συναναστρέφονται με αλλόθρησκους. Λαμβάνοντας υπ' όψιν και τις θεωρητικές μελέτες που χρησιμοποιήθηκαν στο πρώτο μέρος της μελέτης επαληθεύεται το γεγονός πως οι μουσουλμανικές μειονότητες που εμφανίζουν ομοιογένεια ως προς την εθνικότητα δημιουργούν αποκομμένες κοινότητες από την υπόλοιπη κοινωνία, καθώς διαθέτουν κοινά χαρακτηριστικά στοιχεία στον καθημερινό τρόπο ζωής.

Εν συνεχεία, πραγματοποιήθηκε μια ακόμη διαδικασία εύρεσης συσχέτισης μεταξύ του θρησκεύματος και των ωρών οικιακής εργασίας. Σχετικά με τη μεταβλητή «ώρες οικιακής απασχόλησης», για να είναι δυνατή η διασταύρωση με το θρήσκευμα, ήταν απαραίτητη η επανακωδικοποίησή της. Συγκεκριμένα, έγινε συγχώνευση των τεσσάρων κλάσεων σε δυο, όπως φαίνεται στο διάγραμμα 9. Οι δυο παραπάνω μεταβλητές συσχετίζονται, καθώς καταχωρήθηκε η τιμή 0,021 στη μεταβλητή p – value και το $\chi^2=5,307$.

Αρχικά, από τις 139 γυναίκες της έρευνας των οποίων η απασχόληση τους στον οικιακό χώρο ήταν 3-5 ώρες/ημέρα, οι 77 (55,4%) που απασχολούνται στην οικιακή ήταν μουσουλμάνες και οι 62 (44,6%) ήταν χριστιανές. Στη συνέχεια από τις 61 γυναίκες του δείγματος που απασχολούνται στην οικιακή εργασία 1-2 ώρες/ημέρα οι 23 (37,7%) ήταν μουσουλμάνες και οι υπόλοιπες 38 (62,3%) ήταν χριστιανές.

Η συσχέτιση του 9^{ου} διαγράμματος απεικονίζει τόσο τις μουσουλμάνες όσο και τις χριστιανές να μην έχουν ιδιαίτερα μεγάλη διαφορά ως προς τον αριθμό των γυναικών που

αφιερώνουν 3-5 ώρες στις εργασίες του νοικοκυριού. Επίσης, προέκυψε πως, οι χριστιανές γυναίκες είναι εκείνες που εμφανίζουν μεγαλύτερη συχνότητα αφιερώνοντας 1 με 2 ώρες στην οικιακή εργασία, και μάλιστα με μεγάλη διαφορά από τις μουσουλμάνες γυναίκες. Αυτό πιθανώς συμβαίνει καθώς οι χριστιανές γυναίκες της περιοχής έχουν εισέλθει στην αγορά εργασίας, με αποτέλεσμα να αφιερώνουν 2 ώρες μέγιστο χρόνο στα οικιακά. Από την άλλη πλευρά, οι μουσουλμάνες γυναίκες που διαθέτουν 1-2 ώρες στις υποχρεώσεις του νοικοκυριού είναι λιγότερες σε αριθμό, διότι το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών δεν έχει μόνιμη θέση στην αγορά εργασίας, αφιερώνοντας περισσότερο χρόνο στο σπίτι. Επομένως, θα μπορούσε να ειπωθεί πως οι μουσουλμάνες γυναίκες συνεχίζουν να διατηρούν τον προκαθορισμένο γυναικείο ρόλο, που θέλει τη γυναίκα νοικοκυρά και αποκομμένη από το χώρο της επαγγελματικής σταδιοδρομίας.

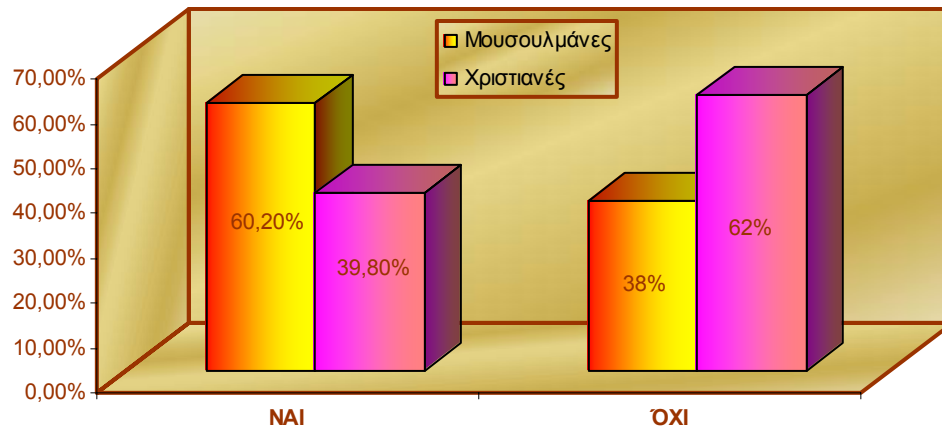

Διάγραμμα 9: Θρήσκευμα –Ώρες οικιακής εργασίας

Συνεχίζοντας, πραγματοποιήθηκε διαδικασία ανεύρεσης συσχέτισης μεταξύ της πιθανής ύπαρξης βοήθειας στις οικιακές εργασίες σε σχέση με το θρήσκευμα. Στην συγκεκριμένη διαδικασία, η μεταβλητή p-value πήρε την τιμή 0,002 και το $\chi^2=9,742$. Επομένως, προέκυψε συσχέτιση μεταξύ των δύο παραπάνω μεταβλητών.

Από τη συσχέτιση αυτών των δυο μεταβλητών φάνηκε πως από τις 200 γυναίκες, οι 108 έχουν κάποιο άλλο πρόσωπο να τους βοηθάει, ενώ οι υπόλοιπες 92 διεκπεραιώνουν τις δουλειές του σπιτιού χωρίς καμία βοήθεια. Σχετικά με τις γυναίκες που διαθέτουν κάποια βοήθεια στο σπίτι, το 60,2% (57 γυναίκες) ήταν μουσουλμάνες και το 39,8% (43 γυναίκες) ήταν χριστιανές. Όσον αφορά τις γυναίκες που απάντησαν πως δεν έχουν καθόλου βοήθεια στο σπίτι τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν 38% (35 γυναίκες) και 62% (57 γυναίκες).

Δεν πρέπει να παραληφθεί εδώ πως οι μουσουλμάνες γυναίκες δέχονται περισσότερη βοήθεια από τις χριστιανές, και μάλιστα με σημαντική διαφορά. Αντιθέτως, οι περισσότερες γυναίκες που δεν δέχονται από κανέναν βοήθεια στο σπίτι ασπάζονται το χριστιανικό δόγμα. Πρέπει να αποσαφηνιστεί εδώ πως το τρίτο πρόσωπο που παρέχει βοήθεια στο σπίτι δεν είναι μόνο ο σύζυγος, άλλα μπορεί να είναι η μητέρα, ή πεθερά, ή τα παιδιά, ή άλλοι συγγενείς της γυναίκας, καθώς και πιθανώς κάποια οικιακή βοηθός.

Διάγραμμα 10: Θρήσκευμα – Ύπαρξη βοήθειας στο σπίτι

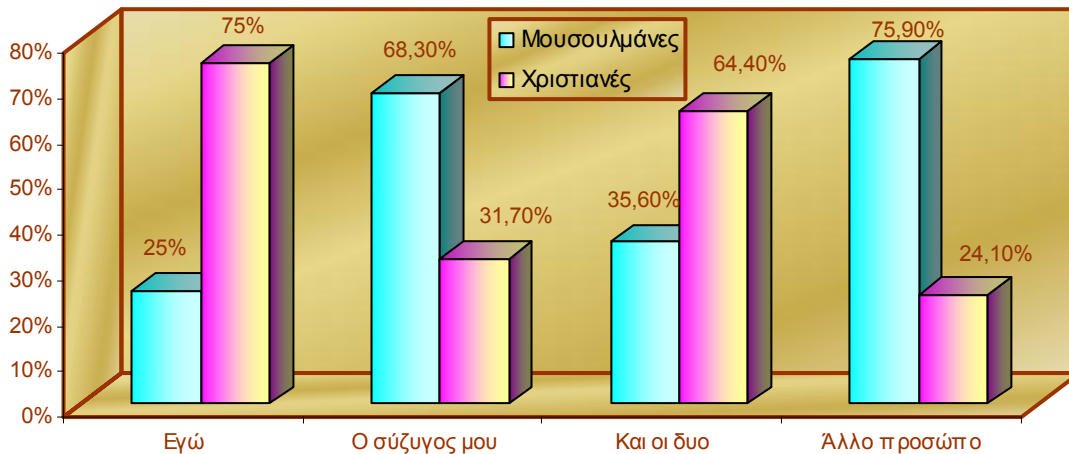
Λαμβάνοντας υπόψη τις δυο προηγούμενες συσχετίσεις μπορεί να συμπεράνει κανείς πως αν και οι μουσουλμάνες γυναίκες αφιερώνουν πιο πολλές ώρες για τις οικιακές εργασίες, αφού οι περισσότερες δεν απασχολούνται μόνιμα όλο το χρόνο (βλέπε διάγραμμα 5 του παρόντος κεφαλαίου) και άρα διαθέτουν περισσότερο χρόνο στην οικιακή απασχόληση, παρ' όλα αυτά δέχονται μεγαλύτερη βοήθεια για το σπίτι, συγκριτικά με τις χριστιανές. Εδώ όμως, θα πρέπει να γίνει προσεκτική ανάλυση και να ληφθεί υπόψη ποιο είναι το πρόσωπο που κατά κύριο λόγο συμμετέχει στις οικιακές εργασίες, τόσο στις χριστιανές όσο και στις μουσουλμάνες γυναίκες. Από τις απαντήσεις που δόθηκαν, τα αποτελέσματα έδειξαν πως οι χριστιανές λαμβάνουν οικιακή βοήθεια, κατά κύριο λόγο από το σύζυγό τους, ενώ για τις μουσουλμάνες το πρόσωπο που συμμετέχει βοηθητικά στο σπίτι είναι τα παιδιά της οικογένειας. Ως αιτιολόγηση των παραπάνω αποτελεσμάτων θα μπορούσε να ληφθεί το γεγονός ότι οι μουσουλμανικές οικογένειες είναι εκτεταμένες με την ύπαρξη μεγάλου αριθμού παιδιών, ιδιαίτερα με παιδιά του γυναικείου φύλου, γεγονός που καθιστά ευκολότερη τη συμπληρωματική συμμετοχή των παιδιών στις οικιακές ασχολίες. Εν αντιθέσει με τις οικογένειες των χριστιανών, οι οποίες είναι πυρηνικές – κατά πλειοψηφία - με το σύζυγο να παρουσιάζει συνεχώς αυξανόμενη συμμετοχή στην οικιακή εργασία.

Μια ακόμη συσχέτιση που πραγματοποιήθηκε ήταν αυτή της διαχείρισης των οικονομικών του σπιτιού κατά βάση του θρησκειώματος. Βρέθηκε πως και σε αυτή την περίπτωση οι δύο μεταβλητές συσχετίζονται σε απόλυτο βαθμό, καθώς το p-value άγγιξε το 0,000 και το $\chi^2=29,009$.

Τα παραπάνω στοιχεία δείχνουν πως, η διαχείριση των οικονομικών του σπιτιού διαφοροποιείται ανάλογα με το θρήσκευμα των γυναικών. Η ερώτηση που αφορούσε τα οικονομικά της οικογένειας και τη διαχείριση τους είχε τέσσερις επιλογές από τις οποίες οι ερωτηθέντες γυναίκες έπρεπε να επιλέξουν μία. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, η διαχείριση των οικονομικών του σπιτιού, στις οικογένειες των χριστιανών γυναικών, αναλαμβάνεται εξ ολοκλήρου από τις ίδιες κατά 75% (18 γυναίκες), ενώ για τις μουσουλμάνες το αντίστοιχο ήταν 25% (6 γυναίκες). Το ακριβώς αντίθετο συμβαίνει με την περίπτωση όπου οι σύζυγοι εξασκούν την οικονομική διαχείριση. Σύμφωνα με τις απαντήσεις που δόθηκαν, σε 41 μουσουλμανικές οικογένειες (68,3%) και σε μόνο 19 χριστιανικές (31,7%) η διαχείριση των οικονομικών γίνεται αποκλειστικά από τους συζύγους των γυναικών. Στη συνέχεια το διάγραμμα απεικονίζει πως οι δυο σύζυγοι λαμβάνουν από κοινού τέτοιου είδους αποφάσεις κατά ποσοστό 35,6% (31 γυναίκες) για τις μουσουλμάνες και 64,4% (56 γυναίκες) για τις χριστιανές. Τέλος κάποιο τρίτο πρόσωπο διαχειρίζεται τα οικονομικά του νοικοκυριού σε 29 οικογένειες, από τις οποίες οι 22 (75,9%) ανήκουν μουσουλμάνες γυναίκες, ενώ στις υπόλοιπες 7 (24,1%) ανήκουν χριστιανές.

Τα ποσοστά τα οποία υπολογίστηκαν στην εν λόγω συσχέτιση «κρύβουν» και από μια λογική εξήγηση. Ξεκινώντας από τις χριστιανικές οικογένειες φαίνεται πως οι σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στους δυο συζύγους είναι ισότιμες, αφού στις περισσότερες οικογένειες οι σοβαρές αποφάσεις, όπως είναι αυτή των οικονομικών λαμβάνονται και από τους δυο συζύγους, σε αντίθεση με τη συχνότητα που βρέθηκε για τις μουσουλμανικές οικογένειες. Στη συνέχεια, παραμένοντας στις οικογένειες που ασπάζονται τον χριστιανισμό μπορεί εύλογα κάποιος να πει πως οι γυναίκες έχουν σημαντικό ρόλο στο πλαίσιο της οικογένειας, και αυτό αποδεικνύεται από το ποσοστό που συγκεντρώνουν σχετικά με την αποκλειστική διαχείριση των οικονομικών του σπιτιού που αναφέρθηκε παραπάνω. Αντίθετα, οι μουσουλμάνοι σύζυγοι είναι εκείνοι που αποφασίζουν για τη διαχείριση των οικονομικών του νοικοκυριού, χωρίς τη συμμετοχή των συζύγων τους. Ολοκληρώνοντας τον σχολιασμό της συσχέτισης δεν θα πρέπει να αγνοηθούν τα ποσοστά που επισημαίνουν την ύπαρξη τρίτου προσώπου στη διαχείριση των οικονομικών της οικίας. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, υπερέχουν οι μουσουλμανικές οικογένειες, εφόσον όπως έχει ήδη αναφερθεί, συνηθίζουν να διαμένουν σε εκτεταμένες οικογένειες, στις οποίες η γνώμη των μεγαλύτερων σε ηλικία ατόμων της οικογένειας επικρατεί, εκτός των δύο συζύγων. Όσον αφορά τις

χριστιανές γυναίκες που συμπλήρωσαν τη συγκεκριμένη επιλογή πρόκειται για γυναίκες μικρής ηλικίας, οι οποίες διαμένουν μαζί με τους γονείς τους και αποφασίζουν εκείνοι για τα οικονομικά του νοικοκυριού.

Διά

γγραμμα 11: Θρήσκευμα – Διαχείριση οικονομικών

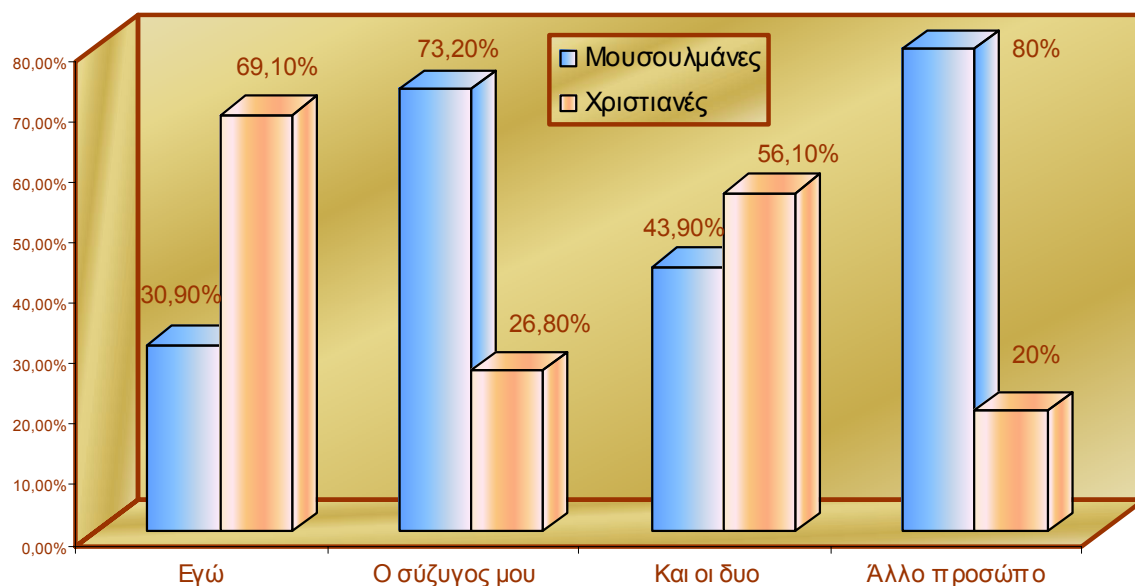
Μια, ακόμη, από τις σημαντικότερες συσχετίσεις που έλαβαν χώρα στη μελέτη που κρατάτε στα χέρια σας, πραγματοποιήθηκε μεταξύ της θρησκευτικής ταυτότητας των ερωτηθέντων γυναικών και τον κύριο υπεύθυνο εκπρόσωπο για τις εξωτερικές δουλειές του σπιτιού (ψώνια, λογαριασμοί κλπ). Ο στατιστικός παράγοντας p-value πήρε την τιμή 0,000 και το $\chi^2=28,716$. Επομένως, δεχόμαστε την ύπαρξη συσχέτισης.

Από τις 68 γυναίκες που δήλωσαν πως ο βασικός υπεύθυνος για τις εξωτερικές δουλειές είναι οι ίδιες, οι 47 ανήκαν στη χριστιανική θρησκεία, με ποσοστό 69,1%, ενώ οι 21 ανήκαν στην μουσουλμανική, με ποσοστό 30,9%. Ο σύζυγος των γυναικών που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο βρέθηκε πως έχει αναλάβει αυτή τη δραστηριότητα σε 30 (73,2%) μουσουλμανικές οικογένειες και σε 11 (26,8%) χριστιανικές οικογένειες. Μια πιο ισότιμη ανάληψη των εξωτερικών δραστηριοτήτων σημειώθηκε σε 66 απαντήσεις, από τις οποίες οι 29 (43,9%) ήταν των μουσουλμάνων γυναικών και οι 37 (56,1%) των χριστιανών γυναικών. Επιπρόσθετα, τρίτο πρόσωπο, εκτός των δυο συζύγων, έχει αναλάβει τις εξωτερικές δουλειές με ποσοστό 80% (20 γυναίκες) για τις μουσουλμάνες και 20% (5 γυναίκες) για τις χριστιανές.

Μελετώντας τα παραπάνω ποσοστά διαπιστώνει κανείς, πως οι γυναίκες που ανήκουν στην μουσουλμανική θρησκεία έχουν αναλάβει έναν ρόλο στην οικογένεια, ο οποίος περιορίζεται στο εσωτερικό του σπιτιού, δηλαδή έναν πιο κλειστά παραδοσιακό ρόλο. Εάν αυτή η συσχέτιση

συνδυαστεί με την προηγούμενη, γίνεται αντιληπτό πως εφόσον τα οικονομικά του σπιτιού τα έχει αναλάβει σε μεγάλο βαθμό ο μουσουλμάνος σύζυγος, πολύ εύλογα καταλαβαίνει κανείς γιατί οι εξωτερικές δουλειές πχ ψώνια κλπ πραγματοποιούνται από τους ίδιους. Ένας ακόμη λόγος που στις μουσουλμανικές οικογένειες το είδος αυτής της δραστηριότητας αναλαμβάνεται από τα άρρενα μέλη, είναι πως οι μουσουλμάνες γυναίκες συνήθως δεν διαθέτουν δίπλωμα οδήγησης. Ο παραπάνω λόγος όμως δεν ισχύουν για τις οικογένειες των χριστιανών, στις οποίες ο ρόλος των δυο φύλων και οι υποχρεώσεις τους τείνουν χρόνο με το χρόνο ως προς την εξισορρόπηση, ιδιαίτερα μετά την είσοδο των γυναικών στον επαγγελματικό στίβο.

Αξίζει να αναφερθεί στο συγκεκριμένο σημείο πως μέσα από την προσπάθεια για ανεύρεση συσχετίσεων μεταξύ των μεταβλητών, δεν συσχετίστηκε το θρήσκευμα με τον κύριο υπεύθυνο για τις εσωτερικές δουλειές του νοικοκυριού. Μπορεί να συμπεράνει κανείς από αυτή τη μη συσχέτιση πως, τόσο οι χριστιανές όσο και οι μουσουλμάνες, αναλαμβάνουν οι ίδιες τη διεκπεραίωση των υποχρεώσεων του σπιτιού, σε σημαντικό βαθμό, με μικρή συμμετοχή των συζύγων τους.

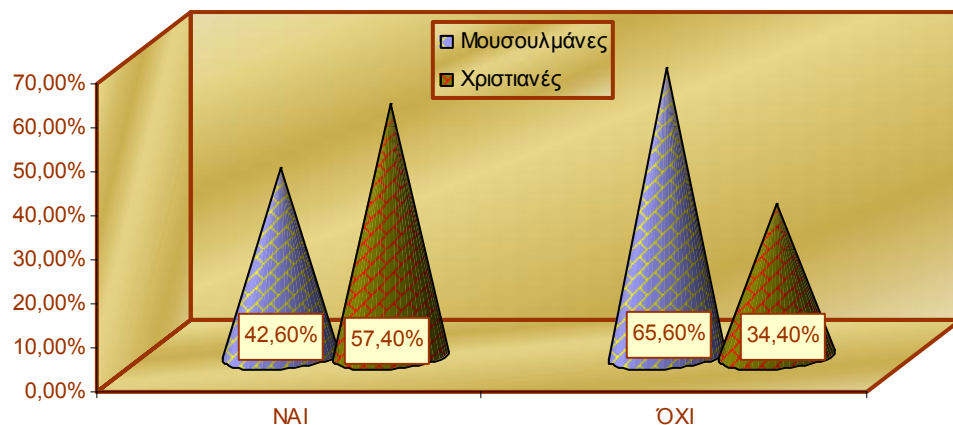
Διά

γραμμά 12: Θρήσκευμα – Εξωτερικές δουλειές

Ακολούθως, πραγματοποιήθηκε η διαδικασία εύρεσης συσχέτισης μεταξύ του θρησκεύματος και της ύπαρξης προσωπικού ελεύθερου χρόνου. Η εν λόγω συσχέτιση έδειξε p-value 0,002 και το $\chi^2=9,191$, συνεπώς οδηγηθήκαμε σε συσχέτιση μεταξύ των δυο παραπάνω μεταβλητών.

Από το σύνολο του δείγματος που συμμετείχαν στην έρευνα οι 126 γυναίκες σημείωσαν πως διαθέτουν προσωπικό ελεύθερο χρόνο και οι υπόλοιπες 64 πως δεν διαθέτουν. Το 57,4% (78 γυναίκες) και το 42,6% (58 γυναίκες) που απάντησαν θετικά στην ερώτηση, ήταν χριστιανές και μουσουλμάνες, αντίστοιχα. Ενώ τα ποσοστά που απεικονίζουν τις αρνητικές απαντήσεις ήταν 65,6% (42 μουσουλμάνες) και 34,4% (22 χριστιανές).

Από τα ποσοστά που βρέθηκαν κατά τη συσχέτιση αυτή φαίνεται πως οι γυναίκες και των δυο θρησκειών διαθέτουν ελεύθερο χρόνο. Και πάλι όμως διαφέρουν οι απαντήσεις μεταξύ μουσουλμάνων και χριστιανών γυναικών, αφού οι τελευταίες συγκέντρωσαν μεγαλύτερο ποσοστό από τις πρώτες. Μια ακόμη διαφορά ανάμεσα στις γυναίκες των δυο θρησκευτικών δογμάτων είναι στον τρόπο αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου τους. Συγκεκριμένα, οι χριστιανές γυναίκες έχουν περισσότερες επιλογές να αναπτύξουν δραστηριότητες που επιθυμούν κατά τον ελεύθερο χρόνο τους. Σε αντίθεση με τις μουσουλμάνες, που καταφεύγουν ακόμα και στις ελεύθερες ώρες σε ασχολίες από τις οποίες θα αποκομίσουν για την οικογένεια τους ένα πρόσθετο εισόδημα, όπως έχει αναφερθεί και στο θεωρητικό μέρος της παρούσας μελέτης.

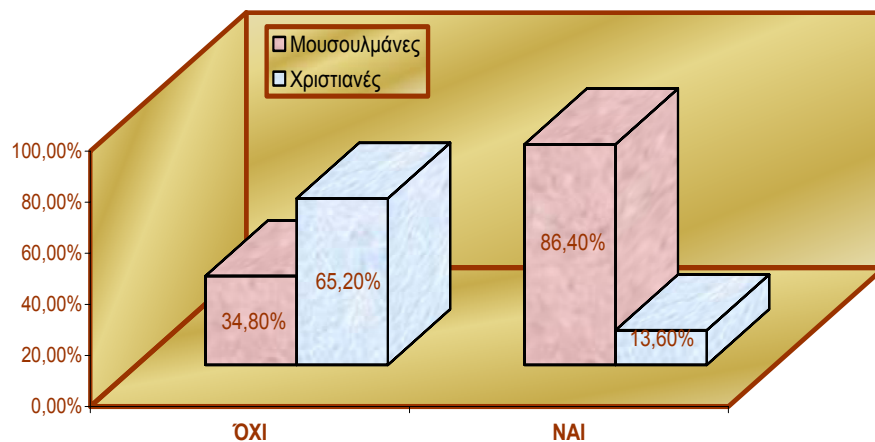
Διάγραμμα 13: Θρήσκευμα – Ύπαρξη προσωπικού ελεύθερου χρόνου

Σε επόμενο επίπεδο, πραγματοποιήθηκε η διαδικασία εύρεσης συσχέτισης μεταξύ του θρησκευάτος και τη δραστηριότητα που αναπτύσσουν οι γυναίκες κατά τον ελεύθερο χρόνο τους και συγκεκριμένα με αυτή της χειροτεχνία. Αυτή τη φορά, η τιμή που έλαβε το p-value ήταν 0,0289 και το $\chi^2=20,039$, δηλαδή, κάνουμε αποδεκτή την ύπαρξη συσχέτισής τους.

Μια από τις δραστηριότητες που αναπτύσσεται στον ελεύθερο χρόνο των γυναικών είναι αυτή των χειροτεχνικών κατασκευών. Στην χειροτεχνία περιλαμβάνονται το πλέξιμο εργόχειρων αλλά και καλαθιών, το κέντημα κ.α. Η χειροτεχνία είναι μια αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου που

συγκέντρωσε το 86,4% (19 γυναίκες) για τις μουσουλμάνες και 13,6% (3 γυναίκες) για τις χριστιανές. Οι υπόλοιπες 115 γυναίκες που διαθέτουν ελεύθερο χρόνο δεν ασχολούνταν με το πλέξιμο στον προσωπικό τους ελεύθερο χρόνο.

Η ενασχόληση με τις χειροτεχνικές κατασκευές από τις μουσουλμάνες έχει αναφερθεί και στο θεωρητικό μέρος, όπως το έδειξαν παρόμοιες έρευνες. Για μια ακόμη φορά φαίνεται ο βαθμός προτίμησης των μουσουλμάνων γυναικών ως προς έναν παραδοσιακό τρόπο ζωής, προσκολλώντας στα ήθη, έθιμα και παραδόσεις λόγω της θρησκευτικής τους ταυτότητας.

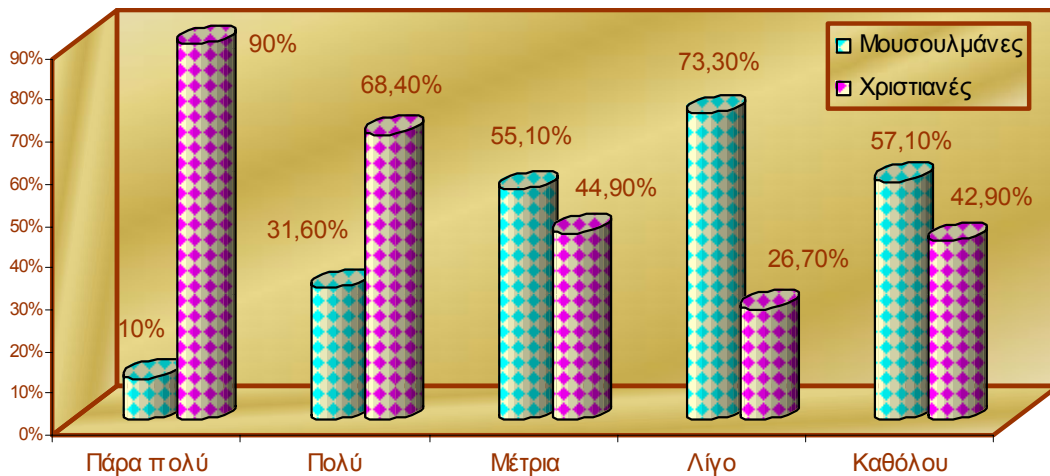
Διάγραμμα 14: Θρήσκευμα – Χειροτεχνία

Τα επόμενα πέντε διαγράμματα δείχνουν συσχετίσεις του θρησκειώματος των γυναικών με το επίπεδο ικανοποίησης που δήλωσαν πως έχουν σχετικά με την εργασίας τους, ως προς πέντε χαρακτηριστικά. Οι γυναίκες κλήθηκαν να αποδώσουν τη βαθμολογική κλίμακα ικανοποίησής τους ως προς το ωράριο, τη «φύση» της εργασίας τους, το περιβάλλον εργασίας, τις αποδοχές της απασχόλησής τους, καθώς και την ύπαρξη ελεύθερου χρόνου από την εργασία.

Η συσχέτιση του επιπέδου ικανοποίησης που αποκομίζουν οι γυναίκες του δείγματος με βάση το ασπαζόμενο θρησκευτικό δόγμα, έλαβε την τιμή p -value 0,001 και το $\chi^2=19,030$.

Τα πρώτα αποτελέσματα που προέκυψαν από τη συσχέτιση του θρησκειώματος με τον βαθμό ικανοποίησης που σημείωσαν οι γυναίκες από το ωράριο της εργασίας τους απεικονίζεται στο παρακάτω γράφημα. Πάρα πολύ μεγάλη ικανοποίηση επέλεξαν 9 (90%) χριστιανές γυναίκες και 1 (10%) μουσουλμάνη. Πολύ μεγάλο βαθμό ικανοποίησης εμφανίζει το 68,4% (26 χριστιανές γυναίκες) και το 31,6% (12 μουσουλμάνες γυναίκες). Μέτριο βαθμό ικανοποίησης δήλωσαν 27 (55,1%) μουσουλμάνες και 22 (44,9%) χριστιανές, ενώ λίγο ικανοποιημένες ήταν 22 (73,3%) μουσουλμάνες και 8 (26,7%) χριστιανές. Τέλος, ανύπαρκτη ικανοποίηση από το ωράριο της

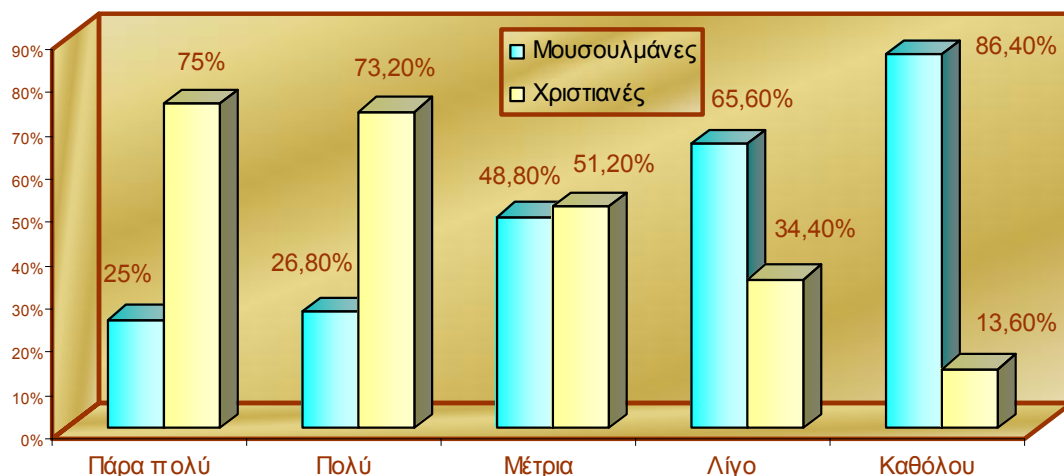
εργασίας τους σημείωσαν 21 γυναίκες, εκ των οποίων το 57,1% (12 γυναίκες) είναι μουσουλμάνες και το 42,9% (9 γυναίκες) χριστιανές.

Διάγραμμα 15: Θρησκευμα – Βαθμός ικανοποίησης από το ωράριο εργασίας

Η ικανοποίηση από τη «φύση» της εργασίας με τη θρησκευτική ταυτότητα των γυναικών βρέθηκε να συσχετίζονται, αφού το p-value πήρε την τιμή 0,000 και το $\chi^2=26,591$.

Ξεκινώντας την παρουσίαση του διαγράμματος από την πιο αρνητική τιμή φαίνεται πως καθόλου ικανοποιημένες από τη «φύση» του επαγγέλματός τους ήταν το 86,4% (19 μουσουλμάνες) και το 13,6% (9 χριστιανές) των γυναικών. Στη συνέχεια, λιγότερο ικανοποιημένες προέκυψαν 11 στον αριθμό (34,4%) χριστιανές γυναίκες και 21 (65,6%) μουσουλμάνες. Μέτριο βαθμό ικανοποίησης δήλωσαν πως είχαν 41 γυναίκες, από τις οποίες το 51,2% (21 γυναίκες) είναι χριστιανές και το 48,8% (20 γυναίκες) οι μουσουλμάνες.

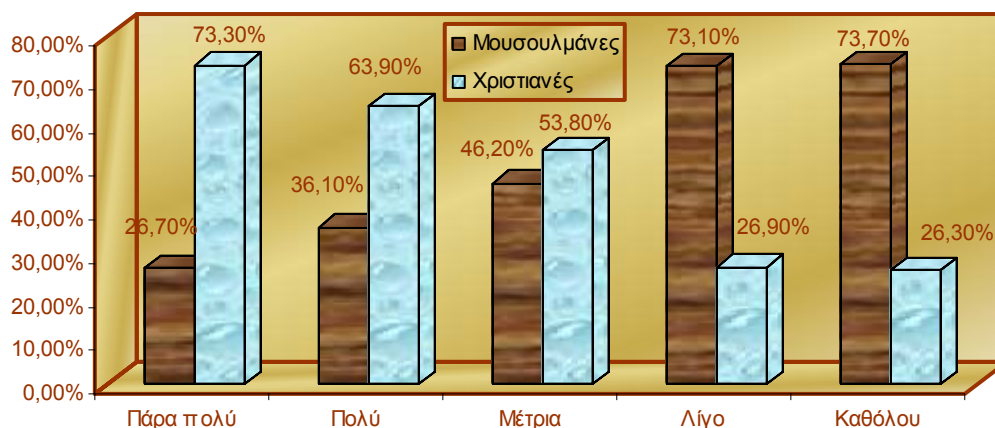

Διά

γραμμα 16: Θρήσκευμα – Βαθμός ικανοποίησης από τη «φύση» εργασίας

Το τρίτο χαρακτηριστικό αξιολόγησης της εργασίας των ερωτηθέντων γυναικών ήταν, σχετικά με την ικανοποίηση που εκλάμβαναν από το περιβάλλον της εργασίας τους με βάση τη θρησκευτική τους ταυτότητα. Η τιμή p -value υπολογίστηκε 0,003 και το $\chi^2=16,154$.

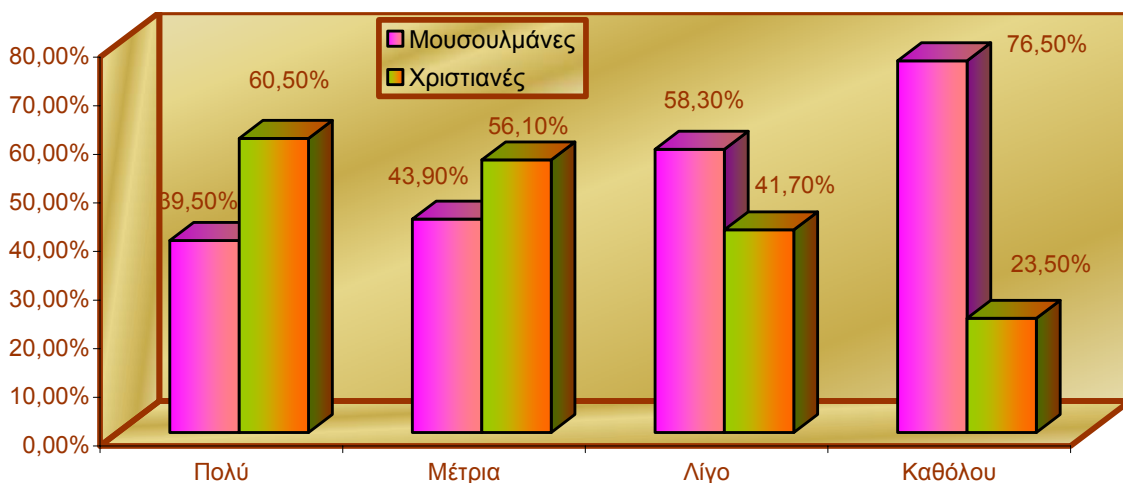
Πάρα πολύ ικανοποιημένες από το εργασιακό τους περιβάλλον σημείωσαν οι 15 γυναίκες του δείγματος, από τις οποίες οι μουσουλμάνες ήταν 4 (26,7%) και οι χριστιανές οι υπόλοιπες 11 (73,3%). Πολύ ικανοποιημένες δήλωσαν πως ήταν 13 (36,1%) μουσουλμάνες και 23 (63,9%) χριστιανές. Εν συνεχεία, το 42,2% (24 γυναίκες) από τις μέτρια ικανοποιημένες ερωτηθέντες γυναίκες, ήταν οι μουσουλμάνες και το 53,8% (28 γυναίκες) ήταν χριστιανές στο θρήσκευμα. Από τις 26 γυναίκες που δήλωσαν λίγη ικανοποίηση από το περιβάλλον εργασίας τους, το 73,1% (19 γυναίκες) ήταν μουσουλμάνες και το 26,9% (7 γυναίκες) ήταν χριστιανές. Και τέλος, από τις γυναίκες που δεν παρουσιάζουν κανένα βαθμό ικανοποίησης από το περιβάλλον της απασχόλησης τους, οι 14 (73,7%) ήταν μουσουλμάνες, ενώ οι 5 μόνο (26,3%) ήταν χριστιανές.

Διάγραμμα 17: Θρήσκευμα – Βαθμός ικανοποίησης από το περιβάλλον εργασίας

Μία ακόμη συσχέτιση που έλαβε χώρα στο πλαίσιο της εργασίας, ήταν αυτή μεταξύ της θρησκευτικής ταυτότητας των γυναικών του δείγματος και το βαθμό ικανοποίησής τους από τις αποδοχές της εργασίας τους. Για να μπορέσει να πραγματοποιηθεί η παραπάνω διαδικασία κρίθηκε αναγκαία η επανακωδικοποίηση των αρχικών κλάσεων. Αρχικά, ο αριθμός των κλάσεων ήταν πέντε, ενώ στη συνέχεια συγχωνεύθηκαν στις τέσσερις. Πιο συγκεκριμένα, η επιλογές «πολύ» και «πάρα πολύ» συγχωνεύθηκαν στην επιλογή «πολύ», καθώς δεν συγκέντρωναν ικανοποιητικό αριθμό συχνοτήτων, η καθεμία επιλογή χωριστά. Τα αποτελέσματα της παραπάνω διαδικασίας εμφάνισαν συσχέτιση το p -value να λαμβάνει την τιμή 0,040 και το $\chi^2=8,309$, σημειώνοντας συσχέτιση για ακόμη μία φορά.

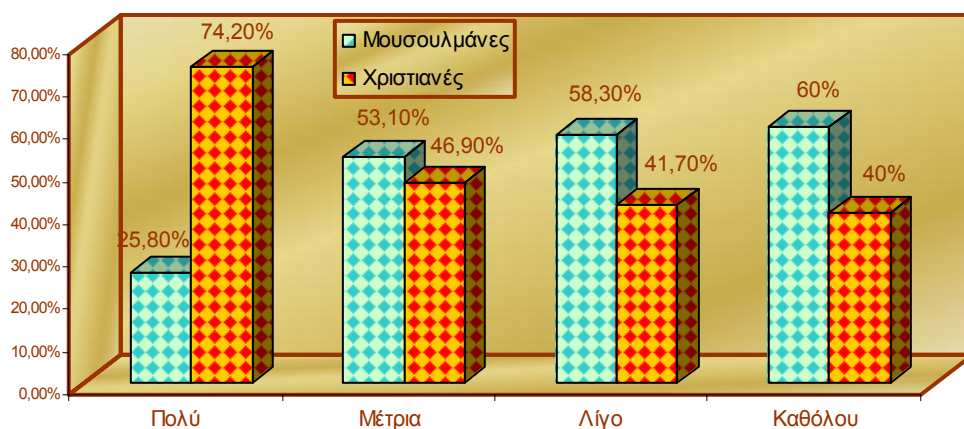
Από τις γυναίκες που συμπλήρωσαν την ερώτηση βρέθηκε πως καθόλου ικανοποιημένες ήταν οι 13 (76,5%) μουσουλμάνες και 4 (23,5%) χριστιανές, ενώ λίγο ικανοποιημένες δήλωσαν 36 γυναίκες με ποσοστά 41,7% (15 χριστιανές) και 58,3% (21 μουσουλμάνες). Φτάνοντας προς το τέλος της περιγραφής του διαγράμματος σειρά έχουν τώρα οι μέτρια ικανοποιημένες γυναίκες, με ποσοστά 56,1% (32 χριστιανές) και 43,9% (25 μουσουλμάνες). Ολοκληρώνοντας την παρουσίαση των αποτελεσμάτων, ικανοποιημένες σε υψηλό βαθμό ήταν συνολικά 38 γυναίκες, εκ των οποίων οι 23 (60,5%) ήταν χριστιανές και οι υπόλοιπες 15 (39,5%) ήταν μουσουλμάνες.

Διάγραμμα 18: Θρήσκευμα – Βαθμός ικανοποίησης από τις αποδοχές εργασίας

Η ικανοποίηση από τον ελεύθερο χρόνο που τους επιτρέπει το επάγγελμά τους με βάση τη θρησκευτική ταυτότητα των ερωτηθέντων γυναικών, έπρεπε να κωδικοποιηθούν, όπως συνέβη και στην προηγούμενη διαδικασία συσχέτισης. Αυτή τη φορά το p-value έλαβε τιμή 0,023 και το $\chi^2=9,575$

Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 19 πολύ ικανοποιημένες δήλωσαν 23 χριστιανές γυναίκες (74,2%) και μόνο 8 μουσουλμάνες (25,8%). Μέτρια ικανοποιημένες ήταν 26 (53,1%) μουσουλμάνες και 23 (46,9%) χριστιανές. Συνεχίζοντας, λιγότερο ικανοποιημένες βρέθηκαν 48 γυναίκες, εκ των οποίων οι 28 (58,3%) ήταν μουσουλμάνες, ενώ οι χριστιανές ήταν 20 (41,7%). Τέλος, την επιλογή καθόλου ικανοποιημένων σημείωσαν συνολικά 20 γυναίκες, από τις οποίες το 60% (12 γυναίκες) ήταν μουσουλμάνες και το 40% (8 γυναίκες) ήταν χριστιανές.

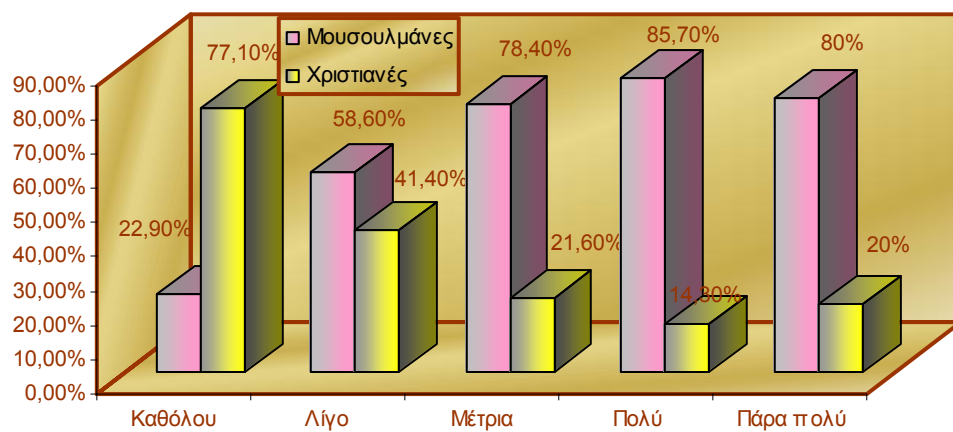
Διάγραμμα 19: Θρήσκευμα – Ικανοποίηση από τον ελεύθερο χρόνο από την εργασία

Συμπερασματικά, ο βαθμός ικανοποίησης εμφανίζουν αντιθέσεις ανάμεσα στα δυο θρησκευόμενα των γυναικών. Αναλύοντας, ο αριθμός των χριστιανών γυναικών δηλώνει υψηλή ικανοποίηση από το ωράριο της εργασίας, τη «φύση» του επαγγέλματός τους, από το εργασιακό περιβάλλον. Επιπρόσθετα, οι χριστιανές στο θρήσκευμα γυναίκες εμφανίζουν υψηλότερο ποσοστό ικανοποίησης από τις αποδοχές που αποκομίζουν από την εργασίας τους, ενώ όσον αφορά την δυνατότητα ύπαρξης ελεύθερου χρόνου λόγω του επαγγέλματος, επίσης οι χριστιανές γυναίκες παρουσιάζουν μεγαλύτερη ικανοποίηση. Η βασική αιτία διαφοροποίησης των αποτελεσμάτων υπέρ των χριστιανών γυναικών, εντοπίζεται στην άσκηση διαφοροποιημένων επαγγελμάτων τόσο ως προς τον τομέα εργασίας, όσο και προς τη θέση που διαθέτουν οι γυναίκες του δείγματος στην αγορά εργασίας, όπως έγινε φανερό και προηγουμένως (διάγραμμα 4 του παρόντος κεφαλαίου).

Η τελευταία συσχέτιση του θρησκευόμενου των ερωτηθέντων, έχει να κάνει με τον επηρεασμό της ζωής των γυναικών σε καθημερινή βάση. Η τιμή του p-value της παρούσας συσχέτισης βρέθηκε 0,000 και το $\chi^2=58,833$.

Στο παρακάτω διάγραμμα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα που προέκυψαν. Όπως γίνεται φανερό, οι μουσουλμάνες γυναίκες με ποσοστό 80% (8 γυναίκες) θεωρούν πως η ζωή τους επηρεάζεται σε πολύ σημαντικό βαθμό από τη θρησκευτική τους ταυτότητα, σε αντίθεση με τις χριστιανές οι οποίες με ποσοστό, μόλις, 20% (2 γυναίκες) θεωρούν πως το θρήσκευμά τους επηρεάζει σημαντικά τη ζωή τους. Ακολούθως, πολύ επηρεασμένες από τη θρησκεία τους, δήλωσαν πως ήταν 28 γυναίκες, εκ των οποίων οι 24 (85,7%) ασπάζονταν τον ισλαμισμό και οι 4 (14,8%) τον χριστιανισμό. Επιπρόσθετα, από τις 37 γυναίκες που πιστεύουν πως η θρησκεία τους επηρεάζει τη ζωής τους σε μέτριο βαθμό, οι 29 (78,4%) ήταν μουσουλμάνες και 8 (21,6%) ήταν χριστιανές. Από τις 29 γυναίκες που δήλωσαν μικρή επιρροή της θρησκευτικής τους ταυτότητας, οι 17 (58,6%) ήταν μουσουλμάνες και οι 12 (41,4%) ήταν χριστιανές. Τέλος, καμία απολύτως επιρροή στην καθημερινή τους ζωή σημείωσαν συνολικά 96 γυναίκες του δείγματος, εκ των οποίων το 77,1% (74 γυναίκες) ήταν χριστιανές στο θρήσκευμα, ενώ μόνο το 22,9% (22 γυναίκες) των μουσουλμάνων γυναικών έδωσε την ίδια απάντηση.

Τα παραπάνω στοιχεία έρχονται να φανερώσουν και να τεκμηριώσουν όσα ειπώθηκαν και στη θεωρητική προσέγγιση του θέματος, σχετικά με την επιρροή της θρησκείας στην καθημερινή ζωή των γυναικών μουσουλμάνων. Είναι γεγονός, πως η πλειοψηφία των μουσουλμάνων γυναικών γίνονται δέκτες ρατσιστικών διαθέσεων λόγω της χαρακτηριστικής μαντίλας που επιβάλλεται να φορούν εκτός σπιτιού. Έχει βρεθεί πως οι γυναίκες μουσουλμάνες έχουν δεχτεί διακρίσεις τόσο στον επαγγελματικό τομέα κατά τη διαδικασία εύρεσης εργασίας, αλλά και γενικότερα στην κοινωνία την οποία διαβιούν.

Διάγραμμα 20: Θρήσκευμα – Επηρεασμός από τη θρησκευτική ταυτότητα

8.1 Συμπεράσματα

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας ήταν η διερεύνηση της θέσης των γυναικών με βάση τη θρησκευτική τους ταυτότητα. Επίσης, η παρούσα εργασία αποσκοπούσε στη διερεύνηση των κοινωνικών, οικονομικών χαρακτηριστικών των γυναικών του δήμου Ξάνθης και της σχέσης θρησκευτικής ταυτότητας, γυναίκα και θέση στην κοινωνία.

Η θέση της γυναίκας μεταβάλλεται μαζί με τους θεσμούς που την επηρεάζουν. Είναι γεγονός από τη θεωρητική προσέγγιση που έλαβε χώρα στην εν λόγω μελέτη πως η θέση της γυναίκας, ανεξαρτήτου θρησκεύματος, ήταν περιορισμένη στο πλαίσιο της οικογένειας, χωρίς να απασχολείται εκτός σπιτιού. Η γυναίκα ήταν μέλος μιας πατριαρχικής κοινωνίας, όπου οι σχέσεις άνδρα-γυναίκας ήταν σχέσεις υποταγής. Όταν, όμως, το 1776 στην Αμερική επικυρώθηκε η ισότητα και η ελευθερία του ανθρώπου, άρχισαν να εξισορροπούνται τα δύο φύλα. Συνακόλουθα, το ίδιο συνέβη και στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες, οδηγώντας τις γυναίκες στην ανάληψη νέων δραστηριοτήτων.

Το 19^ο αιώνα επιτυγχάνεται επιστημονική πρόοδος, οδηγώντας στην ξαφνική ανάπτυξη της βιομηχανίας κάνοντας την εμφάνισή της, η μηχανή. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την είσοδο των γυναικών στην πληρωμένη εργασία. Έτσι, η βιομηχανική επανάσταση υπήρξε η αιτία που διαμόρφωσε τη μοίρα της γυναίκας και άνοιξε το δρόμο για την χειραφέτησή της. Στα μέσα του ίδιου αιώνα, οι γυναίκες συνεχίζουν τον αγώνα τους για την κατάκτηση νέων ισόνομων δικαιωμάτων με αυτά των ανδρών, όπως το δικαίωμα στη μόρφωση, το οποίο ήταν καίριας σημασίας για την ενίσχυση της γυναικείας θέσης στην κοινωνία.

Η επαγγελματική θέση της γυναίκας είναι, πλέον γεγονός. Βέβαια, η επαγγελματικής της έξοδος είναι και συνάμα η χειραφέτησή της διέφερε γεωγραφικά και χρονικά. Παρ' όλη την εκσυγχρόνηση των γυναικών, στη σημερινή κοινωνία οι γυναίκες συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού σε σχέση με τους άνδρες σε όλα τα στάδια της ζωής της, ως απόρροια της χαμηλότερης συμμετοχής της στην αγορά εργασίας.

Σχετικά με τις γυναίκες των μουσουλμανικών μειονοτικών κοινωνιών, όσον αφορά την κοινωνική τους θέση, εμφανίζουν αποκλείσεις από τη θέση των γυναικών στις δυτικές κοινωνίες. Οι μουσουλμάνες γυναίκες εξακολουθούν να εμφανίζουν φυλετικές διακρίσεις. Ουσιαστικά, η κοινωνική τους θέση παραμένει σε μεγάλο βαθμό στάσιμη στις απαρχαιωμένες αντιλήψεις που θέλουν τη γυναίκα κατώτερο ον από τον άνδρα. Στην Αμερική φαίνεται πως οι μουσουλμάνες

γυναίκες εμφανίζουν υψηλότερο βαθμό κοινωνικής ενσωμάτωσης από τις ευρωπαϊκές χώρες, καθώς προερχόμενες από διαφορετικές ισλαμικές χώρες δεν διατηρούν την αυστηρά ισλαμική τους ταυτότητα, και γενικότερα τον μουσουλμανικό τρόπο ζωής, χωρίς να απουσιάζουν, όμως, οι ρατσιστικές εκδηλώσεις προς το πρόσωπό τους.

Στη συνέχεια, μελετώντας την συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική σκηνή, διαπιστώθηκε πως η γυναίκα ως φύλο, δεν ενδιαφέρεται για πολιτικής φύσεως θέματα. Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, μετά από του γυναικείους αγώνες, σε πολλά κράτη, η πολιτική ψήφος των γυναικών ήταν γεγονός. Ξεκίνησε, επομένως, η γυναίκα εκτός από την εκλογική της συμμετοχή να δραστηριοποιείται ενεργά στα πολιτικά πράγματα. Οι πρώτες γυναικείες μορφές στην πολιτική εμφανίστηκαν το 1916 στην Αμερική, οι οποίες ασχολήθηκαν, έχοντας ως κίνητρο την καθιέρωση ίσων δικαιωμάτων για τις γυναίκες.

Σήμερα, η γυναικεία παρουσία στην πολιτική είναι γεγονός, εμφανίζοντας, όμως, χαμηλότερο ποσοστό συμμετοχής από αυτό των ανδρών. Από τα όσα ειπώθηκαν στο θεωρητικό μέρος της παρούσας πτυχιακής εργασίας, οι χώρες της Ευρώπης οι οποίες εμφανίζουν υψηλότερα ποσοστά γυναικείας απασχόλησης, εμφανίζουν ταυτόχρονα και υψηλά ποσοστά γυναικείας συμμετοχής στα κέντρα λήψης αποφάσεων για πολιτικά θέματα. Στην Ελλάδα, η γυναικεία παρουσία στα πολιτικά δρώμενα της χώρας μελετήθηκε για πρώτη φορά τη δεκαετία του '60. Τα τελευταία χρόνια η ελληνική πολιτική γυναικεία παρουσία είναι αυξανόμενη, παραμένοντας σε υποδεέστερο επίπεδο από αυτό των ανδρών, συγκριτικά με άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Σχετικά, τώρα, με τις μουσουλμάνες γυναίκες, η ενεργό συμμετοχή τους στον πολιτικό στίβο αποτελεί ένα νέο φαινόμενο, παγκοσμίως. Σύμφωνα με τις περιορισμένες βιβλιογραφικές πηγές που εξετάστηκαν, υφίσταται περιορισμένη συμμετοχή των μουσουλμάνων γυναικών σε σημαντικές πολιτικές θέσεις εκτός της ισλαμικής κοινότητας χωρίς την απόρριψη της θρησκευτικής τους ταυτότητας. Όσον αφορά, στον ελλαδικό χώρο η παρουσία των μουσουλμάνων γυναικών στην πολιτική είναι σχεδόν ανύπαρκτη.

Επιπροσθέτως, σχετικά με το ρόλο της γυναίκας στην οικογένεια, παρατηρήθηκαν σημαντικές χρονικές και γεωγραφικές διαφορές. Πιο συγκεκριμένα, καθίσταται σαφές πως ακόμη και σήμερα ο ρόλος των γυναικών σχετίζεται με την οικιακή εργασία, ενώ ο ρόλος του άνδρα παραμένει βοηθητικός στο σπίτι. Στις Η.Π.Α., στα τέλη του 20^{ου} αιώνα, παρατηρήθηκε το φαινόμενο αντιστροφής των ρόλων όταν η γυναίκα κατέχει επαγγελματική καριέρα με υψηλές αποδοχές. Τα τελευταία χρόνια, η συμμετοχή του συζύγου είναι αυξανόμενη. Ουσιαστικά, οι βιβλιογραφικές πηγές που αφορούν την αμερικανική οικογένεια φαίνεται πως η κατανομή των ρόλων των δύο φύλων εξαρτάται από τη θέση στην αγορά εργασίας και την αντίληψη των

ζευγαριών για το ρόλο και τη φύση των δύο φύλων. Γενικά, διαπιστώνεται ισάξιος οικογενειακός ρόλος ανάμεσα στα δύο φύλα (οικογένεια διπλής σταδιοδρομίας). Στις χώρες τις Ευρώπης, διαπιστώθηκε πως όσο αυξάνεται η απασχόληση των γυναικών στην αγορά εργασίας, τόσο αυξανόμενη παρουσιάζεται και η συμμετοχή του συζύγου στο πλαίσιο της οικογένειας. Το μοντέλο οικογένειας των δυτικών χωρών, με ισάξιους ρόλους μέσα και έξω από το σπίτι, δεν ισχύει σε απόλυτο βαθμό στη χώρα μας, εντούτοις εμφανίζεται αυξανόμενη συμμετοχή του συζύγου στην οικογένεια, και περισσότερο ισάξια παρουσία στα νεαρότερα ζευγάρια και με υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο. Με λίγα λόγια, η σύγχρονη ελληνική οικογένεια είναι κατά βάση πυρηνική με την ανδρική παρουσία στις δουλειές του σπιτιού περισσότερο εμφανής.

Η μουσουλμανική οικογένεια διαφέρει από τα δυτικοευρωπαϊκά μοντέλα οικογένειας. Ειδικότερα, οι μουσουλμανικές οικογένειες στις Η.Π.Α. εμφανίζουν διαφορές σε σχέση με τις ευρωπαϊκές. Στην παράδοση των μουσουλμάνων της Αμερικής συμπεριλαμβάνεται η ανατροφή των παιδιών, η οποία μοιράζεται μεταξύ των δύο συζύγων. Οι άνδρες αναλαμβάνουν ίσο μερίδιο στην ανατροφή των παιδιών και θεωρούν σημαντική τη μόρφωση του γυναικείου φύλου, καθώς επίσης διαπιστώνεται μικρή, αλλά τουλάχιστον επαρκής συμμετοχή του μουσουλμάνου συζύγου στο σπίτι. Το μοντέλο της μουσουλμανικής οικογένειας που παρατηρείται στις Η.Π.Α και στα ευρωπαϊκά κράτη, είναι η πυρηνική οικογένεια, ενώ παρατηρείται το φαινόμενο γειτνίασης των μουσουλμάνων, δημιουργώντας κοινοτικές δομές. Στην ελληνική κοινωνία, η μουσουλμανική οικογένεια διαφέρει, σε κάποιο βαθμό, ως προς τη δομή της. Στη μουσουλμανική κοινότητα οι οικογένειες είναι πυρηνικές, αλλά συνήθως για λόγους κατοίκησης και πολιτισμικούς λόγους, εμφανίζονται σε μεγαλύτερο βαθμό εκτεταμένες (διευρυμένες) οικογένειες.

Ένας ακόμη τομέας που απασχόλησε ιδιαίτερα την συγκεκριμένη μελέτη του γυναικείου ζητήματος, ήταν η θέση των γυναικών στην παραγωγική διαδικασία. Γενικότερα, η θέση της γυναίκας στην αγορά εργασίας χαρακτηρίζεται από αντιφάσεις και αντιθέσεις. Παρ' όλο που έχει σημειωθεί σημαντική αύξηση της απασχόλησης των γυναικών υπάρχουν ανισότητες στην εργασία των δύο φύλων. Η ανισότητα των δύο φύλων στην αγορά εργασίας εκδηλώνεται στο επάγγελμα, στον κλάδο απασχόλησης ή το είδος της σύμβασης εργασίας. Η κυριότερη παράμετρος που χαρακτηρίζει την γυναικεία απασχόληση στην παγκόσμια αγορά εργασίας, είναι οι αποδοχές. Πολλές έρευνες έκαναν λόγο για το διαχωρισμό των επαγγελματιών σε «ανδρικά» και «γυναικεία». Επίσης, χαρακτηρίζεται ως αναγκαία η αναστροφή του διαχωρισμού των επαγγελματιών σε φυλετικές κατηγορίες, καθώς επίσης, προσδιορίζεται ως επιτακτικός ο συντονισμός δράσεων σχετικά με την επιμόρφωση των γυναικών σε θέματα επιχειρηματικότητας. Στις χώρες της Ε.Ε., σύμφωνα με τα μετρήσιμα στοιχεία της ευρωπαϊκής στατιστικής υπηρεσίας, η εργασία των

γυναικών τα τελευταία χρόνια βαίνει αυξανόμενη. Παρουσιάζουν, όμως, ανισότητες, ιδιαίτερα στον κλάδο της επιχειρηματικότητας, αλλά και δυσκολίες στην προσπάθεια να συνδυάσουν την επαγγελματική τους ζωή με την οικογενειακή, καθιστώντας τον σχεδιασμό και την εφαρμογή προγραμμάτων αντιμετώπισης με στόχο την εξισορρόπησή τους. Στην Ελλάδα, παρ' όλο που η γυναικεία απασχόληση τα τελευταία έτη έχει σημειώσει βήματα προόδου, εξακολουθεί να εμφανίζει ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά αυτής, εντός της Ε.Ε., με μία απόκλιση άνω των δέκα ποσοστιαίων μονάδων του μέσου κοινοτικού όρου. Επιπρόσθετα, η πλειοψηφία των ερευνών υποστηρίζουν πως οι γυναίκες κατάφεραν να αυξήσουν τη συμμετοχή τους στην απασχόληση λόγω της βελτίωσης του εκπαιδευτικού τους επιπέδου.

Εντούτοις, η απασχόληση των μουσουλμάνων γυναικών φαίνεται πως διαφοροποιείται ανάλογα από την ισλαμική χώρα καταγωγής τους. Στην Ευρώπη, οι ελάχιστες σε αριθμό μελέτες και εκτιμήσεις σχετικά με τα ποσοστά απασχόλησης των μουσουλμάνων γυναικών, επισημαίνουν πως κύριος λόγος της απουσίας τους είναι η απουσία καταγραφής της άτυπης οικιακής εργασίας, ενώ ακόμη, ο κύριος παράγοντας όπου ευθύνεται η χαμηλή απασχόληση των γυναικών καταγράφεται το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο εκπαίδευσης, ενώ τα ελάχιστα στοιχεία δείχνουν την συντριπτική πλειοψηφία των μουσουλμάνων γυναικών να απασχολείται σε εποχικές εργασίες, ασκώντας επαγγέλματα με χαμηλές μορφωτικές απαιτήσεις. Ακόμη, διαπιστώνεται πως ο μουσουλμανικός πληθυσμός στις χώρες της Ευρώπης εμφανίζει πολύ χαμηλά ποσοστά απασχόλησης συμβάλλοντας ακόμη περισσότερο στην κοινωνική περιθωριοποίησή τους, ενώ οι γυναίκες γίνονται δέκτες ρατσιστικών διαθέσεων στο στάδιο της ανεύρεσης εργασίας. Στην ελληνική κοινωνία, οι μουσουλμάνοι ασχολούνται με την κτηνοτροφία και τη γεωργία. Αφετέρου, οι μουσουλμάνες γυναίκες περιλαμβάνονται στο εργατικό δυναμικό, κατά τη διάρκεια του ελεύθερου χρόνου τους, στην παραγωγή παραδοσιακών προϊόντων λαϊκής τέχνης, αλλά και ως εργάτριες στις οικογενειακές αγροτικές εργασίες. Επιπροσθέτως, οι γυναίκες της ελληνικής μουσουλμανικής μειονότητας αναζητούν κυρίως εποχικές εργασίες πλησίον στον τόπο κατοικίας τους, έτσι ώστε να φροντίζουν το νοικοκυριό τους.

Η τελευταία παράμετρος του γυναικείου ζητήματος ήταν η εκπαίδευση των γυναικών. Στα τέλη της δεκαετίας του '60 στη Αμερική εμφανίστηκαν οι πρώτες γυναικείες σπουδές στα πανεπιστημιακά ιδρύματα. Οι γυναίκες αρχικά συμμετείχαν σε εκπαιδευτικά ιδρύματα κοινωνικών επιστημών εξετάζοντας την κοινωνική θέση των γυναικών. Αργότερα, με την καθιέρωση του δικαιώματος στη μόρφωση από τον Ο.Η.Ε., η γυναικεία παρουσία αυξήθηκε στα πανεπιστημιακά ιδρύματα. Στη σημερινή κοινωνία, σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία, οι γυναίκες κατέχουν το 50% των πανεπιστημιακών πτυχιούχων και σε ορισμένους κλάδους υπερβαίνουν τον αριθμό των ανδρών

πτυχιούχων. Παρ' όλη την ισχυρή παρουσία των γυναικών στην εκπαίδευση, η παρουσία και η συμμετοχή τους είναι περιορισμένη στους παραδοσιακά «ανδροκρατούμενους» επιστημονικούς κλάδους.

Η εκπαίδευση αποτελεί κυρίαρχο στοιχείο για την αύξηση της συμμετοχής των μουσουλμάνων γυναικών στο χώρο της εργασίας, προωθώντας συνάμα την κοινωνική ενσωμάτωση των εθνικών μειονοτήτων της κάθε χώρας. Στην Αμερική, οι γυναίκες των μουσουλμανικών μειονοτήτων εμφανίζουν χαμηλά επίπεδα μόρφωσης. Το γεγονός αυτό οδηγεί σε ελλιπή επαγγελματική κατάρτιση και συνακόλουθα σε υποεκπροσώπηση στους τομείς της οικονομίας. Πρέπει να σημειωθεί στο σημείο αυτό πως οι περισσότερες έρευνες έκαναν λόγο για ελλιπή στοιχεία σχετικά με το επίπεδο μόρφωσης των μουσουλμάνων γυναικών στις δυτικές κοινωνίες, παρά μόνο πραγματοποιούν αναφορά για την ελλιπή μόρφωση των γυναικών της μειονότητας εξαιτίας της χαμηλής πληρωμένης εργασίας που σημειώνουν στην παγκόσμια κοινωνία. Τα διαθέσιμα στοιχεία που υφίσταται στις χώρες της Ευρώπης, καταδεικνύουν υψηλά ποσοστά συμμετοχής των μουσουλμάνων γυναικών στις χαμηλότερες εκπαιδευτικές βαθμίδες. Στην Ελλάδα, μέχρι πρόσφατα, βιβλιογραφικές αναφορές έκαναν λόγο για διακοπή της εκπαίδευσης του γυναικείου φύλου και ιδιαίτερα τα παιδιά χαμηλού εισοδήματος οικογενειών. Έτσι, τα διαθέσιμα μετρήσιμα στοιχεία παρουσιάζουν εξαιρετικά υψηλό ποσοστό αγράμματων γυναικών της μουσουλμανικής μειονότητας, ενώ όσες ολοκληρώσουν την παιδαγωγική τους κατάρτιση ακολουθούν κυρίως επαγγέλματα τα οποία είναι συμβατά με τη γυναικεία φύση και αποδεκτά από την κλειστή ελληνική μουσουλμανική μειονότητα.

Από την εμπειρική διερεύνηση που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της διπλωματικής εργασίας προέκυψαν χρήσιμα συμπεράσματα τόσο για τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά των ορθόδοξων χριστιανών γυναικών, όσο και για τις μουσουλμάνες γυναίκες του δήμου Ξάνθης.

Οι ερωτηθέντες γυναίκες στο σύνολό τους, ήταν σε υψηλότερο βαθμό μεσαίων ηλικιακών στρωμάτων. Σε ότι αφορά την οικογενειακή κατάσταση καταγράφηκαν υψηλά ποσοστά έγγαμων μουσουλμάνων και χριστιανών γυναικών. Το ποσοστό των διαζευγμένων γυναικών ήταν μικρότερο από αυτό που καταγράφηκε στην απογραφή του 2001 σε επίπεδο χώρας. Αυτό σημαίνει ότι οι αλλαγές που παρατηρούνται στη δομή της οικογένειας στο σύνολο της χώρας δεν έχουν επηρεάσει ακόμα σημαντικά την κοινωνία της Ξάνθης. Σχετικά με τον αριθμό των μελών των οικογενειών φαίνεται ότι διαφοροποιείται το μοντέλο οικογένειας που επικρατεί μεταξύ της μουσουλμανικής μειονότητας και την χριστιανική πλειοψηφία. Όσον αφορά τις χριστιανές οικογένειες βρέθηκε πως επικρατεί ο τύπος του μικρού αστικού νοικοκυριού που αποτελείται από 1 έως 4 μέλη με ποσοστό

90% και για τις μουσουλμανικές 65%, ενώ αξιοσημείωτο ποσοστό της μουσουλμανικής μειονότητας παρουσιάζει υψηλό βαθμό ύπαρξης των διευρυμένων οικογενειών (35%).

Η οικονομική κατάσταση των ερωτώμενων γυναικών βελτιώθηκε τα τελευταία χρόνια παρά τις αρνητικές οικονομικές συγκυρίες (αύξηση στις τιμές των προϊόντων λόγω της υιοθέτησης του €) καθώς παρατηρήθηκε μείωση του ποσοστού των ερωτώμενων γυναικών με ετήσιο οικογενειακό εισόδημα μέχρι 10.000€ (25,5%) και υψηλό ποσοστό των ερωτώμενων (57%) με ετήσιο οικογενειακό εισόδημα μεγαλύτερο από 10.000€. Η ικανοποίηση από την οικονομική κατάσταση των μουσουλμάνων γυναικών βρέθηκε ανύπαρκτη σε ποσοστό 76,5%, σε σχέση με αυτή των χριστιανών, οι οποίες κατέγραψαν υψηλή ικανοποίηση (69,5%).

Το σχετικά χαμηλό ποσοστό αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης μεταξύ των ερωτώμενων μπορεί να αποδοθεί στην αδυναμία των μουσουλμάνων να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις του σχολείου, εξαιτίας του γεγονότος πως η μητρική τους γλώσσα είναι η τουρκική, καθώς και στη νοοτροπία των μουσουλμάνων γυναικών για τη δημιουργία οικογένειας σε μικρή ηλικία. Σημειώνεται πως το 27% των μουσουλμάνων γυναικών δήλωσε πως προέβηκε στη σύναψη γάμου πριν την ολοκλήρωση του 18^{ου} έτους της ηλικίας τους. Τα παραπάνω στοιχεία, ίσως, υποδηλώνουν την αιτία του χαμηλού επιπέδου μόρφωσης, με αποτέλεσμα η πλειοψηφία αυτών να κατέχει απολυτήριο δημοτικού (47%). Εν αντιθέσει, οι χριστιανές γυναίκες παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά μέσης εκπαίδευσης (31%), αλλά και αξιοσημείωτη ανώτατη εκπαίδευση (24%).

Τα στοιχεία για την απασχόληση είναι ιδιαίτερα σημαντικά καθώς αποτελεί έναν από τους πλέον καθοριστικούς παράγοντες για την ανάπτυξη και βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων μιας περιοχής. Ταυτόχρονα αποτελεί την καλύτερη πρόληψη του κοινωνικού αποκλεισμού κάποιων ευάλωτων κοινωνικών ομάδων. Μεταξύ των ερωτηθέντων γυναικών, όσον αφορά το φορέα απασχόλησής τους, φαίνεται πως από τις εργαζόμενες γυναίκες μόνο το 8,1% των μουσουλμάνων απασχολούνταν στο δημόσιο τομέα, σε αντίθεση με τις χριστιανές, οι οποίες εμφάνισαν ποσοστό 39,2%. Ακόμη, σχετικά με τη θέση των γυναικών στην αγορά εργασίας, τα στοιχεία υποδηλώνουν πολύ χαμηλή συμμετοχή των μουσουλμάνων γυναικών ως αυτοαπασχολούμενες εκτός του αγροτικού τομέα (2,7%), ενώ επίσης σημαντικό ποσοστό αυτών των γυναικών ήταν βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση (23%), σε αντίθεση με τις χριστιανές οι οποίες παρουσιάζουν ποσοστό μόλις 4,1%. Η τάση απομόνωσης του γυναικείου μουσουλμανικού εργατικού δυναμικού και η έλλειψη βοήθειας με σκοπό την ανάληψη επαγγελματικών πρωτοβουλιών (όπως η γυναικεία επιχειρηματική πρωτοβουλία), υποδεικνύει σοβαρά προβλήματα που θα ανακύψουν στο μέλλον της αγοράς εργασίας, εφόσον δεν υπάρξει σημαντική κατάρτιση

αυτών των ατόμων, η παραγωγικότητά τους θα μειώνεται και θα αυξάνονται οι πιθανότητες να καταστούν άνεργες.

Το κύριο χαρακτηριστικό της απασχόλησης των μουσουλμάνων γυναικών του δήμου Ξάνθης ήταν η αστάθεια. Έτσι, βρίσκονται σε μια κατάσταση συνεχούς ανασφάλειας, αφού η εργασία τους καταγράφηκε ως εποχική (58,1%), ενέχοντας τη δαμόκλειο σπάθη της αδυναμίας εύρεσης εργασίας.

Τα χαρακτηριστικά της κοινωνίας της μουσουλμανικής μειονότητας φαίνεται πως διαφοροποιούνται από εκείνα των χριστιανών. Αξιοσημείωτα ήταν τα ποσοστά που εμφανίζουν τις μουσουλμάνες αποκομμένες από τον φιλικό κοινωνικό περίγυρο, καθώς μόνο το 12% των γυναικών της μειονότητας δήλωσαν συναναστροφή με φίλους, σε αντίθεση με των χριστιανών (88%). Χαρακτηριστική απόδειξη του φαινομένου γειτνίασης των μουσουλμάνων αποτελεί το 74% των γυναικών της μειονότητας, οι οποίες προβαίνουν σε κοινωνικές επαφές με γείτονες.

Όσον αφορά τη λειτουργίες της οικογένειας των ερωτηθέντων γυναικών διαπιστώθηκαν αξιοσημείωτες διαφορές. Σχετικά με τη διαχείριση των οικονομικών του νοικοκυριού στις οικογένειες των χριστιανών φαίνεται πως πραγματοποιείται και από τους δύο συζύγους (56%), εν αντιθέσει με τις μουσουλμάνες γυναίκες οι οποίες έχρησαν ως κύριο υπεύθυνο στη διαχείριση του οικογενειακού προϋπολογισμού τον άνδρα-σύζυγό τους (41%). Επίσης, στη διεκπεραίωση των εξωτερικών καθηκόντων του νοικοκυριού, τα αποτελέσματα έδειξαν πως οι χριστιανές γυναίκες αναλαμβάνουν να τα φέρουν εις πέρας οι ίδιες (47%), αλλά και σε πολλές περιπτώσεις πραγματοποιείται από κοινού και των δύο συζύγων (37%). Όσον αφορά τις μουσουλμάνες, οι ίδιες επικυρώνουν για ακόμη μία φορά την παραδοσιακή οικογένεια, η οποία θέλει το σύζυγο να αναλαμβάνει τις εξωτερικές υποχρεώσεις της οικίας (30%). Ακόμη, σημαντική ήταν και η καταγραφή των αποτελεσμάτων τα οποία δείχνουν μεγάλο μέρος των μουσουλμάνων γυναικών που έλαβαν μέρος στην έρευνα, να μην διαθέτουν ελεύθερο χρόνο (42%).

Από τις συσχετίσεις προέκυψε πως η θρησκευτική ταυτότητα συσχετίζεται με την τέλεση γάμου σε νεαρή ηλικία. Ακόμη, φαίνεται ότι οι θρησκευτικές πεποιθήσεις σχετίζονται με το μοντέλο οικογένειας και ότι η διαφορετική θρησκεία σχετίζεται με τον αριθμό των μελών της, τη διαφοροποιημένη δομή και λειτουργία της.

Επιπροσθέτως, οι διαδικασίες συσχέτισης τεκμηρίωσαν ότι η θρησκευτική ταυτότητα σχετίζεται με τα χαρακτηριστικά απασχόλησης του ατόμου και ότι ειδικότερα σχετίζεται με την κακής ποιότητας, πολλών ωρών και χαμηλών αμοιβών απασχόληση.

Οι δείκτες συσχέτισης απέδειξαν τη σημαντική επίδραση της θρησκείας στη δημιουργία μιας κλειστής κοινωνίας και οικογένειας, όπου τα οικονομικά και οι εξωτερικές υποχρεώσεις του σπιτιού

είναι καθήκον του άνδρα, ενώ ο ρόλος της γυναίκας υπόκειται στην πραγματοποίηση των οικιακών εργασιών, και την εργασία στην οικογενειακή επιχείρηση και την κατασκευή χειροτεχνικών κατασκευών στον ελεύθερό τους χρόνο, με σκοπό την ενίσχυση του οικογενειακού εισοδήματος. Οι διαπιστώσεις αυτές συμπίπτουν με τις πληροφορίες της διεθνούς βιβλιογραφίας, όπως αυτή παρατέθηκε στη θεωρητική προσέγγιση του θέματος που προηγήθηκε.

Στο σημείο αυτό επιχειρώντας να δοθεί μια γενική συνοπτική εικόνα των μουσουλμάνων γυναικών των μειονοτήτων στις δυτικές κοινωνίες, θα μπορούσε να ειπωθεί πως στη συντριπτική τους πλειοψηφία ζουν σε πολιτισμικά ομοιογενείς κοινότητες, όπου κυριαρχούν οι πατριαρχικές δομές της κοινωνίας.

Η καθημερινή ζωή της μουσουλμάνας διαδραματίζεται στη γειτονιά και την αυλή του σπιτιού της σύμφωνα με τους θρησκευτικούς και οικογενειακούς κώδικες συμπεριφοράς που επικρατούν κάθε φορά, όπου ο κυριότερος κανόνας συνήθως αφορά την κοινωνικότητά της, η οποία κατά κύριο λόγο καταγράφεται από το προφίλ του άμεσου περιβάλλοντός της.

Το ζήτημα επίσης της ενδυμασίας έχει μια άλλη σημασία από ότι στη Δύση. Η ενδυμασία συνδέεται με ένα ολόκληρο σύστημα αποκλεισμού από τους περισσότερους κοινωνικούς τομείς και οι κανόνες που προέρχονται από το σύστημα αυτό είναι συνδεδεμένοι με ζητήματα κοινωνικής οργάνωσης και με το συνολικό οικοδόμημα της καθημερινότητάς τους.

Στις αστικοποιημένες περιοχές όπου εγκαθίστανται μουσουλμανικοί πληθυσμοί, η θέση της μουσουλμάνας γυναίκας είναι δυνατόν να αποτελεί μία μετάβαση από τον κόσμο της μειονοτικής κοινότητας στους χώρους της χειραφέτησης, επηρεαζόμενη από τις επικρατούσες συνθήκες στην κοινότητα. Συνήθως, οι γυναίκες της μειονότητας εργάζονται εκτός σπιτιού μόνο σε εργασίες όπου δεν απαιτούνται υψηλά μορφωτικά προσόντα και, εάν υπάρχουν, σε οικογενειακές επιχειρήσεις.

Ακόμη, ισχύει ότι ο βαθμός αστικοποίησης των μουσουλμάνων σε μειονότητες επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό το μέγεθος και τη δομή της οικογένειας. Οι συγγενικοί δεσμοί διαμορφώνουν σε πολλές περιπτώσεις μια τυπική δομή σχέσεων ανάθεσης και ανάληψης αρμοδιοτήτων, συσπειρώνοντας τα γυναικεία μέλη σε στενές κοινωνικές σχέσεις. Οι μεταβολές που παρατηρούνται στην οικογένεια, ως συνέπεια των μεταβολών στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, επηρεάζουν και την προσωπική ζωή των γυναικών σχετικά με την περίπτωση ένταξής της στην αγορά εργασίας, στην ενίσχυση του εκπαιδευτικού της επιπέδου, με στόχο την επιτυχή ενσωμάτωσή της στην δυσπρόσιτη πολλές φορές κοινωνία.

8.2 Προτάσεις

Από την θεωρητική και εμπειρική προσέγγιση του θέματος αποδείχθηκε ο σημαντικός ρόλος της θρησκευτικής ταυτότητας στη δημιουργία διαφοροποιήσεων της κοινωνικής θέσης των μειονοτικών πληθυσμών και ιδιαίτερα αυτή των γυναικών. Η θέση των μουσουλμάνων γυναικών, όπως διαπιστώθηκε εμπεριέχει πολλές ανομοιότητες με εκείνες των γυναικών της Δύσης. Η μειωμένη εκπαιδευτική τους μόρφωση, η χαμηλή ως και ανύπαρκτη επαγγελματική τους δραστηριότητα, αλλά ειδικότερα, οι ρατσιστικές συμπεριφορές που πολλές φορές εισπράττουν, λόγω των εμφανισιακών, κυρίως, ιδιαιτεροτήτων τους, μας οδηγούν στη διατύπωση κάποιων προτάσεων.

Η παράθεση προτάσεων για την βελτίωση της κοινωνικής θέσης των μουσουλμάνων γυναικών, αλλά και γενικότερα του μουσουλμανικού μειονοτικού πληθυσμού, εμπεριέχει δύο δυσκολίες. Η πρώτη δυσκολία έγκειται στην πραγματοποίηση προτάσεων που πράγματι θα βελτιώσουν την θέση των γυναικών που είναι μέλη μουσουλμανικών μειονοτήτων, ενώ η δεύτερη έγκειται στην πρακτική εφαρμογή τους.

Έχει γίνει πια αντιληπτό ότι η αντιμετώπιση των οξυμμένων προβλημάτων της θρησκευτικής διαφορετικότητας, των κοινωνικών και οικονομικών διακρίσεων και της υποβάθμισης της θέσης των γυναικών στο κοινωνικό πλαίσιο, δεν είναι εύκολο να επιτευχθεί.

Εκτιμάται, όμως, ότι τα μέτρα και οι πρακτικές για την καταπολέμηση των διακρίσεων και της κοινωνικής περιθωριοποίησης, πρέπει να καταστούν ως προτεραιότητες της πολιτικής. Τα μέτρα πολιτικής πρέπει να διαμορφωθούν με δεδομένο το ότι πολλοί μουσουλμάνοι στις δυτικές κοινωνίες, έχουν υποστεί διακριτική μεταχείριση η οποία έχει αντίκτυπο στις επαγγελματικές ευκαιρίες και το επίπεδο μόρφωσης, με συνεπακόλουθο την κοινωνική τους περιθωριοποίηση.

Τα τελευταία χρόνια, ορισμένα κράτη μέλη έχουν θεσπίσει νομοθεσίες, στο πνεύμα των κοινοτικών οδηγιών, οι οποίες προβλέπουν τη βελτίωση της προστασίας των μειονοτήτων. Άλλα επέλεξαν, απεναντίας, να εισαγάγουν άλλα νομοθετικά μέτρα τα οποία λειτουργούν περιοριστικά όσον αφορά ορισμένα δικαιώματα και ευκαιρίες των μειονοτήτων, όπως, μεταξύ άλλων, το δικαίωμα εισόδου και το δικαίωμα στην υπηκοότητα, ή το δικαίωμα αμφίεσης με θρησκευτικά σύμβολα. Μάλιστα, σε ορισμένα κράτη μέλη εκδηλώθηκαν τάσεις επαναπροσδιορισμού των εθνικών μειονοτήτων, προς όφελος ορισμένων μειονοτικών ομάδων έναντι άλλων.

Η απάντηση στα σύγχρονα δομικά προβλήματα της μουσουλμανικής κοινωνίας προϋποθέτει τον αποτελεσματικό συντονισμό των τοπικών κοινωνικών προγραμμάτων σε εθνικό επίπεδο και τη διαμόρφωση μιας κεντρικά σχεδιασμένης κοινωνικής πολιτικής που θα δίνει έμφαση στην

προσαρμογή των μουσουλμανικών μειονοτήτων. Σε αυτή την προοπτική μπορούν να συμβάλλουν οι τοπικές κοινωνίες και τα κοινωνικά κινήματα μέσα από την άσκηση πολιτικής πίεσης για την ενδυνάμωση των πολιτικών καταπολέμησης των ρατσιστικών συμπεριφορών και του κοινωνικού αποκλεισμού με στόχο την διευκόλυνση της κοινωνικής ενσωμάτωσης των μουσουλμανικών μειονοτικών πληθυσμών.

Ως προς αυτή την κατεύθυνση δραστηριοποιείται το Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο των Φαινομένων Ρατσισμού και Ξενοφοβίας (EUMC), που συστήθηκε με σκοπό να πραγματεύεται την κατάσταση των μουσουλμανικών μειονοτήτων στα κράτη μέλη της Ε.Ε. Το EUMC, ενθαρρύνει τα κράτη-μέλη να προβούν ενεργά στη χρήση κατάλληλων πρακτικών πρωτοβουλιών σε κοινοτικό επίπεδο

Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρουσιάστηκαν στην παρούσα εργασία, όσον αφορά τον τομέα της εκπαίδευσης, έγινε προφανές ότι οι μαθησιακές επιδόσεις των μουσουλμανικών μειονοτικών ομάδων υστερούν έναντι των επιδόσεων του κυρίως πληθυσμού των κρατών-μελών. Επίσης, υπάρχουν στοιχεία που συνηγορούν υπέρ της απομάκρυνσης των θρησκευτικών συμβόλων από τους σχολικούς χώρους. Το ζήτημα της μουσουλμανικής μαντίλας καθίσταται ένα ιδιαίτερο αμφιλεγόμενο θέμα σε ορισμένα ευρωπαϊκά κράτη. Έτσι, ενθαρρυντικό βήμα ως προς την εξάλειψη των θρησκευτικών διακρίσεων, αποτελεί η κατάρτιση ενός εύρους φάσματος πρωτοβουλιών στον εκπαιδευτικό τομέα. Αυτό θα μπορούσε να συμβεί με την εισαγωγή στο εκπαιδευτικό σύστημα των κρατών, όπου υπάρχει ισχυρή παρουσία μουσουλμανικών μειονοτήτων, διαπολιτισμικών προγραμμάτων σπουδών, τροποποιώντας μέρος της διδακτέας ύλης ούτως ώστε να τίγονται θέματα ρατσισμού. Επίσης, αποτελεσματική θα ήταν και η επιδότηση σχεδίων κατάρτισης των διδασκόντων στην εκπαίδευση των μουσουλμάνων παιδιών, αλλά και η θέσπιση εξαναγκαστικών μέτρων, όπως η κίνηση νομικών διαδικασιών κατά των διευθυντών σχολείων οι οποίοι αποδεικνύεται πως προβαίνουν σε μετεγγραφές μουσουλμάνων μαθητών σε ειδικά σχολεία.

Εντούτοις, για την καταπολέμηση των διακρίσεων που εμφανίζουν οι μουσουλμάνοι μαθητές στο σχολικό χώρο, κρίνεται αναγκαία η ανάληψη πρωτοβουλιών και η εφαρμογή μέτρων πολιτικής που θα διασφαλίζουν ότι η πρόσβαση στην εκπαίδευση είναι ίση για όλους, ότι όλα τα μέλη της κοινωνίας απολαμβάνουν πλήρως τα οφέλη της εκπαίδευσης, και ότι μέσω της εκπαίδευσης παρέχεται σε εκείνα η ευκαιρία να αξιοποιήσουν τις δυνατότητές τους.

Ως εκ τούτου, πρέπει να διασφαλίζεται εκ μέρους των κυβερνητικών φορέων, ότι οι πολιτικές και οι πρακτικές τους δεν επιφέρουν, έστω και ακούσια, τον διαχωρισμό ή την υπερεκπροσώπηση των εθνικών μειονοτήτων σε εκπαιδευτικά ιδρύματα με χαμηλότερες ακαδημαϊκές ή με ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα. Τα κράτη, επίσης θα πρέπει να εξετάζουν τις

διαδικασίες που έχουν ως αποτέλεσμα την τοποθέτηση ενός δυσανάλογου ποσοστού μαθητών μειονοτικής εθνοτικής προέλευσης, όπως οι μουσουλμάνοι, σε ειδικά προγράμματα ή σε ειδικά σχολεία. Εν τέλει, τα κράτη θα πρέπει να μεριμνούν για τον τακτικό έλεγχο και την παρακολούθηση της κατάστασης των μαθητών μειονοτικής εθνοτικής προέλευσης, καταρτίζοντας στατιστικά στοιχεία σχετικά με τις μαθησιακές επιδόσεις και τον αριθμό των μαθητών που προχωρούν στις επόμενες εκπαιδευτικές βαθμίδες.

Οι πολιτικές για την διαπολιτισμική εκπαίδευση, οι πρωτοβουλίες και η νομοθεσία που προωθούν τη διαπολιτισμική πρακτική και μέτρα κατά του ρατσισμού και της διάκρισης, πρέπει να απασχολούν όλο και περισσότερο τις ευρωπαϊκές χώρες οι οποίες χαρακτηρίζονται από αυξανόμενη ποικιλομορφία στον πληθυσμό τους, επιδιώκοντας λύσεις και μέτρα ώστε να διασφαλίζεται η κοινωνική συνοχή και η οικονομική ευημερία σε αυτές τις κοινωνίες.

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση θα πρέπει να απευθύνεται σε όλους – σε πληθυσμούς πλειοψηφίας και μειοψηφίας -, καθώς είναι σημαντικό να μάθουν να αλληλεπιδρούν, να σέβονται τη θρησκεία και τον πολιτισμό του άλλου, η οποία είναι αλλότρια από την δική τους. Επιπρόσθετα, θετικό στοιχείο θα είναι να προωθείται η εκμάθηση της επίσημης γλώσσας της πλειοψηφίας, όπως επίσης και της μητρικής γλώσσας, αλλά και των πολιτισμικών-θρησκευτικών στοιχείων των μουσουλμανικών μειονοτήτων. Είναι επίσης απαραίτητο, οι μειονοτικοί πληθυσμοί να παίρνουν μέρος σε προγράμματα ενσωμάτωσης.

Σχετικά με τον τομέα εργασίας, για να επιτελεστεί πρόοδος ως προς την ενσωμάτωση της κατάστασης των μουσουλμανικών μειονοτήτων στην ευρωπαϊκή στρατηγική της απασχόλησης, τα κράτη-μέλη θα μπορούσαν να συμβάλλουν προς αυτή την κατεύθυνση, ορίζοντας σαφείς, ποσοτικούς στόχους και δείκτες στο πλαίσιο των κατευθυντήριων γραμμών για την απασχόληση που θα επιτρέπουν τη μέτρηση της προόδου που σημειώνεται ως προς τη βελτίωση της κατάστασης των μουσουλμανικών μειονοτήτων. Εν συνεχεία, η ενσωμάτωση ειδικών επιχειρησιακών μέτρων για την καταπολέμηση των διακρίσεων και του αποκλεισμού θα ενίσχυε ακόμη περισσότερο την ενσωμάτωση των μειονοτικών πληθυσμών στην εθνική παραγωγική διαδικασία.

Ακόμη μια καλή πρακτική, αποτελεί η πρωτοβουλία για τη δημιουργία περισσότερων ευκαιριών απασχόλησης για τις εθνοτικές μειονότητες μέσω ενός προγράμματος που καλείται «Πρόοδος για τις μειονότητες», αλλά και το σχέδιο «Κατάλληλες θέσεις εργασίας», τα οποία επικεντρώνουν την προσοχή τους στην εξεύρεση θέσεων εργασίας που ανταποκρίνονται στις δεξιότητες των μειονοτικών πληθυσμών.

Η μουσουλμανική μειονότητα της Ξάνθης αντιμετωπίζει προβλήματα σε όλα τα επίπεδα. Η κατάσταση θα βελτιωθεί ουσιαστικά με την αύξηση του ποσοστού των απασχολούμενων της

μουσουλμανικής μειονότητας και ειδικότερα τη μείωση του ποσοστού των αγράμματων μουσουλμάνων. Αυτή η μείωση μπορεί να επιτευχθεί με προγράμματα ενίσχυσης της απασχόλησης και της εκπαιδευτικής κατάρτισης της εθνικής μουσουλμανικής μειονότητας, καθώς θα ενισχυθεί έτσι, η οικονομική δραστηριότητα και η τοπική ανάπτυξη στην περιοχή της Ξάνθης.

Οι μουσουλμάνοι της Ξάνθης αλλά και σε άλλες περιοχές της χώρας, φαίνεται ότι πλήττονται ιδιαίτερα από διακρίσεις και ανισότητες. Για την αντιμετώπιση της κατάστασης είναι αναγκαία η υλοποίηση ειδικά σχεδιασμένων δράσεων για την καταπολέμηση του ρατσισμού ως προς το πρόσωπό τους.

Το ελληνικό κράτος, θα πρέπει να λάβει μέτρα για να επιφέρει αλλαγές των παραδοσιακών πατριαρχικών και των στερεοτύπων ρόλων των δύο φύλων που επικρατούν στο εσωτερικό της μουσουλμανικής κοινωνίας. Τέτοια είδους μέτρα πρέπει να περιλαμβάνουν δημόσιες εκπαιδευτικές εκστρατείες που θα απευθύνονται σε γυναίκες και κορίτσια, καθώς και, ιδιαιτέρως, σε άνδρες και αγόρια, με σκοπό την εξάλειψη των στερεοτύπων που σχετίζονται με τους παραδοσιακούς ρόλους των φύλων στην οικογένεια και στην κοινωνία. Ειδικότερα, το κράτος θα πρέπει να εφαρμόσει μέτρα για την εξάλειψη των διακρίσεων κατά των γυναικών των μουσουλμανικών μειονοτήτων, και να ενισχύσει την τήρηση των ανθρώπινων δικαιωμάτων τους.

Επίσης, το κράτος, θα πρέπει να θέσει σε ισχύ νομοθετικές ρυθμίσεις, προκειμένου να αυξηθεί η συμμετοχή των μουσουλμάνων γυναικών στα τοπικά αιρετά όργανα, αλλά και την πραγματοποίηση δραστηριοτήτων ευαισθητοποίησης σχετικά με τη σπουδαιότητα που έχει, για την μουσουλμανική κοινότητα, η συμμετοχή των γυναικών στη λήψη αποφάσεων.

Αυξημένες ελλείψεις διαπιστώνονται και στον τομέα της εκπαίδευσης. Η εφαρμογή μέτρων προκειμένου να αναδείξει την σπουδαιότητα της εκπαίδευσης ως ανθρώπινο δικαίωμα και ως τη βάση για την ενδυνάμωση του γυναικείου φύλου, θα ενίσχυε την παρουσία του. Θα μπορούσε η κρατική μηχανή, να υιοθετήσει προσωρινά ειδικά μέτρα, με σκοπό να αυξηθεί η εκπροσώπηση των μουσουλμανικών μειονοτικών γυναικών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Υπό τις παρούσες συνθήκες όμως, η έλλειψη στατιστικών στοιχείων σχετικά με την θρησκευτική προέλευση των μειονοτικών πληθυσμών, καθιστά δυσχερή τόσο τον ποσοτικό προσδιορισμό των διακρίσεων στους τομείς της απασχόλησης, της εκπαίδευσης και στα κέντρα λήψης αποφάσεων, όσο και τη σύγκριση των δεδομένων αυτών μεταξύ των χωρών. Το γεγονός αυτό έχει ως αποτέλεσμα, να δυσχεραίνεται η εις βάθος διερεύνηση του ζητήματος των θρησκευτικών διακρίσεων και η αποτελεσματικότητα των πολιτικών για την καταπολέμησή τους.

Προβαίνοντας σε μία γενικότερη παρατήρηση, για να μπορέσει να πραγματοποιηθεί βελτίωση των κοινωνικών συνθηκών των μουσουλμανικών μειονοτήτων θα πρέπει η κατάσταση να

παρακολουθείται με απώτερο στόχο την εξάλειψη των εμποδίων ως προς την επίτευξη της φυλετικής ισότητας στους τομείς της απασχόλησης, της εκπαίδευσης και της κοινωνίας. Δεδομένης της αλληλεξάρτησης μεταξύ των παραπάνω τομέων, η έμφαση πρέπει να στραφεί στην ανάγκη χάραξης πολιτικών σε επίπεδο κυβερνητικών υπηρεσιών, σε συνδυασμό με την υιοθέτηση μιας πιο ολοκληρωμένης προσέγγισης, από τον σχεδιασμό των πολιτικών έως την υλοποίησή τους.

Επομένως, κρίνεται αναγκαία η ανάληψη περαιτέρω δράσης κατά το στάδιο της χάραξης και της παρακολούθησης πολιτικών, προκειμένου να διασφαλίζεται η καλύτερη ενσωμάτωση της οικονομικής και κοινωνικής πτυχής, στις πολιτικές για την ισότητα και την εξάλειψη των διακρίσεων. Συνιστάται έτσι, στα κράτη όπου υπάρχουν μειονότητες, να συστήσουν εντός των κυβερνητικών υπηρεσιών, διυπηρεσιακές ομάδες εργασίας επιφορτισμένες με την ενσωμάτωση της οικονομικής και κοινωνικής πτυχής στις πολιτικές για την καταπολέμηση των διακρίσεων και την προαγωγή της ισότητας. Οι παραπάνω συνιστάμενες ομάδες θα έχουν την υποχρέωση να υποβάλλουν ανά τακτά χρονικά διαστήματα δημόσιες εκθέσεις προόδου οι οποίες θα περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, την ανασκόπηση και την αξιολόγηση των εθνικών και τοπικών πολιτικών, ούτως ώστε να επιτυγχάνονται οι στόχοι των διακρίσεων ως προς τις μουσουλμανικές μειονότητες και συνάμα η προαγωγή της ισότητας.

Πολλοί μουσουλμάνοι αναγνωρίζουν ότι για να ενταχθούν στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο οφείλουν να συμμετέχουν σε περισσότερες δράσεις. Επομένως, ταυτόχρονα, ως προς αυτή την κατεύθυνση, η Πολιτεία πρέπει να εντείνει τις προσπάθειές της για την προαγωγή ενός εποικοδομητικού διαπολιτισμικού διαλόγου και την αποτελεσματικότερη καταπολέμηση του ρατσισμού, των διακρίσεων και της περιθωριοποίησης. Η βασική πρόκληση συνίσταται στη διατήρηση της συνοχής των κοινωνιών, το οποίο συνεπάγεται το σεβασμό της πολυμορφίας, την προάσπιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων και τη διασφάλιση της ισότητας των ευκαιριών για όλους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

✓ Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

1. EUMC, (2005), «Ο ρατσισμός και η ξеноφοβία στα κράτη μέλη της ΕΕ: τάσεις, εξελίξεις και καλές πρακτικές», Βρυξέλλες
2. Αβραμίδου Ε., (1998), «Μειονοτικές δομές στην Ελλάδα», ΠΑΚΕΘΡΑ, Ξάνθη
3. Αγκασένσκι Σ., (2000), «Πολιτική των φύλων», εκδ. Πόλις, Αθήνα
4. Αθανασιάδου Χ. κ.ά., (2001), «Οι συνθήκες της γυναικείας απασχόλησης στην Ελλάδα:1980-2000», Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας, Αθήνα
5. Αϊβαλιώτης και Αδαμαντίδου, (2006), «Δημογραφικά στοιχεία Ξάνθης», εκδ. ΠΑΚΕΘΡΑ, Ξάνθη
6. Ανακοίνωση Ευρωπαϊκής Επιτροπής, (2002), «Κοινή Έκθεση για την Απασχόληση», Βρυξέλλες
7. Αντωνοπούλου Χρ., (1999), «Κοινωνικοί ρόλοι των δύο φύλων», εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα
8. Αυδή- Καλκάνη Ι., (1978), «Η επαγγελματικά εργαζόμενη Γυναίκα», εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα
9. Βερβενιώτη Τ., (1993), «Η θεσμοθέτηση του δικαιώματος της ψήφου των γυναικών από το ελληνικό αντιστασιακό κίνημα (1941-1944)», *Πολιτικά*, τεύχος 6, σελ.181-195
10. Βουτυράς Σ., (1981), «Η Γυναίκα στη Μισθωτή εργασία», εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα
11. Γαλατά Β., (1996), «Το επίπεδο κατάρτισης, η απασχόληση και η επαγγελματική εξέλιξη των γυναικών», Εκπαίδευση-Κατάρτιση, Αθήνα
12. Γενική Γραμματεία Ισότητας, (1996), «Εθνική Έκθεση της Ελλάδος προς την επιτροπή του ΟΗΕ για την εξάλειψη κάθε μορφής διάκρισης σε βάρος των γυναικών», Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα
13. Γεωργαντζής Π., (1978), «Αρχαίοι και σύγχρονοι Θράκες: Ήθη και έθιμα των αρχαίων και οι ρίζες των σημερινών Θρακών», εκδ. Πόλις, Ξάνθη
14. Γιαννουλάτου, Α. (1975). «Ισλάμ», Αθήνα
15. Δαμανάκη Μ., (1995), «Το θηλυκό πρόσωπο της εξουσίας», εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα
16. Δεληγιάννη - Κουϊμτζή Β., (1988), "Η έρευνα για τη γυναίκα στην εκπαίδευση: Στόχοι και προτάσεις, προβλήματα και προοπτικές», Εισήγηση στο συνέδριο του ΚΕΜΕ "Φεμινισμός και Εκπαίδευση", Αθήνα
17. Δεληγιάννη Β. και Ζιώγου Σ., (1993), «Εκπαίδευση και Φύλο: Ιστορική διάσταση και σύγχρονος προβληματισμός», εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη

18. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή Β., (1998), «Γυναίκες και ιδιότητα του πολίτη –διαστάσεις δημοκρατίας και ισότητας των δύο φύλων», εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη
19. Δουλκέρη Τ., (1986), «Η συμμετοχή της Ελληνίδας στην οικογένεια και στην εργασία», εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα
20. Δουλκέρη Τ., (1994), «Ισότητα των φύλων στις εργασιακές σχέσεις», εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα
21. Δρακάτος Κ., (1993), «Περιγραφική Οικονομική Στατιστική», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα
22. Δωροβίνης Β., (2007), «Οικονομική κατάσταση του νομού Ξάνθης», εκδ. ΠΑΚΕΘΡΑ, Ξάνθη
23. Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, (2007), «Έκθεση για την ισότητα των φύλων», Βρυξέλλες
24. Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, (2008), «Η ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών», Βρυξέλλες
25. Έξαρχος Θ., (1997), «Ξάνθη, ματιά στο χτες της πόλης μέσα από φωτογραφίες», εκδ. ΠΑΚΕΘΡΑ, Ξάνθη
26. Επιστημονικό Συμπόσιο, (2007), «Μειονότητες στην Ελλάδα», Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα
27. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (1998), «Απασχόληση & κοινωνικές υποθέσεις: Ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών, Λουξεμβούργο
28. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2000), «Απασχόληση & κοινωνικές υποθέσεις: Ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών», Λουξεμβούργο
29. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2001), «Ποικιλομορφία και ισότητα για την Ευρώπη», Λουξεμβούργο, EUMC
30. Ευστράτογλου Α, (1998), «Οικονομικές και Κοινωνικές Διαστάσεις του Αναλφαβητισμού στην Ελλάδα», εκδ. Δαραδανός-Τυποθύτω, Αθήνα
31. Ζαλιμίδης Σ., (1959), «Ξάνθη», εκδ, πόλις, Θεσσαλονίκη
32. Ζεγκίνης Ε., (1994), «Οι Μουσουλμάνοι Αθίγγανοι της Θράκης», ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη
33. Ζερβός Γ., (1996), «Ευρώπη-άτομο, εξουσία-γυναίκα», εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
34. Ζεχερλής Σ., (1976), «Η Θράκη από τους αρχαίους χρόνους μέχρι σήμερα», εκδ. Χατζηαποστόλου, Θεσσαλονίκη
35. Ζιάκα, Κ, (1981), «Ιστορία των θρησκευμάτων», Τόμος Β΄, Θεσσαλονίκη

36. Ζιώγου και Καραστεργίου Σ., (1985), «Προσεγγίσεις στην ιστορία της γυναικείας Εκπαίδευσης στην Ελλάδα», Πρακτικά Συνεδρίου Ισότητα των Δύο Φύλων και Εκπαίδευση, Αθήνα
37. Θανοπούλου Μ. κ.ά., (1999), «Η σχέση επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής των γυναικών: διερεύνηση της ελληνικής βιβλιογραφίας», *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχος 40, σσ. 91-101
38. Θανοπούλου Μ., (1992) «Η γυναικεία απασχόληση ή εργασία στην Ελλάδα: κύριες τάσεις και κατευθύνσεις της μεταπολεμικής βιβλιογραφίας», Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα
39. Ιακώβου-Παπαγαρουφαλή Ε., (1989), «Φεμινισμός και εργασία: διέξοδοι και αδιέξοδα», *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχος 40, σσ. 91-101
40. Ιγγλέση Χ., (1990), «Πρόσωπα γυναικών, προσωπεία συνείδησης», εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα
41. Ιγγλέση Χ., (1996), «Γυναικείες σπουδές και ταυτότητες φύλου: Ένα παράδειγμα από τη σκοπιά της ψυχολογίας», εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα
42. Καβουνίδη Γ., (1996), «Οικογένεια και εργασία στην Αθήνα», εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα
43. Κακλαμανάκη Ρ., (1984), «Γυναίκα και Πολιτική», *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχος 27, σσ.4-6
44. Κακλαμανάκη Ρ., (2007), «Η γυναίκα χτες και σήμερα: Ισονομία, ισότητα αλλά και διαφορετικότητα», εκδ. Κέδρος, Αθήνα
45. Κανακίδου Ε., (1994), «Η εκπαίδευση στη μουσουλμανική μειονότητα της Δ.Θράκης», εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
46. Κανελλόπουλος Κ., (1989), «Νέα τεχνολογία: Εκπαίδευση των γυναικών και η θέση τους στην αγορά εργασίας». Στο Μ. Μαρματάκη και Ξ. Πετρινιώτη, (επιμ.), *Γυναίκες, Εργασία, Νέες Τεχνολογίες*. Αθήνα: Σύνδεσμος για τα Δικαιώματα της Γυναίκας
47. Καραμεσίνη Μ., (1998), «Γυναίκες και απασχόληση στην Ελλάδα. Τάσεις και διεθνείς συγκρίσεις», Στατιστική Επετηρίδα Εργασίας, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Παντείου Πανεπιστημίου, Αθήνα
48. Κατάκη Χ., (1998). «Οι τρεις ταυτότητες της Ελληνικής οικογένειας», εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
49. Κεντούρη Ε., (2002), «Μειονότητες: Θρησκεία και πολιτική», εκδ. Κατάρτι, Αθήνα
50. Κίντης Α., (2002), «Σύγχρονη Στατιστική Ανάλυση: Συμβολή στην Επιστημονική Έρευνα και στη Λήψη των Αποφάσεων», Gutenberg, Αθήνα
51. Κολλιάς Γ., (2003), «Χρόνος εργασίας και απασχόληση ατόμων με οικογενειακές υποχρεώσεις», *INE/GΣΕΕ: Ενημέρωση*, Τεύχος 91

52. Κοτσάμπαση Ι., (2001), «Οικογενειακές έννομες σχέσεις Ελλήνων μουσουλμάνων», Κ.Ε.Θ.Ι., Θεσσαλονίκη
53. Κουζής Γ., (2001), «Εργασιακές Σχέσεις και Ευρωπαϊκή Ενοποίηση: ευελιξία και απορρύθμιση ή αναβάθμιση της Εργασίας», Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ (ΙΝΕ), Αθήνα
54. Κραβαρίτου - Μανιτάκη Γ., (1985), «Ισότητα ευκαιριών και επαγγελματική κατάρτιση στην Ελλάδα», ΣΕΔΕΦΟΠ, Βερολίνο
55. Κραβαρίτου Γ., (1989), «Οι γυναίκες στη μεταμοντέρνα κοινωνία: φτωχότερες ή πλουσιότερες», *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχος 40, σσ.25-30
56. Κρητικίδης Γ., (2002), «Η απασχόληση και η ανεργία το 2002», *Ενημέρωση*, τεύχος 90, σσ.32-43
57. Λάτση Τ., (1998), «Το ιερό Κοράνιον», Αθήνα
58. Μαράτου-Αλιμπράντη Λ., (2000), «Οι ρόλοι των δύο φύλων στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία: Καταμερισμός ή Συνέργεια;» στο «Δομές και σχέσεις εξουσίας στη σημερινή Ελλάδα», Αθήνα: Ίδρυμα Καράγιωργα, σσ.482-498
59. Μιχοπούλου Α., (1995), «Τα πρώτα βήματα της φεμινιστικής θεωρίας στην Ελλάδα για το γυναικείο ζήτημα (1979-81)», *Σκούπα*, τεύχος 8, σελ.30-72
60. Μουσούρου Λ., (1985), «Γυναικεία Απασχόληση και Οικογένεια στην Ελλάδα και αλλού», εκδ. Gutenberg, Αθήνα
61. Μουσούρου Λ., (2005), *Γυναίκα και Απασχόληση: Δέκα Ζητήματα*, Gutenberg, Αθήνα
62. Μπαλτσιώτης Λ. & Τσιτσελίκης Κ., (2001) « Η μειονοτική εκπαίδευση της Θράκης», Α. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα
63. Νικολάου Π., (1982), «Η αξιοποίηση του γυναικείου εργατικού δυναμικού», *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, τεύχος 39, σσ.33-36
64. Νόβα-Καλτσούνη Χρ., (2000), «Η ελληνική οικογένεια» στο «Κείμενα Κοινωνιολογίας του Γάμου και της Οικογένειας», Αθήνα: Τυπωθήτω – Δαρδανός Γ., σσ.227-240
65. Ντέιβις Α., (1991), «Γυναίκες, κουλτούρα & πολιτική», εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα
66. Οικονομίδης, Α. (1981). «Πόλεμος και ειρήνη στο Ισλάμ», Θεσσαλονίκη
67. Ουνέσκο, (1970), «Το ισλάμ: θρησκεία, φιλοσοφική και νομική σκέψη», Ιστορία της ανθρωπότητας, Τόμος 4, Αθήνα
68. Παναγιωτόπουλος Ν., (1998), «Σημειώσεις για την απασχόληση των γυναικών και τον χρόνο απασχόλησης», *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχος 66, σσ.112-118
69. Πανταζή-Τζίφα Κ., (1985), «Η θέση της γυναίκας στην Ελλάδα», εκδ. Λιβάνης, Αθήνα

70. Παντελίδου-Μαλούτα Μ., (1992), «Γυναίκες και πολιτική: Η πολιτική φυσιολογία των γυναικών», Gutenberg, Αθήνα
71. Παντελίδου-Μαλούτα Μ., (1996), «Πολιτική Ταυτότητα, γυναικεία υποκειμενικότητα και δημοκρατία» στο Λυριντζής, Χρ. Νικολακόπουλος, Η., Σωτηρόπουλος, Κοινωνία και πολιτική, Όψεις Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα
72. Παπαγεωργίου Σ., (2006), «Ισλαμική ιστορία: μια νέα ερμηνεία», Τόμος Α', Αθήνα
73. Παυλίδου Ε., (1989), «Γυναίκα κι εργασία: οικονομικές προσεγγίσεις των διακρίσεων στην αγορά εργασίας», *Σύγχρονα θέματα*, τεύχος 40, σσ.39-45
74. Πετρινιώτη Ξ., (1989), «Η συμμετοχή των γυναικών στο εργατικό δυναμικό και η περίπτωση της Ελλάδας», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τεύχος 74, σσ.105-140
75. Πιζάνιας Π., (1995), «Κοινωνική οργάνωση της εργασίας και άτυπες δραστηριότητες», Πρακτικά Ευρωπαϊκού Σεμιναρίου «Μορφές Άτυπης Απασχόλησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Αθήνα: Praxis
76. Ρεπούση Μ., (1995), « Το υποκείμενο των δικαιωμάτων. Το φύλο της πολιτικής. Οι αποκλεισμοί της δημοκρατίας», *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχος 57, σελ. 28-31
77. Σγουρίδης Κ., (2002), «Θράκης προβληματισμοί στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα», εκδ. καστανιώτη, Θεσσαλονίκη
78. Σιάρδος Γ., (2005), «Μέθοδοι Πολυμεταβλητής Στατιστικής Ανάλυσης», Εκδ. Σταμούλης, Αθήνα
79. Σοϊλεντάκης Ν., (1996), «Ιστορία του Θρακικού Ελληνισμού», εκδ. Πιτσιλάς, Αθήνα
80. Στάγκου Π., (1980), «Οι πολιτικοκοινωνικές διαστάσεις του ισλαμικού φαινομένου: Οικονομία – Κοινωνία», Θεσσαλονίκη
81. Σταυρινός Β., (1998), «Στατιστική για τις Επιστήμες της Υγείας», Τόμος Α, Gutenberg, Αθήνα
82. Τακάρη Ντ., (1978), «Η κοινωνική και επαγγελματική θέση της σημερινής γυναίκας», εκδ. Βεντουράς, Αθήνα
83. Φούγιας Μ., (1977), «Το ελληνικό υπόβαθρο του Ισλάμ», εκδ. Λιβάνη, Αθήνα
84. Χαρίτου-Φατούρου Μ., (1989), «Γυναίκα και Εκπαίδευση», *Η Σοσιαλιστική Θεωρία και Πράξη*, τεύχος 2, σσ. 44-49
85. Ψυχογιός Δ., (1995), «Προίκες, φόροι, σταφίδα και ψωμί: οικονομία και οικογένεια στην αγροτική Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα», Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα

✓ Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

1. Academy of Athens, (1995), “The development of thrace”, Research Center of Greek Society, Athens
2. Adam A. and Moutos Th., (2006), “Minimum wages, inequality and unemployment”, *Economic Letters*, Vol.92(2), pp.137-151
3. Afshar et al., (2005), “Feminisms, Islamophobia and Identities”, *Political Studies*, Vol.53(7), pp.262-283
4. Anderson J. et al., (2005), “Losers Consent: Elections and Democratic Legitimacy”, Oxford University Press, Oxford
5. Arrichi A. and Maume J., (2000), “Workplace subordination and men’s avoidance of housework, *Journal of Family Issues*, Vol.21, pp.464-487
6. Arrichi A. and Maume J., (2005), “Workplace subordination and men’s avoidance of housework, *Journal of Family Issues*, Vol.21(8), pp.464-487
7. Ask K., & Thomsland M., (1998), “Women and Islamisation: Contemporary dimensions of discourse in gender relations”, Berg Press, Oxford
8. Banks J., (2002), “An introduction to multicultural education”, Allyn and Bacon Press, Boston
9. Barlow S., (2006), “Women’s rights in the Muslim world: reform or reconstruction?”, *Third World Quarterly*, Vol.27(8), pp.1481-1494
10. Bell R., (1953), «Introduction to the Quran», London
11. Blossfeld P., and Hakim C., (1997), “Between Equalization and Marginalization: Women working part – time in Europe and the United States of America”, Oxford University Press, Oxford
12. Bodman H. & Herbert L., (1998), “Women in Muslim societies: Diversity within unity”, Lynne Rienner Press, London
13. Boyle-Baise M., (2002), “Multicultural service learning”, Teachers College Press, New York
14. Brown K., (2006), “Realizing Muslim women’s rights: The role of Islamic identity among British Muslim women”, *women’s studies international forum*, Vol.29(2006), pp.417-430
15. Burns N. et al., (2001) “The Private Roots of Public Action: Gender, Equality, and Political Participation”, Harvard University Press, Cambridge
16. Caroline A. and Milroy-Moore B., (1991), “Life spaces: Gender, household, employment”, UBC Press, Canada

17. Castles S. & Miller M., (2003), "The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World", Macmillan, New York
18. Caul M., (2001), "Political parties and the adoption of candidate gender quotas: a cross-national analysis", *Journal of Politics*, Vol. 63(1223), pp.1214-1229
19. Childs S. and Withey J., (2004), "Women representatives acting for women: sex and the signing of early day motions in the 1997 British parliament", *Political Studies*, Vol. 52(122), pp.552-564
20. Choudhury T., (2007), "European Islam: Muslims and Discrimination", CEPS/OSI, Brussels
21. Christy C., (1987), "Sex Difference in Political Participation: Process of Change in Fourteen Nations", Praeger, New York
22. Ciscel D. and Sharp D., (1995), "Household Labor in Hours by Family Type", *Journal of Forensic Economies*, Vol.8(2), pp.115-123
23. Coltrane S., (2000), "Research on household labor: Modeling and measuring the social embeddedness of routine family work", *Journal of Marriage and Family*, Vol.62(2034), pp.1208-1233
24. Cullen-DuPont K., (1996), "The Encyclopedia of Women's History in America", New York
25. Davidson M. and Cooper C., (1984), "Working women in the European Community: The Future prospect, *Long Range Planning*, Vol.16(4), pp.49-54
26. Davis P., (2000), "Labour and the Family: New directions for Cooperative Associations of Labour", Leicester University, Athens
27. De Long-Bas N., (2008), "Women, Islam, and the Twenty-first Century", Oxford Islamic Studies Online
28. Delli C. and Keeter S., (1996), "What Americans Know about Politics and why it Matters", Yale University Press, New Haven
29. Dolado J. et al., (2001), "Female employment and occupational changes in the 1990s: How is the EU performing relative to the US?", *European Economic Review*, Vol.45(4-6), pp.875-889
30. Donan K., (2006), "Symbolic mobilization?: the impact of candidate sex in American elections", *American Politics Research*, Vol.34, pp.687-704
31. Durantou G. et al., (2007), "Family Types and the Persistence of Regional Disparities in Europe", *European Economic Research Papers*, Vol.10(34), pp.67-81
32. Eickelman D. & Piscatori J., (1996), "Muslim Politics", Princeton University Press, Princeton

33. Esposito J., (1995), "The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World", Oxford University Press, New York
34. European Commission, (2001), "Women and Science: Making change happen", Brussels
35. European Commission, (2002), "Employment in Europe 2002: Recent Trends and Prospects", Luxemburg
36. European Commission, (2006a), "Employment in Europe 2006", Luxemburg
37. European commission, (2006b), "Perceptions of Discrimination and Islamophobia: voices from members of Muslim communities in the European Union", EUMC
38. European Commission, (2006c), "Muslims in the European Union: Discrimination and islamophobia", EUMC
39. European Commission, (2006d), «Equality between women and men: women and men in decision – making», Luxemburg
40. European Commission, (2006e), «Women and men in decision – making: analysis of the situation and trends», Luxemburg
41. European Commission, (2007), "Women and decision-making", Luxemburg
42. European Women's Lobby, (2007), "Equal Rights, Equal Voices: Migrant Women in the European Union", Brussels
43. Eurostat, (2007), "A statistical illustration of the situation of women and men in the EU27", Eurostat Press Office, Luxemburg
44. Fennema M. and Tillie J., (1999), "Political participation and political trust in Amsterdam: civic communities and ethnic networks", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 24(9), pp.703-726
45. Gotzfried A., (2004), "Women, science and technology: Measuring recent progress towards gender equality", *Science and Technology*, Vol.9(94), pp.34-45
46. Green M., (2008), "Conversing with the minority: relations among Christian, Jewish, and Muslim women in the high middle ages", *Journal of medieval history*, Vol.34(2008), pp.105-118
47. Gudrun B., (2007), "The Employment of Women in the European Union", WIFO Working papers, No.297
48. Hakim C., (1999), «Models of the family, women's role and social policy: A new perspective from Preference Theory», in Boje T., and Allemendinger J., (eds) *European Societies*, Vol.1(1), European Sociological Association, Routledge Publications

49. Hashmi N., (2003), "Gender and discrimination: Muslim women in living in Europe", europa-forum, Wien
50. Inglehart R. and Norris P., (2003), "Rising tide: gender equality and cultural change around the world", Cambridge University Press, Cambridge
51. International Centre for Migration Policy Development, (2003), "Migrants, minorities and employment: exclusion, discrimination and anti-discrimination in 15 member states of the European Union", EUMC
52. Ismail S., (2004), "Being Muslim: Islam, Islamism and identity politics", *Government and Opposition*, Vol. 39(4), pp.614–631
53. Jennings K. and Niemi R., (1981), "Generations and Politics: A Panel Study of Young Adults and Their Parents", Princeton University Press, Princeton
54. Jungho K., (2005), "Essay's on women's education and pace of childbearing in developing countries", *Working papers*, Vol.16(4), pp. 127-143
55. Kamo,Y, (1994), «Division of household work in the United States and Japan», *Journal of Family Issues*, Vol. 15, pp.348-378
56. Kanellopoulos C. and Mavromaras K., (1999), "Male-female labor market participation and wage differentials in Greece", Centre of Planning and Economic Research
57. Karp J. And Banducci S., (2007), "Political mobilization and political participation in new and old democracies", *Party Politics*, Vol. 13, pp.217-234
58. Karp J. and Banducci S., (2008), "When politics is not just a man's game: Women's representation and political engagement", *Electoral Studies*, Vol. 27(2008), pp.105-115
59. Kassotakis M. and Roussakis Y., (1999), "Some aspects of minority education in Greece", *Education of Ethnic Minorities: Unity and Diversity*, A.-V. Rigas (eds), Ellinika Grammata, Athens
60. Kaufman, G, (2000), "Do gender role attitudes matter? Family formation and dissolution among traditional and egalitarian men and women", *Journal of Family Issues*, Vol.21, pp.128-144
61. Kazutoshi K., (1992), "Employment Security and Labor Market Flexibility: An International Perspective", Wayne State University Press, Detroit
62. Koch J., (1997), "Candidate gender and women's psychological engagement in politics", *American Politics Research*, Vol. 25, pp.118-133
63. Kuriazis N., (1995), «Feminism and the status of women in Greece» in Constan D. - Stavrou Th., "Greece prepares for the 21st Century", The Johns Hopkins University Press, Baltimore

64. Liegl et al., (2004), "Combating, religious and ethnic discrimination in Employment: From the EU and international perspective", European network against racism press, London
65. Magos K., (2007), "The contribution of action-research to training teachers in intercultural education: A research in the field of Greek minority education", *Teaching and teacher education*, vol.23(2007), pp.1102-1112
66. Makiko F. and Cohen P., (2007), "Housework and Social Policy: Social Science Policy", *Social Science Research*, Vol.36(2), pp.512-530
67. Mavrommatis G. & Tsitselikis K., (2003), "The Turkish in Greece", Mercator – Education, 2003
68. Modood T., (2006), "Ethnicity, Muslims and higher education entry in Britain", *Teaching in Higher Education*, Vol. 11(2), pp.247-250
69. Moghadam V, (1994), "Gender and nationality: Women and politics in Muslim society", Zed Books, London
70. Nielsen J., (2004), "Muslims in Western Europe", Edinburgh University Press, Edinburgh
71. Norris P., (2004), "Electoral Engineering: Voting Rules and Political Behavior", Cambridge University Press, New York
72. OECD, (2007), "The OECD Employment Outlook", Paris: Organization for Economic Cooperation and Development, U.S.: Department of Labor
73. Ouston J., (1993), «Women in Education Management», Longman, Essex
74. Papageorgiou Y., (1985), «Political involvement of Greek women: a statistical analysis of socio-demographic, ecological, attitudinal relationships», Διδακτορική Διατριβή, The Florida State University- College of Social Sciences
75. Peach C., (2006), "Muslims in the 2001 Census of England and Wales: Gender and economic disadvantage", *Ethnic and Racial Studies*, Vol.29(4), pp.629-655
76. Petrakou E. & Dimitrakopoulos I., (2003), "Migrants, minorities and education in Greece", exclusion, discrimination and anti-discrimination in 15 member states of the European Union", EUMC
77. Raaum N., (2004), "Interpreting gender in Islam: A case study of immigrant Muslim women in Oslo, Norway", *Gender and Society*, vol.18(4), pp.473-493
78. Roded R., (1999), "Women in Islam and the Middle East", I.B.Tauris, London
79. Rodriguez-Prieto J. and Gutierrez-Rodriguez C., (2003), "Participation of married women in the European labor markets and the 'added worker effect'", *Journal of Socio-Economics*, Vol.12(1), pp.429-446

80. Rohrllich B., (2002), "Contrasting roles: Eastern and Western European women", *International Journal of Intercultural Relations*, Vol.3(4), pp.487-496
81. Rosen L., (2004), "The Culture of Islam: Chicago and London", The University of Chicago Press
82. Roy O., (2004), "Globalised Islam", Hurst, London
83. Shannon D. et al., (2007), "Effects of Union Type on Division of Household Labor: Do men really perform more Housework?", *Journal of Family Issues*, Vol.28(9), pp.1246-1272
84. Silvestri S., (2000), "Europe's Muslim women: potential, aspirations and challenges", Cambridge university press, London
85. Spitze G. and Loscocco K., (1999), "Women's position in the household", *The Quarterly Review of Economics and Finance*, Vol.39(5), pp.647-661
86. Tate K., (1991), "Black political participation in the 1984 and 1988 presidential elections", *American Political Science Review*, Vol.85, pp.1159-1176
87. Tsaoussis A. and Zervogianni E., (2008), "Multiculturalism and Family Law: The case of Greek Muslim", Ellinika grammata, Athens
88. U.S. Department of Education, (2005), «Digest of Education Statistics 2004», Washington
89. Ulbig S.G., (2005), "Political Realities and Political Trust: Descriptive Representation in Municipal Government", Annual Meeting of the Southwestern Political Science Association
90. United Nations, (2000), «Women and decision making, Department of economic and social affairs, New York
91. Verba S. et al., (1997), "Knowing and caring about politics: gender and political engagement", *Journal of Politics*, Vol. 59, pp.1051-1072
92. Waines D., (2003), "An Introduction to Islam", Cambridge University Press, Cambridge
93. Walby S., (1999), «The European Union and equal opportunities policies», Routledge
94. Welch S., (1977), "Women as political animals? A test of some explanations for male-female political participation differences", *American Journal of Political Science*, Vol.2(89), pp.711-730
95. Wilson A., (2006), "Dreams, Questions, Struggles: Asian Women in Britain", Pluto Press, London

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ ΕΡΕΥΝΑΣ

Θα σας παρακαλούσα, προτού συμπληρώσετε το κυρίως μέρος του ερωτηματολογίου, να μας δώσετε κάποιες πληροφορίες για εσάς. (Παρακαλώ σημειώστε με ✓)

1. Ηλικία:	
1) 18-25 ετών	
2) 26-45 ετών	
3) 46-60 ετών	
4) >61 ετών	

2. Οικογενειακή κατάσταση:	
1) Άγαμη	
2) Έγγαμη	
3) Διαζευγμένη	
4) Σε διάσταση	
5) Χήρα	
6) Ελεύθερη συμβίωση	

3. Εάν είστε έγγαμη ή έχετε κάνει κατά το παρελθόν ένα γάμο, σε ποια ηλικία παντρευτήκατε;

4. Παρακαλώ σημειώστε τον αριθμό των ατόμων στην οικογένεια (αριθμός ατόμων που μένουν στο σπίτι) _____

5. Πως θα χαρακτηρίζατε το ετήσιο οικογενειακό σας εισόδημα;	
1) Χαμηλό (<10.000)	
2) Μέσο (11.000 – 30.000)	
3) Υψηλό (>30.000)	

6. Επίπεδο εκπαίδευσης:	
1) Καθόλου σχολείο	
2) Δημοτικό	
3) Γυμνάσιο	
4) Λύκειο	
5) Ι.Ε.Κ.	
6) Α.Ε.Ι./Τ.Ε.Ι.	

7) Μεταπτυχιακές σπουδές /Διδακτορικό δίπλωμα	
---	--

7. Πόσα παιδιά έχετε; _____

8. Παρακαλώ σημειώστε την ηλικία των παιδιών σας			
1 ^ο παιδί	2 ^ο παιδί	3 ^ο παιδί	4 ^ο παιδί

9. Παρακαλώ σημειώστε το φύλο των παιδιών σας (Α: αγόρι, Κ: κορίτσι)			
1 ^ο παιδί	2 ^ο παιδί	3 ^ο παιδί	4 ^ο παιδί

10. Παρακαλώ σημειώστε το μορφωτικό επίπεδο των παιδιών σας				
	1 ^ο παιδί	2 ^ο παιδί	3 ^ο παιδί	4 ^ο παιδί
1) Καθόλου σχολείο				
2) Δημοτικό				
3) Γυμνάσιο				
4) Λύκειο				
5) Ι.Ε.Κ.				
6) Α.Ε.Ι./Τ.Ε.Ι.				
7) Μεταπτυχιακές σπουδές/ Διδακτορικό δίπλωμα				

11. Παρακαλώ σημειώστε το επάγγελμά σας _____

12. Φορέας εργασίας	
1) Δημόσιος	
2) Ιδιωτικός	

13. Ποια είναι η θέση σας στην κύρια εργασία	
1) Αυτοαπασχολούμενη στον αγροτικό τομέα	
2) Αυτοαπασχολούμενη ΟΧΙ στον αγροτικό τομέα	
3) Μισθωτή στο δημόσιο τομέα	
4) Μισθωτή στον ιδιωτικό τομέα	
5) Βοηθός στην οικογενειακή επιχείρηση	

14. Εάν εργάζεστε, σημειώστε το είδος της εργασίας σας:	
1) Μόνιμη (όλο το χρόνο)	
2) Εποχική (λίγους μήνες το χρόνο)	

15. Παρακαλώ σημειώστε το επάγγελμα των γονιών σας	
1) Του πατέρα σας	
2) Της μητέρας σας	

16. Συνήθως με ποια άτομα συναναστρέφεστε; (μπορείτε να σημειώσετε περισσότερες από μία απαντήσεις)	
1) Συγγενείς	
2) Φίλους	
3) Γείτονες	
4) Ομόθρησκους	
5) Αλλόθρησκους	

17. Πόσες ώρες / ημέρα εργάζεστε;	
1) < 5 ώρες	
2) 5 – 8 ώρες	
3) 9 – 10 ώρες	
4) > 10 ώρες	

18. Πόσες ώρες / ημέρα περίπου ασχολείστε με τις οικιακές εργασίες;	
1) < 1 ώρα	
2) 1 – 2 ώρες	
3) 3 – 4 ώρες	
4) > 5 ώρες	

19. Έχετε βοήθεια στις οικιακές σας ασχολίες;	
1) Ναι	
2) Όχι	

20. Αν ναι, ποιος κυρίως σας βοηθάει με τις οικιακές σας ασχολίες; (σημειώστε μόνο μια απάντηση)	
1) Ο σύζυγός μου	
2) Η μητέρα μου	
3) Η πεθερά μου	
4) Τα παιδιά μου	
5) Άλλοι συγγενείς	
6) Η οικιακή βοηθός	

21. Παρακαλώ συμπληρώστε τον κύριο υπεύθυνο για τις παρακάτω δραστηριότητες.				
	Εγώ	Ο σύζυγός	Και οι δύο	Άλλο

		μου		πρόσωπο
1) Ανατροφή των παιδιών				
2) Διαχείριση των οικονομικών του σπιτιού				
3) Εξωτερικές δουλειές (ψώνια, λογαριασμοί κτλ)				
4) Εσωτερικές δουλειές (μαγείρεμα, πλύσιμο πιάτων κτλ)				
5) Μετακινήσεις παιδιών (σχολείο, φροντιστήριο κτλ)				
6) Επίσκεψη στο σχολείο για την πρόοδο των παιδιών				
7) Συνοδεία των παιδιών στο γιατρό				
8) Ενασχόληση με το διάβασμα των παιδιών για το σχολείο				
9) Παιχνίδι με τα παιδιά				

22. Έχετε προσωπικό ελεύθερο χρόνο;

1) Ναι

2) Όχι

23. Αν ναι, με τι συνήθως ασχολείστε στον ελεύθερο χρόνο σας;

24. Ποιος έχει, κατά τη γνώμη σας, περισσότερο ελεύθερο χρόνο;

1) Εγώ

2) Ο σύζυγός μου

25. Πιστεύετε πως η μόρφωση επηρεάζει τη ζωή του ανθρώπου;

1) Καθόλου

2) Λίγο

3) Μέτρια

4) Πολύ

5) Πάρα πολύ

26. Πόσο ικανοποιημένη θα λέγατε ότι αισθάνεστε από την εργασία σας, όσον αφορά:

1) Το ωράριο

2) Τη «φύση» του επαγγέλματος

3) Το περιβάλλον της εργασίας					
4) Τις αποδοχές					
5) Τον ελεύθερο χρόνο σας					

27. Πού ξοδεύετε τα περισσότερα χρήματα; (σημειώστε ΜΙΑ μόνο απάντηση)

1) Ένδυση – Υπόδηση	
2) Διατροφή	
3) Διασκέδαση	
4) Έξοδα σπιτιού	
5) Υγεία	
6) Άλλο (σημειώστε.....)	

28. Πόσο ικανοποιημένη θα λέγατε ότι είστε από τις σχέσεις σας με τον κοινωνικό περίγυρο;

1) Πολύ ικανοποιημένη	
2) Μάλλον ικανοποιημένη	
3) Ούτε ικανοποιημένη /ούτε δυσαρεστημένη	
4) Μάλλον δυσαρεστημένη	
5) Πολύ δυσαρεστημένη	

29. Πόσο συχνά επικοινωνείτε (τηλεφωνικά ή ερχόμενοι σε επαφή) με τους φίλους σας/ συγγενείς σας;

1) Κάθε μέρα	
2) 1-2 φορές την εβδομάδα	
3) 1-2 φορές το μήνα	
4) Μερικές φορές το χρόνο	
5) Πολύ σπάνια	

30. Πόσο σας επηρεάζει η θρησκευτική σας ταυτότητα στην καθημερινή σας ζωή;

1) Καθόλου	
2) Λίγο	
3) Μέτρια	
4) Πολύ	
5) Πάρα πολύ	

31. Παρακαλώ σημειώστε ποιο θρησκευτικό δόγμα ασπάζεστε:

1) Μουσουλμανισμό/Ισλαμισμό	
2) Χριστιανισμό	
3) Άλλο (σημειώστε)	

2. ΠΙΝΑΚΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΕΙΣΟΔΟΥ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ ΚΑΙ ΗΛΙΚΙΑ ΓΑΜΟΥ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ

			ΗΛΙΚΙΑ ΓΑΜΟΥ			ΣΥΝΟΛΟ
			13-17 ΕΤΩΝ	18-26 ΕΤΩΝ	27-35 ΕΤΩΝ	
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ	ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΕΣ	Count	24	63	2	89
		% within tria	80,0%	48,8%	11,1%	50,3%
	ΧΡΙΣΤΙΑΝΕΣ	Count	6	66	16	88
		% within tria	20,0%	51,2%	88,9%	49,7%
ΣΥΝΟΛΟ		Count	30	129	18	177
		% within tria	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ χ^2

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	21,754(a)	2	,000
Likelihood Ratio	24,024	2	,000
Linear-by-Linear Association	21,488	1	,000
N of Valid Cases	177		

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 8,95.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ ΚΑΙ ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΤΟΜΩΝ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ

			ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΤΟΜΩΝ		ΣΥΝΟΛΟ
			1-4 ΑΤΟΜΑ	5-9 ΑΤΟΜΑ	
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ	ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΕΣ	Count	65	35	100
		% within tessera	41,9%	77,8%	50,0%
	ΧΡΙΣΤΙΑΝΕΣ	Count	90	10	100
		% within tessera	58,1%	22,2%	50,0%
ΣΥΝΟΛΟ		Count	155	45	200
		% within tessera	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ χ^2

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
--	-------	----	-----------------------	----------------------	----------------------

Pearson Chi-Square	17,921(b)	1	,000		
Continuity Correction(a)	16,516	1	,000		
Likelihood Ratio	18,760	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
Linear-by-Linear Association	17,832	1	,000		
N of Valid Cases	200				

a. Computed only for a 2x2 table

b. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 22,50.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ ΚΑΙ ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΙΔΙΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ

			ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΑΙΔΙΩΝ			
			1-2 ΠΑΙΔΙΑ	3 ΠΑΙΔΙΑ	4-5 ΠΑΙΔΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ	ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΕΣ	Count	53	18	17	88
		% within efta	45,3%	64,3%	81,0%	53,0%
	ΧΡΙΣΤΙΑΝΕΣ	Count	64	10	4	78
		% within efta	54,7%	35,7%	19,0%	47,0%
ΣΥΝΟΛΟ		Count	117	28	21	166
		% within efta	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ χ^2

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	10,804(a)	2	,005
Likelihood Ratio	11,413	2	,003
Linear-by-Linear Association	10,728	1	,001
N of Valid Cases	166		

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 9,87.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ ΚΑΙ ΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ

			ΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ			ΣΥΝΟΛΟ
			ΑΥΤΟΑΠΑΣΧ/ΜΕΝΗ	ΜΙΣΘΩΤΗ	ΒΟΗΘ ΣΤΗΝ ΟΙΚ ΕΠΙΧ	
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ	ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΕΣ	Count	15	42	17	74
		% within	57.7%	41.2%	85.0%	50.0%

ΣΥΝΟΛΟ	ΧΡΙΣΤΙΑΝΕΣ	dekatria				
		Count	11	60	3	74
		% within dekatria	42,3%	58,8%	15,0%	50,0%
		Count	26	102	20	148
		% within dekatria	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ Χ²

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	13,592(a)	2	,001
Likelihood Ratio	14,629	2	,001
Linear-by-Linear Association	2,171	1	,141
N of Valid Cases	148		

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 10,00.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5: ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ ΚΑΙ ΕΙΔΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ

			ΕΙΔΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ		ΣΥΝΟΛΟ
			ΜΟΝΙΜΗ	ΕΠΟΧΙΚΗ	
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ	ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΕΣ	Count	31	43	74
		% within VAR00026	35,6%	70,5%	50,0%
	ΧΡΙΣΤΙΑΝΕΣ	Count	56	18	74
		% within VAR00026	64,4%	29,5%	50,0%
ΣΥΝΟΛΟ		Count	87	61	148
		% within VAR00026	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ Χ²

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	17,430(b)	1	,000		
Continuity Correction(a)	16,063	1	,000		
Likelihood Ratio	17,840	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
Linear-by-Linear Association	17,312	1	,000		
N of Valid Cases	148				

a. Computed only for a 2x2 table

b. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 30,50.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6: ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ ΚΑΙ ΣΥΝΑΝΑΣΤΡΟΦΗ ΜΕ ΣΥΓΓΕΝΕΙΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ

			ΣΥΝΑΝΑΣΤΡΟΦΗ		ΣΥΝΟΛΟ
			ΟΧΙ	ΝΑΙ	
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ	ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΕΣ	Count	4	96	100
		% within VAR00029	23,5%	52,5%	50,0%
	ΧΡΙΣΤΙΑΝΕΣ	Count	13	87	100
		% within VAR00029	76,5%	47,5%	50,0%
ΣΥΝΟΛΟ		Count	17	183	200
		% within VAR00029	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ χ^2

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	5,207(b)	1	,022		
Continuity Correction(a)	4,114	1	,043		
Likelihood Ratio	5,460	1	,019		
Fisher's Exact Test				,040	,020
Linear-by-Linear Association	5,181	1	,023		
N of Valid Cases	200				

a. Computed only for a 2x2 table

b. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 8,50.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7: ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ ΚΑΙ ΣΥΝΑΝΑΣΤΡΟΦΗ ΜΕ ΦΙΛΟΥΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ

			ΣΥΝΑΝΑΣΤΡΟΦΗ ΜΕ ΦΙΛΟΥΣ		ΣΥΝΟΛΟ
			ΟΧΙ	ΝΑΙ	
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ	ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΕΣ	Count	35	65	100
		% within VAR00030	74,5%	42,5%	50,0%
	ΧΡΙΣΤΙΑΝΕΣ	Count	12	88	100
		% within VAR00030	25,5%	57,5%	50,0%
ΣΥΝΟΛΟ		Count	47	153	200
		% within VAR00030	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ χ^2

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	14,713(b)	1	,000		

Continuity Correction(a)	13,461	1	,000		
Likelihood Ratio	15,225	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
Linear-by-Linear Association	14,639	1	,000		
N of Valid Cases	200				

a Computed only for a 2x2 table

b 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 23,50.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8: ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ ΚΑΙ ΣΥΝΑΝΑΣΤΡΟΦΗ ΜΕ ΓΕΙΤΟΝΕΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ

			ΣΥΝΑΝΑΣΤΡΟΦΗ ΜΕ ΓΕΙΤΟΝΕΣ		ΣΥΝΟΛΟ
			ΟΧΙ	ΝΑΙ0	
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ	ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΕΣ	Count	26	74	100
		% within VAR00031	31,0%	63,8%	50,0%
	ΧΡΙΣΤΙΑΝΕΣ	Count	58	42	100
		% within VAR00031	69,0%	36,2%	50,0%
ΣΥΝΟΛΟ		Count	84	116	200
		% within VAR00031	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ χ^2

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	21,018(b)	1	,000		
Continuity Correction(a)	19,725	1	,000		
Likelihood Ratio	21,447	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
Linear-by-Linear Association	20,913	1	,000		
N of Valid Cases	200				

a Computed only for a 2x2 table

b 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 42,00.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9: ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ ΚΑΙ ΩΡΕΣ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ

			ΩΡΕΣ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ		ΣΥΝΟΛΟ
			1-2 ΩΡΕΣ	3-5 ΩΡΕΣ	
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ	ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΕΣ	Count	23	77	100
		% within dekaoxto	37,7%	55,4%	50,0%
	ΧΡΙΣΤΙΑΝΕΣ	Count	38	62	100

ΣΥΝΟΛΟ	% within dekaoxto	62,3%	44,6%	50,0%
	Count	61	139	200
	% within dekaoxto	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ Χ²

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	5,307(b)	1	,021		
Continuity Correction(a)	4,623	1	,032		
Likelihood Ratio	5,348	1	,021		
Fisher's Exact Test				,031	,016
Linear-by-Linear Association	5,281	1	,022		
N of Valid Cases	200				

a. Computed only for a 2x2 table

b. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 30,50.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10: ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ ΚΑΙ ΥΠΑΡΞΗ ΒΟΗΘΕΙΑΣ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ

			ΥΠΑΡΞΗ ΒΟΗΘΕΙΑΣ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ		
			ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΣΥΝΟΛΟ
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ	ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΕΣ	Count	65	35	100
		% within VAR00036	60,2%	38,0%	50,0%
	ΧΡΙΣΤΙΑΝΕΣ	Count	43	57	100
		% within VAR00036	39,8%	62,0%	50,0%
ΣΥΝΟΛΟ		Count	108	92	200
		% within VAR00036	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ Χ²

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	9,742(b)	1	,002		
Continuity Correction(a)	8,877	1	,003		
Likelihood Ratio	9,825	1	,002		
Fisher's Exact Test				,003	,001
Linear-by-Linear Association	9,694	1	,002		
N of Valid Cases	200				

a. Computed only for a 2x2 table

b. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 46,00.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11: ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ**ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ**

			ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ				ΣΥΝΟΛΟ
			ΕΓΩ	Ο ΣΥΖΥΓΟΣ ΜΟΥ	ΚΑΙ ΟΙ ΔΥΟ	ΑΛΛΟ ΠΡΟΣΩΠΟ	
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ	ΜΟΥΣΟΥΛΜ	Count	6	41	31	22	100
		% within VAR00039	25,0%	68,3%	35,6%	75,9%	50,0%
	ΧΡΙΣΤΙΑΝΕΣ	Count	18	19	56	7	100
		% within VAR00039	75,0%	31,7%	64,4%	24,1%	50,0%
	ΣΥΝΟΛΟ	Count	24	60	87	29	200
		% within VAR00039	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ Χ²

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	29,009(a)	3	,000
Likelihood Ratio	29,971	3	,000
Linear-by-Linear Association	1,870	1	,172
N of Valid Cases	200		

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 12,00.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12: ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΕΣ ΔΟΥΛΕΙΕΣ**ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ**

			ΕΞΩΤΕΡΙΚΕΣ ΔΟΥΛΕΙΕΣ				ΣΥΝΟΛΟ
			ΕΓΩ	Ο ΣΥΖΥΓΟΣ ΜΟΥ	ΚΑΙ ΟΙ ΔΥΟ	ΑΛΛΟ ΠΡΟΣΩΠΟ	
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ	ΜΟΥΣΟΥΛΜ	Count	21	30	29	20	100
		% within VAR00040	30,9%	73,2%	43,9%	80,0%	50,0%
	ΧΡΙΣΤΙΑΝΕΣ	Count	47	11	37	5	100
		% within VAR00040	69,1%	26,8%	56,1%	20,0%	50,0%
	ΣΥΝΟΛΟ	Count	68	41	66	25	200
		% within VAR00040	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ Χ²

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	28,716(a)	3	,000
Likelihood Ratio	29,959	3	,000

Linear-by-Linear Association	10,304	1	,001
N of Valid Cases	200		

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 12,50.

ΠΙΝΑΚΑΣ 13: ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ ΚΑΙ ΥΠΑΡΞΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ

			ΥΠΑΡΞΗ ΕΛΕΥΘ ΧΡΟΝΟΥ		ΣΥΝΟΛΟ
			ΝΑΙ	ΟΧΙ	
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ	ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΕΣ	Count	58	42	100
		% within VAR00047	42,6%	65,6%	50,0%
	ΧΡΙΣΤΙΑΝΕΣ	Count	78	22	100
		% within VAR00047	57,4%	34,4%	50,0%
ΣΥΝΟΛΟ		Count	136	64	200
		% within VAR00047	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ χ^2

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	9,191(b)	1	,002		
Continuity Correction(a)	8,295	1	,004		
Likelihood Ratio	9,308	1	,002		
Fisher's Exact Test				,004	,002
Linear-by-Linear Association	9,145	1	,002		
N of Valid Cases	200				

a. Computed only for a 2x2 table

b. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 32,00.

ΠΙΝΑΚΑΣ 14: ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ ΚΑΙ ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΑ ΣΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ

			ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΑ		ΣΥΝΟΛΟ
			ΟΧΙ	ΝΑΙ	
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ	ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΕΣ	Count	40	19	59
		% within VAR00053	34,8%	86,4%	43,1%
	ΧΡΙΣΤΙΑΝΕΣ	Count	75	3	78
		% within VAR00053	65,2%	13,6%	56,9%

ΣΥΝΟΛΟ	Count	115	22	137
	% within VAR00053	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ Χ²

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	20,039(b)	1	,000		
Continuity Correction(a)	17,990	1	,000		
Likelihood Ratio	21,152	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
Linear-by-Linear Association	19,893	1	,000		
N of Valid Cases	137				

a. Computed only for a 2x2 table

b. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 9,47.

ΠΙΝΑΚΑΣ 15: ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ ΚΑΙ ΒΑΘΜΟΣ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ

			ΒΑΘΜΟΣ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗΣ					ΣΥΝΟΛΟ
			ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ	ΠΟΛΥ	ΜΕΤΡΙΑ	ΛΙΓΟ	ΚΑΘΟΛ	
ΘΡΗΣΚΕΥΜ	ΜΟΥΣΟΥΛΜ	Count	1	12	27	22	12	74
		% within VAR00060	10,0%	31,6%	55,1%	73,3%	57,1%	50,0%
	ΧΡΙΣΤΙΑΝΕΣ	Count	9	26	22	8	9	74
		% within VAR00060	90,0%	68,4%	44,9%	26,7%	42,9%	50,0%
ΣΥΝΟΛΟ		Count	10	38	49	30	21	148
		% within VAR00060	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ Χ²

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	19,030(a)	4	,001
Likelihood Ratio	20,378	4	,000
Linear-by-Linear Association	13,023	1	,000
N of Valid Cases	148		

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 5,00.

ΠΙΝΑΚΑΣ 16: ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ ΚΑΙ ΒΑΘΜΟΣ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗΣ ΑΠΟ ΤΗ «ΦΥΣΗ»
ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ

			ΒΑΘΜΟΣ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗΣ					
			ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ	ΠΟΛΥ	ΜΕΤΡΙΑ	ΛΙΓΟ	ΚΑΘΟΛΟΥ	ΣΥΝΟΛΟ
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ	ΜΟΥΣΟΥΛΜ	Count	3	11	20	21	19	74
		% within VAR00061	25,0%	26,8%	48,8%	65,6%	86,4%	50,0%
	ΧΡΙΣΤΙΑΝΕΣ	Count	9	30	21	11	3	74
		% within VAR00061	75,0%	73,2%	51,2%	34,4%	13,6%	50,0%
	ΣΥΝΟΛΟ	Count	12	41	41	32	22	148
		% within VAR00061	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ χ^2

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	26,591(a)	4	,000
Likelihood Ratio	28,466	4	,000
Linear-by-Linear Association	25,425	1	,000
N of Valid Cases	148		

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 6,00.

ΠΙΝΑΚΑΣ 17: ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ ΚΑΙ ΒΑΘΜΟΣ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗΣ ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ
ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ

			ΒΑΘΜΟΣ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗΣ					
			ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ	ΠΟΛΥ	ΜΕΤΡΙΑ	ΛΙΓΟ	ΚΑΘΟΛ	ΣΥΝΟΛΟ
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ	ΜΟΥΣΟΥΛΜ	Count	4	13	24	19	14	74
		% within VAR00062	26,7%	36,1%	46,2%	73,1%	73,7%	50,0%
	ΧΡΙΣΤΙΑΝΕΣ	Count	11	23	28	7	5	74
		% within VAR00062	73,3%	63,9%	53,8%	26,9%	26,3%	50,0%
	ΣΥΝΟΛΟ	Count	15	36	52	26	19	148
		% within VAR00062	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ χ^2

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	16,154(a)	4	,003

Likelihood Ratio	16,713	4	,002
Linear-by-Linear Association	14,630	1	,000
N of Valid Cases	148		

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 7,50.

ΠΙΝΑΚΑΣ 18: ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ ΚΑΙ ΒΑΘΜΟΣ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΠΟΔΟΧΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ

			ΒΑΘΜΟΣ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗΣ				
			ΠΟΛΥ	ΜΕΤΡΙΑ	ΛΙΓΟ	ΚΑΘΟΛ	ΣΥΝΟΛΟ
ΘΡΗΣΚΕΥΜ	ΜΟΥΣΟΥΛΜ	Count	15	25	21	13	74
		% within exintatria	39,5%	43,9%	58,3%	76,5%	50,0%
	ΧΡΙΣΤΙΑΝΕΣ	Count	23	32	15	4	74
		% within exintatria	60,5%	56,1%	41,7%	23,5%	50,0%
ΣΥΝΟΛΟ		Count	38	57	36	17	148
		% within exintatria	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ Χ²

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	8,309(a)	3	,040
Likelihood Ratio	8,580	3	,035
Linear-by-Linear Association	7,529	1	,006
N of Valid Cases	148		

a. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 8,50.

ΠΙΝΑΚΑΣ 19: ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ ΚΑΙ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ

		ΒΑΘΜΟΣ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗΣ				ΣΥΝΟΛΟ	
		ΠΟΛΥ	ΜΕΤΡΙΑ	ΛΙΓΟ	ΚΑΘΟΛ		
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ	ΜΟΥΣΟΥΛΜ	Count	8	26	28	12	74
		% within exintatessera	25,8%	53,1%	58,3%	60,0%	50,0%
	ΧΡΙΣΤΙΑΝΕΣ	Count	23	23	20	8	74

ΣΥΝΟΛΟ	% within exintatessera	74,2%	46,9%	41,7%	40,0%	50,0%
	Count	31	49	48	20	148
	% within exintatessera	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ Χ²

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	9,575(a)	3	,023
Likelihood Ratio	9,901	3	,019
Linear-by-Linear Association	6,965	1	,008
N of Valid Cases	148		

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 10,00.

ΠΙΝΑΚΑΣ 20: ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ ΚΑΙ ΕΠΗΡΕΑΣΜΟΣ ΑΠΟ ΤΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ

			ΒΑΘΜΟΣ ΕΠΗΡΕΑΣΜΟΥ					
			ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ	ΠΟΛΥ	ΜΕΤΡΙΑ	ΛΙΓΟ	ΚΑΘΟΛ	ΣΥΝΟΛΟ
ΘΡΗΣΚΕΥΜ	ΜΟΥΣΟΥΛΜ	Count	22	17	29	24	8	100
		% within VAR00068	22,9%	58,6%	78,4%	85,7%	80,0%	50,0%
	ΧΡΙΣΤΙΑΝΕΣ	Count	74	12	8	4	2	100
		% within VAR00068	77,1%	41,4%	21,6%	14,3%	20,0%	50,0%
ΣΥΝΟΛΟ		Count	96	29	37	28	10	200
		% within VAR00068	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ Χ²

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	58,833(a)	4	,000
Likelihood Ratio	62,967	4	,000
Linear-by-Linear Association	51,531	1	,000
N of Valid Cases	200		

a. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 5,00.